MAGYAR
ZABADSÁGHARCZ
TÖRTÉNETE

Pannonia Books
2 Spadina Road
Toronto 4, Canada

Egykorú eredeti jelmezek után festette Cserepy Árpád

HONVÉDTÁBOR.

AZ 1848—49-IKI

MAGYAR SZABADSÁGHARCZ TÖRTÉNETE.

IRTA:

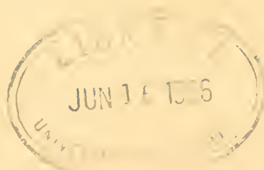
GRACZA GYÖRGY.

I. KÖTET.

A KÉPEK LEGNAGYOBB RÉSZE GRÓF KREITH BÉLA 1848—49-IKI ORSZ. EREKLYE-MUZEUMÁBÓL VALÓ.

BUDAPEST,
LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI) KIADÁSA.

6071–905. Nyomatott Wodianer F. és Fiai-nál, Budapesten.

Előszó.

Hazánk történetének alig van kimagasló eseménye, amely oly élénken és oly hosszasan foglalkoztatta volna a kedélyeket, mint éppen az 1848—49-iki magyar szabadságharcz. Egy egész külön irodalom támadt már eddig is erről az emlékezetes két esztendőről.

S még most is, egy félszázad múltán, szivesen elmerengünk e csodás napok történetén. Úgy vagyunk vele, mint a festőművészet az őskereszténység legendáival. A nagy Ráfaeltől kezdve az ismeretlen falusi piktorig mennyien, s hány különféle alakban tették vászonra a hitalapitók mártiriumát, s a magasztos tárgy még sem veszitett erejéből; mindig akad ujabb, meg ujabb festő, ki alkotásához e szent hagyományokból merit ihletet.

A 48-iki korszaknak csaknem hasonlatos a hatása, nemcsak a magyar közönségre, de a magyar irókra is. Ez a mély hatás késztetett engem is, hogy gyönge tollammal könyvbe próbáljam foglalni a szabadságharcz történetét.

Tudom, hogy előttem már avatottabb kezek dolgozták fel e tárgyat s bizonyára utánam is lesznek, akik ujra megirják azt, sokkal jobban és sokkal alaposabban. De azt hiszem, hogy talán még sem végeztem egészen fölösleges dolgot; azt hiszem, hogy némi tekintetben ez a munka is hozzá fog járulni a 48-iki hagyományok föntartásához.

Könyvem két főrészre oszlik. Az első kötet a szabadságharcz inditó okaival foglalkozik, a másik kötet a megrázó dráma lefolyását mondja el. Az első részt szélesebb alapokra fektettem, nemcsak azért, mert történetiróink a szabadságharcz keletkezésével kevésbé foglalkoztak, hanem azért is, mert csak ez előzmények ismerete mellett látja majd az ujabb nemzedék is, hogy küzdelmünk jogszerű önvédelemnél nem vala egyéb.

Talán fölösleges emlitenem, hogy könyvem megirásához a rendelkezésemre álló összes irott forrásokat felhasználtam; de nem hagytam figyelmen kivül a szabadságharczban részes szavahihető egyének magánfeljegyzéseit sem.

Magam érzem leginkább, hogy munkámnak sok a fogyatkozása De ezeket némi csekély részben talán mégis ellensúlyozni fogja annak tárgyilagos volta. Mindvégig arra törekedtem, hogy ne a saját egyéni nézeteimet erőszakoljam az olvasóra, hanem a történeti események hű és tiszta képe táruljon szemei elé.

Ez a tárgyias szempont vezetett a képek megválasztásánál is. Kreith Béla gróffal, — ki gazdag ereklyemuzeumát bocsájtotta rendelkezésemre, azon voltunk, hogy lehetőleg csakis egykorú illusztrácziók kerüljenek a könyvbe. S ez az oka, hogy egyik-másik kép talán gyarlóbb kivitelű ugyan, de viszont érdekessé teszi jellegzetes korhűsége.

A történet a népek oktatója, — úgy mondják. Legyen szabad remélnem, hogy igénytelen művem ez irányban is teszen valamicske szolgálatot. Talán erősíteni fogja a nagy idők nagy alakjai iránti kegyeletet, talán hozzájárul a szabadságszeretet és a nemzeti öntudat emeléséhez Vajha úgy lenne!

Isten áldása legyen a hazán.

Budapest, 1894 deczember 1.

Gracza György.

A SZÖVEG TARTALMA.

Lapszám

TÁJÉKOZTATÁSUL.

Néhány füzetbe, — ami ily sok ezer példányban megjelenő munkánál a legéberebb vigyázat mellett sem kerülhető el, — egy-két értelemzavaró nyomdahiba csúszott. Nehogy e hibák zavarólag hassanak a mű összhangjára, a következőkben javitjuk ki azokat:

18-ik	lapon:	„Nyirvasváriban“	helyett	*Tisza-Büdön*	olvasandó.
86-ik	„	„1893“	„	*1793*	„
100 és 102-ik	„	„november 17-én“	„	*november 7-én*	„
208-ik	„	„nagyszombati“	„	*nagyczenki*	„
258-ik	„	„sorban“	„	*sokan*	„
360-ik	„	„30 frt“	„	*60 frt*	„
411-ik	„	„Maderspach Sándor“	„	*Maderspach Ferencz*	„

E helyütt jegyezzük meg, hogy a bécsi csász. udvari levéltár az 1848—49-iki szabadságharczra vonatkozó illusztráczióit szintén átengedte e munka részére. E képek közül, melyek eddig még sehol sem jelentek meg, többet közlünk is.

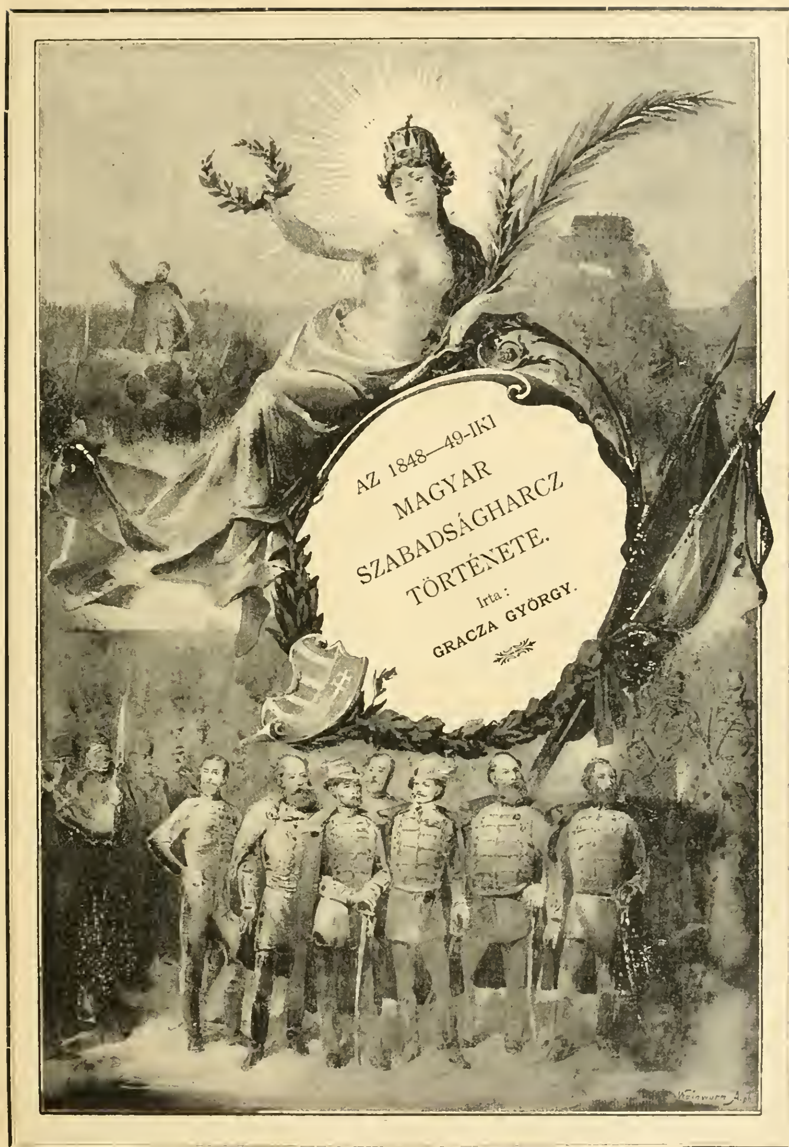

A KÉPEK JEGYZÉKE.

I. KÖTET.

A SZABADSÁGHARCZ OKAI.

AZ 1848—49-IKI
MAGYAR
SZABADSÁGHARCZ
TÖRTÉNETE.
Irta:
GRACZA GYÖRGY.

Januar.	Februar	Martius.	Aprilis.	Majus.	Junius
1 S. Uj Év	1 K. Ignácz	1 S. Albinus	1 S. Hugo P.	1 H. Filep Jak.	1 C. Áldozó
2 V. B Ujév. e	2 S. Gy. sz. BA	2 C. Simplic	2 V. A 4 Böjt	2 K. Zsigmond	2 P. Herman
3 H. Genoveva	3 C. Balás püsp.	3 P. Kinga	3 H. Rikhárd	3 S. Kere.	3 S. Klotild
4 K. Titus P.	4 P. Veronika	4 S. Adorj	4 K. Isidor	4 C. Flórián	4 V. A C H
5 S. Simeon	5 S. Ágota	5 V. B Quinq.	5 S. Vincze	5 P. Gotthard	5 H. Bonifác
6 C. 3 Király	6 V. B 5 sz 3 kir u	6 H. Fridolin	6 C. Sixtus p.	6 S. Sz. Ján. el.	6 K. Norbert
7 P. Nikita	7 H. Romuald	7 K. Hushagyó	7 P. Herman	7 V. A 2 H.	7 S. Róbert
8 S. Szörény	8 K. M. János	8 S. Hamvaz	8 S. Dienes	8 H. Mihály	8 C. Medard
9 V. B 1 sz 3 ki u	9 S. Apollonia	9 C. Cyr. Met.	9 V. A 5 Böjt	9 K. N. Gergel	9 P. Febria.
10 H. Rem. Pál	10 C. Skolást.	10 P. Attala	10 H. Ezekiel	10 S. Antal r.	10 S. Margita
11 K. Hygin p.	11 P. Frusina	11 S. Kosztа	11 K. Leo Pápa	11 C. Beátrix	11 V. A Pünkösd
12 S. Ernő	12 S. Eulalia	12 V. A 1 Böjt	12 S. Gyul. p.	12 P. Pongrácz	12 H. Pünkösd
13 C. Vidor	13 V. B 6 sz 3 ki u	13 H. Rosina	13 C. Jusztinus	13 S. Servácz	13 K. Pad. Antal
14 P. Bódog p.	14 H. Bálint	14 K. Mathilda	14 P. Már. Tib.	14 V. A 3 H.	14 S. Kántor
15 S. Gál rem	15 K. Fauszt	15 S. Kántor	15 S. Charisi	15 H. Zsófia	15 C. Vida
16 V. B 2 sz N.	16 S. Herbert	16 C. Heribert	16 V. A 6 Vir. V.	16 K. N. János	16 P. Ferencz
17 H. Rem. Ant.	17 C. Gertrud	17 P. Gertrud	17 H. Rudolf	17 S. Brúnó	17 S. Gund
18 K. Petra	18 P. Simeon	18 S. Eduárd	18 K. Apollo.	18 C. Bódog	18 V. A 1 sz. H.
19 S. Marius	19 S. Gabin.	19 V. A 2 Böjt	19 S. Antonia	19 P. Ivó pápa	19 H. Gyárfás
20 C. Fab. Seb.	20 V. B Sept.	20 H. Joachim	20 C. N. Csüt.	20 S. Bernárdin	20 K. Silverius
21 P. Ágnes	21 H. Eleonora	21 K. Benedek	21 P. N. Pént.	21 V. A 4 H.	21 S. Alajos
22 S. Vincze	22 K. Péter	22 S. Octav. k.	22 S. N. Szom.	22 H. Julia	22 C. Úrnapja
23 V. B 3 sz 3 ki	23 S. Siren.	23 C. Viktorin	23 V. A Hús. V.	23 K. Dezső	23 P. Agrippina
24 H. Timoth.	24 C. Szökőnap	24 P. Gábor	24 H. Hus. m.	24 S. Johanna	24 S. Ker. Ján.
25 K. Pál fordul	25 P. Mátyás A.	25 S. Gy. ö. B.	25 K. Márkus E.	25 C. Orbán	25 V. A 2 Pün.
26 S. Polykarp.	26 S. Valburga	26 V. A 3 Böjt	26 S. Kilit	26 P. Nol. Filep	26 H. Ján. és Pál
27 C. A sz. Ján.	27 V. B Sex.	27 H. Rupert	27 C. Peregrin	27 S. Már. Mag.	27 K. László
28 P. S. Kár.	28 H. Leander	28 K. Eusták.	28 P. Vitályos	28 V. A 5 H.	28 S. Aszt.
29 S. S. Feren.	29 K. Renata	29 S. Kvirin	29 S. Péter ver.	29 H. Max.	29 C. Péter Pál
30 V. B 4 sz 3 ki u		30 C. Guido	30 V. A 1 H.	30 K. Ferd.	30 P. Pál eml.
31 H. Nol. Péter		31 P. Benjám.		31 S. Petr.	

Julius.	Augustus	September	October.	November.	December.
1 S. Tr. ad.	1 K. Á. v. sz. P.	1 P. Egyed ap.	1 V. A 16 Olv. u.	1 S. Mindszent	1 P. Eligius p.
2 V. A 3 Pü. ut	2 S. Portunk	2 S. Zeno	2 H. Leodegár	2 C. Hal. emL	2 S. Bibiana
3 H. Eulógius	3 C. István v.	3 V. A 12 Ő. u.	3 K. Candid	3 P. Hóbert	3 V. A 1 Adv.
4 K. Udalrik	4 P. Domok	4 H. Rozália	4 S. Ser. Fer.	4 S. B. Kár.	4 H. Borbála
5 S. Domitius	5 S. Hv. B. Asz.	5 K. Viktor	5 C. Placidu	5 V. A 21 Pü. ut	5 K. Szabas
6 C. Ezsaiás	6 V. A 8 Pün. ut	6 S. Zakariás	6 P. Brúnó	6 H. Lénárt	6 S. Miklós
7 P. Vilibald	7 H. Kajetán	7 C. Regina sz.	7 S. Jusztina	7 K. Engelbert	7 C. Ambrus
8 S. Kiljén	8 K. Czyriak	8 P. Kisassz.	8 V. A 17 Pü. ut	8 S. Gottfried.	8 P. B. asz. f.
9 V. A 4 P. u.	9 S. Román	9 S. Gorgoni.	9 H. Dienes	9 C. Tivadar	9 S. Leókad
10 H. Amália	10 C. Lőrincz	10 V. A 13 M. N.	10 K. Bor. Ferc	10 P. Márt. pap.	10 V. A 2 Adv.
11 K. Pius pápa	11 P. Susána	11 H. Protus	11 S. Nikas	11 S. Márt. p.	11 H. Damasus
12 S. Henrik	12 S. Klára	12 K. Tobiás	12 C. Miksa	12 V. A 22 Pü. ut	12 K. Maxent
13 C. Margit	13 V. A 9 Pün. ut	13 S. Matern	13 P. Kálmán	13 H. Szan. szló	13 S. Luc a
14 P. Bonavent.	14 H. Öséb	14 C. felemel	14 S. Kallis páp.	14 K. Szerafin	14 C. Nikázius
15 S. Apst. elosz.	15 K. N. B. Assz.	15 P. Nikita	15 V. A 18 Pü. ut	15 S. Leopold	15 P. Valerián
16 V. A 5 S. u.	16 S. Rókus	16 S. Ludmilla	16 H. Gál apát	16 C. Edmund	16 S. Euzebius
17 H. Elek	17 C. Liberatus	17 V. A 14 Pü. u.	17 K. Hedvig	17 P. Gergely	17 V. A 3 Adv.
18 K. Arnolf	18 P. Ilona	18 H. Tamás	18 S. Lukács E.	18 S. Ödön	18 H. Karács.
19 S. Vincze	19 S. Joákim	19 K. Konstant.	19 C. Ferdin.	19 V. A 23 Pü. ut	19 K. Nemesius
20 C. Illyés pr.	20 V. A 10 Ist. ki.	20 S. Káut	20 P. Vendel	20 H. Eádnghit	20 S. Kántor
21 P. Dániel	21 H. Bernát	21 C. Máté sz. k.	21 S. Orsolya	21 K. B. A. be.	21 C. Tamás
22 S. Már. Mag.	22 K. Timothe.	22 P. Móricz	22 V. A 19 Pü. ut	22 S. Cziczela.	22 P. Beata
23 V. A 6 P. e.	23 S. Beniczin	23 S. Tekla	23 H. Kap. Ján.	23 C. Kelemen	23 S. Viktor
24 H. Krisztina	24 C. Bertalan	24 V. A 15 Pü. ut	24 K. Rafael	24 P. Flóra	24 V. A 4 Advent
25 K. Jakab Ap.	25 P. Lajos kir.	25 H. Kleofás	25 S. Krispin	25 S. Katalin	25 H. N. Karác.
26 S. Anna	26 S. Sámuel	26 K. Justina	26 C. Demeter	26 V. A 24 P. u.	26 K. István vér
27 C. Pantal.	27 V. A 11 Pü. ut	27 S. Cos. D.	27 P. Szabin	27 H. Virgil us	27 S. Ján. E.
28 P. Incze	28 H. Ágostn.	28 C. Venczel	28 S. Sim. Júda	28 K. Sostenius	28 C. Aprós.
29 S. Mártha	29 K. Jánosfejv.	29 P. Mihály fő.	29 V. A 20 Pü. ut	29 S. Saturnin	29 P. Tamás
30 V. A 7 P. u.	30 S. Rózsa	30 S. Jeromos	30 H. Kelos	30 C. András A.	30 S. Dávid kir.
31 H. Ignácz.	31 C. Rajmond		31 K. Farkas		31 V. A. Sz.

1848-iki falinaptár.

Petőfi a Pilvax-kávéházban bemutatja a Nemzeti dalt.
(Egykoru rajz után.)

I.

Az ébredés napjai.

Az 1848-iki esztendő mindenkor emlékezetes marad Európa szabadságszerető népeinek történetében. A népjogokért vívott küzdelmek dicsőséges éve volt ez.

A franczia nagyforradalom maradandó és mély hatása egészen átalakította az egyeduralom önkénye alatt senyvedő népek gondolkozásmódját. Új eszmék, új irányok keletkeztek. A „szabadság, testvériség, egyenlőség“ jelszavának gyakorlati megvalósításáért sóvárogtak a nemzetek. A lánczok megcsörrentek, a szívekben a szabadság vágya lobbant lángra. Előbb csak titokban, konspirálva, később azonban már egész nyiltan eltiprott jogaik visszavívásáról kezdtek beszélni az emberek. S alig köszöntött be az 1848-iki újév: a forradalom szélvésze sűvített végig a megvénhedt Európán.

A vihar 1848. február 22-én Párisban tört ki legelőször. A nép a köztársaságot éltetve, torlaszokat emelt. Majd, véres utczai harcz után, megostromolván a Tuilleriákat, elűzte Lajos Fülöp királyt. A győzelemittas tömeg, hogy a gyűlölt rendszernek még a jelképeit is megsemmisítse, a királyi-trónust a Bastille-téren gúnykaczaj közt megégette; a hermelines biborpalástot pedig, — a melyben annyit kevélykedtek az elűzött Bourbonok, — darabokra tépte és bohócz-sipkákat csinált belőle. Nem áldozott le kétszer a nap és a monarchikus Francziaországból köztársaság lőn.

A párisi események híre és sikere gyors cselekvésre serkenté a forrongó népeket. A forradalom vihara Zürichtől kezdve Olaszországon, Berlinen, Brüsszelen, Prágán, Bécsen, Pesten át egész Lembergig csakhamar végigzúgott egész Európán. A tavaszi fuvalom mindenfelé a szabadság zászlóit lengette. A nép jogait követelve, szétzúzott lánczaiból kardokat kezdett kovácsolni. Sok helyütt vér folyt. A trónok inogtak.

Hazánkba márczius elején jutott el a párisi forradalom híre. A kedélyek nálunk is lázban égtek. Hiszen az új eszmék, melyek egész Európát forrongásba tartották, Magyarországon már jóval előbb termő talajra leltek. Martinovics és társai már ez új szabad eszmék terjesztéséért hurczoltattak vérpadra. A pozsonyi diéták országgyűlési ifjúsága az új eszmékért rajongott. Lovassy László, „a szabad szó vértanúja“ ezek miatt került a spielbergi várba, a hol a hosszú börtönélet örökre kioltá lelkevilágát.

E reformvágy még erőteljesebben buzgott, a mint Kossuth Lajos tüneményes alakja feltünt a közélet terén. Mintha kicserélték volna a magyart: százados aléltságából egyszerre fölriadt. Szíve öntudatra dobbant, régi akaratereje visszatért. Államéletét törvényadta függetlenségének és a haladó kor szellemének megfelelően akarta berendezni. Kossuth, ki merész hangon, ékes szóval hirdette az alkotmányos szabadság igéit, a legnépszerűbb ember volt az országban. Az országgyűlés liberális ellenzéke őt ismerte el vezérének. Az ifjúság bálványozta. A középoszály köréje csoportosult. A jobbágyság vasvesszeje alatt görnyedő pórnép pedig már is úgy tekintett reá, mint várva várt szabadítójára.

A pozsonyi országgyűlést, — melyet 1847. november 7-én maga V. Ferdinánd király nyitott meg, — erős küzdelmek közepette érte a párisi forradalom híre. Az alsótáblán épp a nemzeti sérelmek képezték a heves viták tárgyát és központját. A liberális-párt, élén Kossuth Lajossal, elkeseredett harczokat vívott Apponyi György gr. kanczellár és szövetségesei: a konzervativek ellen, a kik főkép a felsőtáblán jól szervezett többséget képeztek. S már-már úgy volt, hogy az ellenzék vereséget szenved, midőn a franczia forradalom híre újabb hatalmas lendületet adott az ébredő közszellemnek, s friss erőt csöpögtetett a csüggedni kezdő ellenzék szívébe.

Kossuth már az országgyűlés elején, a feliratí vitánál szóba hozta a parlamentális kormányrendszert; hatalmas beszéd keretében kifejtvén, hogy az leend az uralkodóház második megalapítója, ki a birodalom

kormányrendszerét alkotmányos irányban reformálja és ez által a trónt a népek szabadságára fekteti.

Kossuth Lajos. (Barabás rajza 1847-ből.)

Midőn Kossuth látta azt az átalakító csodálatos hatást, a melyet a párisi forradalom sikere a magyar közvéleményre tett; midőn észrevette, hogy a reformvágy most még erősebben buzog a nemzetben:

megérlelődött lelkében a gondolat, hogy az alkotmányos reformra vonatkozó tervét, a közhangulat kedvező hatása alatt, most már minden áron a megvalósulás elé viszi.

De a politikai helyzet más tekintetben is kedvezni látszott terve kivitelének. Ausztria népei sem maradtak érintetlenül a párisi forradalom hatása alól. Bécs lakossága hovatovább nagyobb gyűlölettel fordult Metternich kanczellár bürokratikus kormányzata ellen. Az uralkodó-ház hatalmi erejét lenyügözve tartották az olasz háborúk. Hozzájárult mindezekhez a pénzügyi zavar, mely a párisi forradalom hírére támadt. A bécsi bank pénzjegyei iránt a régi bizalom hirtelen megingott. Köztudomásu volt ugyanis, hogy a bank az osztrák kormány szükségleteinek pótlása miatt hat milliónyi érczalapjára kétszáz millió forintnál is több papirpénzt bocsájtott ki. A közönség, mely e körülményt ismerte, attól tartott, hogy a külföldi zavaros események folytán a bank közforgalomban levő papirpénze csakhamar értékét veszti. Hogy tehát vagyonát a vélt bukás elől megmentse, megrohanta az állampénztárakat és bankjegyeit arany- és ezüstpénzre váltotta be.

Balogh Kornél, Győr vármegye követe, az alsótábla márcz. 3-iki ülésén e tárgyban fel is szólalt, azt indítványozván: „Kéressék fel ő Felsége, hogy a bank állása, különösen a forgalomban lévő bankjegyek mikénti fedezettsége iránt a nemzetet felvilágosítani és megnyugtatni méltóztassék.“

Kossuth, Balogh Kornél ez indítványát használta fel várt alkalmul, hogy az alkotmányos reformok keresztülvitelére az akcziót megindítsa. Balogh után nyomban felállott Kossuth és ekkor tartotta ama híres beszédjét, a mely mintegy prológját képezi a szabadságharcz nagy drámájának, s a mely a bécsi nép elégedetlenségét nyilt forradalommá fokozta.

. . . „Mi rajtunk egy fojtó gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából sorvasztó szél fú ránk, mely idegeinket megmerevíti s lelkünk röptére zsibbasztólag hat“ . . . Igy jellemezte Kossuth e nevezetes beszédjében a bécsi politikát és szabadelvű reformokat követelt a nemzet számára.

De alkotmányt követelt az osztrák örökös tartományok részére is, mert „büró és bajonet — ugymond — nyomoru kapocs.“

Kossuth e nagyhatásu s a lelkesedés hevétől izzó beszédje végén azt indítványozta, hogy az alkotmányos reformok megvalósítása tárgyá-

ban felirat intéztessék a királyhoz. E felirat, — mely tömör vonásokban ecseteli a nemzet sérelmeit a multban és óhajtásait a jövőre nézve, — szószerinti szövegében a következőleg hangzik:

V. Ferdinánd 1848-iki arczképe.
(Eredetije a bécsi császári udvari múzeumban.)

„Fölséges Úr! A legujabb időkben kifejlett események elmulaszthatlan kötelességül teszik, figyelmünket azokra fordítani, miket Fölséged uralkodó-háza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkiván.

Historiánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezete, hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nemcsak ki nem fejthettük, de sőt leginkább fentartására kellett minden gondjainkat forditanunk.

Ennek oka, hogy Fölséged birodalmi kormánya nem lévén alkotmányos irányú, úgy kormányunk önállásával, mint alkotmányos életünkkel összhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátráltatta: most úgy látjuk, hogy az, ha tovább is így folytattatik és a birodalmi kormány az alkotmányossággal összhangba nem hozatik, Fölséged trónját és a pragmatica sanctiónál fogva kedvelt kapcsokkal hozzánk kötött birodalmat ellenállhatatlan következményekbe bonyolithatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt áraszthat.

Fölséged minket reformokra hivott össze: mi régi óhajtásunkat láttuk ez által teljesedve és buzgó készséggel fogtunk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közös teherviselés alapján a nép közterheiben, melyekkel a megyei közigazgatást eddig egyedül fedezi, osztozni fogunk és az ország új szükségleteinek pótlásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az urbéri viszonyokbóli kibontakozást kármentesitéssel összekötve eszközöljük, s ez által a nép és a nemesség közti érdekeket kiegyenlitve, hazánk boldogságának gyarapitásával Fölséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbítése gondjaink főbbjei közzé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezését halaszthatlan tárgynak tekintjük és a népnek is politikai jogokban illő részesítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földmívelésünk, műiparunk, kereskedésünk felvirágzására sikeres lépések tétessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviseleti irányban igényel fejlődést; szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek.

Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlakosok különböző osztályai érdekegyességének alapján gyökeres átalakitást kiván; ez pedig úgy Fölséged királyi széke, mint hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.

A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségeinek számbavételét és felelős kezelés alá tételét tovább nem halaszthatjuk; mert csak így teljesithetjük azon alkotmányos tisztünket, hogy Fölséged királyi székének diszéről, mint hazánk közszükségeinek és minden jogszerű kötelezettségeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkali érdektalálkozás kiegyenlitésének szüksége forog fenn, mire önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett örömest nyujtunk segédkezet.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak az által nyerhetnek életet és valóságot, ha *végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbizva, mely a többség alkotmányos elvének legyen felelős*

kifolyása; ezért collegialis kormányrendszerünknek magyar felelős miniszteriummá alalakitását minden reformjaink alapfeltételének és lényeges biztositékának tekintjük.

A harcz meginditása a kamarilla ellen. (1848 elején megjelent allegorikus kép.)

Ekként fogtuk fel hivatásunkat. Ezeket Fölségeddel egyetértve, az ország-gyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott, komoly szándékunk.

Ezt várja tőlünk a haza, ezt várják a nép milliói, ezt sugallja a hűség és ragaszkodás ösztöne, melylyel Fölséged uralkodó-háza iránt tántorithatlanul viseltetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által fektethetjük hazánkban a békét, nyugalmat és bizalmas egyetértést oly szilárd alapra, miszerint azt váratlan eseményviharok meg ne ingassák; s a békének és elégedésnek ily biztositásával szerezhetjük csak meg az erők azon lelkesült összhangzását és gyarapodását, melyre Fölséged uralkodó-háza minden viszonyok között nyugodtan támaszkodhassék.

Ámde, Fölséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek eszközlésére béke kell és kellenek zavartalan, nyugodt viszonyok.

És e tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, melyek a pragmatica sanctiónál fogva velünk egyesült birodalom némely részeiben mutatkoznak, s melyeknek súlyát a legujabb külső események előreláthatlan fejleményei sokszerűen növelhetik.

Nem akarjuk Fölséged atyai szivét a bomladozás ama jeleinek részletes felemlegetésével szomoritani; nem a pénzviszonyok tekintetében már is érezhető hatást fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelősség kényszerit kimondanunk: hogy mi, valamint a jelentkező bajok valódi kútfejét és saját elmaradásunk egyik főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk: úgy erősen meg vagyunk győződve, hogy Fölséged az elkövetkezhető baleseményck legbiztosabb óvszerét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monarchia különböző tartományainak legerősebb forrasztékát s mindezek által felséges trónjának s az uralkodóháznak legrendithetlenebb támaszát abban találandja fel, ha fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban, a kor szükségei által múlhatatlanul igényelt alkotmányos institucziókkal környezendi.

Azonban, Fölséges úr, az események isten kezében vannak. Mi bizunk a gondviselés oltalmában; de érezzük a kötelességet, gondoskodni, hogy Fölséged hü Magyarországát a bizonytalan jövendő ne lepje meg készületlenül. E gondoskodás halaszthatlan kellékeihez számitjuk mi a fennemlitett átalakulási kérdéseknek még ez országgyűlésen alkotmányos iránybani megoldását; és aggódunk, hogy a szokásos országgyűlési alkudozások és kormányszéki tárgyalások collegialis rendszer-szülte hosszadalmassága a Fölséged atyai szándokának s hazánk méltó várakozásának megfelelő sükert veszélyesen késleltetheti.

És ezért a királyi szék iránti tántorithatlan hűségünk szilárd bizalmával esedezünk Fölséged előtt: méltóztassék, a fenforgó rendkivüli körűlmények tekintetbe vételével, legkegyelmesebb királyi akaratának teljhatalmú organumai, egyszersmind, a fennálló törvények szerint, hazánk legfőbb kormányszékének, a magyar helytartótanács tagjai gyanánt, a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban, oly egyéneket az országgyűlésre utasitani; kik, mint a végrehajtó hatalomnak a hozandó törvények szerinti alakban gyakorlatára, Fölséged kegyelmes bizalmával előlegesen kijelölt alkotmányos organumok, — és kiknek, mint ilyeneknek személyes felelősségük alá leszen a hozandó törvények végrehajtása is helyezendő, — országgyűlési tárgyalásainkban közvetlen részt vegyenek; s Fölséged királyi szándoka iránt az ország rendeit tájékozva, s a kellő felvilágositásokat és kimutatásokat a kormány részéről különösen a pénzviszonyok tekintetében is megadva, a fenforgó fontos kérdések

megoldását oly sükerrel mozdítsák elő miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarabb Fölséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztessenek s általuk a jelen kö-

Pest látképe 1848-ban.

Buda látképe 1848-ban.

rülmények bármi váratlan fordulatának esetére is, biztositva legyen hazánkban a béke, megszilárditva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejthető legyen azon

szellemi erő és anyagi tehetség, melyben Fölséged tántorithatlan hűségünk mellett a bizonytalan jövendő minden eseményei közt királyi székének legrendíthetlenebb tamaszát fogja feltalálhatni."

Kossuth páratlan szónoklatának ereje, de maguk a rohamosan fejlődő események is, oly nagy hatással voltak még az akadékoskodó konzervativekre is, hogy az alsótábla a feliratot minden ellenvetés nélkül, egyhangulag elfogadta.

Nem igy történt a főrendeknél. A liberális-párt, melynek élén Batthyány Lajos gróf állott, itt is lelkesedéssel fogadta a feliratot; az óvatos konzervativ többség azonban nem akart addig annak tárgyalásába belebocsájtkozni, míg a bécsi udvar szándékai felől biztos értesülést nem szerez. Megkérték tehát a nádort: István főherczeget, hogy menjen Bécsbe és kérjen útbaigazítást a főrendek további magatartására nézve. A nádor Apponyival együtt menten útra kelt, s visszatéréseig a felirat tárgyalása elhalasztatott.

A főrendek e viselkedése roppant elkeseredést szült Pozsony város hazafias közönségénél. Az országgyűlési ifjúság zajos értekezletet tartott, a melyen rosszalását fejezte ki a huzavona fölött.

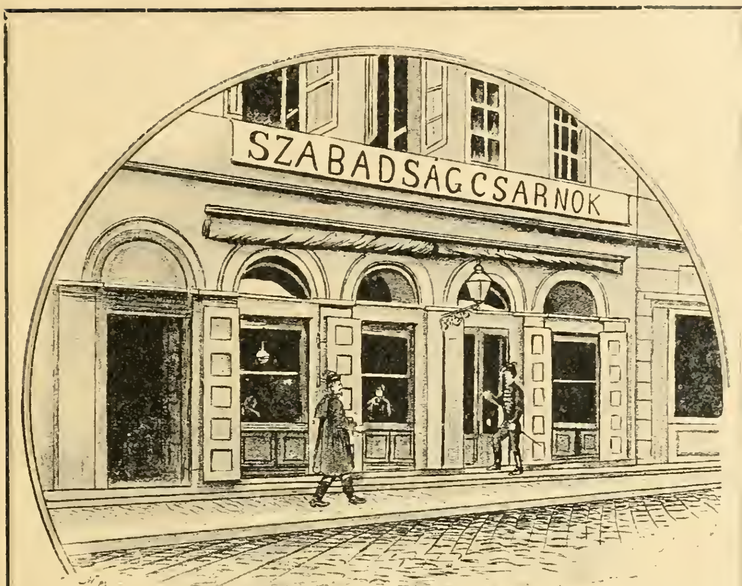
De az izgalom még nagyobb lett Pesten, a hol lázas érdeklődéssel kisérték a pozsonyi diéta működését.

Pest ez időtájt kezdett kibontakozni százados elhagyatottságából. Széchenyi István gróf nagy alkotásai új, pezsgő életet leheltek a gyors fejlődésnek induló város falai közzé.

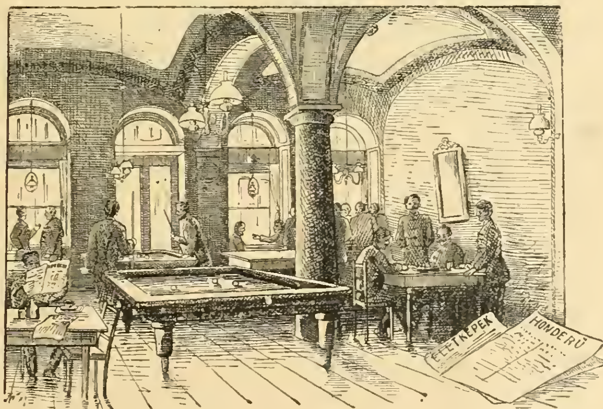
A Dunagőzhajózás tetemesen megnövelte a személyforgalmat, a pangó ipar és kereskedelem felélénkült. A Magyar Akadémia alapítása idevonzotta a tudomány jeleseit. A hirlapirás, Kossuth mesteri útmutatása nyomán, élénk lendületet vett. A szépirodalom virágzásnak indult. Kitünő veteránok és jeles ifjak vetélkedtek egymással nyelvünk művelésében.

S noha Pozsonyban tartatott a diéta: az ország központja, a honnan a szellemi élet fénye szétsugárzott a haza minden részébe, mégis csak Pest vala. Ide zarándokoltak a fiatal irók, hogy nevet és dicsőséget szerezzenek; ide tódult a jogvégzett ifjúság, hogy a kellő gyakorlat után ügyvédi oklevelét megszerezze.

A fiatalság, — mely nemcsak hajlamainál, de apáitól öröklött szokásainál fogva is, mindig élénk részt vett a közélet mozgalmaiban, — természetesen lángoló lelkesedéssel kisérte a reform-mozgalmakat. Összejöveteleket tartott, vitázott a népszabadság kérdései fölött és kedélyének

A Pilvax-kávéház külseje 1848-ban.

A Pilvax-kávéház belseje 1848 ban.

fogékonyságával, lelkesedésének hevével s az ifjúkor bátorságával érlelte a reform-eszmék megvalósitását.

S hogy ez összejövetelek necsak esetlegesek legyenek, mindjárt az 1847-iki országgyülés megnyitása után, Gál Ernő elnöksége alatt, alapszabályokkal ellátott kört alapított, amely a „Jelenkor“ czímű lap kiadóhivatalának egyik szobájában tartotta hetenként kétszer: kedden és pénteken üleseit.

A kormány, mely a szabad szellem minden nyilvánulását már csirájában szerette volna elfojtani, neszét vevén az ifjúság ez összejöveteleinek, feloszlatta a kört. Az ifjúság azonban nem engedett. Sőt, hogy szabadelvű törekvéseinek még erőteljesebb kifejezést adjon: összejöveteleit a „Jelenkor“ szűk helyiségéből a Pilvax nevű kávéház tágas helyiségébe tette át.

S ez volt a forradalom legelső lépése. Az ifjúság most már egész nyiltan szállott síkra az alkotmányos reformokért. A Pilvax esténként valóságos parlamenti vitatkozásoknak lett a szinhelye. „A kávéház, — jegyzi meg egy kortárs, — a szabadság templomává vált, a melybe a lelkes ifjúság a szabadság Istenének járt áldozni.“

A Pilvax-kávéház, — a melyet még a harminczas évek végén Privorszky nyitott meg, s a mely később Pilvax J., majd Fillinger tulajdonába ment át, — egyáltalán nevezetes szerepet jászott a márcziusi események történetében. A kávéház a belvárosban az úri-utczai (most koronaherczeg-utcza 7. sz.), Libasinszky-féle átjáróháznak az úri-utczára néző földszintjét foglalta el. A kávéház berendezése csinos és az akkori kor igényeinek megfelelő volt. Egy nagy tágas négyszögű teremből és egy kisebb mellékhelyiségből állott. A nagyterem boltíves mennyezetét két márványozott oszlop tartotta. Az előtérben tekeasztal állott, a fal mentén és az oszlopok körül pedig apróbb asztalok voltak elhelyezve a vendégek számára.

A kávéház sötétes hátterében jobbra, közel a szögletfalhoz, egy nagyobb négyszögű faasztal állott, körűlötte 8—10 székkel. Ez az asztal képezte központját a Pilvax-beli történeti emlékű összejöveteleknek. Különösen a fiatal irói nemzedék kereste fel már régibb idő óta előszeretettel e barátságos helyet. A „*tizek*“ társaságának, — mely társaság fiatal irókból tudvalevőleg azért alakult, hogy „a magyar nép nyelvét irodalmi értékre emeljék“, — úgyszólván ez az asztal volt a tanácskozóhelye. A „*tizek*“ társaságát a következők képezték: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Tompa Mihály, Kerényi Frigyes, Pálffy Albert, Lisznyay Kálmán,

Pákh Albert, Obernyik Károly, Bérczy Károly és Degré Alajos. De a többi iró is: mint Vachott Imre, Berecz Károly, Sükey Károly, Irinyi József, Oroszhegyi Józsa, Kuthy Lajos stb. szintén idejárt. A nemzeti szinház tagjai közül is Egressy Gábor, Füredi Mihály, Szentpéteri stb. sokszor ellátogattak ide egy-egy feketekávéra, meg egy kis eszmecserére. A jurista-ifjúság soraiból Vasvári Pál, Gál Ernő, Magos, Sebő Antal voltak az asztal gyakori vendégei. De a közélet más kitünőségei is

Rottenbiller Lipót, Pest város 1848-iki polgármestere.

szivesen be-benéztek a Pilvax-ba, hogy felmelegedjenek az ifjúság hevén, s meghallgassák tanulságos vitáit. Nem egy eszme, nem egy reformjavaslat, mely később, a mozgalmas időkben testté vált, e kávéházban: a négyszögű asztalnál született. Mint szívből a vérkeringés, innen indult ki akkoron minden hazafias mozgalom. Ez volt a *„közvélemény asztala“*, a mint találóan nevezték. Sőt a társaság valamelyik tagja az asztal deszkájába bele is véste ez önérzetes szavakat.

A reform-mozgalmak egy másik központját az úri- és a zsibárus-utczák szögletén levő házban: az *„Ellenzéki kör“* képezte. E kör az

1847-iki követválasztások után alakult s az volt a czélja, hogy az elvtársak tömörítésével a liberális szellemet ébrentartsa és az ellenzéket országosan szervezze. A kör, — melynek első elnöke Batthyány Lajos gróf volt, — a pesti művelt középosztálynak szolgált találkozási-helyül. Ide járt a többi közt *Klauzál* Gábor, az ellenzék egyik vezérférfia, ki a követválasztásoknál Csongrádmegyében a kormány vesztegetései miatt megbukván, kimaradt a diétából; idejárt továbbá *Nyáry* Pál, Pestmegye híres másod-alispanja is, ki nemcsak megyéjében, de a fővárosban is nagy népszerüségnek örvendett. Az „Ellenzéki kör"-t azonban az ifjúság is sürűen látogatta.

A gőzhajók, melyek Pest, Pozsony és Bécs közt közlekedtek, naponként meghozták részint magánlevelek, részint hirlaptudósítások közvetítésével a pozsonyi híreket. Az ifjúság pontosan értesült az országgyűlés működésének minden legkisebb mozzanatáról. Értesült tehát Kossuth feliratának sorsáról is. S a mily lelkesedéssel fogadta az alsó-tábla egyhangú határozatát a felirat elfogadására nézve: épp oly haraggal fordult az aulikus főrendek ellen, a kik késedelmeskedésükkel akadályt gördítettek az alkotmányos reformok elé.

Az ifjúság lelkesedése és haragja csakhamar átragadt a csöndesebb vérű közönségre is. Egész Pest forrongásba jött. Magánkörben, közhelyeken, utczákon mindenütt csak a Pozsonyban történtekről beszéltek. Mohó érdeklődéssel várták a további fejleményeket. A Pilvax délutánonkint zsúfolásig megtelt közönséggel. A lapok szerkesztőségeit ostrom alá fogták. A pozsonyi gőzhajó érkezését naponként nagy tömeg leste. Mindenki híreket várt és híreket hozott.

A forradalom láza fogta el egyszerre a szíveket és az elméket. Az emberek a jövendő nagy események sejtésétől megkapatva, abbanhagyták csöndes napifoglalatosságaikat és csoportokká verődtek az utczákon. Szinte érezte mindenki, hogy valami nagy, szokatlan, rendkívüli dolognak kell történnie.

A közönség e hirtelen felbuzdulását az ifjúság sietett felhasználni. A háborgó közvélemény erejével akart nyomást gyakorolni a tétovázó országgyűlésre. Elhatározta tehát, hogy a párisi úgynevezett „reform-bankettek" mintájára a Rákoson egy nagyarányú lakomát rendez, a melyre a polgárságot is meghívja; e lakomát megelőzőleg pedig népgyűlést tart, a melyen peticióba foglalja a nemzet kivánságait.

Az „*Ellenzéki kör*" látván, hogy e békés tüntetéssel csak hasznára lehet az ügynek, készséggel csatlakozott az ifjúság mozgalmához. Menten

A „márcziusi ifjuság“ vezetői.

megtették az előkészületeket úgy a lakoma, mint a népgyűlés megtartására. A népgyűlést márczius 14-ikére hivták össze az „Ellenzéki kör" helyiségébe, a lakoma pedig márczius 19-ikére tüzetett ki. Bizottság alakult, aláirási ivek bocsájtattak ki; szóval, minden előleges intézkedés megtörtént, hogy a nép ez első nagyobbszabású tüntetése fényes sikert arasson.

S e mozgalmak közepette mindinkább előtérbe léptek azok a lelkes ifjak, a kik vezetői lettek az átalakúlás nagy reformjának és a kiknek nevéhez elválaszthatlanul fűződik e korszakalkotó események felejthetlen emléke.

Ezek között a legelső helyet foglalja el *Petőfi* Sándor, a szabadságharcz e lánglelkű Tyrtaeusa. Petőfi (szül. 1823. január 1-én Kis-Kőrösön) homlokát ekkor már hírnév koszorúzta. Költeményeit széltiben olvasták, munkásságáért vetélkedtek a kiadók. Szíve választottját: Szendrey Juliát már egészen magáénak mondhatta. Épp ez időtájt jöttek fel Koltóról, hogy itt a fővárosban, az irodalmi központon rakjanak csöndes családi fészket. A legboldogabb férj, ünnepelt költő. Petőfi hányatott életében ez volt talán a legderűsebb, a legszebb és a legdicsőségesebb időszak.

A márcziusi mozgalmakban Petőfinek legméltóbb társa és osztályosa volt *Jókai* Mór (szül. 1825. febr. 19-én Komáromban), a ki nemcsak mint beszélyiró, hanem mint az „Életképek" szerkesztője is, 1848-ban már előkelő állást foglalt el a közéletben. Petőfihez, kinek iskolatársa is volt, a legbensőbb barátság fűzte. Mindkettő teli eszményi vágyakkal. Éltök tavaszán levő ifjak, a kik egyformán rajongnak a szabad eszmékért. De Petőfi temperamentuma szenvedélyesebb, jelleme erősebb, határozottabb, mint a Jókaié. Petőfi elhagyva családját, mindenét: belédobja magát a harcz förgetegébe és véres tusa között, mint egy üstökös tünik el a segesvári csatasíkon; Jókai ellenben nem keresi a harczmezőt, sőt megrettenve a forradalom fejleményeitől, a *béke-párt* közlönyének: az „Esti Lapok"-nak lesz a szerkesztője. De bármennyire eltérő volt is e két lánglelkű ifjú további működése: a márcziusi napokban egygyek voltak, együtt éreztek, s a vívmányokért egyformán illeti őket a dicsőség.

A „márcziusi ifjúság" e két vezéralakja köré csoportosultak aztán a többiek; u. m.:

Vasvári Pál, a márcziusi napok kedvelt szónoka. Vasvári, családi nevén *Fejér*, egy szatmármegyei görög-katholikus papnak volt a fia. Született Tisza-Bűdön 1826-ban. Noha a szegényes

Petőfi Sándor, mint nemzetőr.

parochia jövedelméből nem igen futotta, az apa mégis minden lehetőt megtett, hogy élénk és eszes fiából embert neveljen. Midőn a fiú az otthoni falusi iskolából kinőtt, atyja Nagy-Károlyba vitte, a hol a piarista-atyák gondos és hazafias vezetése mellett kitünő eredménynyel végezte el a középiskolákat. Innen 1843-ban Pestre jött az egyetemre, a hol csakhamar vezérszerepet vilt. Horváth István, a híres egyetemi professzor temetésén 1846. junius 15-én már Vasvári tartotta a gyászbeszédet, mint az ifjúság választott szónoka. Vasvári már ekkor kezdett foglalkozni az irodalommal, s főkép alapos történelmi tanulmányai szélesebb körökben keltettek méltó figyelmet. A „Honderű", a „Pesti Divatlap", az „Életképek" több enemű dolgozatát közölték. 1847-ben „Zrinyi, a költő életrajza" czimű magvas tanulmányával a Kisfaludy-társaság egyik pályadiját is elnyerte. 1847-ben a gróf Teleki Blanka és Lővey Klára által alapított nevelő-intézetben az irodalom és a magyar nyelv tanára lett. A magyar népnevelés ez úttörő munkájában derekas rész jutott Vasvárinak is, a ki nemes hivatással, s igazi ügyszeretettel oktatta kis tanítványait a magyar nyelv és a magyar haza szeretetére.

Vasvári e minőségében is megtartotta összeköttetését az ifjúsággal, a mely szeretetével környezte a nagy képzettségű, lovagias jellemű pályatársat. De szivesen látták az irók is körükben, a kik közül a legtöbbel meghitt baráti viszonyban állott. Népszerű levén itt is, ott is, a márcziusi napok előzményeiben aztán Vasvári lett az összekötő kapocs az irók és az egyetemi ifjúság között.

Vasvári, mint a „*márcziusi ifjak*" közül valamennyi, tevékeny résztvett a szabadságharcz további eseményeiben is. 1848. juliusban titkár lett a pénzügyminiszteriumban, majd mint futár végzett fontos szolgálatokat Kossuthnak, kinek kedveltje volt. 1849-ben szabad csapatot alakított, a melylyel Erdélybe ment, hogy a lázadó havasi móczok ellen harczoljon. E vakmerő vállalkozása közben 1849. julius 6-án a fontineli fensíkon kis csapatját az oláhok orvul megtámadják, bajtársainak legnagyobb részét lekonczolják és magát Vasvárit, kit előbb golyó ér, hősies védekezése után megölik. Állítólag egy Togyer Gavrilla nevű vad mócz hitvány dárdája oltotta ki a nagy reményű ifjú életét.

Irinyi József hirlapiró, a 12 pont egyik szerzője. Született a biharmegyei Albison 1822-ben. Jogi tanulmányai befejeztével hosszabb utazást tett a külföldön, a honnan visszatérve, mint iró kezdett működni. A szabad eszméket merész hangú czikkekben hirdette, úgy, hogy 1843-ban sajtóvétségért fogságba is került. Kiszabadulása után a „Pesti Hirlap" dol-

Nemzeti dal.

Talpra, magyar, ~~most vagy soha~~ hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok! –
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak
A magyarok :/:

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
/:

Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesít a kart,
És mi mégis láncot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!
:/:

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez,
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot.
:/:

Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
:/:

Petőfi Sándor

A „Nemzeti dal“ Petőfi kézirásában.

[illegible] 1848 [illegible] Voltak [illegible] a [illegible] Magyar [illegible] Patak[illegible] [illegible] A [illegible] megtagadta [illegible] meg [illegible] elfogatván halalra itelte[illegible] [illegible] börtönbe hurczoltak. A [illegible] [illegible] megtörte életerejét, ugy hogy [illegible] 1860. február 20-án, 37 éves korában elhunyt. [illegible] „Tamás bátya kunyhóját". Beecher Stowe-nak is [illegible] [illegible] fordította el [illegible] nyelvünkre.

[illegible] Dániel ügyvéd (családi neve : Halbschuh). Szül. 1822. febr. [illegible] Szepesmegyében. Középiskolát Eperjesen, a jogot [illegible] egyetemen végezte. 1842-ben megszerezvén a diplomát, [illegible] Pesten maradt és ügyvédeskedni kezdett; e mellett azonban [illegible] a lapokba is. A szabadságharcz elején képviselő lett, [illegible] kormánybiztosi minőségben működött a felvidéken. 1849-ben tagja volt a debreczeni gyülésnek is, s az april 14-iki határozat alkalmával [illegible] vezette a jegyzőkönyvet. 1849. april 25-én ismét kormánybiztossá [illegible] ki, még pedig ezuttal a fővárosba, a hol Budavár [illegible] nagy erélylyel töltötte be fontos állását. A világosi gyászmap után külföldre menekült, a honnan sok hányattatás után 1868-ban [illegible] vissza [illegible] nem látott hazába. Visszatérése után előbb Pécs, később pedig mint Békés város orsz. képviselője buzgó tevékenységet fejtett ki a parlamentben, a melynek, puritán jelleme s rendithetlen elvhűsége miatt mindvégig közbecsülésben álló tagja maradt. Meghalt 1892. november 2-án; meggyászolva, nemcsak a közjogi ellenzék által, melynek kitünő vezérférfia volt, hanem az egész nemzet által, mely egyik legjobb és legodaadóbb fiát veszté [illegible].

Degré Alajos író. Született Lippán, Temesmegyében 1820-ban. Már 1841-ben kezdett az irodalommal foglalkozni, s mint beszélyíró csakhamar [illegible] nevet vivott ki. Irt több regényt s néhány szindarabot is. Eleven kedélye és eleven tolla igen kedveltté tették a 40-es évek társaséletében. Degré a szabadságharczot mint huszárszázados küzdötte végig. Az alkotmányos élet visszaállítása után több izben orsz. képviselő volt, [illegible] visszavonulván az izgalmas politikai élettől, mint az „1848—49-iki országos honvédegyesület" elnöke gondozta egykori bajtársai érdekeit.

Bu[illegible] Gyula író. Született 1823. szept. 10-én Rákoskeresztúron, Pestmegyében. Középiskolái befejezésével a jogi pályára lépett

s 1847-ben megszerezte az ügyvédi oklevelet, melynek azonban kevés hasznát vette, mert tehetsége és hajlama az irodalmi pályára terelte. Előbb a „Honderű" és a „Divatlap", később pedig az „Életképek" munkatársa lett, s e minőségében érte a szabadságharcz, a melyben mint honvéd vett részt. Az alkotmányos élet visszaállítása után ismét a szépirodalommal foglalkozott. Meghalt 1883. april 17-én Budapesten.

Vidacs János, jogász, született 1826-ban B.-Komlóson, Torontálmegyében. Fia volt Vidacs Istvánnak, a magyar vasgyár-ipar ez érde-

A bécsi forradalom kitörése 1848 márczius 13-án.

mes megalapítójának. Vidacs Jánost jómódú szülei igen gondos nevelésben részesítették, úgy hogy nemcsak a jogi, hanem a bölcsészeti tanfolyamot is elvégezhette. A márcziusi mozgalmakban mint harmadéves jogász vett részt; aztán, midőn a vívmányokat karddal kellett megvédelmezni, ő is felcsapott a honvédek közzé, a hol századosságig vitte. Világos után külföldre menekült, de a szász határon elfogták, s börtönbe vetették. Kiszabadulván, atyja gyárának vezetését vette át. Az 1867-iki kiegyezés után azonban ismét a közélet terére lépett, s becsült

tagja lett a képviselőháznak. Egy penzintézet bukása, a melynek elnöke volt, azonban magával sodorta a derék férfiút. Az élet terhei által megtörve, lelkében elcsüggedve: 1873. november 10-én öngyilkos lett.

Vajda János iró: született 1827. május 27-én Pesten, a hol iskoláit is végezte. Alig rázta le az iskolaport, a művészet által vonzatva, felcsapott szinésznek. Azonban csakhamar megunván e szép, de viszontagságos pályát, ott hagyta a szinpadot és mint nevelő folytatta félbeszakadt tanulmányait. Ez időben kezdett irogatni s hazafias költeményeivel rövid idő alatt jó nevet vívott ki magának. Vajdát nevelői minőségében érte a szabadságharcz, melyet mint honvéd szintén végig küzdött. A szabadságharcz leveretése után besoroztatott; a katonaságtól megszabadulván, ismét Pestre jött és visszavonultan egészen költészetének élt. Vajda azon kevesek közzé tartozott, a kik az elnyomatás alatt a dal édes szavával ébresztgették az ezernyi sebtől vérző nemzetet. Ekkor irta „*A virrasztók*“ czimű versét, ezt a komor hangú, de a remény csillámával megaranyozott hatalmas költeményét, a mely az elnyomatás költészetének mindenha egyik legbecsesebb gyöngye marad. Vajda, ki azóta több kötettel gazdagította irodalmunkat, élő költőink között méltán a legelső helyek egyikét foglalja el.

Noha korára nézve talán nem is igen illett már a „márcziusi ifjak“ csportjába, mindazonáltal e helyütt kell felemlítenünk *Egressi* Gábort, a budapesti nemzeti szinház felejthetlen művészét, ki fiatalos tűzzel, igaz lelkesedéssel vett részt az ifjúság mozgalmaiban. Egressi Gábor (családi nevén: Galambos) született 1808-ban Lászlófalván, Borsodmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. Egressi Kassán kezdte meg szini-pályáját mint tógátus diák. 1835-ben a budai szintársulathoz szegődött, 1837-ben pedig a nemzeti szinházhoz szerződtették. Mint ez intézet immár hírneves művészét érte a szabadságharcz, melyet mint honvéd, majd mint kormánybiztos szolgált végig hű önfeláldozással. A forradalom után Törökországba menekült, s csak 1854-ben foglalhatta el régi helyét a nemzeti szinháznál. Meghalt 1866-ban julius 30-án. Épp előadás közben. Midőn „Brankovics György“ címszerepét játszotta, érte a halál.

Tehát Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál, Irinyi József, Irányi Dániel, Degré Alajos, Vajda János Bulyovszky Gyula és Vidacs János képezték a „márcziusi ifjak“ vezérkarát. Ezek közé csoportosult aztán a jurátusi-kar, élükön Sebő Antallal, Gál Ernővel, továbbá az egyetemi hallgatóság, s a polgári osztály ama része, a mely a szabadelvű haladás feltétlen híve volt.

A bizottság, a mely a lakoma és a népgyűlés rendezésére alakult, az „Ellenzéki kör"-ben nap nap mellett értekezletet tartott. A márczius 11-iki ülésen Irinyi József azt az indítványt tette, hogy az alkotmányos reformokra vonatkozó kivánságaikat rövid, velős pontokba foglalják és

Nyáry Pál. (Barabás 1848-iki rajza.)

ezt terjesszék elfogadás végett a népgyűlés elé. Irinyi indítványa elfogadtatván, a pontok megszerkesztésére egy öttagú szűkebb bizottság küldetett ki, a melynek tagjai lettek: Irinyi József, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál és Bulyovszky Gyula.

E szűkebb bizottság még aznap este beható eszmecsere után formába öntötte a népgyűlés elé terjesztendő határozati javaslatot, a következő 12 pontban foglalván össze a nép kivánságait:

Mit kiván a magyar nemzet?

1. Kivánjuk a czenzura eltörlését.
2. Felelős minisztériumot.
3. Évenkénti országgyűlést.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Az úrbéri terhek megszüntetését.
8. Esküdtszéket.
9. Képviseletet egyenlőség alapján.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra.
11. Magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
12. Az uniot Erdélylyel.

Márczius 12-én az „Ellenzéki kör"-ben a népgyűlésen teendő indítványok megbeszélése végett nyilvános előértekezlet tartatott. Irinyi a bizottság nevében itt mutatta be először a 12 pont szövegezését, s egyúttal azt az indítványt tette, hogy e kivánságok peticzió alakjában terjesztessenek az országgyűlés elé.

Az értekezlet élénk eszmecsere után elfogadta Irinyi indítványát. Csupán a 12 pont szövegezésén történt az a módosítás, hogy a 9-ik pontba a „képviselet egyenlőség alapján" helyett a *„nemzeti bank"* kivánsága vétetett fel.

Márczius 14-én délután 2 órakor csakugyan megtartatott a tervezett népgyűlés. Az „Ellenzéki kör" nagyterme, mely nemzetiszínű zászlókkal volt feldíszítve, már kora délután megtelt válogatott közönséggel. Az elnöki emelvényen Klauzál Gábort, Nyáry Pált, Fényes Eleket, Irányit, Petőfit, Jókait, Egressy Gábort, Bulyovszky Gyulát, Irinyi Józsefet, Vasvári Pált, Oroszhegyi Józsát, Vachott Imrét stb. lehetett látni. Köréjük a jurátusok lelkes csoportja sorakozott.

S mig bennt a teremben látható izgalommal várta a közönség a gyűlés megnyitását; azalatt lennt az utczán több ezernyi tömeg verődött össze, lesve az eredményre. A kapualja, a lépcsőház, a folyosó telve volt szorongó, nyüzsgő embersokasággal.

Századok óta ez volt az első nyilvános *népgyűlés,* a széttagolt magyar társadalom legelső összeforrása, szabad polgárok szabad gyülekezete.

Metternich és az ördög.

(A birodalmi kanczellár bukásakor Bécsben megjelent gúnykép.)

Végre három óra után *Fényes* Elek, a kör alelnöke rövid üdvözlettel megnyitotta a gyűlést.

Az első szónok Irinyi volt. Az elnöki szék előtti asztalra állva, tömör előadásban tárta fel a válságos politikai helyzetet. Majd ráutalva a külföld reform-mozgalmaira, indítványt tett, hogy a magyar nemzet is határozottan kifejezett pontokban fejezze ki kivánságát, s e kivánságok peticzió alakjában terjesztessenek az országgyűlés elé. A népgyűlés perczekig tartó éljenzéssel fogadta az indítványt. Erre Irinyi felolvasta a peticziót, mely következőleg hangzott:

„Tekintetes Karok és Rendek!

Egész Európa mozog. Az idő félszázaddal előbbre rúgott. Egy gondolat rezgi át egész Európát, hogy a létező állapot tovább nem maradhat.

Nincs többé idő hosszas tanácskozásra, avagy éppen hallgatásra. Az eszmék meg vannak érve, az élet szüksége követeli azokat.

Magyarország pillanatai drágák. Mi máskor hosszú időszak alatt fejlődhetett ki, most rövid úton s haladék nélkül törvénybe foglalandó.

A nemzet nem elégszik meg többé egyes engedményekkel. Egész alkotmányunkat kivánjuk ezúttal tisztába hozatni. *(Következik a 12 pont.)*

Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy ezekben az alkotmányosság — a haza és dynastia minden barátainak kivánságát fejezzük ki. Mi ezekért mindent készek vagyunk áldozni.

Kérjük önöket, hogy ezen pontokat hazánk jóléte és dicsősége végett, még ez országgyűlés alatt kieszközölni méltóztassanak.

Kelt Pesten, márczius hó 14-én tartott népgyűlésen."

Irinyi csak szakadozva olvashatta fel a kérvényt, mert minden mondatnál megujult az éljenzés. Különösen a 12 pontot fogadta tomboló lelkesedéssel az egybegyült közönség.

Erre az elnök határozatilag kimondta, hogy az Irinyi által felolvasott 12 pont a nemzet elodázhatlan kivánságait tartalmazza.

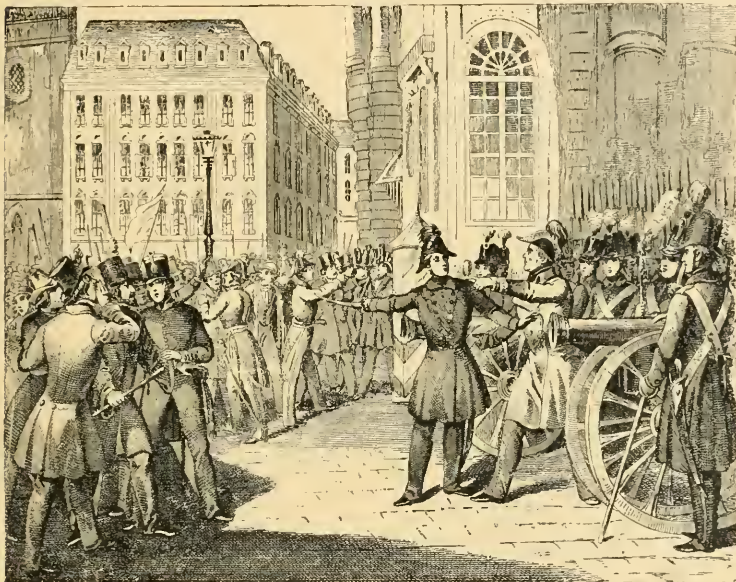
Ezután az ifjúság nevében Vasvári Pál kért szót. Harsány hangon, folyékony lelkes beszédben pártolta az Irinyi indítványát, a melyet még azzal toldott meg, hogy a peticziót lehető sok aláírással ellátva külön deputáczió vigye Pozsonyba, sőt ha kell, menjen el a küldöttség egyenesen Bécsbe a királyhoz.

Az indítványnak különben az utolsó részét roppant tetszéssel fogadta a közönség.

— Úgy van! — kiáltották többen. Menjünk Bécsbe! Forduljunk egyenesen a királyhoz!

Vasvári, a huszonegy esztendős magas termetű, széleshomlokú, tüzesszemű ifjú, — mint egy szemtanú jegyezte fel — ez első fellépésével azonnal megnyerte az egész jelenlevő közönség rokonszenvét.

Klauzál Gábor, ki tekintélyével, tudásával és szónoki erejével egyaránt uralkodott úgy a forróvérű ifjúság, mint a higgadtabb közönség fölött, bajt sejdített. Attól tartott ugyanis, hogy ha a küldöttség megbizatásában nem jár el a kivánt sikerrel: a mozgalomnak vagy kudarcz

A bécsi márcziusi forradalomból. (Pallet J. tüzmester nem akar lőni a népre.)

leszen a vége, vagy pedig a visszautasított nép ingerültsége, ép úgy mint Párisban, zendülésben tör ki. Vasvári után felállott tehát, s az ő higgadt, inkább az elmére, mint a szívre appelláló szónoki modorával kijelentette, hogy helyesli ugyan a peticzió minden pontját, de sokkal czélravezetőbbnek tartaná, ha az előzetesen Batthyány Lajosnak, az orsz. ellenzéki kör elnökének küldetnék fel, még pedig olyan kérelemmel, hogy terjeszsze a kérvényt az országgyűlési ellenzék értekezlete elé, s ha az értekezlet, — a miben nincsen kétség — elfogadja: köröztessék a peticzió az egész

országban aláírások gyűjtése végett. S csak így, százezrek aláírásával adassék az országgyűléshez, hogy azt lehessen azután reá mondani: ime ez a nemzet kivánsága!

Noha Klauzál közvetítő javaslata sokaknak éppen nem tetszett, a többség mégis elfogadta azt. Csak az ifjúság, mely nem akart többé várni, opponált erősen ellene. Soraikból rögtön fel is pattant Irányi Dániel, hogy a gyűlést Vasvári indítványa értelmében hozandó határozatra bírja, de szavai elvesztek a zajban. Ezzel a népgyűlés este fél hétkor véget ért. A közönség zajongva oszlott szét.

Az ifjúság rendes gyűlhelyére: a Pilvax-kávéházba vonult, hogy megbeszélje a további teendőket. Ott beszélgettek, vitatkoztak kisebb-nagyobb csoportokba verődve, a mint egyszerre egy 17—18 éves fiatal ember rohan a kávéházba, minden köszönés nélkül felugrik a billiard-asztalra és harsány hangon kiáltja:

— Uraim! Most jöttem a hajóval. A pozsonyi ifjúság küldöttje vagyok. Nagy hírt hozok. Bécsben tegnap kitört a forradalom. Metternich megbukott. A nép barrikádokat emel és fegyverkezik! . . . .

Villámcsapásként hat e riasztó hír a jelenlevőkre. Egy pillanatra mély csönd áll be. Az arczokon a meglepetés. Mindenre készen voltak, csak arra nem, hogy még Bécs is megelőzze őket.

A pillanatnyi csöndet csengő, érczes hang töri meg:

— Ime a forradalom förgetege már itt zúg a közeli szomszédban. És mi tétovázzunk?! Nem! Cselekedni fogunk!

Mindenki odatekint, a honnan a hang jön. És ott állott egy asztal tetején Petőfi Sándor, mellén összefont karokkal. Nyakig gombolt egyszerű fekete atilla símúlt hajlékony termetére. Beesett halvány arczát pirosra föstő az izgalom, mélytűzű fekete szemeiben szokatlan láng gyúlt ki. Egész valóján, — mint egy szemtanú beszéli — csodálatos, megdöbbentő vonás ömlött el. Olyan volt e perczben, mint a közeledő forradalom démona.

— Igaz! Úgy van! cselekedni fogunk! — zúgtak Petőfi után az ifjak.

E közben más oldalról is megerősítést nyert a bécsi forradalom kitörésének híre. A lapok is kaptak róla megbízható hiteles tudósítást.

A hír futó tűzként terjedt el az egész városban, mindenütt a legnagyobb izgalmat okozva.

A Pilvax csakhamar megtelt közönséggel Az úri-utczát a járókelők sokasága lepte el.

Vasvári Pál.

Az óriási tetszészaj után, mely Petőfi szavait követte, Irinyi szolalt fel:

— Polgártársak! Petőfinek igaza van. Mi nem érünk rá várni. Ne hagyjuk tehát magunkat a formak életölő korlátai közé szoríttatni. Miutan a helyzet egész váratlanul megváltozott, a délutáni népgyűlés határozata is fölöslegessé vált. Semmi bankettezés, semmi peticzionálás többé. Mondjuk ki, hogy mi a 12 pontnak, mint a nemzet kivánságainak azonnali életbeléptetését követeljük.

Erre hosszabb, izgatott vita indult meg. Voltak többen, kivált a korosabbak közül, a kik nem tartották ildomosnak, hogy a népgyűlés elfogadott határozatát az ifjúság ilyen rövidesen megváltoztassa. Ebben az értelemben szólalt fel Klauzál is, a ki értesülvén a történtekről, a Pilvaxba sietett, nehogy valami meggondolatlan lépésre ragadtassa magát az ifjúság.

Erre Sükei Károly, egy jónevü író, a ki azonban abban a szervi hibában leledzett, hogy hebegve beszélt, odaüt az asztalra:

— Nagyon szépen, nagyon okosan beszélt Klauzál polgártárs, de most olyan időket élünk, hogy nem kell az okos emberek tanácsára hallgatni.

Kaczagás támadt e tréfás, de az akkori viszonyokat találóan jellemző közbeszólásra.

Klauzál látván, hogy minden komoly intelem, most a bécsi izgalmas hírek első hatása alatt, ugyis hiábavaló, elhagyta a kávéházat.

Az ifjúság magára maradt és tovább tanácskozott. Végleges megállapodásra azonban sehogy sem tudtak jutni, pedig már éjfélre járt az idő. Sokan türelmüket vesztve, távozni készülnek. Ekkor Vajda János kibontakozik a tömegből, az ajtóhoz rohan és azt becsukja:

— Uraim! — kiáltja — addig önök innen ki nem mennek, mig nem határoznak.

Ez hatott. Az ifjúság vezetői most már egyetértőleg gyorsan határoztak. Abban történt a megállapodás, hogy holnap az egyetemi hallgatóság belevonásával tüntetést rendeznek. A nemzet kivánságait tartalmazó 12 pontot, a mennyire lehetséges, azonnal életbeléptetik Semmi körülmények közt sem tágítanak. Sőt, ha kell, szembeszállnak a szuronyokkal is.

Most elővették még egyszer a 12 pontot, hogy azt a változott viszonyokhoz mérten kellő formába öntsék.

Az átnézés közben Vachott Imre, a „Pesti Divatlap“ szerkesztője arra figyelmeztette Irinyit, hogy a politikai foglyokról egészen megfeledkeztek, pedig különösen egyik írótársuk: Stancsics Mihály, ki tudva-

Jókai Mór.

levőleg szabadszellemű működése miatt most is fogságban ül, megérdemelné, hogy róla sem feledkezzenek meg. Vachott e felszólalására csakugyan elhatározták, hogy a státusfoglyok szabadon bocsájtását

szintén beveszik a nemzet kivánságai közé. A katonaságról szóló 10-ik és 11-ik pontot összevonták tehát, s 11-ik pontnak az államfoglyokról szóló kivánságot tették. A 12 pont végleges szövegezésében aztán a következőleg hangzott:

Mit kiván a magyar nemzet?

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1. Kivánjuk a sajtó szabadságát, a czenzura eltörlését.
2. Felelős minisztériumot Buda-Pesten.
3. Évenkénti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Az úrbéri terhek megszűntetését.
8. Esküdtszékeket, képviseletet egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bankot.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre; a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai statusfoglyok bocsájtassanak szabadon.
12. Kivánjuk az uniót Erdélylyel.

Egyenlőség, szabadság, testvériség.

Midőn a teendőkben legnagyobbrészt már megállapodtak, Petőfi felszólal és azt mondja, hogy a holnapi nagy napra neki is van valamije, a mi bizonyára lelkesítő hatást fog kelteni; s ezzel egy összehajtogatott iratot vett ki zsebéből, a melyen az ő szép, szabályos betűivel egy vers volt írva. Kérték, hogy olvassa fel, de nem akarta. „Majd holnap.“

Vachott Imre.

A költő egyik barátja: Szikra Ferencz jurátus azonban véletlenül megpillantja a költemény kezdő sorát, mely imígy hangzott:

„Rajta magyar, most vagy soha!“

— Barátom — szól a költőhöz Szikra — előbb talpra kell állítani a magyart, aztán: rajta!

Petőfi, a ki máskor éppenséggel nem szivesen fogadta az avatatlanok efféle megjegyzéseit, most nem vette zokon a jóakaratú kritikát, hanem mosolyogva fordúlt Szikrához:

— Igazad van. A verset még az éjjel útmutatásod szerint kikorrigálom.

Éjfél elmúlt, mire mindennel rendbejöttek. A szerepeket kiosztották, figyelmeztetvén mindenkit, hogy korán reggel itt legyen a Pilvaxban. A kávéház erre lassanként kiürült. Az ifjak, mint a kik merész, sőt talán végzetes dologra készülnek, halk beszélgetés között hazaszéledtek.

A „Landerer és Heckenast" czég nyomdája 1848-ban.

Másnap, 1848. *márczius hó 15-én* (*szerda* nap volt) reggel, még alig pittymallott, az ifjúság a Pilvaxba máris gyülekezni kezdett.

Komor, nyirkos, hideg idő volt. A látóhatárt szürke föllegek borították. A lombfakasztó tavasznak még sehol semmi nyoma. Havas eső esett, mely nyomban locspocscsá olvadt.

De az ifjakat e rossz időjárás nem tartotta vissza a cselekvésben. Egymásután érkeztek meg Vasvári, Jókai, Bulyovszky, Irinyi, Petőfi, Irányi Dániel, Vajda János, Nyári Albert báró, Vidacs, Sükei Károly, Gál Ernő, Oroszhegyi Józsa stb. Degré Alajos vidéki tartózkodásából

épp márczius 15-én reggel érkezett vissza a fővárosba; s meghallván mi történik, egyenesen idesietett.

Reggel hat órakor a vezetők legnagyobb része már mind együtt van. Bulyovszky, Jókai, Petőfi és Vasvári még egyszer átnézik a 12 pontot, aztán egy másolatát az úri- és a kigyó-utcza sarkára kifüggesztik. A forradalomnak az első plakátja irott volt. Nagy, gömbölyű, olvasható betükkel állítólag Oroszhegyi Józsa írta.

A mint az utcza élénkülni kezdett, a járókelők kiváncsian álltak meg a plakát előtt: olvasni kezdték. Sükei Károly odamegy és hangos szóval magyarázza az egyes pontokat. Egy titkos rendőr, a dadogva kiabáló Sükeit eszelősnek tartván, be akarja őt kisérni; a közönség azonban, mely egyre nő, elűzi a detektivet. Számosan elmulasztják teendőiket és a tömeghez csatlakoznak, mert híre fut, hogy az ifjuság, mely a Pilvaxban már gyülekezik, készül valami nagy dologra. Ezalatt bent a kávéházban mozgalmas élet támad. A kiváncsi közönség csakhamar megtölti az egész helyiséget. Az épület előtt is csoportosulás támad.

Jókai Mór most feláll egy asztalra és lelkesítő beszéd kiséretében bemutatja a kiáltvány alakjában szerkesztett 12 pontot.

— Testvéreim, — így szólt a többi közt, — a pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul, haladnunk és boldogulnunk kell nekünk is.

Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket tőlünk eddig elvontak 's kivánjuk, hogy legyenek azok közösek mindenkivel. Majd felolvasván a 12 pontot, e szavakkal végzi beszédjét:

— És ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, bízva önerejében és az igaz ügy istenében.

Viharos éljenzés fogadta Jókai beszédjét. Erre felemelkedik Petőfi, s bemutatja a következő legújabb költeményét:

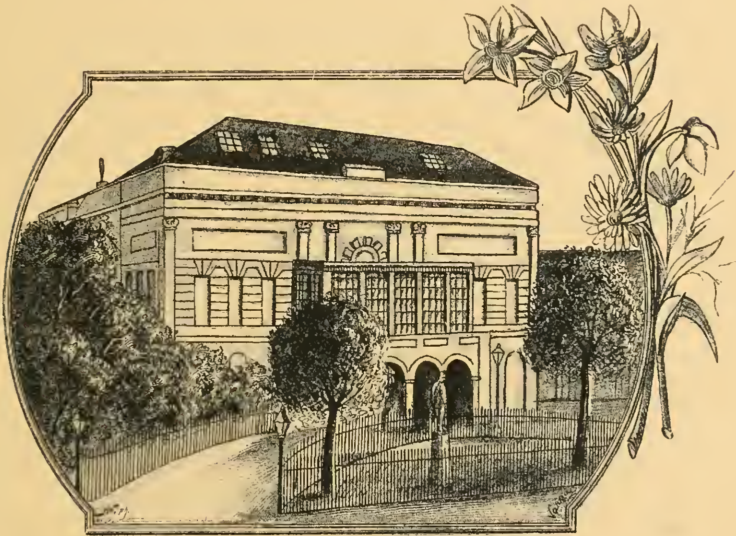
NEMZETI DAL.

1. Talpra magyar, hi a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk, vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszszatok! —
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

2. Rabok voltunk mostanáig,
Kárhoztattak ősapáink,
Kik szabadon éltek-haltak,
Szolgaföldön nem nyughatnak.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

3. Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

4. Fényesebb a láncznál a kard.
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis lánczot hordtunk :
Ide veled régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

A pesti nemzeti szinház 1848-ban.

5. A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez,
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

6. Hol sirjaink domborúlnak,
Unokáink leborúlnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

A hatás leírhatatlan. A költemény, melynek minden szava láng, minden betűje tűz, valóságos extázisba hozza az amúgy is lázas kedélyeket. Az ifjúság elragadtatásában vállaira kapja a költőt s körülhordozza a teremben.

— Most menjünk az egyetemre, hívjuk csatlakozásra a hallgatóságot! — kiáltja Vasvári.

Az ifjúság a felhívásra zsibongva indul meg a kávéházból. Elől Petőfi, Vasvári, Jókai és Irinyi. Mellükön kokárda. Előttük egy jurista nemzeti szín zászlót visz.

Eleinte kicsiny volt a csoport, de az útczai közönség csatlakozásával csakhamar hatalmas tömeggé nőtt a tűntetők száma.

— Éljen a szabadság! Éljen az egyenlőség! Éljen Kossuth! — zúgott fel minduntalan.

A menet az orvosegyetemre tartott. Az orvosi fakultás a hatvani és ujvilág-utczák sarkán levő kétemeletes ódon épületben, — a hol most a felső leányiskola van, — volt elhelyezve. Az előadások épp megkezdődtek, midőn a tűntető menet odaért. A tömeg ellepte a folyosókat és az udvart. Az ifjúság vezetői, legelől Vasvári „Éljen a szabadság!" — köszöntéssel nyitottak a tantermekbe, felszólítván a hallgatóságot, hogy csatlakozzék a tűntetőkhöz.

Az orvosnövendékek dörgő éljenzéssel fogadták a felhívást. A professzorok természetesen ellenkeztek és azzal a kifogással álltak elő, hogy a tanuló-ifjúságnak nem szabad a politikába avatkozni.

— Testvérek! — hangzott be a folyosóról. — Ne hallgassatok most a professzorokra, mikor a haza tettre szólít. Le a tanítói zsarnoksággal! Jőjjetek az udvarra!

— Az udvarra! Az udvarra! — ismételte száz torok.

A tantermek egy percz alatt teljesen kiürűltek. A medikusok otthagyván álmélkodó tanáraikat, tömegesen rohantak az udvarra, hogy a tűntetőkhöz csatlakozzanak. Itt Jókai felolvassa a 12 pontot; Petőfi pedig, elszavalván költeményét, mindnyájokat megesketi.

Innét a menet az orvosnövendékekkel megszaporodva a Ferencziek-terére indúlt, a hol a mostani bazár-épület helyén a mérnök-iskola volt. Hasonló lelkes jelenetek közt a mérnök-hallgatók is csatlakoznak. Most a tömeg folyton szaporodva, a papnövelde-utczába: a központi egyetemhez vonúlt, hol a jogászokat és bölcsészeket vonta magához. A jogi fakultáson épp egy öreg professzor: Tipula tartott előadást. A mint Vasvári az ifjúság élén beront a terembe, a tanár ijedten kiáltja el magát:

„Jesszus! Kiütött a forradalom!“ S ezzel régimódi nagy czilinderét fejére csapja és elrohan.

Ekkor már az egész főváros talpon állott. A tüntetés híre gyorsan eljutott mindenfelé. A tömeg, mint a hólavina, rohamosan nőtt. Nem telt bele egy óra és a szakadó havaseső daczára, az egész egyetem-tér, egyetem-utcza, papnövelde utcza, kecskeméti-utcza zsufolásig megtelt éljenző, rivalgó lelkes közönséggel.

Egressi Gábor.

Ekkor csatlakozott a menethez több színész-társával Egressi Gábor, a ki az „Életképek“-ben azon frissen így írja le benyomásait:

. . . . „A márczius 15-iki téren nagyszámú rivalgó sokaságot találok, mely mindig növekszik; kérdezem: mi történik itt? Azt felelik, hogy az ifjuságot szabadítják iskoláikból, hol tanítóik bebörtönözve tartják, megtiltván nekik kicsapási bűntetés terhe alatt csoportosúlni és politizálni.“

Néhány percz múlva Jókai az ifjak vállain kiemelkedik a sokaságból, a programmot felolvassa, mely a nemzet kivánatait adja elő, reámutat az Isten szabadító

PETŐFI NEMZETI DALA.

Élénken

ÉNEK.

Talp-ra, magyar, hí-a' ha-za'! itt az i-dő most vagy so-ha'! ra-bok le-gyünk vagy szaba-dok? ez a kér-dés, vá-lassza-tok! a magyarok is-te-ne-re es-kü-szünk, es-kü-szünk, hogy ra-bok to-vább nem le-szünk, nem le-szünk

ZONGORA.

A „Talpra magyar" dallama.

Énekhangra és zongorára 1848. márczius 15-én szerzette *Kálozdi János*

Nemzeti dal.

Talpra, magyar, hi a' haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszszatok! —
A' magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A' magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Fényesebb a' lánczнál a' kard,
Jobban ékesíti a' kart,
És mi még is lánczot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

A' magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez,
Mit rá kentek a' századok,
Lemossuk a' gyalázatot.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Hol sírjaink domborúlnak,
Unokáink leborúlnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Petőfi Sándor.

ÉNEK. VOCAL-NÉGYES.

magas.
HANG.
mély.

Talp-ra, magyar, hi a' ha-za! itt az i-dő, most vagy so-ha!

Ra-bok legyunk vagy sza-ba-dok? ez a' kér-dés, vá-lasz-sza-tok! A' ma-gya-rok

is-te-né-re es-kü-szünk, es-kü-szünk, hogy Ra-bok to-vább nem le-szünk.

A „Talpra magyar" dallama.

Énekhangra és zongorára 1848. márczius 15-én szerzette *Kálozdi János.*

kezére, mely a népek felett szemlátomást kiterjeszkedik, tolmácsolja szózatát az időnek. A lelkesedés rémitő rivalgással visszhangoztatik a sokaság részéről.

Ekkor Petőfi fölemelkedik, mint egy túlvilági alak, mint megtestesült népszenvedés, mint itélet halálangyala. Elűvölti nemzeti dalát! E hangok leirhatatlanok. Most is látom és hallom azokat. És örökké fogom látni és hallani, mert a kép és a hang elválaszthatlanok. Leirhatlan e dalnak hatása a népre, mely nőttön nőtt s megesküvék Isten szabad ege alatt. Hangosan dobogott minden kebel, dobogá az érzelmet: „most vagy soha!" . . . .

A helytartó tanács ideiglenes elnöke: Zichy Ferencz gróf, hírét vevén a tűntetéseknek, tanácstalanul állott e nagyarányú mozgalommal szemben. Nem mert tettlegesen beleavatkozni, mert attól félt, hogy a megbántott nép haragja, miként Párisban és Bécsben, itt is nyílt zendűlésben fog kitörni.

A városi hatóság sem elegyedett a dologba. Sőt a tanácsbéli urak közül többek még örültek a hazafias mozgalomnak. Maga a polgármester: Rottenbiller Lipót, ki német hangzású neve daczára, példás jó hazafi volt, több ízben egész nyiltan fejezte ki rokonszenvét a czélbavett alkotmányos reformok iránt.

A katonai helyőrség azonban megrettenve, a legvégsőre készült. A kaszárnyákban fegyverbe állították a legénységet. A budai vár tüzérsége parancsot kapott, hogy a Pestre irányzott ágyúknál égő kanóczczal kezében várja a további parancsot.

De az ifjúság nem rettent vissza a katonaság ez előkészületeitől. Pedig összes fegyvere a 12 pontból és Petőfi költeményéből állott. Ezzel a 30—40 soros proklamáczióval és ezzel a hat strófás verssel indúlt útnak, hogy felrázza aléltságából a magyar népet és kivívja a nemzet alkotmányos jogait.

És e proklamáczió és e költemény megtette csodálatos hatását. Az ifjúság háta mögött immár tízezernyi fanatizált tömeg állott, mely zúgó áradatként kész volt elsöpörni maga előtt minden akadályt.

Petőfi elszavalván nemzeti dalát, így szólott:

— Most a programmot a nyomdába fogjuk vinni és ki fogjuk nyomatni.

— Budára kell menni — kiáltotta egy hang a tömegből, — s a czenzort aláírásra kényszeríteni.

— Czenzorhoz nem megyünk! — kiáltotta vissza Petőfi. Nem ismerjük el többé. Tehát fel a nyomdába!

A tömeg erre az egyetem-térről megindúlt a hatvani-utcza felé. A hatvani- és szép-utczák sarkán, a mostani gr. Pálffy-házban, a föld-

A szabadsajtó első példánya. (Egykoru rajz után.)

szinten, a hol ez időszerint a Mérai-kávéház van, volt a „Landerer és Heckenast“ czég nyomdahelyisége. Abban az időben a főváros hat nyomdája közt ez volt a legjobban berendezve. E mellett a czégtársak: művelt, felvilágosodott emberek.

A mint a nép a hatvani-utczába ért, a havaseső, mely egy kissé szünetelt, ujból megeredt. Metsző, hideg szél süvített végig az utczán. De a tömeg sürü, zárt sorokban, mint a sziklafal állt meg a nyomda előtt. Senki sem törődött most a zordon időjárással. Petőfi feláll a kapú szögletkövére és harsány hangon kiáltja:

— Most egy bizottmány bemegy a műhelybe s a programmot kinyomatja. Mindjárt visszatérünk az eredménynyel. Addig itt kint legyünk békével.

— A „Nemzeti dal“ kinyomatását is követeljük! — kiáltották többen a sokaságból.

— Az is meglesz! — felelte Petőfi. Csak legyünk egy kis türelemmel.

Erre Petőfi vezetése alatt Jókai, Vasvári, Degré és Irinyi a nyomdába mentek. Landerer Lajos, az egyik czégtárs, a nyomdahelyiség ajtajában már várta a küldöttséget.

— Azért jöttünk, — fordúlt Petőfi Landererhez, — hogy a két kéziratot, — s erre a költő előmutatta a 12 pontot és a „Nemzeti dal“-t, — kinyomassuk.

— Lehetetlen uraim, nincs rajta a czenzor engedélye, — felelte Landerer szárazon.

A küldöttség tagjai zavartan összenéznek. Hirtelenében nem tudják, mitévők legyenek most.

Ekkor Landerer odasúgja Irinyi Józsefnek:

— Foglaljanak le egy sajtó-gépet.

E jóakaratú figyelmeztetésre Irinyi odamegy a legnagyobb géphez és ezen szavakkal teszi rá a kezét:

— E sajtót a nép nevében ezennel lefoglaljuk, követelve kézirataink kinyomatását.

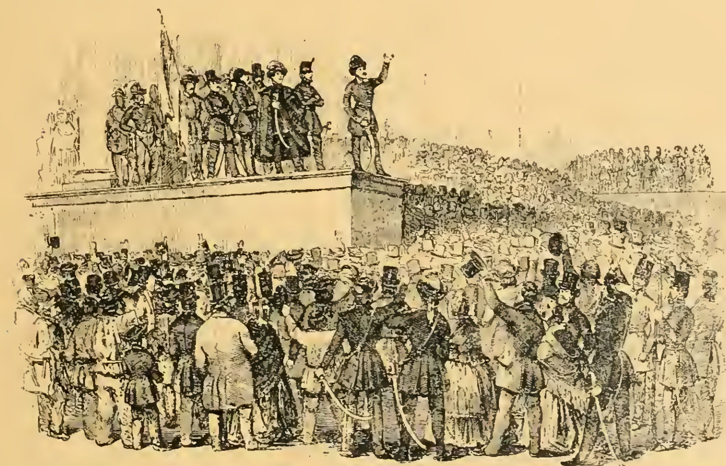
— Az erőszaknak nem állhatok ellent, — felelt meghajtva magát Landerer és nyomban kiadta személyzetének az utasítást, hogy fogjanak haladéktalanul munkába.

— Éljen a sajtószabadság! Éljen a nép! — kiáltással fogadta a nyomdaszemélyzet az utasítást.

A két kéziratot tüstént szétvagdalták és a tiz legügyesebb munkás lázas sietséggel fogott a szedéshez.

Ez alatt odakint a közönséghez Vasvári, Degré, Irányi, Jókai, Egressi Gábor és egy izraelita vallású fiatal orvos, kinek nevét azonban nem jegyezte fel a krónika, tartottak gyújtó beszédeket. Irányi Dániel az első emeleten levő „Nemzeti kör" erkélyéről német nyelven is szólt a néphez, megmagyarázván a 12 pont értelmét is.

Mintegy háromnegyed óra múlva, *délelőtt féltizenkettőkor*, a zakatoló nyomdagép alól végre kikerült a szabad sajtó legelső szülöttje: a 12 pont első példánya.

Az első népgyülés a nemzeti muzeum előtt.
(A Kálozdi Janos által 1848-ban kiadott zenemű czimlapjáról)

Irinyi, ki Petőfivel együtt ott őrködött a nyomdában, még azon nedvesen kikapta a gép hengerei közül a nyomtatványt és rohant vele az utczára, hogy bemutassa a népnek. Mint valami diadaljelvényt meglobogtatta feje fölött és messze dörgő hangon kiáltá:

— Márczius tizenötödike délelőtt féltizenkettőre nagy időszak a magyarok történetében. Ime! Itt van a sajtószabadságnak az első példánya, a nép hatalmának első műve. Akármi szabadsága fog is lenni egykor a magyarnak, azon dicsőség mindig megmarad, hogy a legnevezetesebbet: a sajtószabadságot magunk vívtuk ki.

Még le sem csillapult az éljenriadal, mely Irinyi szavait követte, midőn örömtől felmagasztosult arczczal Petőfi jelent meg a nyomda-ajtóban. Magasra emelt kezében nyomtatványt tartott: forradalmi dalának legelső példányát. A közönség minden magyarázat nélkül megértette a költő örömteljes felindulását.

— Itt a szabad sajtó második szülöttje! — kiáltották a közelállók. Éljen Petőfi Sándor! Halljuk még egyszer a nemzeti dalt!

— Halljuk! Halljuk! — zúgta rá ezernyi torok.

Petőfi előlépett és szavalni kezdett. A hatás talán még nagyobb volt, mint az egyetem-téren. A kiknek alkalmuk nyilt e fenséges jelenetet látni, soha sem felejtették el. A költő érczes szava, mint égzengés hangzott végig a megilletődött tömegen; megremegtetve, lázba ejtve a szíveket.

Degré Alajos, ki közvetlen szemtanúja volt e jelenetnek, emlékirataiban ekként írja le a páratlan hatást:

. . . . „Életemben se láttam soha ily gyújtó hatást. Mintha a felhők nem is havat, de villany-szikrákat szórnának, s az emberekben az agyvelő, a kebel mint gyúanyag egyszerre lángba csapott volna fel.

A második versszak után a refraint:

A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

A sokaság mint vihar után dörgé.

Nem gondolt többé senki hóval, esővel: esernyőjét mindenki összevonta, s mintha fegyverré alakult volna át, fenyegetőleg emelte magasra.

Mikor elvégezte Petőfi, darabig még helyén maradt és élvezte a leirhatatlan hatást."

Az elragadtatás hasonló hangján szólnak e jelenetről az akkori összes laptudósítások is.

A „Talpra magyar" keletkezéséről maga Petőfi „Lapok P. S. naplójából" czímű töredékes feljegyzéseiben a következőket írja:

. . . . „A nemzeti dalt két nappal előbb, márczius 13-án írtam, azon lakomára, melyet az ifjúság márczius 19-én akart adni, mely azonban szükségtelenné válván, elmaradt. Mig én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának" . . . .

A nyomdában egész délig szakadatlanúl működtek a gépek, ezernyi példányban szórva a két nevezetes nyomtatványt. De ez mind

Táncsics Mihály. (Barabás 1848 iki rajza.)

kevés volt. Mindenki akart belőlük kapni, de a jelenlevők tizedrészének sem jutott. „Midőn az első nyomtatott példányok a közönség közt szétosztattak, — írja a nép hangulatát festve egy szemtanu, — nem lehet állítani, hogy nedvesek voltak-e már a sajtótól, vagy az olvasók örömkönnyei által áztattattak meg, mert leírhatlan azon lelkesedés, melylyel mindenki kebléhez, ajkához szorítá a hatalom legnagyobb tényezőjét, a szabad sajtó első szülöttjét! Mintha a közönség minden tagja egy-egy imádott kedvesét szabadította volna meg sötét börtönéből, oly elragadtatással örvendett a bilincseiből kiszabadított gondolatnak, azon egyetlen kincsnek, mely az embert a teremtés koronájává magasztosítja“ . . . .

A Ferencziek templomában delet harangoztak, a kék blúzos munkások haza indúltak ebédelni. A közönség azonban nem tágított, zajongva követelt példányokat a szabad sajtó ez első termékeiből. Végre is Irinyi, hogy megnyugtassa a békétlenkedő népet, szót emelt:

— Polgártársak! Dél van, a nyomda fáradt munkásai hazamennek ebédelni. De mindjárt ebéd után, már egy órakor megint hozzáfognak a nyomtatáshoz; s a gépek addig meg nem állanak, mig annyi példány el nem készűl, hogy mindenkinek jusson úgy a programmból, mint a versből. Délután három órakor a nemzeti muzeumnál lesz a kiosztás. Ott legyen mindenki, a ki hazáját szereti, mert egyéb fontos tennivalónk is lesz még. A városházára megyünk és fel fogjuk kérni Pest város nemes tanácsát, hogy velünk érzelemben és kivánatokban egyesüljön és lépéseinkben segéljen. Most térjenek haza békességgel!

A nép hazafias dalok éneklése közben megnyugodva oszlott szét.

Délben az ifjúság küldöttségileg a nemzeti szinház igazgatóját: Bajza Józsefet kereste fel, hogy estére ingyenes előadásban, a nap örömére Katona József „Bánk-bán“ czímű drámáját adassa elő. Bajza igen szivélyesen fogadta a küldöttséget, megigérve, hogy a nép óhajtásának eleget tesz.

Három óra elérkezett. A közönség a város minden részéből nagy tömegekben tódult a muzeum előtti térre.

A Nemzeti Muzeum impozáns palotáját akkoron még nem kerítette vasrács. Lépcsőzetes főbejárata előtt, hol most az Arany-szobor áll, hepehupás térség terült el, várva a rendezésre és a befásításra. A közönség ezt a térséget özönlötte el, az ifjúság pedig a muzeum széles lépcsőzetén foglalt helyet.

A nyomda ekkor már ismét erős működésben volt. Mihelyest egy-kétszáz példány elkészült, Landerer fürge szedőfiúk által azonnal

elküldte a nyomtatványokat az ifjúság vezetőinek, a kik szétosztották azokat a nép között. A 12 pontból német nyelvű példányokat is lehetett immár látni. Az ifjúság vezetői ugyanis a programmot németül is kinyomatták, — a fordítást Irányi eszközölte, — hogy a polgárság ama részét, mely nem értett magyarul, szintén megnyerjék a mozgalomnak.

A muzeum előtt összesereglett roppant sokaságot Vasvári üdvözölte, örömének adván kifejezést, hogy a magyar nép is megértette végre a kor intő szavát. Ezután Irinyi a 12 pont jelentőségét magyarázta meg,

Kard és czopf. (Gúnykép 1848. év elejétől.)

indítványozván, hogy a szabad sajtó két legelső terméke, a mai nap örök emlékére a muzeum levéltárában helyeztessék el.

Úgy történt. Kubinyi muzeumi igazgató a nép óhajtásához képest azonnal levéltárba helyezte a két történeti emlékű nyomtatványt. Petőfi a saját költeményének szélére a következő sorokat vezette:

„Az 1848-iki márczius 15-én kivívott sajtószabadság után legeslegelőször nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélegzete. Petőfi Sándor.“

Alig helyeztetett el a két nyomtatvány a muzeumban, midőn a közönség Petőfi éltetésével ismét a „Talpra magyar"-t kivánta hallani. A nép nem tudott betelni a hatalmas riadó szépségeivel. Sokan már majdnem kivül tudták, a refrénjét pedig az egész tömeg mindig utána dörögte a költőnek.

Petőfi a lépcsőzet baloldali oldalpárkányáról szavalta el immár ötödször forradalmi dalát. Perczekig tartott az éljenzés, a mint a költő szavalását bevégezte. A nép tombolt, ujjongott elragadtatásában. Őszbevegyült, komoly férfiak szemében megcsillant a lelkesedés könnye. A nők kendőiket lobogtatták.

Irinyi most arra kérte a közönséget, hogy küldöttséget válaszszon, a mely felhívja a városi tanácsot a csatlakozásra. Irinyi szavait azonban, mint gyermekszót a menydörgés, elnyelte a meg-megujuló „éljen"-rivalgás, mely még mindig Petőfinek szólt. Ismételnie kellett kérelmét.

A küldöttséget kikiáltással végre megválaszthatták. Tagjai lettek: Petőfi, Jókai, Irinyi, Vasvári, Irányi és Egressi Gábor.

A küldöttség azonnal elindult a városházára. A nép, a hatvani-utczán, kigyó-utczán át, mint a tengeráradat hömpölygött a küldöttség után, s ellepte a városház-tért.

A városi tanács, több polgár felszólítására, éppen rendkívüli ülést tartott, megbeszélendő a mozgalommal szemben a teendőket. Résztvettek a tanácsülésen: Szepessy Ferencz polgármester, Rottenbiller Lipót alpolgármester, Kacskovics Lajos főjegyző, Holovics Boldizsár tanácsnok, Staffenberger István szószóló stb.

A küldöttség, melyhez útközben Nyáry Pál és Klauzál Gábor is csatlakozott, egyenesen a tanácsterembe nyitott. Irányi Dániel röviden tolmácsolta a nép kivánságát, s arra kérte a tanácsot: hogy ezúttal kivételesen nyilt közgyűlés tartassék, a melyen ők is, mint a nép küldöttjei, résztvehessenek.

A magisztrátus részéről *Kacskovics* Lajos főjegyző válaszolt, kijelentve, hogy a tanács a nép programm-pontjait, kevés különbséggel, magáévá teszi. Majd *Rottenbiller* alpolgármester szólalt fel:

— Üdvözlöm önöket, — mondá, — mint a tavasz első fecskéit. Önök hozzák a teljes szabadság reményeit, önök verték le a sajtóról a bilincseket, s bizton hiszem, hogy az önök oltalma alatt városunk meg lesz óva a rendzavarásoktól.

Harsány üdvözléssel fogadta a küldöttség a polgármester lelkes üdvözlését.

A „Talpra magyar“ hatása. Allegorikus kép. Rajzolta *Kollarz*.

Most azonban feláll *Holovics* tanácsnok és kijelenti, hogy ő a közjót szívén viseli, de elvek elfogadására nem engedi magát kényszeríteni. Azt kivánja tehát, hogy a nép előterjesztését a tanács előbb zárt ülésben vitassa meg, s csak azután adja tudtára a népnek határozatát.

A lelkesedés hevét Holovics rideg és visszautasító kijelelentése egy percz alatt kioltotta A méltatlankodás moraja zúgott végig a küldöttség tagjai közt. A tanácsurak zavartan összenéznek. Rottenbiller próbálja meggyőzni Holovicsot, ki azonban makacsul ragaszkodik nézetéhez.

Eközben a nyitva hagyott terem ajtaján a folyosókról betódul a közönség. Az izgatottság perczről-perczre nő. Ekkor Irányi, ki a hosszú zöld asztal felső végén ülő Szepessy polgármesterhez sehogy sem tud férkőzni, felugrik az asztalra, miközben egy kalamárist feldönt, s három lépéssel ott terem az álmélkodó polgármester előtt.

— Mi nem érünk rá addig várakozni, — kiáltja ingerülten, — mig a tanácsuraknak tetszik. Kivánjuk a 12 pont azonnali aláiratását.

Ha Nyáry Pál higgadt, tapintatos modorával közbe nem lép: baj lett volna a dologból, mert Holovics magatartása már az alant váró tíz-tizenkét ezernyi tömegnek is tudomására jutott. Szepessy Ferencz polgármester megértvén a helyzet válságát, tollat ragadott és minden habozás nélkül gyorsan aláírta az eléje tett programm-pontokat, azután épp oly gyorsan ráütötte a város pecsétjét.

Irányi az aláírt okmánynyal a tanácsterem nyitott ablakához rohan és tudtára adja a népnek, hogy a városi tanács épp e perczben magáévá tette kivánságaikat. Egetrázó éljenzés támad ez örömhírre.

— Hadd lássunk valakit a tanácsurak közül is! — ordítja valamelyik kételkedő. Halljuk Rottenbillert!

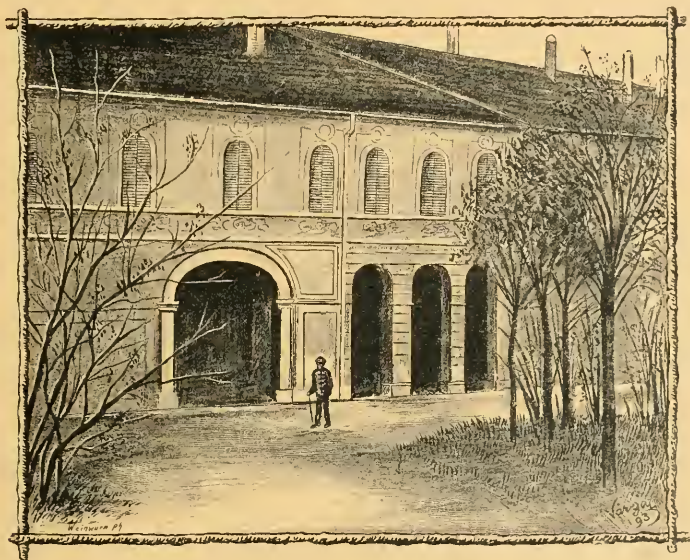
A polgármester enged a hivásnak és a városház erkélyéről lelkesítő beszédet intéz a néphez, maga is megerősítvén Irányi kijelentését.

Most Nyáryt, majd Klauzált akarja hallani a tömeg. Mindkettő gyönyörű beszédben emlékezik meg a mai szép napról, a melynek korszakos jelentősége csak emelkedni fog, ha a nép eddigi rendszeretetét megőrizve, szenvedélyes kitörésekre ragadtatni nem engedi magát.

Egyáltalán e két kiváló férfiúnak szintén elévülhetlen érdeme van a márcziusi napok fényes sikerében. Mert míg egyrészt nem zárkóztak el e hővérű ifjúság merész törekvései elől, sőt tekintélyük súlyával még elősegítették azok megvalósítását; másrészt a mozgalom vezetését kellő időben kezükhöz ragadván, mindent elkövettek, hogy a hazafias tüntetés mindvégig megtartsa komoly méltóságát.

Nyáry és Klauzál után még Jókai és Vasvári szóltak a néphez; Petőfi ismételten elszavalta költeményét, Irinyi pedig felolvasta a tanács által elfogadott 12 pontot.

Ezalatt fontos megállapodások történtek a tanácsülésen. Elhatározták, hogy a 12 pontot peticzió alakjában külön küldöttség viszi Pozsonyba az országgyűlésnek. A küldöttség, mely a nép választottjaiból és a város tisztviselő-karából elegyesen állíttatik össze, egyúttal a trónhoz is járul, megkérendő ő Felségét, hogy népképviselet alapján új

A helytartósági épület 1848-ban.

országgyűlést hívjon össze Pestre. Megkeresik István nádort is, hogy kérelmüket hathatós befolyásával a koronás királynál támogassa.

Elhatározták továbbá, hogy a rend és közbiztonság fentartására külön bizottságot alakítanak, s a polgárságból önkénytes jelentkezéssel e czélra külön nemzeti őrséget szerveznek. A „közcsendi bizottmány“ 14 taggal nyomban meg is alakult és tagjai lettek: Rottenbiller Lipót alpolgármester, Kacskovics Lajos főjegyző, Staffenberger István szószóló, Molnár György szószóló-segéd, továbbá: Nyáry Pál, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor,

Vasvári Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos és Egressy Sámuel. A bizottmány elnökségét Rottenbiller vállalta magára, a jegyzői tiszt vitelére pedig Irányi Dániel kéretett fel.

De volt ennél még közelebbi teendő is. A helytartó-tanácsot kellett rászorítani, hogy a nemzet kivánságait a czenzura eltörlésével és Stancsics státus-fogoly szabadon-bocsájtásával mielőbb elismerje. Legalább részben bevégzett tényeket akartak teremteni, nehogy a hatalom időt nyerve, kijátszhassa a népet. Egyben arra is fel akarták hívni Zichy Ferencz grófot: hasson oda, hogy a sorkatonaság ne avatkozzék a mozgalomba, miután a rend fentartását külön e czélra alakítandó őrség szervezésével maga a polgárság veszi át.

A küldöttség, mely legnagyobbrészt a „közcsendi bizottmány" tagjaiból állott, Nyáry Pál vezetése alatt egyenesen a tanácsülésből indult Budára, kisérve a nép ezreitől. A helytartótanács az országház-utczában, amaz épületben székelt, ahol most a belügyminiszterium rendőri osztálya van.

„. . . Határtalan lelkesedés közt vonúltunk fel a várba — írja Degré „Visszaemlékezéseim"-ben, — hol a tüzérséget égő kanóczokkal ágyúik mellett láttuk állani. „Éljen a szabadság! éljen az egyenlőség!" kiáltással vonult el előttük a tömeg.

A helytartótanács éppen ülésezett. Nehányan bementünk a terembe, a sokaság az udvart, lépcsőket és folyosókat foglalta el.

A nagyságos urak helyet kináltak a zöld asztal körül. Elfoglaltuk.

Bemutattuk a 12 pontot, melyek kivánságainkat tartalmazzák. Semmi kifogást sem tettek. Kivántuk, hogy a sajtó felszabadulását a helytartótanács azonnal mondja ki és a czenzorokat mozdítsa el. Ellenvetés nélkül megtették.

. . . Az államfoglyok azonnali szabadonbocsájtatását kértük. Azonnal kiadatott a rendelet, hogy az illetők börtönajtajai megnyittassanak.

Soha életemben oly rémült arczokat nem láttam, — mondja tovább Degré, — mint ezeké a nagyságos kir. tanácsos uraké volt. Odryé csak ugy játszott a zöldbe és a sárgába. Nyéky (a czenzor) meg oly szeretetreméltóan mosolygott, mintha sikerült volna egy shakespearei darabot leszorítani a játékrendről; de hogy az a nyájasság nem szívből jött, mutatta homlokának verejtéke, melyet nem győzött eléggé törülgetni. Pedig csak a kaput kellett volna bezárniok, hát el van fogva az egész forradalom minden vezetőivel és kezdeményezőivel együtt. Szerencse,

hogy nekik velünk, nekünk meg velük volt dolgunk. Csaknem kedélyes társalgás folyt.

Kivülről győzelmi zaj hangzott fel. A foglyok kiszabadítvák. Barátságos kézszorítással bucsúztunk el a helytartótanács uraitól, mintha csak látogatáson lettünk volna . . .“

Így ír a küldöttség eljárásáról Degré, mint egyik szemtanu. Tény, hogy a helytartótanács csak a rémület hatása alatt adta meg a kért

Statusfoglyok kiszabaditása.

(Egykoru eredetije az 1848—49-iki országos ereklye-muzeumban.)

engedményeket. Attól tartott, hogy vonakodása esetén véres zendülés üt ki, a melynek dühe legelső sorban a kormányszék tagjai ellen fog irányúlni. Zichy Ferencz gr., a kormányszék ideiglenes elnöke tehát, a veszélyes játékhoz jó arczot vágván, még azon hevenyében maga fogalmazta meg az engedmények megadásáról szóló határozatot, mely a városi tanácshoz intézett átirat formájába öntetett. Ez az átirat, melyet a küldöttség tagjai nyomban ott átvettek, a következőleg hangzik:

„Pest Szabad Királyi Város becsülendő értelmes és gondos N. N. Fő-Birája, Polgármestere s többi Tanácsnokai, hites Polgárai és egész Községének

Pesten.

Nemes Városi Tanács!

E város polgárságának közgyűléséből rendelt választmány oly kérelemmel járulván e kir. Helytartó-tanácshoz, miként e városban mutatkozott ingerültség lecsillapithatása tekintetéből

1-ször Sztancsics Mihály, ki egy általa közrebocsátott könyv miatt bebörtönöztetett, az ellene inditott perbeli eljárás befejezéseig Nyáry Pál Pestmegyei másodalispán kezessége mellett, fogságából azonnal szabadon bocsáttassék.

2-szor. Hogy a' megelőző könyvbirálat tüstént megszüntetvén, tökéletes sajtószabadság létesittessék, az utólagos vagy is repressiv könyvbirálat azonban a' fennálló Törvények szerint egy, az eddig működött könyvbirálók kizárásával olly egyénekből alakitandó testület által gyakoroltassék, melyek a' közönség bizodalmával birnak.

3-szor. Hogy a' katonaságnak beavatkozása mellőztessék — miután az emlitetteknél fogva különben is a' két helybeli hatóság a személy és vagyonbátorság föntartásáról kezeskedik — ugyan e királyi kormányszék e' városi Tanácsnak ezennel tudtul adni kivánta:

az elsőre, hogy Sztancsics Mihály, noha rendelkezése alá nem tartozik e' királyi Helytartótanácsnak, még is közbenvetése folytán valósággal szabadon elbocsáttatott.

a 2-ra, hogy kebelbeli könyvbirálati főhivatal Elnöke az iránt gondoskodni fog, miszerint az eddig divatozott előzetes könyvbirálat addig, mig e' részben a törvényhozás határozottan nem rendelkezik, helyt ne fogjon, az utólagos könyvbirálat pedig nem az eddig működött könyvbirálók, hanem egy közbizodalommal felruházott egyénekből álló testület által élő törvényeink szerint gyakoroltassék.

a 3-ra, hogy törvényeink értelmében különben is a' közcsend, bátorság és rend fentartása a' helybeli hatóságokat illetvén, azon esetre pedig, ha erre önerejüket elégtelennek látnák, szabadságukban, sőt tisztükben állván, az e végre rendelt katonai erő segedelméhez folyamodni, miután a' helybeli két hatóság az ikervárosokban fentartandó közrend és bátorság iránt e királyi kormányszéket biztositja, a' katonaság közbenjárásának szüksége önkényt megszűnik.

Minek tudatása mellett nem kételkedik a k. Helytartótanács, miként e Városi tanács törvényes hatóságához képest nem csak az ideiglen felzavart csend helyreállitása, hanem annak, valamint a közcsend és bátorság folytonos fentartása felett is éber figyelemmel őrködendik.

Kelt Budán a' magyar királyi Helytartótanácsnak ezernyolczszáz negyvennyolczadik évi Böjtmás hó tizenötödikén tartott Üléséből.

Ezen városi Tanácsnak Jóakarói

Gróf Zichy Ferencz s. k.

Nyéky Mihály s. k."

Azalatt, míg a helytartótanács az átirat megszerkesztésével foglalkozott: az örömittas tömeg a fejérvári kapunál levő kazamáta-börtön elé vonult, ahol a népjogok egyik legbátrabb hirdetője, Stancsics Mihály iró ült fogságban. Legelső sorban ennek a szabadonbocsájtását követelte a nép.

Stancsics Mihály, kinek neve szintén elválaszthatatlanul fűződik a márcziusi eseményekhez, a veszprémmegyei Ács-Teszéren 1799-ben született, egyszerű földmíves szülőktől. Atyjának kora halála után iparospályára lépett: előbb takácsinas lett, majd egy szabóműhelybe került.

Tancsics diadalutja 1848. márczius 15 én.

(Egykoru rajz. Eredetije az országos 48—49-iki ereklyemuzeumban.)

De az eszes fiu lelkében oly élénken lobogott az önművelődés vágya, hogy örömestebb forgatta a könyveket az iparosszerszámnál. Otthagyta tehát a szabómesterséget is, s kisebb gyermekek oktatásával foglalkozva, egész erejével neki feküdt a tanulásnak. Csakhamar annyira vitte, hogy módos uriházaknál is szivesen fogadták nevelőül.

Stancsicsban művelt elme eszményies lélekkel párosult. Maga is a nép gyermeke: rajongott sorsosai jogaiért és művelődéseért. Midőn 1825-ben Pestre került, maga köré gyüjté az egyszerű, elhagyatott inasgyerekeket és ingyen tanította őket.

Később tevékeny munkása lett az irodalomnak is. Eszméi terjesztésére több könyvet irt. Ezek közül főkép kettő: a „*Nép könyve*“ és a „*Józan ész*“ keltett szélesebb körökben feltünést. Merész hangon fejtegeti ezekben az elnyomott nép jogait az államban és a társadalomban, rámutatván a nép szunnyadó, roppant erejére, melylyel akkor törheti szét bilincseit, amikor akarja.

Stancsics, vagy *Tancsics*, (mert kis fia kedvéért, ki nem tudta a nehézkes két mássalhangzót kiejteni, vezetékneve elől később elhagyta az S betüt) e két könyve miatt 1847-ben pörbe fogatván, elzáratott.

Tancsicsot fogságában érte a forradalom. A történtekről sejtelme sem volt. Képzelhetni tehát a rab-iró mély megilletődését, amint gr. Almássy Mór és gr. Török Bálint kormányszéki tagok közbelépésére börtönének vasajtaja váratlanul kinyilt és az utczára lépve, tizezernyi rivalgó tömeg élén az ünnepelt alispánt: Nyáry Pált látta maga előtt, ki őt, mint „a békés forradalom legelső tavaszvirágát“ megkapó szavakkal üdvözölte.

Már beesteledett, mikor az emlékezetes jelenet történt. Az utczalámpák kigyuladtak, halvány világosságot szórva a ködös, nedves időben.

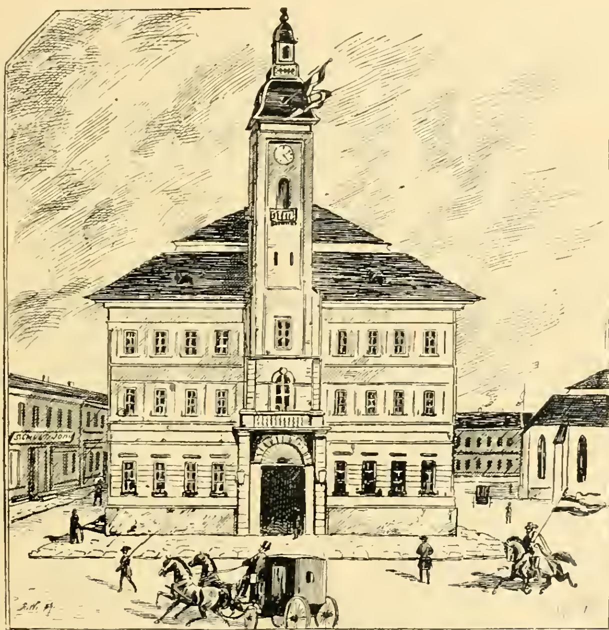
A fiatalság kocsiba ültette a kiszabadított irót és lobogó fáklyafénynél valóságos diadalmenetben vitte át Pestre. A pesti oldalon a lovakat kifogta a nép s maga húzta a kocsit egész a Kerepesi-út torkolatáig.

A nemzeti szinházban az előadás már ekkor megkezdődött. A nézőtér egészen megtelt. Hanem a lelkesült közönség ezuttal maga csinálta a műsort. Nem volt türelme végighallgatni a Bánk-bánt. Más repertoárt csinált. Azt kivánta, hogy mindenekelőtt Egressi Gábor szavalja el Petőfi „Nemzeti dal“-át; aztán énekeltessék el „Hunyady László“-ból: „Meghalt a cselszövő . . .“ rész. Ennek befejeztével a zenekar játszsza el a Hymnust, a Hattyudalt és a Szózatot. Végezetül pedig a szinház karszemélyzete dalolja el a „Talpra magyar“-t, amelynek szép zenéjét Egressi Béni, de egy másik zeneszerző is: Kálozdi, a lelkesedés hevétől megkapatva, még az nap megcsinálta.

Minden úgy történt, ahogy a közönség kivánta. Egressi Gábor nemzeti szinü kokárdával a mellén jelent meg a szinpadon és roppant hatással szavalta el a költeményt. Az „esküszünk“ refrént mindig utána dörögte a közönség. A második szám: „Meghalt a cselszövő . . .“ dal hasonló frenetikus tetszést keltett. A közönség együtt énekelt a karszemélyzettel.

Ily kitörő lelkesedés közt folyt tovább az előadás, midőn az előcsarnokban egyszerre roppant zaj, lárma támad. Mindenki a kijáratok felé tekint. Az ajtók feltárulnak és uj tömegek iparkodnak behatolni a szinházba.

— Itt van Stancsics! Az ifjuság kiszabadította a rab-irót! — hangzik egyszerre a szinpadról.

A pesti városháza 1848-ban.

— Hol van? Hol van? Látni akarjuk! — kiáltják mindenfelől.

Tancsicsot azonban ezúttal nem láthatják, mert az iró betegen fekvő nejéhez sietett.

Az előadásnak azonban egyszerre vége szakad. Minden rend felbomlik. A betóduló nép elfoglal minden zugot. Egy-egy páholyban 15—20 ember szorong. A karzat szakadásig tömve. A közönség, megpillantván a vezetőket, most tudni akarja a történteket.

Halljuk a legujabb eseményeket! Mi történt Budán? — hangzik mind sürübben.

A közönség sürgető kivánságának Degré Alajos tesz eleget, ki az egyik földszinti páholyból röviden elmondja küldetésük fényes eredményét. A siker még nagyobb lelkesedésre ragadja a közönséget. A zenekar, Degré jelentése után, rázendít a Rákóczy-indulóra, majd közkivánatra a „Marseilles"-t játszsza el.

S a közönség féltizkor a franczia forradalom e vérpezsditő indulója mellett hagyja el a szinházat, hogy megszállja a vendéglőket és kávéházakat, ahol boldog megelégedéssel és csapongó kedvvel késő éjjelig örvendez a nap káprázatos eseményeinek.

Az érkező legujabb hirek, — hogy a főrendiház az alsó tábla feliratát végre elfogadta, hogy a bécsi nép barrikádokról fegyverrel védi jogait, hogy Metternich Apponyival együtt megbukott, — csak fokozták a közönség örömmámorát.

Az ifjuság pedig, őrjáratokra oszolva, bejárta a várost. Egész éjjel résen állott és vigyázott, nehogy rendzavarás szentségtelenítse meg e dicsőséges napot.

Igy zajlott le 1848. márczius 15-ike, a melynek évfordulóját bizonyára mindig ünnepnap gyanánt fogja megülni a magyar nemzet.

Másnap, *márczius tizenhatodikán* az egész főváros szokatlan díszt öltött. A *sajtószabadság ünnepét* ülte meg a közönség.

A boltok legnagyobbrésze zárva maradt, a házakat dúsan fellobogózták. Az „Ellenzéki kör" ablakaiból nem kevesebb, mint 150 zászló hirdette a sajtószabadság diadalát. Még a konzervativ-párt klubbja: a „Gyűlde" is kénytelen volt trikolort kitűzni.

Az emberek, mintha sátoros ünnep lett volna: a legszebb ruháikba öltöztek; s kabátjukra, fövegük mellé kokárdákat tűzve, örömsugárzó arczczal, boldogan, vidáman köszöntötték egymást: „Jó reggelt, jó napot, polgártárs!"

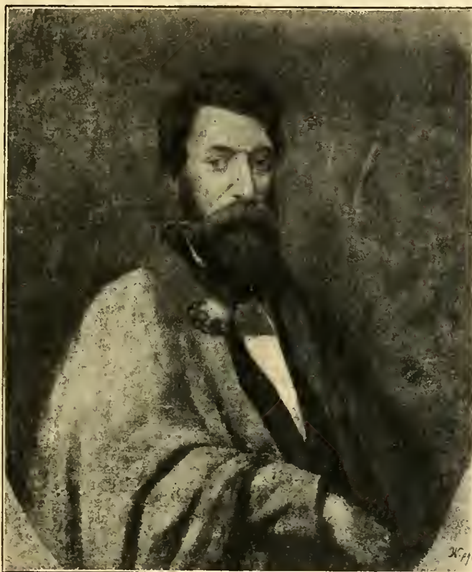
A társadalmi válaszfalak, melyek hosszú századok óta részekre tagolták a nemzetet, im' egyszerre, váratlanul összeomlottak. Egyenlő lett mindenki: „polgártárs" csupán és semmi több.

A „márcziusi ifjuság", hogy ebben is jó példával járjon elől, elhatározta, hogy czimzését, nemesi predikátumát leteszi s vezetéknevében a kiváltságos „y" helyett ezentul a demokratikus „i"-t használja. Jókai volt az első, ki az „y"-t elhagyta és azt, noha régi nemes család sarja, még a későbbi változott időkben sem használta többé. Pestmegye még tovább ment. Saját hatáskörében rövid uton eltörülte a polgári és hivatali

czimzéseket és kimondta, hogy hivatalos használatban a „tekintetes“, „nagyságos“ stb. mellőzésével az egyszerű „úr“ megszólítás használtassék. Már a kora reggeli órákban két hirdetmény vonta magára a járókelők figyelmét. Az egyik proklamáczió — a melyben a „közcsendi bizottmány“ a tegnapi nap vívmányait adja tudtul a közönségnek, — a következőleg hangzik:

Polgártársak!

Pest város közönsége nevében alólirottak szerencsések hivatalosan értesiteni a magyar nemzetet, hogy ami más országokban polgárvérbe került, — a

Hajnik Pál. (Egykoru olajfestmény után.)

reformot, — Budapesten 24 óra alatt békés és törvényes úton kivívta a törvényes egyetértés. A városi tanács ugyanis a választó polgársággal értesülvén arról, mikép a város polgárai és lakosai vele együtt akarnak értekezni az idő komoly fejleményei felett, a tanácskozási teremnek századokon át zárva volt ajtajait 1848-dik évi márczius 15-kén délután 3 órakor a népnek megnyitá, s miután megértette annak törvényes kivánatait, azokat mint nagyobbrészt már eddigelé is kebeleben ápolt hazafiui óhajtásokat, egy szívvel egy akarattal elfogadta, magáévá tette; sőt azon tizenkét pontot, mellyeket nagy részben a nemzet 1790-dik év óta törvény-

hozás utján is sürgetett, ezen közgyülésben az országgyüléshez intézendő kérelmezésként aláirta.

A nemzet óhajtásának emlitett pontjai következők:

1. Sajtószabadság a czenzura eltörlésével.
2. Felelős ministerium Buda-Pesten.
3. Évenkénti országgyülés Pesten.
4. Törvényelőtti egyenlőség polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Esküdtszék, képviselet, egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bank.
10. A' katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai statusfoglyok szabadon bocsáttassanak.
12. Unio Erdélylyel.

Mellyeknek teljesitéseül alólirt választmány küldetéséhez képest:

a) Tüstént átmene Budára a Nagyméltóságú magyar királyi helytartótanácshoz, s ugyanott azon kormányszéki határozatot nyerte, melly szerint a czenzura nyomban megszüntettetett, a sajtó annyi százados bilincsei alól felszabadult; s addig is, mig sajtótörvények hozatandnak, a sajtókihágások felett a nemzet bizodalmát biró s a Nagyméltóságú helytartótanács által a hozandó törvényig ideiglenesen kinevezendő egyének fognak a fennálló törvények szerint őrködni. Ime e' lapok is tanusitják a határozat foganatát.

b) Kieszközöltetett, hogy a sorkatonaság nem fog a rend fenntartásába elegyedni, mellynek biztositásául alólirt választmány intézkedett, hogy a pesti polgári őrsereg eddigi száma jelenleg 1500-ra szaporittassék s mint nemzeti őrsereg nemzeti szinekkel ékesittessék.

c) Kieszközölte, hogy Stancsics Mihály hazánkfia, ki azért, mert szabadon irt, mint államfogoly Budán le vala tartóztatva, birói itéletig nyomban szabadon bocsáttatott, s a' nép kiséretében családjának adatott vissza.

Illy békés és törvényes uton minden vérontás és csendzavar nélkül kivivott nagyszerű reform-diadal megünnepléseül holnap Budapest ki leszen világítva, s innentúl Pest város, mint a haza szive törvényházának tornyán nemzeti zászló lobogand.

Buda-Pest a törvény és béke korlátait nem sérté meg s miután a rend fenntartása hazafiui érzelmü lakosainak kezébe tétetett, reményli: hogy az egész haza ebben is követni fogja példáját.

Költ Pesten, 1848-dik évi márczius 15-én.

Rottenbiller Leopold s. k.
választmányi elnök.
Klauzál Gábor s. k.
Nyáry Pál s. k.
Egressy Sámuel s. k.
Staffenberger István s. k.
Molnár György s. k.
Irányi Dániel s. k.
Vasváry Pál s. k.
Petőfi Sándor s. k.
Tóth Gáspár s. k.
Gyurkovics Máté s. k.
Kacskovics L s. k.

A másik hirdetmény őrsereg alakítására vonatkozott és imígyen szólott:

Hazafiak!

Pest város közönsége alólirt napon a hozott s más hirdetményben közzéteendő határozatok végrehajtására s a rend fenntartására az alólirt bizottmányt közértelemmel választván, ez ugyancsak mai napon összeülvén, következőket határozott:

1. A létező polgári őrsereg jelenleg 1500 taggal fog szaporittatni. E végett

V. Ferdinand álma. (A bécsi márcziusi forradalom idejében megjelent gúnykép.)

2. Minden becsületes ember magát mától kezdve a városházán a bizottmány előtt jelentheti s ennek birálata után fegyvert és ösmertető jelt ingyen fog kapni.

3. A most létező polgárőrsereg ugyanazon ösmertető jelt veszi fel, melly lesz egy nemzeti szallag a balkaron s nemzeti szinű rózsa a fövegen.

4. Az ujonnan felveendő polgár-őr a létező osztályok bármelyikébe állhat be.

5. A bizottmány, ha szükségét látandja, ezen nemzetőrséget még szaporítandja.

6. A bizottmány teljes bizalommal várja minden becsületes hazafitól, hogy a személy- és vagyonbiztonságot nem fogja megsérteni, sem a közbékét és rendet megháborítani.

7. A bizottmány minden becsületes hazafitól megvárja, hogy ennek és az őrsereg tisztjeinek minden egyes intését szivesen követni és teljesiteni fogja.

Polgártársak! jelszavaink: éljen a király! alkotmányos reform, szabadság, egyenlőség, béke és rend.

Kelt Pesten, márczius 15. 1848.

A rendre ügyelő bizottmány elnöke és többi tagjai:

Rottenbiller Leopold, s. k.
választmányi elnök.
Klauzál Gábor, s. k.
Nyáry Pál, s. k.
Egressy Sámuel, s. k.
Staffenberger István, s. k.
Molnár György, s. k.
Irányi Dániel, s. k.
Vasváry Pál, s. k.
Petőfi Sándor, s. k.
Tóth Gáspár, s. k.
Gyurkovics Máté, s. k.
Kacskovics Lajos, s. k.

E felhivásnak hamarosan meglett a kivánt sikere. A fiatalság, élén Petőfivel, Vasvárival, Jókaival, Degrével stb., tömegestül kereste fel a városházát, hogy felvétesse magát az őrsereg tagjai közé.

A főváros közbiztonságára azon időben az úgynevezett „polgári őrség“ ügyelt fel. A hatóság által alkalmazott egyszerű emberek voltak ezek, kik részint dárdával, részint bőrhüvelyes kardokkal felszerelve, éjjelenként beczirkálták a város egész területét, hogy őrködjenek a rend, nyugalom és a vagyon fölött. E polgárőrség, — mely nagyrészt már kipróbált és a főváros közbiztonsági viszonyait alaposan ismerő egyénekből állott, — szolgált keretéül az 1500 főből alakítandó nemzetőrségnek.

A katonai hatóság, a helytartótanács megkeresése folytán, a budai katonai lőszertárból azonnal 500 darab puskát bocsájtott az alakuló polgárőrség rendelkezésére. Allítólag több heverő fegyver nem volt raktáron, mert a készletet már előzőleg Komáromba vitték. Néhány nap mulva azonban még a szükséges többi 1000 darab puskát is kiszolgáltatta a katonai kincstár Rottenbiller kezéhez.

Délben a Nemzeti Muzeum tágas udvarán már megtörtént a nemzetőrség első alakulása és csapatokba osztása. Rottenbiller Lipót, az őrsereg ideiglenes parancsnoka, rövid, lelkesítő beszéd kiséretében mindenekelőtt feleskette a csapatokat. Az esküforma a következő volt:

„Én, mint a pesti polgári őrsereg tagja, esküszöm az egy élő istenre, hogy hazának, királynak és az alkotmánynak tántoríthatlan híve leszek s a törvényeknek és törvényes hatóságoknak, ideértve polgári fő- és altiszteimet, mindig

Pálffy Albert.

A pesti márcziusi mozgalmak alatt megjelent torzkép.

engedelmes leszek, azokat tisztelni s törvényszerű parancsaikat teljesíteni fogom; zászlómat a haza és városom szolgálatában semmi esetben el nem hagyom; őrhadi szolgálatomban nappal és éjjel férfiasan viselendem magamat és a rend fenntartásában munkás leszek; általában őrhadi szabályainkat törvénykép tisztelve, azoknak minden pontjait teljesitendem s ellenök vétení nem fogok. Isten engem ugy segéljen. Amen."

Az eskületétel után a tisztek és a kerületi parancsnokok kinevezése következett, végül pedig felolvasta a főparancsnok a rend fenntartására alkotott következő szabályzatot:

1. A rendes polgárőrsereg a város öt részéhez képest öt őrtanyára oszlik.

2. Minden jó hazafi felszólittatik, hogy a rend fenntartásához teljes részvéttel járúljon s e végre magukat lakásaik közelsége szerint bejelentsék.

3. Az őrtanyákon kiosztás végett száz-száz puska fog készen tartatni, melyek a megtett szolgálat után ott ismét lerakandók.

4. Az ekkép fölfegyverzett hazafiak rendtartás okáért a közcsendi bizottmány tagjainak és a polgárőrség tisztjeinek rendelete alatt állanak.

5. A házbirtokosok felszólittatnak, hogy éjjeken át a rendre és csendre őrködjenek.

Ezzel a megalakulás véget ért. Nemzeti zászlók alatt, dobpergés között, katonás tartással, kisérve az ujjongó nép ezreitől, indúltak meg az egyes csapatok a kerületi őrtanyák felé, hogy ott nyomban átvegyék a szolgálatot.

Ez őrsereg, mely mintegy magvát, mondhatnók legelső kifejezett gondolatát képezte a későbbi vitéz honvédségnek, csakhamar háromezer főre szaporodott. Mindenféle csapatok alakultak. Az egyetemi ifjuság saját zászlója alatt külön csapattestté szervezkedett. Külön alakultak a „fekete sereg" hangzatos elnevezése alatt a főváros ifjú gavallérjai. Keletkezett egy „halálfő-csapat" is. Fekete Antal nevű medikus pedig az izraelita ifjuságból toborzott össze egy külön zászlóaljat.

Nemzeti szinü karszalag, a város czimerével ellátott kokárda, — ebből állott az őrcsapatok közös ismertető jele. De az egyes csoportok elnevezésükhöz képest, külön jelvényeket is használtak; így például: a „halálfő-csapat" pléhből készült halálfőt viselt fekete fövegén. Fegyverzetük a legkülönbözőbb volt. A kinek nem jutott fegyver a közös raktárból: az elővette díszkardját, vagy kerített magának puskát, pisztolyt, a kinek, hogy telt. Az Uj-téren, a József-téren s más nyilvános tereken naponkint lehetett látni egy-egy ilyen felszerelésű csapatot, amint gyakorlatait végezte.

De azért e csapatok, minden különlegességük daczára is, híven és önfeláldozóan teljesítették feladatukat: éjjel-nappal őrjáratokat tartottak s felügyeltek mindenütt a rendre.

Az őrsereg megalakításával a „közcsendi bizottmány" teendői is megszaporodván, kiegészíté magát, még pedig a következő újabb tagokkal:

Nádosy István, Gross Ferencz, Borsody Endre, Emmerling Károly, Burgmann Károly, Giessriegl József, Beliczay Imre, Müller József, Vécsey Sándor, Aul József, Ilkey Sándor, Emődi Dániel, Csány László, Kendelényi Károly, Székely Gábor, Bulyovszky Gyula, Oroszhegyi Józsa,

Klauzál Gábor.

Sükey Károly, Sebő Antal, Vidacs János, Degré Alajos, Szegfi Mór, Magyar Mihály, Egressy Gábor, Keleti Zsigmond, Mocsári János, Justh Manó, Számwald Gyula, Sauer Ignácz, Bugát Pál, Csauz Márton, Balassa János, Halász Géza, Flór Ferencz, Pólya József, Székács József, Peczelt Ottó, Vörösmarty Mihály, Eötvös József, Kunewalder János, Török Pál, Szántófi Antal, Margó György, Mávromaty Józsafát, Hajnik Pál, Aigner Ferencz, Landerer Lajos és Kasselik Endre. A márczius 15-ikén válasz-

tottakkal együtt mindössze 64-en. Az így kiegészített bizottság elnökéül ujolag Rottenbiller Lipót kiáltatott ki. Irányi mellé pedig még egy jegyzőt választottak: Degré Alajost.

E „forradalmi bizottság", amint a közönség nevezte, csak akkor oszlott fel, midőn a miniszterium Pestre költözött; s ezen idő alatt, tehát egész április 11-ig valóban nagy és dicséretes munkát végzett. Ugyszólván állandó permanencziában működött, — szervezve az őrcsapatokat, vezetvén a népgyüléseket, végrehajtván a városi hatóság intézkedéseit, életbeléptetve a helytartótanács ujabb meg ujabb engedményeit; egyszóval intézkedve mindenütt, a hol a szabadság és a rend érdeke úgy kivánta.

A márczius 16-iki „szabadsajtó ünnep" befejezését és koronáját a kivilágítás képezte. Alig alkonyodott: itt is, ott is, mindenfelé ezerszámra gyúltak ki a gyertyák és a mécsek a feldiszített ablakokban. Csakhamar tündéries fényözön árasztotta el az utczákat, a melyekben sűrű csoportokban nyüzsgött az örvendező közönség. Az összes városi és állami középületek mind ki voltak világitva, — *még a kaszárnyák is.* De a budai nádor-palota, sőt maga a királyi várlak is fényárban úszott. Az egyes épületek homlokzatán alkalomszerű felirásokkal színes transparentek ragyogtak. Sok helyütt a transparent központját a Kossuth és Petőfi arczképe képezte, körülövezve nemzetiszínű lángkoszorúval. A Landerer és Heckenast-nyomda személyzete lampionos menetet rendezett.

Egy szemtanu: *Kléh* István még akkor hevenyében kiadott röpiratában a következőkép emlékszik meg a kivilágításról:

„ . . . Este az egész Budapest kivilágítási fényben úszott, hű képét tükrözvén vissza felvilágosúlt korunknak. Nagyobb vendég tiszteletére ez még nem történt soha. A nádori lak, Mátyás palotája is ki volt világítva, mi máskor nem szokott történni. A katonai laktanyák is fényözönben úsztak. Minden ember elhagyá lakát s szakadatlanúl éljenző csapatok jártak az utczákon nemzeti zászlókkal. A pompásan kivilágított s talpraesett felirással ellátott ellenzéki kör előtt a csapatok üdvözlőleg álltak meg, az ablakokból a néphez szónoklatok tartattak. Kitünő volt még a szinházakon s városházán kivül a Pesti Hirlap kiadóinak laka, hol 20 nemzeti lobogó nagy betükkel hirdeté a magyar sajtó szabadságát. Landerer és Heckenast magyar ruhába öltözve, kokárdákkal diszítve vezetik nyomdájuk 100-at meghaladó személyzetét, a magyar sajtónak tiszteletreméltó munkásait, kik mindnyájan kék vászon egyenruhát és fejükön sajátságos alakú fehér papirföveget viseltek s kezükben lampionos nemzeti zászlókat tartának. Megszámlálhatlan néptömeg állt meg e lak előtt. „Uraim — mondá főnökük — szent e hely. Itt kezdé a magyar sajtó első működését s amott (az átellenes ablakban kitett Kossuth arczképére mutatva) amott van a magyar sajtónak egyik nevezetes bajnoka." — Majd minden utczában tartattak üdvözlő szónoklatok. Az uri-utczában mondá egy szónok: „miszerint neki úgy tetszik, mintha a kövek, melyeket

ma tapodunk, — a megbukott kormány zsarnokságának omladékai volnának.“ — „Dunába velük!!“ — rivalgá a néptömeg. — Emich Gusztáv könyvkereskedése előtt Petőfi arczképe állt életnagyságban, kivilágitva; alatta egy sajtó képe e felirattal: „Szabadság, béke, egyetértés!“ Legkülönösebb az volt, hogy a magyar tudós társaság lakásán, hol eddig minden más kivilágítás alkalmával feliratok s transparentek valának láthatók, most, midőn a sajtószabadság ünnepeltetett, semmi sem vala látható. A rend és közbiztonság fenntartására a polgári őrség vigyázott fel. Semmi botrány, semmi rendetlenség nem történt . . .“

A kivilágítás örömzaja közben, este 9 órakor érkezett Pozsonyból az a meglepő újabb hír, hogy a feliratot, a nádor vezetése alatt az országgyülés külön küldöttsége vitte fel Bécsbe a királyhoz, s alapos remény van reá, hogy V. Ferdinánd, teljesítendő a nemzet óhajait, már ma, vagy holnap kinevezi az önálló magyar miniszteriumot.

E hír, mely szájról-szájra adva, néhány percz alatt szétterjedt az egész városban, a legnagyobb fokig növelte az örömmámort. Kossuth, Batthyány, Teleki László, Deák Ferencz szakadatlan éljenzésétől viszhangzottak az utczák. Nem telt bele egy félóra, s az „Ellenzéki kör“ ablakaiból a következő tartalmu, apró, nyomtatott czéduláк szórattak az odaözönlő nép közé:

Kiket kiván a nemzet felelős minisztereknek?

Batthyány Lajos legyen külügyminiszter, *Deák* Ferencz belügy-, *Kossuth* Lajos ipar és közlekedés-, *Pulszky* Ferencz pénzügy-, *Szentkirályi* Mór cultus-, *Szemere* Bertalan növelési-, *Perényi* Zsigmond igazság-, *Nyáry* Pál rendőri-, *Teleki* László hadügyminiszter, *Eötvös* József pecsétőr (kanczellár).

Éjfél rég elmúlt, midőn a kivilágított ablakok tündéries fénye lassanként kialudt, az utczák elcsöndesedtek és a lakosság boldogan hazatért, hogy álmodjék a szabad, független hazáról.

A következő napon, *márczius 17-én* délelőtt az egyetemi ifjuság tartott népes értekezletet, amelyen a tanszabadság mellett foglalva állást, az egyetem korszerű reformját követelte. Kivánságaikat a következő kilencz pontba foglalták:

1. A magyar egyetem emanczipácziója a bécsi kormány és egyetem gyámsága alóli s törvény általi biztositása.

2. Az egyetem kormányának szabadelvű elrendezése, országgyűlési képviseltetése.

3. Az egyetemi jószágok felszabadítása a kollegiális rendszer kezelése alól, s nyilvános, felelősséggel járó kezelése.

4. Tökéletes tanítási s tanulási szabadság.

5. A tanszékek ne kegyelem utján, hanem érdem és nyilvános csődület által töltessenek be.

6. Testgyakorlati intézetek felállitása.

7. A tudományban elmaradt, vagy elaggott tanárok elmozditása, nyugdijaztatása.

8. Évenkénti próbatételek megszüntetése s nyilvános, dijnélküli vizsgálatok behozatala.

9. A tudomány jelen igényeinek megfelelő s a nemzethez illő tantermek felállitása.

Az ifjuság e pontokat kinyomatta s a közönség közt szétosztá; egyúttal pedig küldöttséget menesztett a tanári karhoz, hogy kikérje támogatását. A tanári kar kijelenté, hogy kész örömmel járul e pontokhoz s megigért mindent; ámbátor volt e kivánságok közt egy-két pont, ilyen különösen a nyugdíjaztatásra vonatkozó, amely a professor urak közül bizony többnek éppenséggel nem tetszett. De az ifjuság csak támogatást kért, mert ügyét feljebb: egyenesen az országgyüléshez akarta vinni, azt határozván, hogy kérvényével külön deputácziót küld Pozsonyba, mely a főváros küldöttségéhez csatlakozzék.

Ugyancsak márczius 17-én délelőtt adta ki a helytartótanács a sajtóügy rendezésére vonatkozó következő rendeletét:

1. A sajtó minden megelőző czenzura nélkül szabadon működik.

2. Minden könyv, vagy kőnyomás által kiadott irat, vagy rajz szerzője, az ezekben foglaltakért felelős.

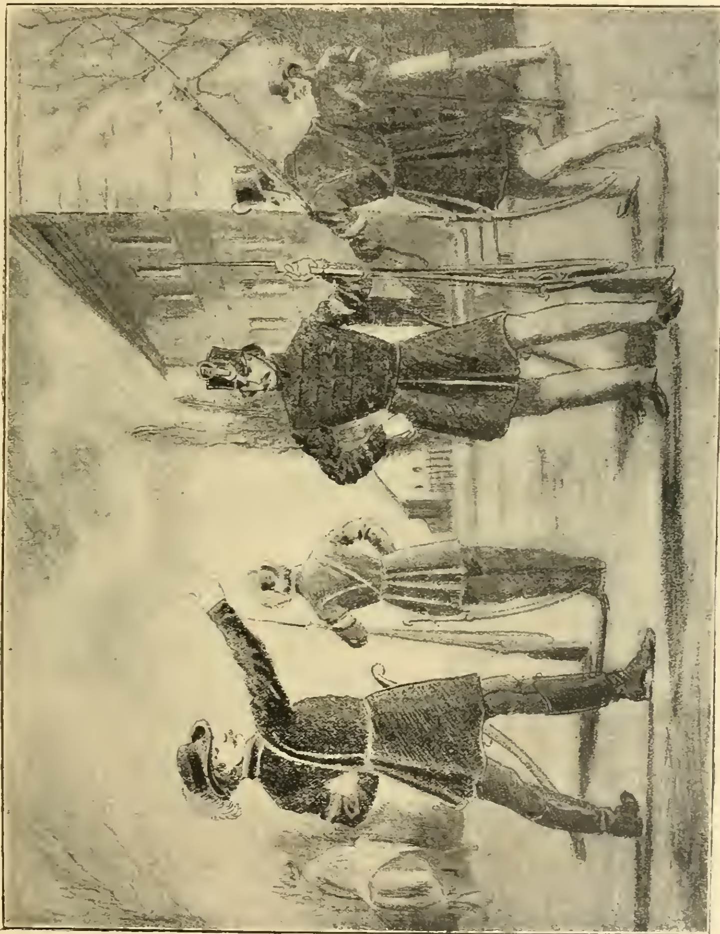
3. Minden könyv- és kőnyomó az illető irat, vagy rajz kinyomása s a szerzőnek átadása után, tartozik azonnal a nyomásnak egy példányát az illető hatóság elnökének átadni; ki

4. Köteles azon példányt a kinevezett bizottság elnökének haladék nélkül felelősség terhe alatt azonnal átküldeni.

5. A sajtó útján elkövetendő visszaélések s kihágások megbirálása végett rendelt ideiglenes bizottság következő: Nyáry Pál, Klauzál Gábor, Deák Ferencz, Patay József, Fáy András, báró Eötvös József, Trefort Ágoston, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Fényes Elek, Szalay László, Balla Endre, Rottenbiller Lipót, b. Kemény Zsigmond, Lukács Móricz, Valero Antal gyáros, Szilágyi István gombkötő, Kappel Frigyes nagykereskedő, Tóth Gáspár szabó, Frölich Frigyes kereskedő, Burgmann Keresztély, Irinyi József, Egressy Samu, Zlinczky János megyei főbiró, Belaag Antal, esküdt.

6. Ezen bizottság a nyomatot megvizsgálva, a benne talált vétség iránt véleményét kimondja és az esetet a vétkes illető biróságához további elitélés végett átküldi.

7. Ki valamely iratot, vagy rajzot ki akar adni, köteles azt önkezével aláírni és ha a nyomdatulajdonos előtt személye ösmeretes nem volna, köteles ugyanazonosságát a nyomdatulajdonos előtt ösmeretes két tanu által bizonyítani.

A pesti nemzetőrség 1848. márcziusban.

8. A nyomdász tartozik minden nyomatra nevét vagy műhelye czimét kinyomni, ha azt, vagy a 3., 4. és 7. pontban foglalt kötelességet elmulasztaná, a kiadott irat vagy rajz tartalmáért szintúgy felelőssé válik, mint maga a szerző.

9. E felelet terhe alá esik azon hatóság elnöke is, ki a nyomdász által nekie átadott nyomtatványt a bizottság elnökének azonnal meg nem küldi.

10. Mig a törvényhozás más intézkedést nem teend, e szabályok állni fognak.

E rendeletet a „közcsendi bizottmány“ miheztartás végett azonnal közölte az összes nyomdatulajdonosokkal, u. m. a Beimel-féle könyvnyomdával, a Trattner és Károlyi-féle könyvnyomtató intézet igazgatóságával, a Landerer és Heckenast-czéggel, Walzel Agoston, Mandelló J., Frank József és Szerelmey Miklós nyomdászokkal, továbbá Lorber György, Steger Tamás és Katina Antal réznyomókkal.

E rendelet kibocsájtása után indította meg Pálffy Albert „*Márczius tizenötödike*“ czimű lapját. Hirlapirodalmunkban ez az ujság volt a szabadsajtó legelső fecskéje. Érdekes és jellemző az akkori demokratikus hangulatra nézve, amely még a hatóságokhoz intézett beadványok fogalmazásában is megnyilatkozott, az a kérvény, amelyet Pálffy, lapjának postai szállitása végett, a helytartótanács elnökségéhez intézett. Kérvénye igy szólt:

Zicsi Ferencznek, Pesten.

Polgár, al-elölülő!

Miután szerkesztésem alatt megjelenő lapot a postán is szétküldeni akarom, s miután a póstai szétküldetés elrendelése rövid ideig még a helytartótanács intézkedése alá esik:

Megkérem önt, hogy ezen ügyre vonatkozó rendeletét kiadja és igy alkalmat nyerjen arra, hogy hivatalos kötelességének egyik ágát teljesítse.

Pálfi Albert,
a „Márczius 15-ike“ szerkesztője.

Délután két órakor a muzeum előtti téren ismét népgyülés tartatott. Egyáltalán e mozgalmas időkben alig volt nap, hogy egyik, vagy másik helyütt összejövetel ne lett volna. A nép, élve jogával, gyülekezetekben szeretett adni kifejezést nézeteinek, kivánságainak.

A márczius 17-iki népgyülés, mintegy betetőzendő az eddigi vívmányokat, mindenekelőtt azon kivánságának adott kifejezést, hogy a közélet külső nyilvánulásaiban is magyar nemzeti legyen. Azt követelte tehát, hogy a középületeken a kétfejü sasok helyett ezentúl az ország czimere, a sárga-fekete helyett a nemzeti szín használtassék; a királyi kincstár hivatalos nyelve pedig ne az ósdi latin, hanem a magyar legyen.

A bécsi kormánynak különösen két intézménye: a lutri és a trafik ellen fordult a nép haragja kitörő szenvedélylyel. Több szónok éles kifakadása után a népgyülés egyhangulag kimondta, hogy a trafikok azonnali bezáratását, a lutrinak pedig végleges eltörlését kivánja. A nép ez ujabb óhajtásait is küldöttség vitte meg a helytartótanácsnak.

E népgyülésen indítványozta Petőfi, hogy a márczius 15-iki vívmányok emlékére a hatvani-utcza, hol a sajtó elfoglaltatott, „*Szabadsajtó-utcza*“, az egyetemtér, hol a forradalom kikiáltatott, „*Márczius 15-ike*

A nemzetőr bucsuja. (1848. elején megjelent kép.)

tér“, a városháztér pedig, hol a 12 pont proklamáltatott, „*Szabadság-tér*“ nevet nyerjen.

Még aznap megtörtént az utczajelző táblák megfelelő kicserélése.

De még a Pilvax, a fiatalság e kedvelt tanyája sem maradt érintetlen a forradalmi reformoktól. Uj nevet kapott: „*Szabadságcsarnok*“ lett belőle. S a jó öreg kávés, ki alig törte ugyan nyelvünket, de azért érzelmeire nézve derék hazafi volt, kész örömmel tett eleget a fiatalság

e téren is nyilatkozó reformvágyának s már másnap ékes czégtábla hirdette a kávéház új s büszke elnevezését.

Márczius 17-ikének még egy nevezetes momentuma volt: Budaváros hatóságának hivatalos csatlakozása a mozgalmakhoz. Buda abban az időben tudvalevőleg saját municipiummal bíró külön város volt még. Részint szőlőmíveléssel, másrészt iparűzéssel foglalkozó német és szerb polgárság lakta, a melyet a politikai élet hullámverése nem igen érintett. A márcziusi mozgalmakban is vajmi kevés részük volt. Átjártak ugyan tömegestől Pestre, rokonszenveztek is a reformtörekvésekkel, de az eseményeknél inkább csak a szemlélő szerepét vitték.

Az ifjúság, melynek minden perczét a mozgalom vezetése tartotta lekötve, a lázas tevékenység első napjaiban úgyszólván megfeledkezett a testvér-városról. Csak a márczius 17-iki bizottsági ülésen vetette fel Vasvári, hogy a budai hatóságot is csatlakozásra kellene felhivni. A „közcsendi bizottmány“ Irányi Dánielt bizta meg, hogy menjen át Budára s hozza rendbe a dolgot az ottani municipiummal.

Irányi, megbizatásához képest, azonnal útnak indult. Lóra ült, s egy nagy nemzeti lobogóval kezében, kisérve az éljenző fiatalság által, ment át a hajóhidon Budára, majd fel a várba, a Szentháromság-utczában levő ódon városháza elé. Itt leszállt a lóról, s néhányadmagával bement a tanácsterembe, hogy előadja küldetését. A tanácsbeli urak azonban, a kik éppen üléseztek, azzal fogadták, hogy a peticzióhoz való csatlakozásukat ők már tegnap önkényt kijelentették.

Érdekesen beszéli el maga Irányi ez utját egyik emlékjegyzetében:

„... Márczius 17-én — ugymond Irányi — a „közbátorsági bizottmány“ egy tagja azt indìtványozta, hogy szólittassék fel Buda városa a 12 pont elfogadására, a választmány engem tisztelt meg e feladattal.

Az ülésen jelenlevő ifjak hozzám csatlakozván, lóra ültem s nemzeti zászlóval kezemben indultam a testvérváros felé.

Mire a hajóhidhoz értünk, a kisérők száma pár ezerre növekedett, ott azonban sokan elmaradván, vagy öt-hatszáz ember, többnyire ifju követett a várkapun át fel a várba.

Amint a György-térre értünk, a Teleki-ház (most honvédfőparancsnoksági palota) előtt egy csapat gránátost pillanték meg fegyverben felállítva. Az a vakhir terjedt ugyanis el Budán, hogy a pesti nép a fegyvertárt akarja megtámadni. Ezért állittatott fel a katonaság a fegyvertár szomszédságában.

Noha váratlan volt előttem a katonaság látása, annyival inkább, mert Pesten az említett hirről nem volt tudomásunk, mégis feltalálván magamat, mikor a sorhad elé értem, a zászlót lobogtatva, elkiáltám magamat: „éljen a király, éljen a szabadság, éljen a katonaság!“ A gránátosok némán és mozdulatlanul nézték a nép elvonúlását.

A dísztéren új meglepetés várt reánk. Mig ugyanis annak közepén mintegy ezer főnyi gyalogság látszott, a tér innenső végén, a főőrs előtt néhány ágyú állott s mögötte tűzérek, mint kisérőim egyike-másika állítá, égő kanóczczal kezükben. E fenyegető magatartás felbőszíté a tüzesebb vérű ifjakat, amiért is mellém sietve azt kivánták, hogy rohanjuk meg az ágyúkat.

„Ugyan, ugyan! hisz ez a küldöttség tiszteletére történik", — csendesitém őket, s úgy az ágyútelep, mint tovább a gyalogság előtt elhaladva s az előbbi kiáltásokat hallatva, akadály nélkül értem, illetőleg értünk a városháza elé.

Itt leszállván a lóról, ötöd, vagy hatodmagammal a terembe mentem, ahol a tanács éppen együtt volt.

Kossuth és Apponyi György.
A bécsi forradalom idején készült allegorikus kép.

Megjelenésünkre a tanácsbeliek felállván, majd a polgármester intésére meg leülvén, néhány szóval előadtam küldetésünk czélját, mire az elnök szárazon azt válaszolá, hogy a tanács már előtte való nap magáévá tette a tizenkét pontot.

Erre „éljen a tanács, éljenek a budaiak!" kiáltással visszatértünk Pestre, ugyanazon az úton, a melyen jöttünk, s ugyanazon csapatok előtt elvonúlva, a melyeket jövet látni alkalmunk volt."

A küldöttek távozása után a tanács nyomban külön megkeresésben is értesíté a közcsendi bizottmányt a csatlakozásról; úgy, hogy Irányi visszatérésével, majdnem egy időben érkezett meg a budai magistratus átirata is.

Márczius 18-án, szombaton kora reggel indúlt el a főváros küldöttsége — mely a társadalom minden osztályát egyesítve, nyolczvanhét tagból állott, — Pozsonyba, hogy az országgyülésnek megvigye a nemzet kivánságait. A küldöttség vezetője Hajnik Pál ügyvéd volt, egy köztiszteletben álló, nagy műveltségű férfiú, ki, noha a zajos szereplést kerülte, de szívvel-lélekkel munkált a reformok keresztülvitelén. E küldöttséghez csatlakozott Szabó János és Balassa János vezetése alatt az egyetemi hallgatóság deputácziója is.

A küldöttséget nagy néptömeg kisérte a hajóállomáshoz, hol a polgárörség két szakasza díszőrségűl volt felállítva. Éljenzés, kendőlobogtatás közt indúlt a fellobogózott hajó.

Ugyancsak e nap délelőttjén számolt be a „közcsendi bizottmány" előtt Nyáry Pál, mint a márcz. 17-iki népgyülés küldöttségének vezetője, eljárásáról a helytartótanácsnál.

Zichy gróf, a kormányszék elnöke, kénytelen-kelletlen bár, de a nép ez újabb kivánságát is teljesíté.

És megkezdődött a kétfejü sasok repülése a sóhivatalról, a harminczad-épületről, a postáról, a zálogházról és valamennyi egyéb középületről. A kétfejű sasok helyét természetesen Magyarország hármomhalmos, négyfolyós czimere foglalta el. De a sárga-fekete színnek sem volt kegyelem. Az összes kincstári épületek kapuit, ablakait s őrhelyiségeit rövid huszonnégy óra alatt nemzetiszínűre mázolták.

A trafikokat becsukták. A dohány-egyedárúság megszűnt. Dohányt, szivart szabad volt elárúsítani ezután bárkinek.

A lottót egyszerüen beszűntette a helytartótanács. Ez intézkedést az akkori lapok a következő lakonikus rövidséggel adták hirűl a közönségnek: „*A népcsalásnak vége — a lottériát eltörülték.*"

A délután folyamán érkezett meg a nagyfontosságú hír, hogy a király, a nemzet kivánságai előtt meghajolván, Batthyány Lajos grófot a magyar miniszterium alakításával bízta meg.

A központi bizottmány e hírt a következő plakáttal adta tudtára a közönségnek:

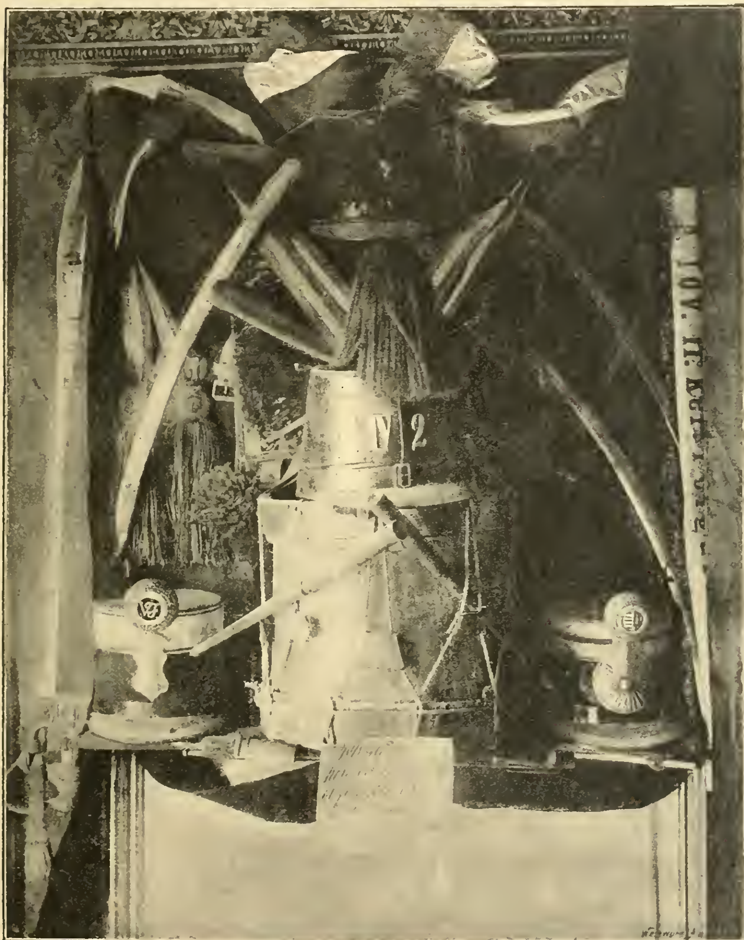
A magyar király az ország minden kivánatait megadta.

István főherczeg, országunk nádora az alábbi levelet intézte Batthyány Lajoshoz:

„Kedves gróf Batthyány!

Ezennel tudósítom önt, hogy ő Felsége, meglevén győződve, miként a fenforgó körülmények sürgetőleg megkivánják, hogy azon felelős magyar minisz-

terium, melynek alakításába ő Felsége mai napon kelt k. k. leirata által beleegyezett, haladéktalanúl összeszerkesztessék s activitásba lépjen, engem felhatal-

Az 1848—49-iki honvédgyalogság fegyverzete és felszerelése.
(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzeumban őrzött eredetiek fényképfelvétele.)

mazni méltóztatott, hogy önt a törvények értelmében *független magyar minisztérium* elnökévé kinevezvén, ön minisztertársait belátása szerint akként és oly

szamban tegye legfelsőbb királyi megerősités végett javaslatba, amint azt a minisztérium feladatához a minisztertársai törvények utján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest szükségesnek itéli. Egyébiránt legnagyobb hajlandósággal maradok Méltóságodnak legszivesebb jóakarója

István,
m. k. nádor.

Éljen a király!
Éljen a független felelős magyar minisztérium!
Éljen gr. Batthyány Lajos elnökminiszter!

Pest, 1848. márczius 18. A közcsendi bizottmány.

Soha sem volt népszerűbb az uralkodóház, mint e napon. Ajkról-ajkra, utczáról-utczára szállt a szivből fakadó kiáltás: „Éljen a király!" A mult minden sérelme, összes búja egyszerre feledve lőn. Az örömittas nép nem látta többé a rossz tanácsadókat, csak magát a jóságos királyt, aki, ime, minden ármány daczára, mégis csak teljesíté hű magyar nemzete kivánságait.

E közöröm hatása alatt másnap, *márczius 19-én*, vasárnap, délelőtt az összes fővárosi templomokban vallásfelekezeti különbség nélkül istentiszteletek, „Te deum"-ok tartattak. A közönség tömegesen kereste föl az Úr e megszentelt hajlékait, hogy imádkozzék a koronás magyar királyért és hálát adjon a Mindenhatónak, amiért a haza alkotmányos szabadságának békés kiküzdését megérnie engedte.

De a fővárossal együtt örült, együtt ünnepelt az egész nemzet. A pesti és a pozsonyi események hire villámszárnyakon repült szét az ország minden zugolyába. A 12 pontból és Petőfi riadójából ezer meg ezer példány került a vidékre. Olvasták, szavalták mindenütt és szerte az országban fellobogott a lelkesedés tüze. Szabadságfák felállításával, zenés körmenetekkel, harangzúgással, hála-istenitiszteletekkel ünnepelték mindenfelé a márczius 15-iki vívmányokat. Kolozsvár, Szeged, Debreczen, Székesfehérvár, Pozsony, Pécs, Komárom stb. Pest példájára, fényes kivilágítást rendeztek. Sőt még a nemzetiséglakta vidékek is velünk örvendeztek. A felvidéken: Lőcse, Trencsén, Eperjes, Erdélyben: Gyulafehérvár és Nagy-Szeben, a délvidéken: Temesvár, Zombor, Ujvidék épp oly szépen megünnepelték a nemzet ujjáalakítását, mint a legmagyarabb alföldi város. A temesvári Tedeumon még a helyőrség törzstisztjei is résztvettek. Akkor még nem dobták az izgatás üszkét nemzetiségeink közé; akkor még a tót, szerb, oláh nép is méltányolni tudta a kivivott alkotmányos szabadságot, melynek áldásaiban az ország minden lakója egyaránt részesülendő vala.

Kossuth, Batthyány, Petőfi nevének éltetésétől visszhangzott hegy és völgy. A megyék és a városok mindenfelől hála-feliratokat intéztek V. Ferdinánd királyhoz, akit Kossuth szavai nyomán, az uralkodóház második megalapitójának neveztek; István nádorhoz, aki kényes állásában ismét annyi jelét tanusította a magyarok iránti rokonszenvének. Üdvözölték Kossuthot, mint a korszakalkotó reformok megteremtőjét, Petőfit, mint a békés forradalom lángszavu dalosát; Batthány Lajos grófot, mint a legelső alkotmányos miniszterelnököt.

A lelkesedés annyira ment, hogy Hontmegye törvényhatósága, a hires Hontmegye, mely Luka Sándor adminisztrator befolyásolása által néhány hó előtt egészen pecsovics tisztikart választott, most azt inditványozta, hogy az uralkodó Kossuthot érdemeinek elismeréseül egy uradalommal ajándékozza meg. Monok, a zemplénmegyei kicsiny község pedig saját erejéből emlékszobrot akart emelni nagy szülöttjének.

Számos megye feliratilag sürgette a 12 pont mielőbbi életbeléptetését. Zemplénmegye a munkácsi várban sinylődő lengyel politikai foglyok amnesztiája mellett írt fel; Beregmegye pedig a szegedi várban elzárt olaszok szabadonbocsájtatását követelte.

Legtöbb helyütt, Pest példájára, nemzetőrségi csapatok szerveztettek. A hol még hiányzott a fegyver, fakardokkal gyakorolták magukat a katonai mozdulatokra.

A honi divat visszanyerte ismét régi uralmát. A férfiak kardosan, kokárdás kalpaggal jelentek meg. Az asszonyok nemzetiszinszallagos főkötőt kezdtek viselni, a hajadonok báját a gyöngyös párta emelte.

Mintha valami csodálatos varázslat történt volna, az egész társadalom: nyelvében, viseletében, szokásaiban, minden izületében egyszerre magyarrá lett. A politikai átalakulás hirtelen s váratlanul átalakitotta az embereket is. Öntudatra ébredtek, kevély büszkeség dobogtatta meg sziveiket, hogy magyarnak születtek, s hogy magyarvoltukat külsőleg is nyilvánithatják. De e büszkeség nem fajult dölyffé. Igaz szeretettel ölelte keblére a honfentartó magyar elem az összes nemzetiségeket, mint édes testvéreit a szabadságban.

De az öröm árja még a külföldön élő hazánkfiai sziveihez is eljutott. A Lembergben fekvő magyar huszárok lélekemelő ünnepséget rendeztek a márcziusi vívmányok hirére. A párisi magyarok, számra mintegy háromszázan, azzal adtak örömüknek kifejezést, hogy

a franczia köztársaságot, mely előmozditója lön a magyarországi reformoknak, testületileg üdvözölje. Nemzetiszin zászló alatt Páris utczain felvonulást rendeztek, s felkeresték az ideiglenes kormányt, hogy átadjak hódolatukat. A kormány nevében Lamartine, a hirneves iró és nagy államférfiú fogadta a magyarokat, kiknek üdvözletére lelkes, szép beszéddel válaszolt:

„. . . Ha önök — igy szólt Lamartine a többi közt, — szives kivánatokat hoznak nekünk hazánk új szabadságához: mi önöknek tiszteletünket nyilvánítjuk azon régi szabadság iránt, melyet bölcsen és diesőségesen fentartottak hazájokban. Ezen testvérisége a két szabadságnak, a két népnek, még inkább növekedik azon rokonszenv által, melyet önök tanusitanak. Ha visszatérnek önök szép hazájukba, mondják annak, hogy annyi barátot számlál Francziaországban, a hány franczia polgár van . . .“

Úgy künnt, mint bennt a hazában, — mindenütt, a hol csak magyar lakott, általános volt az öröm. A hálás szeretet koszorújával övezték a királyt, rendületlen hűséget fogadva személyének és házának.

Ha Bécsben akkor megértették volna a magyar nemzet e loyalis örömét, mennyi keserv, mennyi gyász, mennyi köny marad el. Ha megértették volna! . . .

II.

A pozsonyi országgyülés.

István főherczeg országos körutjából. (Egykoru rajz után.)

Nem kegy, nem ajándék volt az, amit az ébredő nemzet a 12 pontban kivánt, hanem királyi esküvel szentesített kötéseken alapuló jogok folyománya.

A szerencsétlen mohácsi vész óta, a midőn a pártos főurak egyrésze a habsburgi I. Ferdinándot ültette a trónra, a nemzet élete alig állott egyébből, mint szakadatlan küzdelemből a beolvasztási törekvések ellen. A török iga helyett német járom alá került. Nemcsak alkotmányos jogait csorbították untalan, de még faji fennmaradása ellen is törtek. Megfosztották nyelvétől, kivetkőztették ősi jellegéből, hogy így elkorcsosítva, aztán annál könnyebben beolvaszthassák az örökös tartományok keretébe.

A nemzet, melynek erejét a százados harczok elzsibbasztották, nem volt képes kellő erélyt kifejteni e törekvésekkel szemben. Egyszer-egyszer feljajdult, kardjára ütött; de jöttek a hóhérok s a porkolábok és ismét csöndes lett minden. A nemzet legjobbjai kerültek vérpadra, hurczoltattak börtönbe. Básta, Caraffa valósággal tobzódnak a magyarok vérében. Zrinyi és Frangepán életét hóhérpallos oltja ki. Bocskayt megmérgezik; Thököly és Rákóczy, — dús vagyonuktól kifosztva, a hazából száműzve, — idegen földön halnak

el. A Márvány-tenger partja a magyar bujdosók siralmától viszhangzik. Csupa gyász, csupa martyromság hazánk történetének ez a két százada.

De a beolvasztás aknamunkája nem pihent. Midőn azt hitték, hogy a nemzet életereje alapjában megrendíttetett és önérzete már-már kihalt: következett a csábítás korszaka. A magyar urakat Bécsbe édesgették és hizelgő szóval, az udvar fényének káprázatával igyekeztek belőlük hontagadókat formálni.

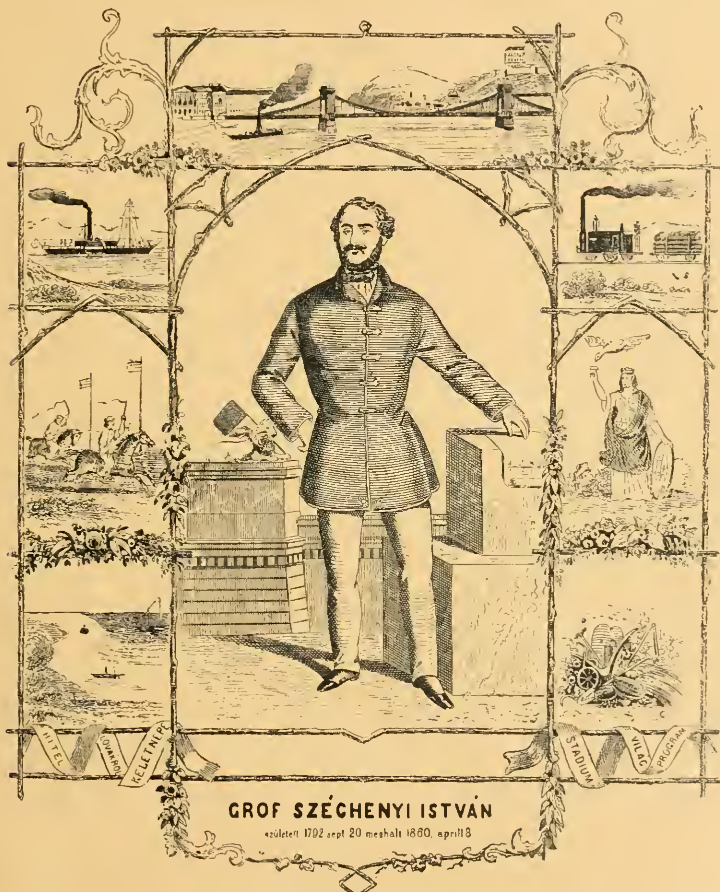
II. József császár végre elérkezettnek látta az időt, hogy Magyarországot végkép kitörülje az élő nemzetek sorából. Egy tollvonással felfüggeszti az alkotmányt, s a megyei önkormányzat felforgatásával új beosztást ad az országnak. Tiz részre tagolja, s a kerületek élére idegenből plántált komisszáriusokat állít. Magyar szónak nem szabad többé sehol hangzania. Hivatalokban, iskolákban, sőt még a templomokban is a német nyelv használatát teszi kötelezővé. Az országot, — teljesen megfosztván azt úgy politikai, mint gazdasági önállóságától, — Ausztria alárendelt gyarmatává sülyeszti. Bécsbe viszi még a szentséges koronát is, amelyre, szerinte, úgy sem leszen többé szükség.

A nemzet, — melyről azt hitték, hogy a legkisebb ellentállás nélkül viseli el a beolvasztást, — e szörnyű ütésre váratlanul felocsudott végzetes aléltságából. Talpra ugrott, s a törvénykönyvvel kezében oly elszántan védte igazát, hogy József császár élte végalkonyán kénytelen volt visszavonni összes jogtipró rendeleteit. S a nemzet szivós ellentállásának e fényes győzelmével, a százados éjszaka után, végre beköszöntött az ébredés hajnala.

II. Lipót már simulékonyabb politikát követ: összehívja az országgyűlést s apróbb engedményekkel igyekszik a magyarokat kiengesztelni. Utódja: I. Ferencz, Martinovics apátnak s hat társának kivégeztetésével az önállási törekvéseket uralkodása elején igyekszik ugyan szintén vérbefojtani, de utóbb mégis kénytelen számotvetni a jogaihoz ragaszkodó nemzet törekvéseivel.

Egyáltalán nagy és elévülhetlen érdeme eleinknek, hogy a nemzet szabadságának jogáról a legrettenetesebb szorongattatások közepette sem mondtak le soha. Igaz, hogy e jog legtöbbször alig vala egyéb irott malasztnál, — de nem mondtak le róla. Sőt mindig arra törekedtek, hogy e szabadságjogok koronázási hitlevelekkel és külön törvényczikkelyekkel még megerősíttessenek.

Midőn I. Ferdinánd elfoglalja a magyar trónust: kikötik a rendek, hogy csak abban az esetben ismerik el királyuknak, ha az

Széchenyi István gróf. (A 60-as években megjelent kép után.)

ország ősi jogait tiszteletben tartja. Midőn I. Lipót megállapítja a Habsburg-ház örökösödési rendjét és azt Magyarországra is kiterjeszteni akarja: a nemzet csak azon kikötött föltétel alatt mond le

szabad királyválasztási jogáról, ha a Habsburg-házból származó minden uralkodó a koronázás alkalmával ünnepélyes eskü, s hitlevél által kötelezi magát az ország szabadságának és törvényeinek sértetlen megtartására. Ugyanez történik, midőn III. Károly a trónöröklést a leány-ágra is kiterjeszti. De 1790-ben a X-ik törvényczikkel a rendek még külön is biztositják a nemzet önállását és függetlenségét. Ez a fontos alaptörvény, — amely az 1848-iki nemzeti törekvéseknek is a fundámentumát képezte, s amely teljes hatályában ma is fennáll, — a következőleg hangzik:

„Ámbár a felséges ausztriai ház női-ágának Magyarországra s kapcsolt részeire az 1723-iki I. és II. törvényczikkekkel megállapitott örökösödése ugyanazon fejedelmet illeti, akit, a többi, úgy Németországban, mint azonkivül fekvő s a megállapitott öröklési rend szerint elválaszthatlanul birtoklandó többi országokban és tartományokban illet: — *Magyarország* mindazonáltal *kapcsolt részeivel egyetemben szabad és egész kormányzati alakzatára nézve* (minden kormányszékeit is beleértve) *független ország*, azaz semmi más nemzetnek, vagy országnak lekötve nincs, hanem saját önálló léttel és alkotmánnyal bir; következetképen, úgy őfelsége, mint örökösei által saját törvényeivel és szokásaival, nem pedig a többi tartományok módja szerint országlandó és kormányozandó."

A nemzet szabadsága és függetlensége tehát jogilag mindenkor biztosítva volt; de csakis *jogilag*, mert a bécsi udvar, hol szép szerivel, hol erőszakkal, — legtöbbször: véres erőszakkal, — kijátszotta e szerződéseket. A nemzet pedig, melynek erejét az örökös harczok lenyűgözve tartották, nem volt képes e szabadságbiztosító törvényeket gyakorlatilag megvalósitani. Maradtak egyszerű holt törvények, minden eleven élet és külső tartalom nélkül.

I. Ferencz uralkodása alatt azonban a honfentartó magyarelem végre mégis öntudatra kezd ébredni. Lassan, de ébredez. Belátja, hogy államéletét csak úgy biztosíthatja a szakadatlan külső támadások ellenében, ha anyanyelvének istápolásával és művelődésének előmozdításával petyhüdt erejét fölfrissíti. És támadnak férfiak, kik csodás példaadással áldoznak a haza oltárán. Festetich György gróf felállítja a keszthelyi gazdasági intézetet, Széchenyi gróf megveti alapját a nemzeti muzeumnak. Egyes főurak és több vármegye áldozatkészségével létesül a Ludovica Akadémia.

Majd jön Kazinczy Ferencz: s munkál, lelkesít, hogy nyelvünket irodalmi polczra emelje. És megzendül, mint pirkadó hajnalon a pacsirta-dal, a Kisfaludyak édes szavú kobza. Aztán előáll

Berzsenyi és hatalmas ódáival segíti felrázni keleti közönyéből a magyart. Élet, pezsgés támad minden téren.

S midőn a nemzet növekvő életereje immár munkakedvtől

A legnagyobb és a legkisebb ember. (A bécsi forradalom idején megjelent allegorikus kép.)

kezd duzzadni: megjelenik, mint egy ragyogó üstökös, gróf Széchenyi István. És elhangzik ajkairól a jóslatszerű ige: *„Magyarország nem volt, hanem lesz.“*

Széchenyi, a „Magyar Tudományos Akadémia“ létesítésével mindenekelőtt templomot emel a magyar közművelődésnek, aztán lángeszének minden tudásával közgazdasági erőink kifejlesztésére fordítja tevékenységét. Bámulatos az a munkásság, amit kifejt. Mozgalmat indít a dunai gőzhajózás megkezdésére, a testvér fővárost lánczhiddal kapcsolja össze, országos gazdasági egyesületet alakít, a lótenyésztés emelésére meghonosítja a futtatásokat, megkezdi a Tiszaszabályozást, hozzáfog a Vaskapu szirtjeinek a szétrobbantásához, vasutakat tervez. S hogy a magyar társaséletet is élénkítse: megalapítja a pesti nemzeti kaszinót, melynek mintájára csakhamar a vidéken is alakulnak hasonló társaskörök. De a „legnagyobb magyar“ nem elégszik meg csupán e lázas munkával, hanem tollat ragad és czikkekkel, röpiratokkal még erősebb tevékenységre serkenti nemzetét.

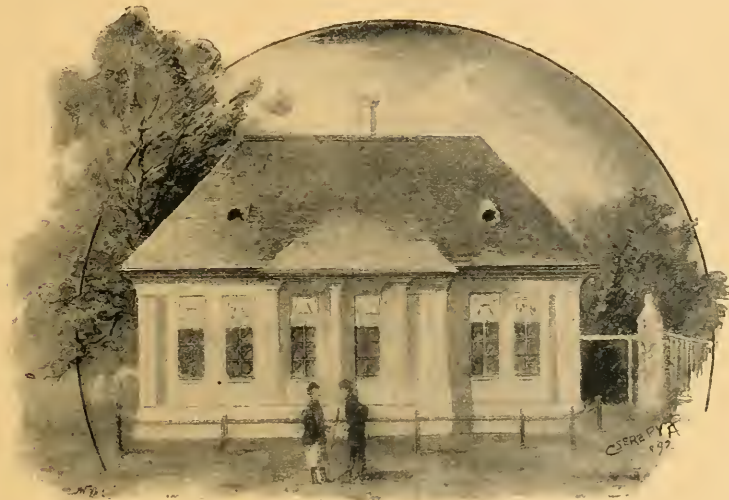
A magyar nemzeti élet ilyetén örvendetes felpezsdülése között lépett 1835-ben a trónra V. Ferdinánd, kinek uralkodása alatt 1848—49-ben oly rettenetes bonyodalmakba sodortatott hazánk.

V. *Ferdinánd*, (mint osztrák császár e néven I-ső) I. Ferencznek második nejétől: siciliai Mária Thereziától származott fia. Született 1793 április hó 19-én Bécsben. Ferdinánd, már mint gyermek folyvást betegeskedett. Ifjukora hasonló örömtelenségek közt folyt le; úgy, hogy csak 1829-ben, tehát 36 éves korában kezdett az államkormányzat némely ágával foglalkozni. Gyönge s beteges szervezetének tulajdonítható, hogy teljes életében majdnem egészen hiányzott jelleméből az akaraterő. Alapjában véve jó ember volt, de félénk, habozó és könnyen befolyásolható. Az államügyek egyáltalában nem is igen érdekelték, s mindig szivesebben foglalkozott apróbb ipari s technikai kérdésekkel, mint a politikával. Akkor érezte magát legboldogabbnak, ha nejével: Mária Annával, — ki I. Viktor Emanuel szardinai király leánya volt, — zavartalan együttlétben tölthette napjait.

Még atyja életében: 1830-ban koronáztatott meg magyar királylyá. S midőn 1835 ben tényleg átvette a jogart, az alig 42 éves uralkodó egészen elaggva, testben és lélekben megtörve foglalta el a trónt. S ebben leli magyarázatát az a szomorú tény, hogy a jó, de gyönge király egész uralkodása alatt úgyszólván az akaratnélküli báb szerepét játszotta. Sőt történelmi jelek vannak, amelyekből az következtethető, hogy Ferencz császár még életében, — nyilván féltve beteges utódját az esetleges rázkódtatásoktól, — Lajos főherczeg hall-

gatólagos gyámsága alá helyezte Ferdinándot. Reschauer, a 48-as bécsi forradalom krónikása, — megemlékezvén Lajos és Ferencz Károly főherczegek szertelen befolyásáról az államügyekre, — a többi közt ezeket mondja:

„Még ma is titok, melynek lefátyolozása a jövőnek van föntartva, hogy Ferencz császár haldokló ágyában mily hatalommal és befolyással bizta meg Lajos főherczeget Ferdinánd irányában. Tény, hogy a beteges Ferdinánd nevében Lajos főherczeg oly jogokat gyakorolt, melyeket csak alkotmányos fejedelem gyakorolhat, és a császári családban oly tekintélylyel s befolyással birt, hogy államügyekbe kivüle

Kossuth Lajos szülőháza Monokon.

másnak szava nem volt. Széltében beszélték, hogy a reformokra hajlandó főherczegek és főherczegnők előtt egyszer ekként nyilatkozott volna:

— Ferencz császárnak haldokló ágyánál megfogadtam, hogy az államrendszeren változás nem fog történni. Fogadásomat megtartom. Soha sem engedem meg a változtatást, amire egyébiránt nincs is semmi szükség."

S Lajos főherczeg igyekezett Ferencz császárnak tett fogadását minden tekintetben megtartani. V. Ferdinánd viselte ugyan a koronát, de a *tényleges* uralkodó előbb a nagybátya: Lajos főherczeg, később pedig az öcscs: Ferencz Károly főherczeg volt. Egy, úgynevezett „államtanács", — mely Lajos főherczeg elnöklete alatt Metternich

herczeg főkanczellárból s Kolowrat grófból állott, — vezette teljhatalmulag a birodalom ügyeit. Magyarországot, a régi osztrák hagyományos rendszer szerint, külön kanczellárok utján kormányozták.

V. Ferdinánd trónraléptével majdnem egyidejüleg kezdett döntő vezérszerepet vinni a magyar politikai közélet terén Kossuth Lajos.

Kossuth Lajos Zemplénmegyének Monok nevű kis községében 1802-ben született. Születésének *évét* pontosan tudjuk ugyan, de a *születésnap* dátuma immár a feledésbe merült. A tállyai ev. templom ugyanis, — a hol Kossuth megkereszteltetett, — 1810-ben leégvén, elhamvadt az anyakönyvnek azon kötete is, amelybe Kossuth Lajos keresztelése bejegyezve vala. Maga Kossuth a tállyai ev. lelkészhez intézett egyik levelében 1802 *szeptember 16—19.* közötti időre teszi születésnapját. A közönség szeptember 19-ét fogadta el ilyenül, s rendesen e napon szokta volt megünnepelni Kossuth születésének évfordulóját.

A mi származását illeti: Kossuth a köznemesség sorából emelkedett Magyarország sorsának intézőjévé. Atyja: kossuthi és udvardi Kossuth László, ügyvéd volt; s mint ilyen a gróf Andrássy-család zempléni ágának uradalmi intézője. Anyja: Wéber Sarolta, tyringi Wéber András liszkai póstamester leánya.

Maga a Kossuth-család igen régi. Nemességüket még IV. Béla királytól nyerték. A család nemesi czimere: pajzs, kék mezőben ágaskodó zergével. Törzsfészkük Turóczmegye, ahonnan az idők folyamán elszármazva csaknem az egész felvidéken elszéledtek. Később a család két ágra szakadt; az egyik ág megmaradt róm. katholikusnak, a másik ág pedig, melyből Kossuth Lajos is származott, evangelikus lett. A család tagjai, előbb Turóczmegyében, majd később Sárosban és Gömörben, e század elején pedig Zemplénben mindenkor élénken résztvettek a megyei életben.

Kossuth Lajos első oktatását Tállyán nyerte az ottani ev. lelkésztől, ki igen képzett és fenkölt gondolkozású férfiú hirében állott. S az igénytelen lelkész, a keze alá adott ifjunak nemcsak szellemi fejlődését mozdította elő jelentékenyen, hanem kedélyét is fogékonynyá tette a szép és jó iránt.

A tállyai lelkész magánoktatása azonban csakhamar kevésnek bizonyult a tudvágyó ifjú továbbképzésére. Atyja tehát Sátoralja-Ujhelybe vitte, hogy nyilvános iskolában folytassa tanulmányait. Hat esztendőt töltött Kossuth az ujhelyi piaristák gymnáziumában, mely idő alatt, hogy atyja anyagi gondjait könnyítse, magánórákat is adott.

S ezt annál könnyebben tehette, mert osztályában mindig az első volt. Könnyen, játszva tanult. Legkedvesebb tantárgyát a történelem képezte. A nyelvek iránti rendkivüli hajlama már akkor mutatkozott. A latin nyelvet már mint középiskolai tanuló tökéletesen beszélte. Sőt a franczia és a német nyelvben is csakhamar otthonos lett.

Az ujhelyi gimnáziumból Kossuth a sárospataki főiskolába került; innen Eperjesre ment, hol jogi tanulmányait fejezte be. Az egyéves törvényes gyakorlatra hazament, hogy atyja vezetése alatt készüljön el az ügyvédi pályára, amelyre lépni óhajtott.

Az egyéves joggyakorlaton túlesvén, Pestre ment jurátuskodni, hogy az ügyvédi diplomát megszerezze. Mint jurátus először báró Vécsey Miklós szeptemvir oldala mellett dolgozott, majd Horváth Tamás kir. itélőtáblai előadó biróhoz került. Az ügyvédi diploma megszerzése után ismét hazatért és atyja oldala mellett kezdett ügyvédeskedni. Elérvén nagykorúságát, csakhamar a közélet terére lépett. Mint nemes ember eljárt Zemplénmegye közgyüléseire, a hol alapos törvényismereteivel s feltünő ékesszólásával rövid idő alatt a vármegye vezérférfiai közzé küzdötte fel magát. Ebben az időben ismerkedett meg Szapáry grófnővel, kinek uradalmi ügyésze lett.

A gyorsan növekvő siker, a melyet a megyei életben elért, csakhamar felkölté a féltékenységet, s irigykedést. Ármánykodni, vádaskodni kezdtek ellene egyes megyei urak. Kossuth azzal válaszolt ez alattomos támadásokra, hogy lemondott Szapáry grófnőnél viselt ügyészi állásáról s az 1832-iki országgyűlés kihirdetése alkalmával, mint Szapáry grófnő s más mágnások helyettese a *„jelen nem levők“* követei közt foglalt helyet az országgyülésen.

Az 1832-iki országgyülés egyike volt a legérdekesebbeknek. Már forrongani kezdtek a reform-eszmék. A követek sorában több nagyhírű és nagyeszű férfiú foglalt helyet, mint Kölcsey Ferencz, Wesselényi Miklós báró, Felsőbükki Nagy Pál, Deák Ferencz, Palóczy László, Beöthy Ödön stb.

Nagyban élénkítette a diéta működését az „Országgyűlési ifjuság“ is, melynek tagjai mintegy segítségül az egyes követek mellé voltak beosztva, s mint ilyenek napról napra tömegesen jelentek meg az üléseken, ahol nem egyszer hangos szóval adtak kifejezést érzelmeiknek.

Az ifjuság „Társalgási Egyesület“ név alatt egy külön klubbot is alakitott, ahol estenként összejöttek, hogy megvitassák a napi eseményeket, s feldolgozzák az országgyülés tárgyalásainak anyagát.

Európa nyugatáról már ekkor szárnyra kelt az a friss, üde légáram, mely később megizmosodva, az 1848-iki forradalmakat szülte. Új eszmék, új jelszavak röppentek széjjel s termékenyítették meg az elméket és a sziveket. Az országgyűlési ifjúság sem maradt érintetlen. A külföld szabad eszméi iránt annál nagyobb fogékonyságot tanusított, mert lépten-nyomon tapasztalnia kellett, hogy hazánkban alig egyéb üres szólamnál a szabadság és a testvériség. A nép még

A tállyai ág. ev. templom. (Kossuth megkereszteltelésének helye.)

a jobbágyság járma alatt nyögött. Az adózás alól épp a legvagyonosabb osztály: a nemesség volt fölmentve. A szabad sajtó röptét a cenzura korlátozta.

Az ifjuság kedvvel, élénken foglalkozott e kérdésekkel, s radikális nézeteinek, melyek gyakran egész a forradalom dicsőítéseig mentek, nyiltan adott kifejezést. Később maguk a követek is szivesen felkeresték a „Társalgási Egyesület“ helyiségeit, eszmét cserélve az ifjakkal, s buzdítva őket az alkotmányos reformok melletti kitartó küzdelemre.

E körbe került Kossuth Lajos, midőn mint a „távollevők követe“ a pozsonyi diétán megjelent.

Kossuth beiratkozott az ifjak klubjába, eljárt a diétára, s szorgalmasan kivonatolta az ülések eseményeit. Mert az országgyülés ugyszólván, a nyilvánosság kizárásával folytatta tanácskozásait. Részint az akkori sajtóviszonyok, másrészt a közlekedési eszközök hiánya miatt az országgyülés tárgyalásairól alig nyerhetett tudomást a közvélemény.

Mindjárt az országgyülés elején, a követek, — Wesselényi Miklós báró közbenjárására, — elhatározták, hogy a diéta üléseiről külön naplót adnak ki. E napló, vagy a mint elnevezték: „Országgyülési Tudósitások“ szerkesztésével Orosz József nevű „országgyülési ifju“ bizatott meg. A napló azonban Orosz szerkesztésében annyira szintelen, oly hézagos volt, hogy sem a diéta tagjainak, sem a közönségnek tetszését nem tudta kinyerni.

Lónyai Gábor zemplénmegyei nagybirtokos, látván, hogy az Orosz-féle napló éppenséggel nem felel meg a hozzáfüzött reményeknek, felkérte a fiatal Kossuthot, kit már régebbről ismert, hogy az országgyülés fontosabb eseményeiről irjon és küldjön neki külön „leveleket“, s ő hajlandó a leirás költségeihez havonkint 10 pfrttal hozzájárulni. Kossuth elfogadta a megbizást, s küldött „leveleivel“ nemcsak szülőmegyéjében, de magában Pozsonyban is oly feltünést keltett, hogy a rendek csakhamar teljesen reábizták az „Országgyülési Tudósitások“ szerkesztését.

Kossuth csak most mutatta meg, mennyire mestere a tollnak. Az országgyülés tanácskozásairól oly élethű képeket rajzolt, a kormány túlkapásait oly hatalmasan tudta kidomboritani, hogy az „Országgyülési Tudósitások“ egyszerre népszerü vállalattá emelkedett. Tömegesen érkeztek mindenfelől a megrendelések, ugy annyira, hogy a kellő számu példányokat csakis az országgyülési ifjuság lelkesedése és ügybuzgalma segélyével lehetett előteremteni. Itt kezdődött Kossuth publicistikai működése, mely hovatovább izmosodva, oly mély nyomokat hagyott a magyar hirlapirodalom történetében.

Az országgyülés befejezvén működését, a „Tudósitások“-ra sem volt többé szükség. Kossuth tehát Pozsonyból Pestre tette át lakását. De neve ekkor már ismert volt az egész országban. Remek tudósitásai oly népszerüvé tették, hogy előbbi megrendelői közül többen azt a kérelmet intézték hozzá, hogy most már a megyék szá-

mára készitsen hasonló irányu és szellemü lapot. Kossuth engedett a felhivásnak s nem sokára csakugyan meginditá a *„Törvényhatósági Tudósitások“*-at, a melyben a megyei élet kapcsán hirdette a lelkesedés hevével a reform-eszméket.

A kormány, mely már az országgyülés tartama alatt növekedő gyanúval kisérte Kossuth tevékenységét, csak az alkalmatos ürügyet leste, hogy ujonnan meginditott lapját beszüntesse és ezzel az egész reform-mozgalmat elnyomja.

S a keresett ok nem váratott magára sokáig. A kormány, báró Wesselényi Miklós: az ellenzék nagynevü vezére ellen, Szatmármegye közgyülésén mondott liberális beszédje miatt „notaper“-t indított. A jogtalan erőszakoskodás, — a melynek az volt a czélja, hogy Wesselényi politikai működését megbénítsa, — nagy visszatetszést keltett országszerte. Wesselényit a legrokonszenvesebb tüntetésekkel halmozták el mindenfelől. Az ifjuság sem maradhatott tétlen, mely Wesselényi bárót a férfi erények s a hazafiság követendő eszményképeül tekintette. Nagyszerü fáklyás-zenét rendezett hát tiszteletére. A kormány, mely már régóta görbe szemmel nézte az ifjuság sürü összejöveteleit s hazafias tüntetéseit: elfogatta a fáklyásmenet főrendezőit, köztük Lovassy Lászlót, ezt a fényes tehetségü s nagyreményü ifjut, ki a fáklyásmenet alkalmával oly megragadó szónoklattal üdvözölte Wesselényit, hogy neve egyszerre ismert lett az egész országban.

Az ifjak elfogatása roppant felháborodást keltett az egész országban. Majd mindegyik megye fölirt az ifjak mellett, s a közgyüléseken a legélesebb kifakadások hangzottak a kormány ez erőszakos és kegyetlen eljárása ellen.

Kossuth sem maradhatott hallgatagon. A „Törvényhatósági Tudósitások“-ban lendületes szavakkal ecsetelte azt az elkeseredett közhangulatot, mely a megyékben az ifjak elfogatása miatt támadt. A kormány ezt az ürügyet vélte a legalkalmasabbnak Kossuth lapjának a megszüntetésére. Egyszerüen betiltotta a „Törvényhatósági Tudósitások“ további megjelenését.

Kossuth e váratlan tilalomra Pestmegye pártfogásába ajánlotta ügyét. S az ország legelső vármegyéje csakugyan oltalmába vette Kossuth vállalatát, elhatározván, hogy a tiltó rendelet ellen felír az országgyüléshez. Pestmegye példáját csakhamar harmincz megye követte; húsz megye meg éppenséggel kimondta, hogy a hézagpótló lapot továbbra is járatni és mindenképen támogatni fogja.

Midőn a kormány látta a közvélemény ez ujabb felzúdulását, nehogy a mozgalom még nagyobb arányokat öltsön, döntő lépésre szánta el magát. Elhatározta, hogy Kossuthot, — kinek nagyhatásu agitációja a bécsi udvari köröknek is felköltötte immár aggodalmát, — elfogatja. S csakugyan Eötvös József kir. fiskus és gróf Thurn kapitány vezérlete alatt, 1837 május 5-én éjjel, 48 gránátos rohanta meg Kossuthot zugligeti nyaralójában, s minden tiltakozása daczára

Kossuth Lajos neje. (1848-iki festmény után.)

a budai várba hurczolták, ahol a kazamaták egyik nyirkos czellájába börtönöztetett.

Csak egy hónapi vizsgálati fogság után került pöre tárgyalásra. Az ellene emelt vád a következő három pontban formuláztatott: 1. Titkos társaságokban bűnös principiumok terjesztése. 2. Előbb a nádor, azután királyi parancs által a lap kiadásától eltiltatott, ez ellen azonban protestált, s igy de facto resistált. 3. Lázitási gonosz czélból vétkes törekvéssel a közrend felforgatására, a királyi tekintély s a főtörvényszékek lealacsonyitására törekedett.

Kossuth oly kitünő elmeéllel, az önérzet annyi méltóságával védte ügyét, hogy mindenki teljes felmentését hitte. Mindezek daczára azonban mégis elitéltetett. Ugy akarták felsőbb helyen. Három évet kapott.

Kossuth elitéltetésével majdnem egy időben ért véget Wesselényi nótapöre is. A kitünő hazafi, az erdélyi Magyarország láng-lelkü vezére négy esztendei fogságra itéltetett.

Kossuth és Wesselényi elitéltetése még erősebben felkorbácsolta az amúgy is háborgó közvéleményt. A legnagyobb megbotránkozással beszéltek mindenütt a felsőbbség jogtipró erőszakoskodásáról, mely előbb az ifjakat, most pedig a nemzet két legjelesebb fiát hurczolta börtönbe. Feliratokat szerkesztettek, követelték szabadonbocsájtásukat. De a kormány süket maradt a közvélemény e felzúdulására. S bizonyára módját ejtették volna, hogy az elfogottak egészen ártalmatlanná tétessenek, ha a bécsi intéző-köröknek katonára és pénzre nem lett volna szüksége. Előtérbe tolult a keleti kérdés, a tizenkilenczedik századnak e veszedelme. Attól lehetett tartani, hogy kiüt a háború. 1839 őszén összehívták tehát az országgyülést.

A megyék a külpolitikai helyzet ez alkalomszerüségét használták fel az elfogottak kiszabadítására. Arra utasították ugyanis követeiket, hogy addig egyetlen polturát sem szavazzanak meg a kormánynak, mig Kosssuth és Wesselényi, valamint az ifjak szabadon nem bocsájtatnak.

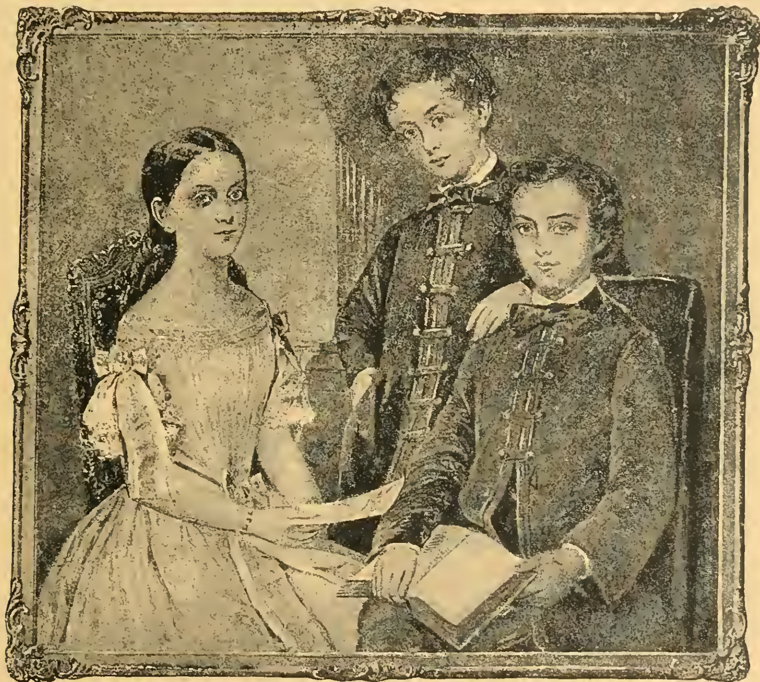
Az ország e forrongása annyira megijesztette a bécsi köröket, hogy 1840 ápril 29-én az összes államfoglyok amnesztiát kaptak. Ámde, az óhajtva várt szabadságot nem élvezhették valamennyien szivük édes vágya szerint. Lovassy László egészen áldozatául esett az önkénynek. Megtört testtel, elhomályosult elmével hagyta el a spielenbergi várat. Megtébolyodott a börtönben.

De szörnyü csapás érte fogságában Wesselényit is. Elveszté szeme világát: megvakult.

Kossuth szintén betege lett a hosszu fogságnak, de szivós természete, szellemének rugékonysága mégis megőrizte minden súlyosabb csapástól.

Kossuth fogságát önképzésre használta. Midőn megengedtetett neki az olvasás, elővette Shakespeare műveit s megtanulta az angol nyelvet. De más tekintetben is felhasználta magányát. Eszmélkedett, gondolkozott: meghányta-vetette a haza sorsát. Azt lehet mondani,

hogy itt, e komor börtönfalak között alkotta meg politikai programmját, mely további működésének alapját vala képezendő. S a börtönlég gyúrta át forradalmi alakká, aki, ha kell, karddal is kész kivívni hazája függetlenségét. Tisztult eszmékkel, megaczélosodott akaraterővel, fején a martyr-koszorúval, elszántan a további harczra, — tért vissza Kossuth a közélet terére.

Kossuth gyermekei. (Az ötvenes években készült festmény után.)

Alig pihente ki fogsága törődöttségét, a körülmények ismét a nyilvánosság elé szólították. Landerer Lajos pesti könyvkiadó ugyanis engedélyt nyervén egy politikai napilap kiadására, annak szerkesztésével Kossuthot kinálta meg. Kossuth elfogadta az ajánlatot, s az uj napilap „*Pesti Hirlap*“ czim alatt 1840. deczember 29-én csakugyan megkezdte pályafutását.

A „Pesti Hirlap“, Kossuth szerkesztésében, néhány hét alatt az ország legnépszerűbb ujsága lett. Megindulása után egy hónapra már ötezer előfizetője volt, ami az akkori hirlapirodalmi viszonyok közt valóban páratlan siker. De a lap meg is érdemelte e ritka támogatást. Kossuth, ki a politikai reformok vezérharczosává küzdötte föl magát, a magyar hirlapirás terén is reformot teremtett. A száraz, tudálékos stilus helyett az eleven, sziporkázó publiczistikai modort honosította meg. Az elvont tárgyak helyett pedig a legégetőbb napikérdéseket vette elő. Minden téren reformokat sürgetett. S a mihez csak hozzá szólt: azt oly szép, választékos, tömör, de mégis világos nyelven tudta megírni, hogy ez időbeli vezérczikkei a magyar prózának valóságos remekét képezik. Dolgozatainak minden betüjéből szinte kisugárzott a tárgy szeretete s a lelkesedés heve, mely elragadta a leghiggadtabb ujságolvasót is. Ily mesterien nem irt még előtte senki.

A lap nemcsak anyagilag erősödött napról napra, hanem a közvéleményre való hatása is rohamosan nőtt. Pedig Kossuth nem mindenben idomult közönségének nézeteihez, melynek zöme éppen a köznemesség soraiból került ki. A közteher viselésében például számos czikket irt, valósággal pellengérre állitván a kiváltságos osztályt, amely az adózás alól minden áron kibujni akar. De ha voltak is egyesek, kik Kossuth nézeteivel nem egyeztek, a nemzet zöme — telve a reformok iránti hő vágygyal, — köréje sorakozott, s követői mint a hógörgeteg napról-napra szaporodtak.

Ez időtájt, — 1841. szeptember 9-én — nősült meg Kossuth, egy művelt lelkű, bájos hölgyet: Meszlényi Terézt vezetvén oltárhoz. Házasságukat három szép gyermekkel áldotta meg a Gondviselés: u. m. Ferenczczel (szül. 1842), Vilmával (szül. 1843 † 1862) és Lajos-Tódorral (szül. 1844).

A boldog családi élet csak növelte Kossuth munkakedvét. A lap még jobb lett, czikkei még erőteljesebbek, még hatásosabbak.

A kormány ijedten szemlélte a „Pesti Hirlap“ e rohamosan növekvő sikerét. Betiltani azonban nem merte, mert félt a közvélemény ujabb felzúdulásától. De magát a konzervativ-tábort is elrémítette agitácziója; merész modora pedig még oly férfiakban is aggodalmat keltett, mint Széchenyi István gróf, aki pedig sok tekintetben rokonszenvezett az ellenzék törekvéseivel. S ekkor következett a két szellemóriás bajvívása a vezérségért. Mindakettő: úgy Széchenyi,

mint Kossuth nagygyá, hatalmassá s dicsővé akarta tenni nemzetét. Mindakettő rendelkezett a roppant tudás, az olthatlan tettvágy s a népszerüség fegyvereivel. S mindakettőt céljai megvalósításánál a legnemesebb szándék: a haza szent szerelme vezette. Czéljuk egyezett, de a kivitel módozataiban egészen eltértek egymástól, Széchenyi a fokozatos haladás híve volt: nem mert koczkáztatni semmit, félt a rázkódtatásoktól, félt különösen az osztrák örökös tartományokkal fennálló közjogi viszony bolygatásától; — mig ellenben Kossuth a százados mulasztásokat lehető gyorsan szerette volna valósítani, s a nemzet szerződéses jogait a gyakorlati életbe is átvinni. Széchenyi gróf a nemzetet mindenekelőtt közgazdaságilag akarta erőssé tenni; Kossuth jelszava pedig az volt, hogy előbb politikai önállóságunkat vívjuk ki, mert csak igy fejleszthetjük ki teljes erővel anyagi és gazdasági érdekeinket. Széchenyi, — noha az egyenlőségnek elvileg hive volt, — a kiváltságos osztályok, főleg pedig az arisztokraczia segélyével óhajtotta reformeszméit keresztülvinni; — Kossuth viszont egészen demokratikus alapokra akarta államéletünket berendezni; s a közadózás behozatalával, a jobbágyság felszabadításával az egész nemzet összességének közreműködésével vélte legsikeresebben a reformeszmék megvalósítását.

S mikor Széchenyi látta, hogy a közvélemény mindinkább Kossuth eszméit fogadja el: tollat ragadott s „*A Kelet népe*“ czímű röpiratában szállt síkra Kossuth agitációja ellen. A „legnagyobb magyar“ elkapatva hevétől, kegyetlen szigorral, sértő gúnynyal támadta meg Kossuthot és lapját, melynek nemcsak modora, de iránya és szelleme fölött is kérlelhetlenül pálczát tört. Kossuth, persze, nem maradt adós a válaszszal: „*Felelet Széchenyi István grófnak*“ czím alatt erélyes hangú, de minden személyeskedéstől ment röpiratban védekezett, a legnagyobb tisztelettel emlékezvén meg Széchenyi érdemeiről.

A két lángelme ez összetűzése roppant érdeklődést, mozgalmat s zajt keltett. A közönség, a „Kelet népe“ röpiratnak érdes és kíméletlen hangja által felingerelve százféle alakban tüntetett Kossuth mellett. Mindenfelől, mint a záporeső, úgy omlott Széchenyire a tömérdek válasz, óvás, tiltakozás.

E vita tehát, Kossuthnak nemhogy ártott volna, sőt épp ellenkezőleg hasznára vált. Tekintélye és népszerűsége még nagyobbra nőtt. A közhangulat máris úgy tekinté, mint a nemzet kiválasztott vezérét, ki az általa hangoztatott reformok keresztülvitelére a kellő erővel is bir.

Midőn a kormány látta, hogy Kossuth hirlapírói működésének hatását még a Széchenyi fellépése sem képes csökkenteni: cselhez folyamodott, hogy kiüsse kezéből a tollat. Valami úton-módon lekenyerezte a kiadót: Landerert, aki kicsinyes ürügy alatt összetüzött Kossuthtal és szántszándékkal oly fordulatot adott a viszálynak, hogy Kossuth kénytelen volt megválni szerkesztői állásától.

Kossuth most egy új lapot akart indítani, de nem kapta meg hozzá az engedélyt. Családjával tehát falura, a főváros szomszédságában fekvő Tinnyére vonult, azzal az erős elhatározással, hogy egy időre végleg visszavonul a politikai élet idegbontó küzdelmeitől. De népszerűsége már akkor is sokkal nagyobb volt, hogysem egykönnyen elfelejtették volna. Sőt ellenkezőleg, tinnyei háza valóságos gyülhelyévé lett az ellenzék vezérférfiainak, akik untalan biztatták, hogy ragadja ismét kezébe a zászlót s vezesse ujabb győzelmekre azok táborát, akik immár őt vallják s ünneplik vezérük gyanánt.

Kossuth, kiben szintén buzgott a tettvágy, végre is engedett barátjai s elvtársai unszolásának, s eladván tinnyei birtokát, ujolag Pestre költözött, hogy tovább szolgálhassa a nemzet ügyét.

Ezúttal az osztrák vámpolitika kiszipolyozó rendszere ellen szállt síkra. A kérdés éppen napirenden is volt. Az 1843—44-iki országgyülésen ugyanis élénk viták tárgyát képezte a bécsi kormány vámpolitikája, a melynek segélyével Ausztria úgyszólván potom áron szerezte be Magyarországból a nyersterményeket, mig ellenben a maga iparczikkeit méregdrága árakon sózta nyakunkba.

Kossuth, hogy a bécsi köröket legalább némi engedményre szorítsa: nagyszabású mozgalmat indított egy *országos védegylet* alakítására, amely, — az osztrák termékek lehető mellőzésével, — teljes erővel a honi ipart támogassa. 1844. október 6-án Pozsonyban az országgyülés tanácskozó termében gróf Batthyány Kázmér elnöklete alatt tartatott meg az alakuló közgyülés, melyen a hazafiak szinejava résztvett. A védegylet megalakíttatván, elnökké Batthyány Kázmér, igazgató-titkárrá pedig Kossuth választatott meg.

Kossuth, mint a védegylet igazgatója, rendkivüli tevékenységet fejtett ki. Lelkesítő felhivásokat bocsájtott ki; járt-kelt, mindenfelé agitált, hogy e nemzeti szövetségbe lehetőleg bevonja az egész országot. S fáradozását gyors és fényes siker koronázta. Nem telt bele egy rövid év, s a védegylet több mint százötven fiókkal rendelkezett. A hazai ipartermékek pártolása szinte divattá lett.

A bécsi kormány eleinte ügyet sem vetett a dologra. Talán még örült, hogy Kossuth agitátori erejét efféle ártatlan társadalmi mozgalom tartja lekötve. De midőn látta, hogy a ,,védegylet" eszméje hovatovább szélesebb körökre terjed ki, s ez által a bécsi iparczikkek piaczot kezdenek veszteni: megrettent és a megyékhez köriratott intézett, amelyben élesen kelt ki *,,a védegylet államellenes és fölforgató működése"* ellen.

Az ellenzék vezérei. Batthyány és Kossuth. (Egykoru rajz.)

De e körirat vajmi kevés hatást tett, sőt még élesztette az ellenzéki szellemet. A bécsi körök tehát más, hatásosabb eszköz után néztek. A közeledő követválasztásokat gondolták felhasználhatni az ellenzéki törekvések végleges elfojtására. Legott kiadták a titkos utasítást gróf Apponyi György kanczellárnak, hogy az ellenzék vezérférfiait, köztük legelső sorban Kossuthot minden hatalmi eszköz felhasználásával buktassa ki a diétából.

Apponyi György (szül. 1808.) kétségtelenül nagyeszű s erélyes férfiú vala. Itthon, dús vagyonánál és családi összeköttetéseinél fogva befolyásos főúr; Bécsben pedig kedvelt egyéniség, ki nemcsak Metternich birodalmi főkanczellár, de a legmagasabb udvari-körök bizalmát is teljes mértékben birta. Az ó-konzervativ főrendek, még kanczellársága előtt köréje csoportosultak. Az alsótáblán is, noha tudták, hogy aulikus, eleintén — minthogy némi reformoktól nem idegenkedett, — bizonyos rokonszenvvel kisérték politikai működését. Mihelyt azonban 1845-ben alkanczellárrá neveztetett ki, egyszerre elvesztette a közvélemény becsülését. Apponyi ugyanis, hogy a reform-szellemet már csirájában megsemmisítse: az ellenzéki megyék élére, a főispánok elmozdításával teljhatalmú adminisztrátorokat nevezett ki.

Ez új „Kreishauptman"-ok, amint Kossuth Pestmegye közgyűlésén találóan elnevezte őket, természetesen alig törődtek a közigazgatás menetével, hanem minden befolyásukkal a kormány korteséljait mozdították elé. Több megyében, így Biharban, a hol Tisza Lajos, Hontban, a hol Luka Sándor ült az adminisztrátori székben: a surlódások, viharos jelenetek s véres összeütközések majdnem napirenden voltak. A súlyos alkotmánysértést még növelte az, hogy az alispánokat, akik eddig a törvényhatóságoknak tartoztak felelősséggel; most az adminisztrátorok fenhatósága alá helyezték.

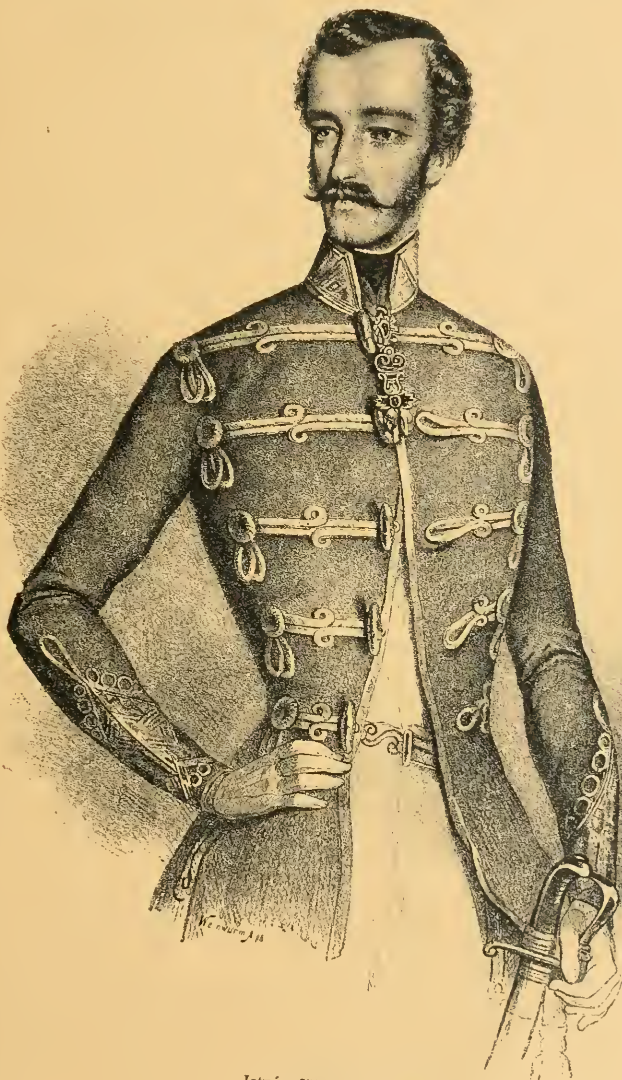
Midőn az országgyűlés 1847. november 17-ikére Pozsonyba összehivatott, nem kevesebb mint harminczkét adminisztrátor szolgálta a kormány politikáját s leste a kanczellár parancsait.

A követválasztási mozgalmak már 1847. tavaszán nagy zajjal indultak meg. Sőt Széchenyinek „*Politikai Programm-töredékek*" czímű újabb röpirata, — amelyben a „legnagyobb magyar" félretevén most már minden kiméletet, fékvesztett haraggal tör Kossuth és az ellenzék ellen, — a szenvedélyeket csakhamar majdnem a kitörésig fokozta.

A konzervativ-párt programmja lényegileg ebből állott:

. . . . . „A konzervativ-párt a kormányt, mig azon ösvényen maradand, melyen az most van, s oly kezekben lesz, melyek arról, hogy a jelen ösvényen megmaradni fog, kezeskednek: mindaddig minden alkotmányos és törvényes úton készek azt, valamint az ő törvényes orgánumait és törvényes tekintélyét is többségükkel gyámolitani" . . . .

Az ellenzék programmja, — melyet az előleges pártértekezlet megbizásából Deák Ferencz fogalmazott, — a következő pontokban összegeztetett:

István főherczeg, nádor.

a) A közterhekbeni osztozkodás.

b) A honpolgárok nem-nemes osztályainak, mindenekelőtt pedig a királyi városoknak és szabad kerületeknek, képviselet alapján, úgy törvényhozási, mint helyhatósági jogokban valóságos részesitése.

c) A törvény előtti egyenlőség.

d) Az úrbéri viszonyoknak kármentesités mellett, kötelező törvény általi megszüntetése.

e) Az ősiség eltörlésével a hitel és birtokszerzés biztositása.

A párt egyszersmind azt is kijelenté, hogy az osztrák örökös tartományokkal fennálló viszony tekintetében, a „pragmatica sanctio" figyelembe vételével, szorosan ragaszkodik az 1791. évi X. törvényczikkhez.

A követválasztások, roppant heves korteskedések között, október havában zajlottak le. Apponyi, Bécsből vett utasításához képest, minden eszközt megragadott, hogy az ellenzék jelöltjeit megbuktassa.

Kossuth Pestmegyében lépett fel. A kormány természetesen mindent mozgásba hozott megbuktatására, de Kossuth népszerűsége oly nagy volt, hogy még hozzáméltó ellenjelöltet sem tudott keríteni. Előbb Patay Józsefet kinálták meg a jelöltséggel, de ez kijelenté, hogy inkább kiköltözködik a megyéből, mintsem Kossuth ellen föllépjen. Végre, az utolsó perczekben, Balla Endre megyei főjegyzőt úgyszólván rákényszerítették az ellenjelöltség elfogadására. A választás 1847. október 17-én folyt le, s persze Kossuth fényes győzedelmével végződött.

Kossuth megválasztása nagy ijedelmet okozott a konzervativ táborban. Maga Széchenyi gróf is oly jelentősnek tartotta Kossuth győzelmét, hogy főrendiházi tagságáról lemondván, Mosonban követté választatta magát. Azt hitte, hogy Kossuth agitáczióját sikeresebben ellensúlyozhatja, ha maga is az alsótáblán foglal helyet.

Az országgyülés 1847. november 17-én nyittatott meg a pozsonyi primási palotában. V. Ferdinánd maga jött le a megnyitási ünnepségre, mely alkalommal a következő szavakat intézte az egybegyűlt rendekhez:

„Magyarország rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a királyi előadások mutatják. Fogadják bizalommal."

Néhány szóból állott csupán e megnyitó, az is tört magyarsággal mondva, mégis a legnagyobb lelkesedést keltette. Hisz századok óta ez volt a legelső eset, hogy Habsburg-házból származott magyar király ajkain az ország rendei előtt magyar szó zendült meg. Az országgyülés első teendőjét a nádorválasztás képezte. A felejthe-

tetlen emlékű József nádor helyére, ki 1847. január 13-án hunyt el, ennek fia: István főherczeg kiáltatott ki egyhangúlag nádorrá.

István főherczeg (született 1817. szept. 14.) alig töltötte be harminczadik életévét, midőn a nádori méltóságot elnyerte. E magas állásba is, a hálás nemzet ragaszkodó és igaz szeretete kisérte, melyet már akkor elnyert, midőn az 1838-iki pesti szörnyű árvíz alkalmával a mentési munkálatoknál önfeláldozásának és nemesszívűségének oly szép tanuját adta.

A kik megtörték az egyetértést. (Gróf Andrássy Manó 1848-iki humorisztikus rajzaiból.)

A nemzet már mint gyermeket magáénak vallotta és édes reménységgel nézett fejlődése felé. Magyar szóval, magyar szokásokban itt nevelkedett köztünk: a kies Alcsuthon, ahol a virgoncz „Palatinus Pista“ emléke ma is él még a nép körében.

Huszonhat éves korában távozott el először körünkből: Prágába, hogy mint Csehország polgári kormányzója szerezzen tapasztalatokat az államügyek intézésében. De a nemzet rokonszenve ide is elkisérte, s midőn az agg József nádor megsiratott halála után 1847-ben Magyarország helytartójául neveztetett ki, s midőn visszatérve kör-

utat tett az országban, mindenütt oly riadó lelkesedéssel fogadtatott, amely ritkítja párját.

„*Addig éljek, míg honomnak élek*“ — mondotta többször a hozzá intézett üdvözlő beszédekre. S e fogadalmát a nemzet annál nagyobb lelkesedéssel vette, mert hitt szavainak őszinteségében.

Nádorrá választását tehát valóságos örömriadallal fogadta az ország. Nem gondolta akkor senki, hogy jöhetnek még olyan idők is, mikor a hazaszeretet és az uralkodóház iránti hűség összeütközésbe jön, s az ünnepelt István nádor, — megrettenve az összeütközés személyi következményeitől, — bús sorsára fogja hagyni a nemzetet.

Az országgyülés, a nádorválasztás után, nyomban megkezdte működését. A kormány, hogy elejét vegye az ellenzék támadásainak, kénytelen-kelletlen maga is több reform-kérdés megoldását illesztette programmjába. A bécsi kormány politikáját az országgyülésen Apponyi György gróf képviselte, aki időközben — 1847. nov. 7-én, — az erélytelen Majláth Antal helyére főkanczellárrá neveztetett ki. Buzgó támogatója volt *Szögyén-Marich László* (szül. 1806. † 1893) alkanczellár, ki úgyszólván egész életét az udvar odaadó szolgálatában töltötte.

Az *alsótábla,* — melynek elnöke Zarka János kir. személynök volt — összesen 432 tagot számlált, még pedig a következő beosztással: a megyék 105, a szabad kir. kerületek 7, a városok 72, a káptalanok és apátságok 35, Horvátország pedig 2 taggal voltak képviselve; a mágnások, vagyis a „jelen nem levők“ követeinek száma 189-et tett ki; végül a kir. tábla ülnökei 22 helyet foglaltak el.

A *felsőtábla* 258 tagból állott, u. m.: 32 főispán, 190 mágnás, 10 zászlós úr, 25 főpap, s végül Horvátország 1 küldöttje. Az elnöki tisztet István főherczeg nádor töltötte be, a helyettes elnökök pedig gr. Majláth György országbiró és gr. Keglevich Gábor tárnokmester voltak.

A két tábla természetesen külön tanácskozott, de a kir. leiratok felolvasására, valamint a már elfogadott, s a korona elé terjesztendő javaslatok végleges megállapítására úgynevezett *elegyes gyülések* tartattak, amelyen mindkét tábla tagjai közösen résztvettek, s a mely gyülésnek elnöke rendszerint a nádor, vagy országbiró volt.

Az alsótábla tagjai az országos ülések elé terjesztett javaslatokat előleges tanácskozásban, — mely „*kerületi ülés*“-nek neveztetett, — vitatták meg. A kerületi ülésen a megyék kerületei sorszerint

felváltva elnököltek, s a vitás kérdések szavazással döntettek el. A kerületi ülések, épp úgy mint az országosak, nyilvánosak voltak.

Ilyen volt az utolsó rendi országgyűlés szervezete s munkabeosztása.

A konzervativ, — vagyis a kormánypártnak nyiltan bevallott

Apponyi György gr.

vezére nem volt ugyan, de azért úgy a felső-, mint az alsótáblán több kiváló erővel rendelkezett; ezenkivül, főleg a felső-táblán tömör sorokban küzdött a kormány politikája mellett. Az alsó-táblán *Somssich* Pál és *Babarczy* Antal, a felső-táblán pedig *Szécheny* Antal és *Dessewffy* Emil gr. vitték a vezérlő szerepet.

A liberalispárt, vagy az ellenzék a felsőtáblán gr. *Batthyány* Lajos, az alsótáblán pedig *Kossuth* Lajos körül tömörült. De az ellenzék, ez elismert vezéreken kivül még számos országos tekintélyü és nagytehetségü taggal rendelkezett, kik tudásuk teljes erejével, lelkük egész hevével küzdöttek a lenyügzött nemzet alkotmányos jogaiért. Ilyenek voltak a *felsőtáblán:* báró Perényi Zsigmond, gr. Károlyi István, gr. Teleki László, báró Eötvös József, gr. Batthyány Kázmér stb., az *alsótáblán:* Szentkirályi Móricz, Szemere Bertalan, Pázmándy Dénes, Bónis Samu stb.

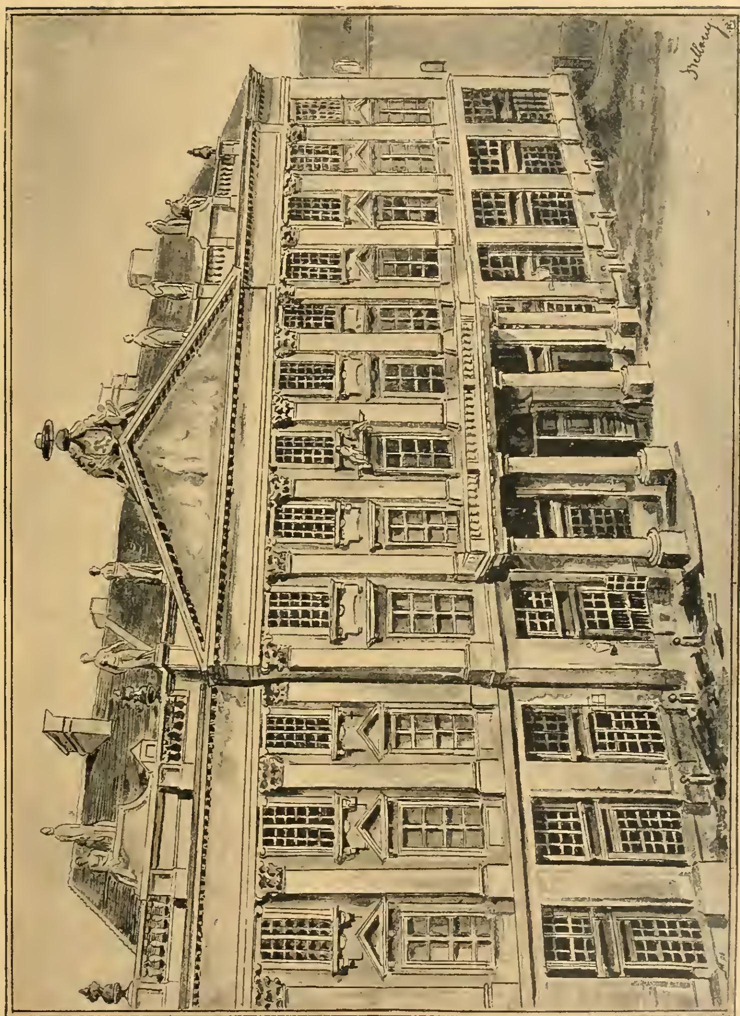
Az alsótábla ellenzékének vezére, mint említettük, Kossuth volt. Nem választották, de kiküzdé magát a vezérségre. Fényes sikerű publicistikai működése, Széchenyivel vívott győzelmes polémiája, az országos védegylet érdekében kifejtett bámulatos tevékenysége, — oly népszerűvé tették országszerte, s annyira megnövelték tekintélyét a diétán, hogy még azok is, akik talán nem rokonszenveztek vele, hallgatagon elismerték fölényét.

De Kossuth, egyéb kiváló tulajdonságai mellett, a szónoklás művészetében is fölülmulta követtársait. Kossuth szónoki tehetsége, úgyszólván az eseményekkel nőtt. Olyan volt, mint az izzó vas, mely annál fényesebb szikrákat szór, mentől nagyobbat ütnek rá. Kossuthnak különben egész egyénisége rátermett a szónoklás művészetére. Daliás szép alakja, érczes csengésű kellemes hangja, mely a szívig ható lágyságtól egész a megremegtető menydörgésig idomult, mélytüzű kék szemei, könnyed tartása, keresetlen gesztusai, — mind közrejárultak szavai hatásának emeléséhez. Ezek mellé járult széleskörü tudása, s elmondandó tárgyának alapos ismerete. S ha mindezekhez hozzáveszszük még a reformok utáni lázas törekvést, mely akkor már az egész művelt magyar társadalmat forrongásban tartotta: úgy csakhamar megértjük a gondolataiban merészröptü s szónoklataiban ékesszavú Kossuth rohamosan növekvő tekintélyének és befolyásának titkát. Még az ellenfél is, mintha meg lett volna babonázva, bizonyos félelemmel vegyes csodálással nézett Kossuthra, midőn beszédes ajkain az igézetes szó megcsendült.

Az alsótábla érdemleges működését a felirati vitával kezdte meg.

A trónbeszéd munka-programmul a következő „királyi előadások“-at tartalmazta:

1. Nádor-választás. 2. Katonai elszállásolási és élelmezési törvény alkotása. 3. Határozathozatal a szabad kir. városok, az egyházi rend és a szabad kerületek országgyülési szavazata ügyében. 4. A szabad kir. és a bányavárosok törvényjavaslat

A pozsonyi primási palota. (Az 1848-iki rendi országgyülés székhelye.)

nyomán alkotmányszerű szervezése. 5. A birtokszerzési és átruházási törvények módosítása; a telekkönyvezés és állandó megyei törvényszékek felállítása tárgyában törvényjavaslatok alkotása. 6. A jobbágyok örökváltsági szabadságának összhangba hozatala a tulajdonjoggal. 7. A belkereskedelem és a műipar felvirágoztatása érdekében az ország és az örökös tartományok közötti vámkérdés rendezése. 8. A közlekedési eszközök, minők a Tisza-szabályozás és a fiumei vasut tárgyában törvényjavaslat készitése. 9. A Részek visszakapcsolása. 10. Büntető törvénykönyv alkotása. 11. Gondoskodás a kamarai kincstár 528 566 ezüst forint és 24.315 váltó forint követelésének visszafizetéséről.

Ezek képezték a „királyi előadások“ főbb pontjait. Az adminisztrátori-kérdés, úgyszintén a nemzet többi sérelmeinek orvoslása egy szóval sem említtetett.

Hogy miből állottak e sérelmek és kivánságok, — legjobban kitünik Borsodvármegye tömören és világosan szerkesztett utasításából, melyet követeinek adott.

Ez utasítás a következőkben összegezte a megye törvényhatóságának kivánságait:

I. *Előlegesek:* 1. Nádorválasztás törvényes kijelölések utján. 2. Az országgyűlés kiegészítésének, tehát a Részeknek kérdése. 3. A honti, bihari, horvátországi események körüli kormány-eljárásból eredt sérelem orvoslása.

II. *Szellemi érdekek:* 1. A népnevelés rendezése az országgyűlés által. 2. *Sajtószabadság*, az előleges vizsgálat megszüntetése és sajtótörvények mellett.

III. *Anyagi érdekek:* 1. Új vámrendszer a teljes viszonosság alapján az ország s az örökös tartományok között. 2. Keletkező iparunknak védvámok által való megvédése. 3. A közlekedés eszközeinek javítása: vaspályák, csatornák, közutak státusköltségen, vagy a két elsőbbnek kamatbiztosítás mellett részvények utján építése. 4. Hitelintézetek, telekkönyvek behozatala. 5. Az ősiség eltörlése. 6. Kötelező örökváltság a státus segélyével. 7. A papi-tized eltörlése.

IV. *Politikai érdekek:* 1. Közteherviselés mind a hadi, mind a házi-adóra nézve; amaz a fejedelem és a nemzet közt kötendő, ennek az áldozatáért némi kárpótlást nyujtó, a kivetést és behajtást biztositó szerződés mellett. 2. Egy országos pénztár alkotása. 3. A városok és szabad kerületek rendezése, úgy azonban, hogy az országgyűlésen aránylagos szavazatban *belrendezés* nélkül is részesittessenek, ha választási s törvényhozási függetlenségök biztositva leend. 4. Esküdtszékek felállítása. 5. Évenkénti országgyűlés Pesten, három évre választott követekkel. Elnököt a képviselői tábla maga válaszszon magának, a kormánynak felhatalmazott biztosa legyen jelen, a királyi tábla maradjon el. 6. A megyei választások rendezése, a követek bölcsesége szerint akár előző s gátló szabályok, akár a képviselet alapján alkotandó új rendszer behozatala által. 7. Általános népképviselet úgy a törvényhozás, mint a municipális élet körében az értelmiség és vagyonértéki képesség alapján. 8. Unió Erdélylyel. 9. A zsidók polgárositása czélszerű törvénynyel, azoknak a szomszéd tartományokból való betódulása ellen.

Igy hangzott Borsodmegye követi utasítása az 1847-iki országgyűlésre. Csaknem hasonló szellemben szólt a többi vármegye is követeihez. A sérelmek közt a legelső helyet természetesen az adminisztrátori rendszerrel űzött visszaélés foglalta el. A második közjogi sérelmet pedig a horvát tartománygyűlés olyatén szabályozása képezte, hogy az abban résztvevő nemesség, egyoldalú kormányparancs által, személyes szava-

Szögyény-Marich László.

zatától megfosztatott. De a sérelmek orvoslásán kivül az összes megyék majdnem egyértelmüleg követelték: a sajtószabadságot, az esküdtszéket, a közteherviselést, a népképviseleten alapuló országgyűlést és az Erdélylyel való uniót.

Az alkotmányos reformok utáni vágy, amint ez a megyék utasításaiból is kitünik, nem ötletszerüen támadt, hanem úgyszólván a század

elejétől benne élt a köztudatban, s hovatovább izmosodva immár formulázott követelések alakjában zörgetett a törvényhozás ajtaján.

A feliratí vita az alsótáblán 1847 nov. 19-én nagy élénkség közt indult meg. A kormány azt javasolta, hogy az országgyűlés *hálafeliratot* intézzen a koronához, köszönetet mondván a jótéteményekért, a melyekben a nemzetet a közelmultban részesíté.

Az ellenzék viszont azt indítványozta, hogy a feliratban soroltassanak fel a nemzet bajai és sérelmei, s az országgyűlés kérje azok mielőbbi gyökeres orvoslását.

Az ellenzék álláspontját egy hatalmas beszéd keretében Kossuth Lajos fejtette ki.

...„Hogy ő felsége, — így szólt a többi közt, — több oly ügyek tárgyalására hívja fel az ország rendeit, melyeknek elintézését a nemzeti közvélemény korunk kitünő feladatának jelölt ki, én azt méltányló hálával elismerem. De kötelességünk ő felségének nyilt őszinteséggel elmondani, mik azok az akadályok, melyeknek el kell hárittatniok, hogy királyi szándéka teljesedjék. A siker feltételeinek e kijelölésével tartozunk a fölséges uralkodóház iránti ragaszkodásunknak is. Én tehát kötelességemnek érzem országunk állapotának vázolásába bocsájtkozni.

... A kormányunk által képviselt kellő alkotmányos érdekeink, — így folytatá tovább — nem birnak eléggé nyomatékos befolyással a monarchia közös státus-viszonyainak intézésében. Ámde, hazánk állapotát legközelebbről a leglényegesebben azon viszony érdekli, melyben mi az ausztriai monarchia tartományaihoz állunk. E viszony a fejedelem egységének s nem az országos önállás feláldozásának viszonya. S lelkem egész meggyőződésével ismétlem, amit a rendek táblája 1844-ben kimondott, hogy „a magyar alkotmányos élet teljes kifejlődése az örökös tartományok mellett lehetséges." Nézetemet mindenkor az a hajlam lelkesítette, miszerint részünkről minden készség meg volt és meg van a különválni látszó érdekek kiegyenlítésére örömest nyujtani segédkezet, csak a' részben legyünk biztosak, hogy azért országos önállóságunk, vagy épen alkotmányosságunk árul nem kivántatik.

A kormányrendszernek saját belügyeinkre is alkotmányellenes befolyásától akarták őseink e hazát biztositani, midőn az 1791. évi 10-ik törvényczikkben kimondották, hogy hazánk szabad ország s egész törvényhozási és kormányzási rendszerében független, tehát semmi más országnak avagy nemzetnek alája nem rendelt. Azonban, fájdalom, ezen sarkalatos törvénynek az élet, a valóság meg nem felel. Innen az örökös harcz a nemzet és kormány közjogi hatalmának korlátai felett, mely ily mértékben a világon sehol sem fordul elő, s nálunk is csak azért van, mert az 1790. évi 10-ik törvényczikk nem valóság, s mert a birodalmi fő-kormányhatalom rendszere az alkotmányossággal összhangzásban nincs. Elannyira nem látom én ezen rendszer fenntartását a felséges uralkodóháznak érdekeivel azonositva, hogy inkább azon véleményben volnék, miként *az lészen a Habsburg-ház második megalapitója, aki ezen rendszert konstitucionális* irányban reformálandja. De van még egy másik akadály is, mely abban áll, mit öt országgyűlés ismételt, hogy törvényeink is foganatlanok, ha

Jelenetek Kossuth Lajos életéből.
(Az 1848–49-iki orsz. ereklyemuzeum gyüjteményéből)

csak alkotmányos létünknek megrendített talpköve igazságos sérelmeink orvoslásával meg nem erősíttetik ...

Beszéde további folyamán felhozza, hogy a magyar törvényhozás, a bécsi kormányhatalom rovására most is folyvást mellőztetik, az alkotmány biztosítékát képező intézvények pedig mindenféle módon folyton-folyvást gyengíttetnek. A válaszfeliratban tehát a nemzet óhajainak és sérelmeinek, — ezek között első sorban az adminisztrátori rendszerből folyó sérelemnek, — okvetlenűl meg kell említtetniök.

A vita öt napig tartott. Mindkét részről a legkiválóbb szónokok vettek benne részt. De az ellenzék, melynek háta mögött a nemzet közvéleménye állott, több erőt fejtett ki és nagyobb sikert ért el. Érezte ezt maga a konzervativ-párt is, úgy hogy Széchenyi István gróf a vita negyedik napján közvetítő indítványt tett, mely szerint a felirat érintse az ország bajait, de csak *általánosságban,* minden konkrét tény megnevezése nélkül. A heves vitának azonban e közvetítő indítvány daczára, egész váratlanul mégis az lett az eredménye, hogy az alsótábla négy szótöbbséggel az ellenzék feliratát fogadta el.

A felirat, melyet Szentkirályi Móricz szerkesztett, hálával emlékezvén meg a királyi előadásokról, súlyos vádakkal fordul a kormányzás ellen.

„Haladási czélzataink főakadályát, — igy szól tovább a felirat, — abban látjuk, hogy az 1790:X. tcz. teljesen életben nincs, mert hazánk kormányzása nem bir azzal az önállással, mellyel a törvény szerint birnia kellene. Sulyosbítja ezen akadályt az, hogy törvényhozásunknak és kormányzásunk rendszerének alapzatában is lényeges különbség létezik, mert ez az, a mi okozza, hogy országgyűléseinken a kor szükségeiből felmerült kérdések megoldásában a nemzet és kormány czélzatainak összeegyeztetésére biztosan nem számíthatunk.

Előleges és egyéb sarkalatos sérelmeink, melyeket országgyűlésről országgyűlésre sok izben felpanaszlánk, még mindig orvosolatlanok s ez által a hozandó bármily üdvös törvényeinknek foganata iránt annyival inkább kétség támad, mivel törvényeinknek végrehajtása és kihirdetése sincs teljesen biztosítva. Igy az 1836: XXI. tcz. foganatba véve még most sincs; a vallásbeli és váltótörvények az ország határőrvidéki részeiben kihirdetve sem lettek. Hozzájárul, hogy a törvényhozás alkotmányszerű befolyása mellőzésének és a kormányhatalom egyoldalu terjeszkedéseinek iránya is tapasztalható. És e részben bizonyságul szolgálnak már csak azon intézkedések is, melyek a megyei szerkezetnek az 1726:56 és 1536:36. törvényekben megállapított rendszere körül az eddig kivételes adminisztrátori rendszeresítésével, úgyszintén a kapcsolt részek közgyülésére nézve, egyoldalulag jöttek közbe ... Nagy és nehéz a következő idők feladata. A miénk: alkotmányos életünket és erőnket teljes mértékben kifejteni ... Figyelembe véve az elintézésre váró tárgyak sokaságát és azoknak a sokszerű viszonyaira kiterjedő kapcsolatát: nélkülözhetetlen eszközül

tekintjük, hogy az országgyűlés évenként Pesten tartassék. Kérjük tehát Fölségedet — e szavakkal végződött a felirat, hogy ezen kivánata iránt a nemzetet előlegesen is megnyugtatni kegyeskedjék“ . . .

E válaszfeliratot azonban a felsőtábla konzervativ többsége, több napi szenvedélyes vita után elvetette és a kormány által javasolt hála-

Az ország területén osztozkodó nemzetiségek.

(A „Charivári“ 1848-iki magyar élczlap képe).

felirat mellett foglalt állást. A főrendek e határozatára, az alsótábla, — Kossuth indítványának megfelelőleg, — azzal válaszolt, hogy mindkét felirati javaslatot egyszerűen levette a napirendről; azt határozván, hogy a „kir. előadásokra“ az országgyülés ezúttal mitsem válaszoljon, hanem alkalomadtán majd egy külön felterjesztésben juttatja a nemzet sérelmeit a trón elé.

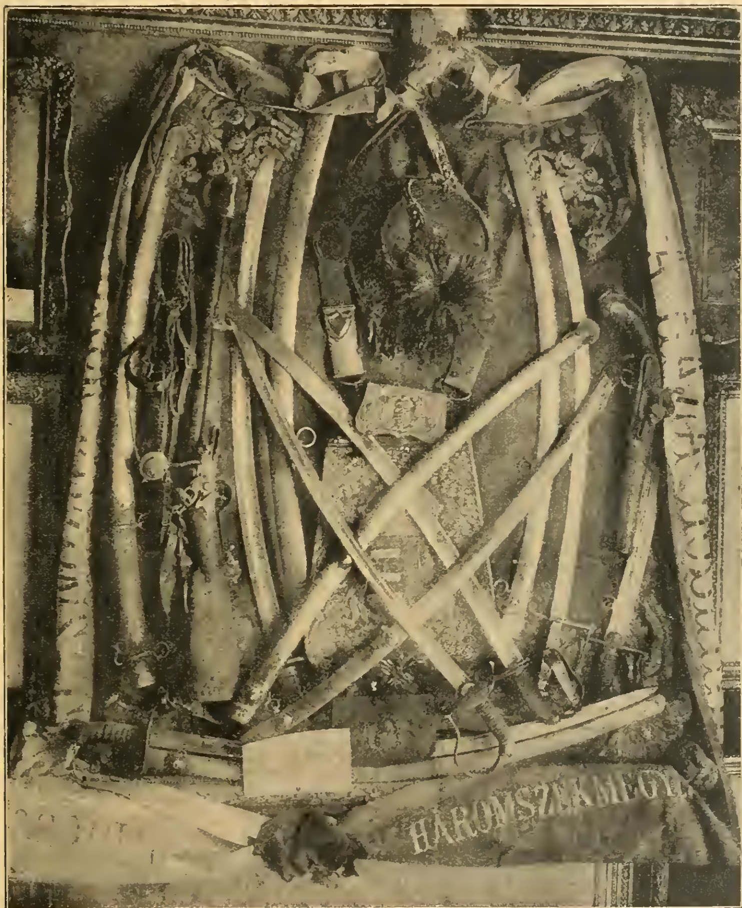
Ez volt Kossuthnak első nagyobb parlamenti sikere, amely azért is méltó a feljegyzésre, mert ezzel ura lett a helyzetnek. Szava immár döntő súlylyal bírt nemcsak a lobbanékonyabb közvélemény előtt, hanem a nemzet választottjainak komoly gyülekezetében is. S noha Apponyi gróf, a konzervativek segélyével, továbbra is a legszívósabb küzdelmet fejtette ki áldatlan uralmának fentartásáért: a felirati vita ilyetén kudarczával sorsa eldöntetett. A liberális párt, élén Batthyány Lajossal és Kossuthtal, követve a nemzet százezreinek lelkes tábora által, most már ellenállhatatlanul tört előre, hogy az alkotmányos reformokat győzelmesen kivívja.

Az országgyűlés ezután gyors egymásutánban vette elő a közteherviselés, az úrbéri örökváltság, a honosítás, stb. kérdéseit. S míg az országgyűlésen e nagyfontosságú törvényjavaslatok fölött folytak az élénk és érdekes viták: azalatt a kerületi üléseken a nemzet sérelmei hozattak napirendre. Főleg a gyűlölt adminisztrátori-kérdés volt az, amely körül, már a kerületi üléseken is, roppant heves viták folytak. Az ellenzék ezt a súlyos alkotmányjogi sérelmet akarta felhasználni, hogy Apponyi grófot és kormányát végkép megbuktassa. A kanczellár megrettenve a sejtett következményektől, Bécsbe surrant és általános meglepetésül, egy *királyi leiratot* hozott magával, amelyben igéret tétetik, hogy az adminisztrátorok kinevezésével a megyék önkormányzati joga nem fog többé csorbíttatni. S miután a Fölség, — így szólt a többi közt az igéret, — „a főispánokat törvényes hatóságaikba vissza fogja helyezni: megvárja az országgyűléstől, hogy a féltékenységek félretételével, elfogultság nélkül szorítkozzék törvényhozói kötelességének teljesítésére.

A leirat azonban, — amely február 1-jén az elegyes ülésen olvastatott fel, — éppenséggel nem tette meg a várt hatást. A konzervativpártnak nem tetszett, mert engedményt látott benne a zajongó közvélemény részére, mely e siker által fölbátorodva, ezután majd még nagyobb követelésekkel fog előállani; de az ellenzéket sem elégíté ki a leirat, mert nem tartotta egyébnek az ingerült közhangulat lecsillapítására szánt puszta igéretnél, amit a kormány nem fog beváltani. Az ingerültség a diétán még nagyobbra nőtt. Ujabb szenvedélyes viták indultak meg. A kanczellár azonban a kir. leirat segélyével annyit mégis elért, hogy az országgyűlés simahangú köszönő feliratot intézett az uralkodóhoz; kijelentvén, hogy a sérelem igért orvoslását a „Fölség királyi szavának szentségébe vetett legőszintébb bizalommal reménylik."

Ezzel a kedélyek kissé meghiggadtak. A diéta tárgyalásai valamivel

simábbak lettek. A közjogi harczokról az ország gazdasági bajainak orvoslására irányult rövid időre a rendek figyelme. Széchenyi István

Az 1848—49-iki magyar honvéd-lovasság felszerelése és fegyverzete.
(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzeumban felvett csoport-kép.)

grófnak egy nagyobbszabású vasútépítési terve foglalkoztatta az országgyűlés tagjait. E terv abból állott, hogy Pest Fiuméval, — Székesfehér-

város, Károlyvároson át, — vasúttal köttessék össze. Széchenyi ez összeköttetésével nemcsak Pest forgalmi jelentőségét óhajtotta emelni, hanem egyúttal a magyar nyerstermények kiviteli utat akart nyitni a tenger felé. Széchenyi e tervével szemben azonban Kossuth kivihetőbbnek tartotta a vukovár-fiumei vasútvonal kiépítését.

E két vasúti-terv körül folytak az eszmecserék, midőn hirtelen, váratlanul, mint az ég czikkázó villáma, közéjük csapott a *párisi forradalom* híre.

A hír leírhatatlan izgalmat keltett a diétán. A kormánypárt, mely már-már azt hitte, hogy talán mégis elterelheti a figyelmet a közjogi sérelmekről, a legnagyobb megdöbbenéssel fogadta azt. Az ellenzék azonban, mintha üde, hűs s balzsamos levegőáramlat érintette volna: felfrissült és megújuló erővel készült a további küzdelemre. Tudta, érezte mindenki, hogy a zivataros menydörgés, mely Lajos Fülöp trónjának összeomlását kisérte, nem áll meg csupán Páris fölött, hanem csakhamar végigzúg egész Európa horizonján. És tudta ezt különösen Kossuth, ki éber figyelemmel kisérvén a külföld eseményeit, tudomásával bírt annak az általános elégedetlenségnek és mély elkeseredésnek is, mely majdnem a kontinens összes népeit forrongásban tartotta. Tudta, hogy csak egy szikra kell, a tűz, mint száraz avaron, végigfut egész Európán, nem kimélvén az ausztriai birodalmat sem. S ez a tűzszikra most Párisban kigyúlt.

Itt volt a kedvező alkalom, hogy az alkotmányos reformok, annyi meddő küzdelem után végre-valahára megvalósíttassanak. A százados hosszú éjszaka után im' pirkadni kezd a népek szabadságának hajnala, amelyet a magyar nemzetnek elaludni önmaga elleni bűn volna.

S Kossuth elhatározta, hogy megragadja a sors e ritka kedvezését; elhatározta, hogy most már *tettre* serkenti a reformok után sóvárgó nemzetet. 1848 márczius 3-án megtartotta tehát az alsótáblán nevezetes beszédjét, a melynek lángoló heve izzásba hozta a kedélyeket, s amely mint a vészharang kongása felriasztotta nemcsak a magyar nemzetet, hanem Bécs csöndesvérű s nyárspolgárias lakosságát is.

. . . . „Miután látjuk, — így kezdé Kossuth rövid bevezetés után e híres beszédjét, — miképen az ausztriai financziális viszonyok pénz- és értékviszonyainkra minő hatást gyakorolhatnak: nekünk a bank kimutatásának kivánásánál nem lehet megállapodnunk; mert ez csak egy részlet, mely az egésznek következménye, hanem nekünk a magyar státus-jövedelmek és státus-szükségek számbavételét, az ország financziájának alkotmányos kezelés alá tételét; szóval önálló magyar pénzügyminiszteriumot kell kivánnunk. Különben a rólunk, nélkülünk intézkedő idegen hatalom

pénzviszonyainkat végtelen zavarokba bonyolíthatja; ha ellenben felelős fináncz-miniszterünk lesz, a királyi szék díszéről, hazánk szükségleteiről s minden jogszerű kötelességeink teljesítéséről okszerű gazdálkodással gondoskodhatunk s polgártársaink pénzviszonyait minden veszélyes fluktuácziók ellen biztonságba helyezhetjük.

A bankviszonyokról tehát csak annyit akarok szólani, miként hiszem, hogy a nélkülözhetlen két lépésre a szükséges lépések már is megtétettek, melyeknek egyike az, hogy a közönség a bank állapotja iránt hivatalosan megnyugtattassék, másika pedig, hogy a bankjegyeknek ezüstpénzzeli beváltására az ország minden részeiben sikeres intézkedések tétessenek és ha ehhez a kormány politikájának iránya okszerűen megváltoztatik, reménylem, hogy a bizalom helyreáll, melyet helyreállítani saját zsebeink érdeke, de a dinasztia érdeke is múlhatlanúl megkivánja.

És azért én a bajok kútfejének taglalására s a mentőszerek kijelölésére intézem előadásomat. Már midőn az országgyűlés elején a válaszfelíratot indítványozám, kötelességemnek éreztem hazánk állapotának taglalásába bocsátkozni, úgy saját belügyeink, mint azon viszonyok tekintetében, melyek a pragmatica santio következtében köztünk s az ausztriai császári birodalom közt fenforognak. Kimondám meggyőződésemet: miként hazánk alkotmányos jövendője iránt mindaddig tökéletesen nyugodtak nem lehetünk, valameddig felséges királyunkat minden egyéb uralkodó viszonyaiban is alkotmányos országlási formák nem környezendik. Kimondván meggyőződésemet, miszerint én a nemzet által várt reformok tekintetében sem érezhetem hazánkat arra nézve biztosnak, hogy irányuk alkotmányos s eredményük a nemzeti szabadságnak kedvező leend, valameddig a velünk egy fejedelmet uraló birodalom kormányrendszere az alkotmányossággal egyenes ellentétben áll, valameddig azon státus-tanács, mely a monarchia közös ügyeit intézi s hazánk belügyeire, is, törvénytelenül bár, de túlnyomó befolyást gyakorol, mind elemeiben, mind szerkezetében, mind irányában alkotmányellenes természetü. Kimondám meggyőződésemet, hogy a köztünk s a császári birodalom szövetséges népei közt fenforgó érdektalálkozást önállásunk, szabadságunk, jólétünk kára nélkül csak a közös alkotmányosság érzelemrokonító alapján lehet kiegyenlíteni.

Egy fájdalmas pillanatot veték a bécsi bürokratikus kormányrendszer eredetére s fejlődésére; említém, miként emelte fel zsibbasztó hatalmának épületét szövetséges szomszédaink elnyomott szabadsága romjain és elszámlálva e szerencsétlen kormánymechanismus vészterhes következményeit és betekintve az élet könyvébe, hol az események fátumszerű logikája a jövendőnek revellatióját hirdeti, az uralkodóház iránti hű ragaszkodásom meleg érzetében jóslatot mondék: hogy az leszen a Habsburg-ház második alapítója, ki a birodalom kormányrendszerét alkotmányos irányban reformálandja s felséges háza trónusát hű népeinek szabadságára fektetendi le rendűletlenül.

E szavak óta híres, bölcsességgel támogatott trónusok dőltek össze s népek nyerték vissza szabadságaikat, miknek ily közel jövőjét három hónap előtt alig álmodók. Mi pedig három hónapon át gördítjük fáradhatlanúl Sisiphus kövét és az én lelkemre epesztő aggodalommal borúl a mozdúlatlanság fájdalma; vérző szívvel látom, miként izzad annyi nemes erő, annyi hű tehetség egy hálàdatlan munkában, mely a taposó malom kínjaihoz hasonlít. Igenis, tisztelt rendek, mi rajtunk egy fojtó

gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából egy sorvaszto szél fú reánk, mely idegeinket megmereviti s lelkünk röptére zsibbasztólag hat.

De ha ekkoráig csak azért aggódtam e felett, mivel a bécsi rendszer befolyása miatt kifejlődésünket hazánk kipótolhatlan kárával, minden mértéken túl feltartóztatva latni fájlalom, mert látom, hogy haladásunk alkotmányos iránya biztositva nincs és mert látom, hogy azon divergentia, mely a birodalmi kormányrendszer absolutistikus természete s a magyar nemzet alkotmányos iránya között három század óta fennáll: kiegyenlitve maiglan sincs, s kiegyenlitve egyik vagy másik irány feladása nélkül nem is lehet; most már t. Rendek nemcsak e miatt aggódom, hanem aggódom a felett is, hogy a bürokratikus mozdulatlanság politikája, mely a bécsi státus-tanácsban megcsontosodott, a birodalmat dissolutióba sodorhatja, dinasztiánk jövőjét kompromittálhatja; hazánkat pedig, melynek önmagában önmagával annyi a teendője, melynek saját boldogsága végett minden erejére, minden fillérjére nélkülözhetlen szüksége van, sorvasztó áldozatokba, végtelen bajokba bonyolíthatja.

Én a dolgokat ekképen látom, s mivel ekként látom, halaszthatlan kötelességemnek tartom a t. rr.-ket tisztelettel felkérni, hogy figyelmüket ezen állapotra s az e miatt hazánkat fenyegető bajok megelőzésére kiterjeszteni méltóztassanak. Nekünk t. rr., kiket a nemzet azzal bízott meg, hogy jelenje felett őrködjünk és jövendőjét biztosítsuk, nekünk nem szabad szembehunyva várni, mig hazánkat a bajok özöne elborítja. Megelőzni a bajt: ez hivatásunk s én akként vagyok meggyőződve, hogyha azt elmulasztanók, Isten, világ s lelkiismeretünk előtt felelősekké válnánk mindazon szerencsétlenségért, mely az elmulasztásból következendik. Ha egyszer a politika fonáksága miatt a békés kiegyenlítésnek, a fátum megkérlelésének ideje lejárt s a koczka visszavehetetlenül elvettetett, ha ennek megelőzésére a nemzet képviselőinek szabadon emelt loyalis szavát mérlegbe venni elmulasztottuk; ha odáig engedtük a bonyodalmakat vitetni, hogy csak megtagadás, vagy áldozatok között lehessen választanunk, melyeknek végét csak Isten láthatja be: akkor a bánat késő leszen, s a tétlenül elfecsérelt perczet a mindenható sem adhatja vissza. Én legalább a késő bánatnak, ha mint hazafi következéseiben osztozni kénytelen leszek is, mint követ felelősségében osztozni nem akarok.

Méltóztassanak a tek. Rendek a franczia háborúk idejére visszaemlékezni; mi közünk volt nekünk magyaroknak a franczia nemzet belügyeivel? Országgyűlésünk együtt volt 1790-ben, de figyelmét az internaczionális politikára ki nem terjeszté. S mi volt a következés? Az, hogy a nélkülünk, de rovásunkra elkövetett hibának átka 25 nehéz év tömérdek áldozatával súlyosodott szegény hazánkra; a nemzet vére patakokban omlott, értéke, vagyona örvénybe hányatott s e tömérdek áldozat között menekvő futásban látták apáink a királyi házat, látták hazánk földén e távol nyugatnak diadalmas fegyvereit, e várost magát, törvényhozásunk székhelyét a győző hatalmában, a monarchiát bomlásnak indúlva, a büszke triumphátor kegyelmének fonalán függni és siralmas financziális zavarokat, melyek a birodalommali szoros kapcsolatoknál fogva két státus-banquerott irtózatos csapásaival nehezedtek szegény ártatlan hazánkra. És e tömérdek szerencsétlenségben még csak azon vigasztalás is meg volt tőlünk tagadva, hogy mondhatnók, miként a fenyegető vész elhárítására tettünk, a mit lehetett, midőn még ideje volt.

Isten ne adja, hogy ez országgyűlésre is ily itéletet mondjon a história. Isten

ne adja, hogy lelkünkre nehezedjék a bánatos gondolat, miként láttuk közeledni a vészt királyunk trónja, láttuk közeledni hazánk felé és nem léptünk fel férfias határozottsággal azt elhárítani, mindenesetre pedig emlékezetünket a kötelességmulasztás vádjától megmenteni.

Én hát arra szólítom fel a tisztelt Karokat és Rendeket, emeljük fel politikánkat a körülmények színvonalára. Merítsünk erőt a dinasztia iránti hűség érzetéből, meritsünk erőt a rajtunk fekvő felelősség s polgári kötelességünk érzetéből nagy körülményekhez illő nagyszerű határozottságra.

A szeretkezők. (Nyáry Pál és Pálffy Albert, Teleky László és Csernátony Lajos.)
Gróf Andrássy Manó 1848-iki humorisztikus rajzaiból.

Ezen körülményeket miként a monarchián belül és a külföldön vannak, rajzolni nem akarom, mert közönségesen tudvák; de kimondom erős meggyőződésemet, miként a birodalombeli nyugalom bomladozásának és ebből eredhető minden balkövetkezéseknek valódi kútfeje a bécsi kormányrendszerben fekszik, s aggodalommal mondom ki meggyőződésemet, hogy ezen fonák politikához a népek érdekeivel s az okszerű szabadság jogos igényeivel merőben ellenkezőleg ragaszkodni annyit tenne, mint a dinasztia jövendőjét kompromittálni.

Természet elleni politikai rendszerek is soká tarthatják fenn magukat, mert a népek türelme s a kétségbeesés közt hosszú út fekszik; de vannak politikai rendsze-

rek, melyek azáltal, hogy soká tartottak, erőben nem nyertek, hanem vesztettek és végre elkövetkezik a percz, midőn azokat tovább tartogatni veszélyes volna, mert hosszu életük megérett arra, hogy meghalhassanak; halálban pedig osztozni lehet, de azt kikerülni nem. Tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mint elvénhedt embernek nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől: tudom, hogy fáj, darabról-darabra összedőlni látni, mit egy hosszú élet épitgetett. De midőn az alap hibás, a dőlés fátuma kikerülhetlen. És mielőttünk, kikre a gondviselés egy nemzet sorsát bízta, halandó ember gyarlóságai befolyást nem gyakorolhatnak.

A nép örök és öröknek kivánjuk a nép hazáját s öröknek ama dinasztia fényét, melyet uralkodónknak ismerünk. A múlt kor emberei egy-két nap után sírba szállanak, de a Habsburg-ház nagyreményű ivadékára, Ferencz József főherczegre, egy fényes trónus öröksége vár, mely erejét a szabadságból meríti, a melyet ősi fényében megőrizni a bécsi politika szerencsétlen mechanizmusával bajosan lehet. A dinasztiának tehát választania kell saját java s egy korhadt kormányrendszernek tartogatása közt.

S mégis félek, hogy ha a nemzetek loyalis nyilatkozványai közbe nem jönnek, ama megcsontosúlt politika az Istenben boldogúlt szent szövetség egy újabb kiadásában keresend még a dinasztia rovására magának egy-két napi rövid tengődést.

Ők, kik semmit sem szoktak felejteni, egyet mégis örömest elfelejtenek: azt, hogy a szent szövetség első kiadásakor is nem ez mentette meg a trónokat, hanem a népek lelkesedése, egy oly lelkesedés, melynek alapja szabadság-igéret volt, és ez az igéret be nem váltatott.

... Dinasztia iránt, mely népeinek szabadságára támaszkodik, keletkezni fog mindig lelkesedés, mert szívből hű csak szabad ember lehet; a kit nyomnak, az csak szolgálni fog a mint kénytelen, de bürokracziák iránt lelkesedés nem keletkezhetik. Életet és vért adhatnak a népek szeretett dinasztiájokért, de egy nyomasztó rendszer politikájáért egy verébfiúnak sem lesz kedve soha meghalni. És különben is, ha van ember Bécsben, ki rövid napjai hatalmának érdekében a dinasztia rovására abszolut hatalmak szövetségével kaczérkodik, meg kellene gondolnia, hogy vannak hatalmak, melyek mint barátok veszélyesebbek, mint mikor ellenségek. Igenis t. rr., erős meggyőződésem, hogy dinasztiánk jövendője a birodalom különféle népeinek egy szóban-lélekben egyesűléséhez van csatolva, ezen egyesűlést nemzetiségeik respektálása mellett csak az alkotmányosság érzelem-rokonító forrasztéka teremtheti meg.

Bürö és bajonet, nyomorú kapocs.

Én hát inditványomban dinasztiai szempontból indulok ki, és Istennek hála, hogy ezen szempont hazánk érdekeivel kapcsolatban van.

Ki gondolhatna borzadás nélkül az eszmére, hogy a nép áldozatokba bonyolíttassék szellemi és anyagi kárpótlás nélkül? Ha mi az országgyűlésről szétoszlanánk a nélkül, hogy megvinnők a népnek, mit a törvényhozástól annyi joggal és oly méltán vár, ki merné magára vállalni a felelősséget azokért, a mik következhetnek? Ki merné magára vállalni a jótállást, hogy e lelkesedés és áldozatkészség, melylyel e ház falait megrendíthetjük, az életben is viszhangra talál?... A t. Rendek érezni fogják a körülmények súlyát, azért e viszonyokat tovább nem fejtegetem, hanem egyszerüen átmegyek indítványomra, a melyet ajkaimra a dinasztia iránti hű ragaszkodás, hazánk s a nép iránti tartozás s felelősségem érzete ad.

De mielőtt ezt előterjeszteném, még csak azon egyet jegyzem meg, hogy inditványomban az országgyűlés némely teendőit elszámlálandván, sérelmeket, mint

1848—49-iki magyar guerilla-csapatok felszerelése és azok fegyverzete.
(Az orsz. ereklyemuzeumban felvett csoport-kép.)

minők a részek kérdése, a vallásügyi viszonyok és különösen az oly fontos horvát-ügy, azért nem említek, mert oly alapkivánatokat fogok előterjeszteni, melyek ha —

mint joggal hiszem — teljesednek, egyszersmind ezen sérelmek orvoslásának biztosítékát is magukba foglalják.

Indítványommal tehát ezen nagyfontosságú kérdéseket is és különösen a horvát kérdést, melyet az országgyűlésen megoldatlanul hagyni nem szabad, a biztos megoldás fokára akarom felemelni, változhatlanúl el levén határozva, hogyha a megoldás ez úton, melyen egyszersmind a múltak sebeinek keserű felszaggatása elkerülhető, nem sikerülne, legyen bár a múltak sebeinek felszaggatásával, a horvát kérdést lelkem egész rokonszenvével minden részleteiben felkarolni legsürgetőbb kötelességeink közzé számítom, s hiszem a t. Rendek is hasonlóan vannak iránta lelkesedve."

Beszédje végén aztán előterjesztette az uralkodóhoz intézendő felirat javaslatát, melyben alkotmányt kér az osztrák örökös tartományok részére; a magyar nemzet számára pedig szabadelvü reformokat, s e reformok alapfeltételeül és biztosítékául: *„független felelős minisztériumot.“*

A beszéd oly rendkivüli hatást keltett, hogy az alsótábla márczius 4-iki ülésén egyhangulag fogadta el a Kossuth által javasolt felíratot.

Ezen korszakos események több elbeszélője, — köztük Horváth Mihály a kitünő történetíró is, — úgy tünteti fel e nevezetes beszéd keletkezését, mintha Kossuth csupán csakis azért mondta volna el, hogy megcsappanó népszerűségét, a mely a vukovár-fiumei vasut indítványozásával állítólag csorbát szenvedett, ez úton visszaszerezze.

Az események logikája mást igazol. Kossuth e beszédje már csak azért sem lehetett ötletszerű, mert az országgyűlés elején a felirati vita alkalmával, más keretben ugyan, de majdnem ugyanezeket már hangoztatá. Alkotmányos reformokat követelt mindig és minden alkalommal: mint publicista, mint magánember, s mint a törvényhozás tagja. Ez adta meg egyéniségének a politikai súlyt, ez növelte meg népszerűségét olyan nagyra. Következetlenség, sőt több: balgaság lett volna tehát tőle, hogy akkor, midőn a világesemények is kezére játszanak: elmulaszsza a kinálkozó alkalmat közel kétévtizedes törekvéseinek a megvalósítására. Sőt, tovább menvén, bátran állítható, hogy a márczius 3-iki beszéd Kossuth előző tevékenységének nemcsak logikai folyománya volt, hanem államférfiúi éleslátásának is egyik legfrappánsabb bizonyítékát képezi. Hisz az események úgyszólván nyomon igazolták fellépésének időszerüségét. Beszédje után alig telt el tíz nap s a forradalom tisztító förgetege már a bécsi Burg ódon falai körül tombolt.

A tétovázó veszteglésre tehát nem volt egy pillanat sem. Meg kellett gyorsan előzni az eseményeket, üstökön kellett ragadni a kinálkozó alkalmat. Ezt tette Kossuth hatalmas beszédje elmondásával; ezt cse-

lekedte az alsótábla, midőn oly ritka egyértelműséggel elhatározta, hogy az alkotmányos reformok megvalósításáért felíratot intéz a koronás királyhoz.

Nem úgy a főrendiek, akik nem akarták megérteni a kor intő szavát. Ijedten, töprengve álltak meg, mint a hogy megáll a vak, ha vezetője pillanatra elereszti kezét. Sem elfogadni, sem visszautasítani nem merték a felírati javaslatot. Dilemma elé kerülve, attól féltek, hogy a felírat visszautasításával a háborgó közvélemény haragját, annak elfogadásával pedig a bécsi udvar kegyvesztését zúdítják fejükre. Megvakítá őket a szabadság előtörő fénye, vezetőre volt szükségük. Megkérték tehát a nádort: menjen Bécsbe és ott az udvarnál kérjen útbaigazító tanácsot. A nádor, ki maga sem tudta mitévő legyen, hajolva a szép szóra, csakugyan Bécsbe ment. Vele utazott Apponyi György gr. kanczellár is. A felsőtábla ülései visszaérkezésükig természetesen elnapoltattak.

A főrendek e kétkulacsos magatartása roppant elkeseredést szült nemcsak a főrendek közt, hanem a nagy közönség körében is. A felháborodás még nagyobbra nőtt, midőn Majláth országbiró, a nádor hívására szintén Bécsbe utazott, nehogy addig is, míg az udvartól az utasítás megjön, ülésre kelljen összehívnia a főrendeket, amint azt az alsótábla kivánta.

S midőn e fondorlatra Kossuth azzal az indítványnyal válaszolt, hogy a felírat a felsőtábla mellőzésével küldessék a Fölséghez, csak a közhangulatnak adott kifejezést. Az indítvány, mely inkább csak ijesztés akart lenni, nem fogadtatott ugyan el, de az a hatása mégis meglett, hogy a konzervativ főurak közül éppen az aulikusabbak szétrebbentek Pozsonyból. Egyáltalán nagy volt az ijedség köztük. S mikor Széchenyi egyszer Petőfi versének e szavaival köszöntött közéjük: „Dicsőséges nagy urak, hogy vagytok? Nem viszket-e a nyakatok?“ — nem egynek bizonyára sötét sejtelem szállta meg lelkét.

A nádor bécsi utazásának eredményét lázas érdeklődéssel várta a közönség. Nagy volt a türelmetlenség különösen *Pesten*, ahol a párisi forradalom váratlan s meglepő híre a legnagyobb izgatottságban tartotta az amugy is lázas kedélyeket.

Márczius elején az „Ellenzéki kör“ több befolyásos tagjának megbizásából Irányi Dániel Pozsonyba utazott, a hol felkeresvén Kossuthot, küldetéséhez képest elmondta neki, hogy pesti barátjai sehogy sincsenek megelégedve az országgyűlés eddigi eredményével: gyorsabb eljárásra lenne szükség.

Kossuth e közlésre, — mint Irányi egyik emlékjegyzetében elmondja, — kedvetlenül válaszolt:

— Magam sem vagyok a dolgok menetével megelégedve. Tenni kellene valamit.

— Nem lenne-e jó, — kérdé Irányi — ha országos mozgalmat inditanánk meg Pestről a reformok siettetése végett?

— Biz' az nagyon üdvös lenne, — hagyta helyben Kossuth. Próbálják meg, hátha ez által is nyomást gyakorolhatunk a csökönyös mágnásokra.

Irányi Dániel másnap visszautazott Pestre, s az „Ellenzéki Kör," az ifjúsággal karöltve, legott hozzáfogott az agitációhoz, mely a márczius 15-iki eseményeket szülte.

A pozsonyi és pesti események ezáltal összhangba jöttek. Pozsonyban a liberális-párt, Pesten pedig a lelkes ifjuság tört előre, hogy a nemzet számára az alkotmányos szabadságot kivívja.

A bilincsek a korszellem bűvös érintésére szétpattantak. Résen kellett lenni, hogy az önkény azokat többé össze ne kovácsolhassa.

Az országos küldöttség fogadtatása V. Ferdinánd által.

III.

A népakarat diadala.

Mi az a kamarilla?

Spanyol eredetű szó, mely azt jelenti: *kamarácska*. Politikai értelemben, VII. Ferdinánd uralkodása alatt, a spanyolok kezdték legelőször használni; „kamarilla“ névvel illetvén az udvari-pártot, amely titkos cselszövényekkel és ravasz fondorlatokkal zsarnokoskodott a virányos szép ország felett.

Ez a találó elnevezés aztán szétterjedt mindenfelé, ahol hasonló kotteriák hatalmaskodtak a népeken. Igy jutott el a „kamarilla“ szó hozzánk is, midőn a negyvenes évek elején a beteges és erélytelen V. Ferdinánd kezeiből egy felelősségnélküli „udvari-párt“ ragadta magához az államkormányzat gyeplőit.

Jókai Mór, a jubiláris író egyik komoly történeti munkájában ekként magyarázza meg a kamarilla szó jelentőségét:

. . . „Kamarilla. Milyen szép csengésű név! Mintha csak egy pásztor-idyll naiv hősnője volna. Ez a szép hangzású név volt Magyarországnak és Ausztriának átoknemtője: aki fürdött vérnek tengerében, megemésztett milliárdokat, melegedett égő városoknál, vigadott milliók jajkiáltásainál s széttépett erős lánczokat, miket Istenkéz alkotott: testvért testvérhez, apát fiúhoz, nemzetet királyához kötő szeretet lánczait. Alkották a kamarillát mindazok a bukott nagyságok, kiknek kezéből a ha-

talom kiesett a márcziusi forradalom következtében, s akik nem akartak abban megnyugodni, hogy a hajdani önkény uralmát ezentúl a népjog kormányzata váltsa fel. Semmi eszköztől sem riadtak vissza“. . .

A koszorús író e magyarázata alapjában helyes, csak egy kis időszámítási tévedés csúszott bele. A kamarilla ugyanis nem a márcziusi forradalom után, hanem azt megelőzőleg sokkal előbb, mindjárt V. Ferdinánd trónralépése alkalmával kezdte meg kárhozatos működését. Aknamunkáját már a negyvenes évek elején ugyancsak sínylette a nemzet; 1848 tavaszán pedig, mikor az udvarnál újabb meg újabb akadályokat gördítenek reform-törekvéseink elé, már félig levetett álarczczal dolgozott. Sőt, midőn a bécsi márczius 13-iki forradalmat vérbefojtani akarták: egész nyiltan szállott síkra hatalmi érdekeinek a megvédelmezésére. Ugy Bécsben, mint Pozsonyban és Pesten márczius elején névszerint ismerték már a kamarilla, vagyis a reakczionárius „udvari-párt“ tagjait.

Ez „udvari-párt“ vezetője *Lajos* főherczeg volt, (sz. 1784 † 1864), aki mint az uralkodó nagybátyja, azt hitte, hogy neki nemcsak joga, de kötelessége a birodalom államügyeibe a család érdekeinek megfelelőleg befolyni. Lajos főherczeg, mint már említettük, csaknem a tútor szerepét vitte a gyámoltalan V. Ferdinánd mellett. Véleménye, szava, úgyis mint a status konferenczia elnökének, döntő súlylyal bírt mindenben. Midőn az elárult Magyarország áldott földjére a háború üszkét dobták, midőn attól tartott, hogy a rohanó események árját nem lesz képes föntartani: 1848 őszén visszavonult és *Ferencz Károly* főherczegre ruházta hatalmát.

Ferencz Károly (sz. 1802 † 1878.) főherczeg befolyását még az is tetemesen növelte, hogy, mint a gyermektelen V. Ferdinánd egyetlen fitestvére, reá, illetőleg gyermekeire volt szállandó a korona. Ő volt a törvényes trónutód.

Mindkét főherczeg politikáját természetesen a hagyományos összbirodalmi eszme irányította. S a magyarokkal, kik oly szívósan ellentálltak a beolvasztási törekvéseknek, már csak ezért sem rokonszenveztek. Azt tartották, hogy a zabolázatlan és forradalmakra hajló magyar fajt csakis szuronyokkal lehet és kell fékentartani. Ujításokról, engedményekről persze tudni sem akartak. A Habsburg-ház jogara alá került országokat egyáltalán úgy tekintették, mintha azok az uralkodó-család egyszerű magánbirtokai lennének, a nép pedig e birtokok tartozéka.

A többi főherczegek, u. m. *János Baptiszt* (1782—1859), *Albrecht* (szül. 1817), *Vilmos* (szül. 1827), többé-kevésbbé hasonló nézeteket vallottak.

A bécsi kamarilla.

De az „udvari-párt“ legtevékenyebb és talán a legbefolyásosabb tagja mégis *Zsófia* főherczegasszony volt.

Zsófia főherczegnő (szül. 1805 † 1872) Miksa-József bajor király leánya volt. Tizenkilencz éves korában ment férjhez Ferencz Károly osztrák főherczeghez. Házasságukból négy fiú és egy leány született; u. m. Ferencz József jelenlegi uralkodónk, Miksa, az oly tragikus véget ért mexikói császár, továbbá Károly Lajos, s Lajos Viktor főherczegek és Mária Anna főherczegnő, ki azonban még ötesztendős korában elhalt.

Zsófia főherczegasszony, mint életírói följegyezték, igen éles eszű és magasratörő ambiczióval bíró nő volt. Kedvteléssel űzte a politikát, melynek szövevényeiben oly nagy jártassággal bírt, mint a legtökéletesebb diplomata. A családi-tanácskozások alkalmával, melyeken mindig résztvett, még férje, Ferencz Károly főherczeg is meghajolt nézetei előtt. Azt lehet mondani, hogy Zsófia főherczegasszony volt az „udvari-párt“ láthatatlan feje.

Az uralkodó-család e tagjai köré csoportosultak aztán azok a csinált nagyságok, akik, hogy az udvar fényében sütkérezhessenek, készen állottak bárminő szerep elvállalására. S ezek a derék jó urak, hogy az udvar kegyét megtartsák, még a főherczegeken is igyekeztek túltenni a reakczionárius nézetekben. Eszközei voltak az udvarnak; de öntudatos eszközei, kik önfeláldozó szolgálataik fejében hatalom és fény után áhitoztak.

Ezek közt az első helyet *Metternich* birodalmi főkanczellár foglalta el.

Metternich Lothár Venczel herczeg 1773-ban Koblenczben született. Még a század első évében, 1801-ben lépett állami szolgálatba, s gyorsan emelkedett egész a kanczellárságig. Öntelt, gőgös, középkori feudális nézetekkel telített bürokrata volt, aki az adózó népnek, még természetadta emberi jogát is tagadva, durva önkénynyel közel három évtizedig hatalmaskodott fölötte. Nevét gyülölettel ejtették ki mindenütt. Állásához a legutolsó pillanatig ideges görcsösséggel ragaszkodott. Ártatlan emberek vérének kellett folynia, hogy a felzúduló népharag állásából elsöpörhesse.

Az „udvari-párt“ eszközeinek sorában jelentékeny szerep jutott gróf Kolowrat államminiszternek is.

Kolowrat Ferencz Antal gróf régi cseh főúri családból 1778-ban Prágában született. Még Ferencz császár alatt 1826-ban lett államminiszterré. Ez állásában, melyet V. Ferdinánd alatt is megtartott, a

leghűbb segéde volt a főkanczellárnak a bürokrata kormányzásban. De simulékonyabb ember volt, mint Metternich; igyekezett alkalmazkodni a változó viszonyokhoz. Ugy intézte működését, hogy a népszerütlenség még az ő tetteiért is Metternichet érje. S midőn a bécsi nép oly ellenállhatatlan erővel követelte Metternich eltávolítását: Kolowrat gróf volt az első, aki a kanczellár ellen fordult, lázasan sürgetve, hogy mondjon le. Feláldozta mesterét, csakhogy maga megmaradhasson a hatalmi polczon. S részben czélját is érte, mert Metternich után, az első alkotmányos osztrák miniszteriumnak Kolowrat is tagja lett. Ámde, ezen uj állásában is a régi reakcionárius bürokrata maradt, ugy, hogy csakhamar őt is lomtárba dobták.

Lajos főherczeggel együtt, — ki egyuttal az elnökséget is vitte, — Metternich és Kolowrat képezték a hirhedt „*államtanács*"-ot, amelynek tudvalevőleg titkos műhelyében szülemlett meg majdnem valamennyi szabadságtipró eszme és intézkedés.

Ezek valának a „kamarilla" oszlopos tagjai, akik, — Metternich kivételével, — mindvégig megtartották befolyásukat. Aztán következtek a többiek, mint Windischgrätz, Latour, gr. Fiquelmont, Lamberg, Jellasich, Grünne gróf, báró Kübeck: majd az apróbb népség: Inzaghi, Hartig, Lebzelter, Pilgramm, Sedlniczky stb., valamint azoknak a névtelen élősdieknek a hada, akiket, mint az éjipillét a gyertyaláng, az ismeretlenség homályából odavonz és fogvatart a fejedelmi udvarok fénye.

A kamarillának természetesen a birodalom minden részében voltak teremtményei és eszközei, akiket czéljaira felhasználhatott. Sajnos, akadtak ilyenek Magyarországon is bőven.

A magyar mágnások legnagyobb része kétségtelenül nem igen rokonszenvezett a reformmozgalmakkal. A demokracia támadását látták e mozgalomban az oligarchia ellen. Féltették ősi előjogaikat, dús jövedelmük megcsappanását. De azért e főurak közül a legtöbben, midőn kenyértörésre került a sor, mégsem állták utját a nemzet törekvéseinek. Duzzogva félrevonultak falusi kastélyaikba, vagy külföldre utaztak, mig elvonul a vihar. Ezekben sokkal nagyobb volt az önbecs, hogysem odadobták volna magukat a bécsi hatalom vak eszközéül.

Ámde, volt a magyar arisztokraciának egy másik része, — igaz, csak csekély része, — a mely minden tartózkodás félretételével mindvégig a kamarilla kezére dolgozott. E gyászmagyarok előbb a szabadelvü alkotmányos reformok megbuktatásán fáradoztak: későbben pedig, midőn a kamarilla lángbaboritá az országot: egész nyiltan a

gyujtogatók, a haza legádázabb ellenségei közzé álltak. Szirmay István gróf önkéntes csapatot toborz nemzete ellen, Zichy Ferencz gróf az oroszhordákat vezeti hazája földjére. Aztán a többiek: Forgách Sándor, Pálffy Móritz, Pálffy Lipót, Apponyi Károly, Cziráky József, Zichy Pál, Almássy Móritz grófok, Majthényi László báró stb., kik részint mint muszkavezetők, majd mint császári biztosok segitik kínpadra vonszolni ezer sebtől vérző hazájukat. E sötét alakok működése képezi a szabadságharcz legszomorúbb részét.

S noha a kamarilla hidrája mindenfelé ilyen erős csápokat eresztett: a közhangulat valódi állásáról a bécsi udvari körök mégsem voltak eléggé tájékozódva. Eleintén számba sem vették a mozgalmakat. Azt hitték, hogy muló láz az egész, amelyet ha éppen kell, drasztikus kúrával gyorsan eloszlathatnak.

Midőn Metternich a párisi forradalom kitörésének és Lajos Fülöp király lemondásának hirét vette, igy kiáltott fel: „*Leköszönni, leköszönhet mindenki. Az uj kormány törvénytelen ugyan, de ezt végezze Francziaország magával.*“ S midőn a Burgban egyik félénkebb főherczegnő szóba hozta, hogy talán mégis kellene némi reformot engedni a népnek, Ferencz Károly főherczeg állitólag egész ingerülten ekként válaszolt: „*Nincs szükség reformra. A nép majd lecsendesedik, az izgatókkal elbánunk.*“ Midőn pedig István főherczeg-nádor a pozsonyi diétán történtekről számolt be: az volt a vélemény, hogy a rakonczátlankodó magyar országgyűlést rövidesen fel kell oszlatni.

Pedig úgy Ausztriában, mint Magyarországon már sokkal általánosabb és mélyebb volt az elkeseredés a fennálló kormányrendszer ellen, hogysem az eféle erőszakoskodások elfojthatták volna a népharag kitörését.

A *bécsi* lakosság közt a párisi forradalom hire talán még nagyobb izgalmat keltett, mint nálunk. A franczia köztársaság kikiáltása olthatatlan szabadságvágyat ébresztett a leigázott nép körében, amely szilaj gyülölettel fordult Metternich rendszere ellen. Már február 29-én, tehát mindjárt a párisi legelső riasztó hirek megérkezése után, az ugynevezett karinthiai kapu egyik oszlopára ismeretlen kéz a következő felirású plakátot ragasztotta:

„Egy hó alatt Metternich megbukott!
Éljen az alkotmányos Ausztria!“

Az izgatottságot még növelte a félelem, hogy a külföldi események Ausztriát könnyen pénzügyi bukásba sodorhatják, aminek aztán pénzdevalváció leszen a következménye. Tényleg, a bécsi bank iránti

A pozsonyi országgyülés küldöttsége.

(Fogadtatott V. Ferdinánd által 1848. márczius 16-án.)

bizalom egyszerre annyira megingott, hogy a nép immár alig akarta a papirpénzt elfogadni. Emellett nyomon követték egymást az ujabb, meg ujabb felvillanyozó hirek, hogy a nép itt is, amott is merészen kibontá a szabadság győzelmes lobogóját. Márczius 2-án már a közeli Münchenben ült diadalt a forradalom. De sőt a szomszéd apró német államocskák népe sem maradt érintetlen az alkotmányos reformok hő vágyától. Márczius 3-án Nassauban, márcz. 7-én Szász-Meiningenben, márcz. 10-én Weimarban és Hohenzollern-Sigmaringen-ben, márcz. 10-én Oldenburgban, Szász-Koburg-Góthaban stb. vivta ki a nép a legszabadelvűbb engedményeket, ugyszólván minden vérontás nélkül. Csak erősen akarnia kellett: s nyomban teljesültek kivánságai. Ezek mind roppant izgatólag hatottak Bécs lakosságára.

De a pozsonyi országgyűlés heves vitái is élénk befolyást gyakoroltak a bécsi nép fogékony kedélyvilágára. Ámbár a czenzurának éber gondja volt arra, hogy a lapok mentől kevesebbet hozzanak a magyarországi eseményekről: a császárváros lakossága azonban, ez őrködés daczára, mégis hűen értesült mindenről, ami a pozsonyi diétán történt. Már a közelségnél fogva is, úgyszólván majd minden nap akadt valaki, aki vagy Bécsből Pozsonyba, vagy innen Bécsbe utazott, s értesüléseit odahaza természetesen elbeszélte. Sőt voltak Bécsben olyanok is, akik önként, csupa hazafias buzgalomból közvetlen összeköttetést tartottak fenn a magyar ellenzék vezérférfiaival. Ilyen volt a többi közt egy magyar származásu nagykereskedő, aki a vendéglősök segélyével valóságos titkos rendőrséget szervezett, s aki ez úton jobban értesült Bécs forradalmi hangulatáról, mint maga a hivatalos policzia. E nagykereskedő aztán időközönként kéz alatt bizalmas értesitéseket küldött Pozsonyba is: a liberális-párt vezetőinek, akik e kedvező hirek benyomása alatt persze, még annál szilárdabban álltak követeléseik mellett. Viszont a bécsi nép a magyar nemzet felbuzdulásából meritett erőt és bátorságot, hogy szembeszálljon a gyűlöletes rendszerrel, mely oly hosszu idő óta leigázva tartotta. A hatás tehát kölcsönös volt és mint delejes-áram, gyorsabb keringésbe hozta nálunk is, túlnan is, az emberek vérét.

A *bécsi reform-mozgalmak* központját az úgynevezett „Olvasó-egylet“ képezte, ahol szórakozás ürügye alatt naponként találkoztak azok, kik a dolgok rendjével elégedetlenek valának, s akik különösen a párisi forradalom sikerén felbátorodva, mind hangosabban fakadtak ki Metternich ellen.

Méltó a feljegyzésre, hogy a reform-mozgalomnak egyik főveze-

Részlet a prágai márcziusi forradalomból.
(A diákok fegyverkezése.)

tője Bach Sándor ügyvéd volt, ugyanazon Bach, aki később a [illegible] mint osztrák belügyminiszter nálunk is [illegible] végződött.

A szabadelvű törekvések másik gyúpontja az egyetem volt. A [illegible] ifjúság épp úgy mint nálunk, szintén túláradó lelkesedéssel buzgott a [illegible] eszmékért. A külvárosok félreeső kávéházaiban s [illegible] folyvást gyűlésezett, tanakodott a teendők felett. S így a titkos forrongás hovatovább szélesebb hullámgyűrűket vetett. A forradalom eddig ismeretlen láza lepte el csakhamar az egész lakosságot. De elégedetlenségüknek *tettekben* még nem mertek kifejezést adni. Csak zúgolódtak, csak forrongtak. Vágyaiknak eleinten nem is igen volt más czélja, mint a gyűlölt Metternichtől való szabadulás. Tovább nem gondoltak.

Kossuth hatalmas feliratí beszédje azonban egyszerre határozott irányt jelölt törekvéseiknek. Mint a sötétben tévelygőre a felbukkanó fény: úgy hatott e beszéd a bécsi népre. Most már látta a végczélhoz vezető ösvényt; most már tudta, hogy mit követeljen, ha Metternichtől sikerül szabadulnia. *Alkotmányt, szabadelvű institucziókat.*

„Leírhatatlan a hatás, — írja egy kortanu, — melyet Kossuth e beszédje Ausztriában, de különösen Bécsben előidézett. Sőt anélkül, hogy a hatást túlbecsülnök, állíthatjuk, hogy az európai kontinensen alig volt még beszéd, amely hasonló s nagyobb horderővel bíró benyomást hagyott volna hátra."

Kossuth e lángragyujtó beszédjét márczius 1-én a reform-mozgalom vezetői már ismerték, s irányt és bátorságot merítettek belőle.

Az „Olvasó-Egylet" vezetői legott tanácskozásra gyűltek össze s a nép kívánságát a következő 11 pontba foglalták össze:

1. Meghatározott tárczákkal minisztérium s a kormányhatóságok átalakítása és [illegible].

2. A községigazgatás teljes reformálása, a községek önkormányzati joga az elöljárók szabad választásával; az adók igazságos és egyenlő felosztása, mindennemű [illegible] szabad [illegible] bárki által; az egyedárusságok, lottók eltörlése, iparszabadság, [illegible] intézetek felállítása.

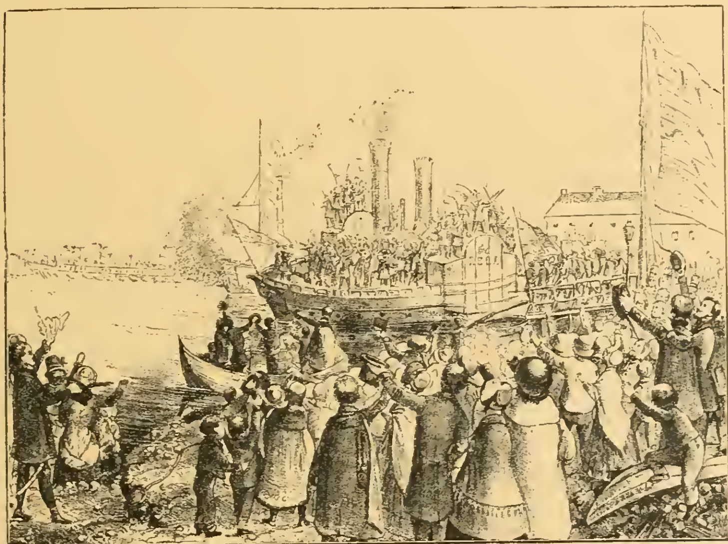
3. A rendi alkotmány kiterjesztése a polgári- és parasztosztályokra képviselet [illegible] állam [illegible] jövedelmeinek és bevételeinek rendes elszámolása; az adó megajánlásának, vagy megtagadásának joga, az országrendi ülések nyilvánossága stb.

4. [illegible] országgyűlés az egész birodalmat érdeklő indítványok, törvények tárgyalására.

5. Szóbeli tárgyalás nyilvánossága, a jelenlegi titkos és inquiziciószerű törvénykezés [illegible].

6. A [illegible] eltörlése, sajtótörvények, sajtószabadság.

7. Szabad vallásgyakorlat, vallásegyenlőség, egyes vallások kiváltságainak megszüntetése
8. A rendőri önkény korlátozása.
9. Reformok a népnevelésben, tanszabadság, a fönnálló rendszer megváltoztatása, tanügyekben a papi befolyás megszüntetése.
10. Általános népfölfegyverzés, a polgári őrhad rendezése, vagyon és személybiztonság, a fennálló katonaság alkotmányszerü szervezése.
11. Általános kérelmezési jog az országgyűléshez, vagy a trón zsámolyához.

Az orsz. küldöttség elindulása Pozsonyból Bécsbe 1848. márczius 14-én.

(Az orsz. 48—49-iki ereklyemuzeum egykoru rajza.)

Az „Olvasó-Egylet" bátor kezdeményezése örömriadallal fogadtatott a császárvárosban. A első határozott szó kimondatván, most már minden habozás és félénkség nélkül nyilatkozni mertek mások is. A bécsi „Iparegylet" tovább menvén, már nyilt ülésen, szemtől-szembe Ferencz Károly főherczegnek, — ki az ülést legmagasabb látogatásával megtisztelni vélte, — hangoztatta a rendszerváltozás szükséges voltát. Erre aztán napról-napra szélesebb arányokat öltött a mozgalom. Peticiók özönével kezdték ostromolni a császárt. Alig volt olyan egyesület, társulat, intézet Bécsben, a mely kérvényével

ne járult volna a trón zsámolyához, esdekelve szabadelvü institucziókért. De a Burgban rideg zárkózottsággal fogadták a nép óhajtását. A legtöbb kérvény nem is jutott Ferdinánd elé. Engedményekről tudni sem akartak.

Az udvari-körök e rideg magatartása azonban a lakosságot nem riasztotta vissza; söt a békülékenység helyett most már az elszántság és dacz vert gyökeret a nép szivében. Azért sem tágit. Ám, ha csukvák előtte a Burg kapui: kerülő uton, a rendek közvetitésével férkőzik az uralkodó szivéhez.

Az alsó-ausztriai rendek ülésezése épp küszöbön állott. Márczius 13-ára hivattak össze. A polgárság azt határozta tehát, hogy számos aláirással ellátott kérvényt szerkeszt, s azt küldöttségileg a rendeknek adja át, felkérvén őket, hogy eszközöljék ki a császárnál a nép kivánalmainak teljesitését.

A polgárság petieziója a következő kivánságokat tartalmazta:

1. Az államháztartás költségeinek haladéktalan közzététele. 2. A nép minden osztalyát és érdekeit képviselő parlament összehívása. 3. A képviselőház adómegajánlási, ellenőizési és törvényhozási joga. 4. Sajtóviszonyok rendezése. 5. A törvénykezés nyilvánossága. 6. Hatóságok és községek rendezése. 7. Földmivelés, ipar, kereskedelem és népnevelés fejlesztése.

Hasonló irányu mozgalom indult meg az egyetemi ifjuság körében is. Ezek kérvényt szerkesztettek, még pedig egyenesen a császárhoz intézve. Az ifjuság ezeket kivánta:

1. Népképviseletet, 2. sajtó- és szólásszabadságot, 3. a népnevelés emelését és tanszabadságot, 4. a hitfelekezetek egyenjogusitását és 5. a törvényszéki tárgyalások nyilvánosságát.

A nép elhatározását s bátorságát még növelték a Prágából, Gráczból és Brünnből érkező forradalmi hirek.

Márcz. 13-án már kora reggel szokatlan élénkség volt észlelhető Bécs utczáin. Különösen az Alser-külváros, az orvosnövendékek negyede öltött forrongó képet. A medikusok már hét órakor egészen elözönlötték a városrészben fekvő közkórház környékét. A legtöbb tanuló ólmosbotot hozott magával. Helyenként a gyári munkások kezdtek csoportosulni, aztán jöttek az iparos-segédek; különösen a szabók és czipészek közül jelentek meg számosan. Mondják, hogy több műhelyből maga a mester küldte el legényeit, hogy a tanulókhoz csatlakozzanak, s ha tettre kerül a dolog, legyenek segítségükre. Úgy tetszett, mintha titokzatos kezek intézték volna a készülő tüntetést. Erre vall az is, hogy már hajnalban a Szent-István templom falára valaki egy nagy plakátot ragasztott, amely a következő felhivást tartalmazta:

„Bécsiek! Szabadítsátok meg jó császártokat, Ferdinándot ellenségeinek kezéből. Ki Ausztria javát kivánja: annak kivánnia kell a jelenlegi kormány bukását.“

Csakhamar óriási tömeg verődött össze az utczákon. Különösen az egyetem körül volt roppant a tolongás. Egy intésre aztán, a tanulóifjuság vezetése alatt megindult a menet a rendek háza (Landhaus) felé. „Le az önkényuralommal!“ „Igazságot akarunk!“ „Éljen a szabadság!“ kiáltások között hömpölygött tovább az emberáradat.

A menet végre megérkezett a rendek háza elé, hol egy fiatal orvos: dr. Fischhof Adolf tartott gyújtó beszédet. Fischhof, ki kórházi segédorvos volt, épp hazafelé igyekezett, midőn a tüntetők tömege a rendek házához ért. A kiváncsiságtól ösztökélve erre vette útját s pillanatra megállott. Az óriási sokaság ott morajlott sürü, zárt sorokban az épület előtt. Senki sem tudta, mi légyen most a teendő. Maguk a vezetők is tétovázva álltak meg a döntő lépés előtt. Ekkor Fischhof a pillanat heve által elragadtatva, beszélni kezdett. Először nem hallgatták, de amint erős baritonhangja, mint a harangcsöngés kivált a zsivajból, lassanként több és több szem fordult feléje. „Halljuk! halljuk!“ kiáltották minden oldalról.

És Fischhof, kit négy fiatalember vállára kapott, gyönyörű beszédben ecsetelte az elnyomott nép vágyait és törekvéseit.

... „Az idő sürget, — így szólt a többi közt, — s talán csak ez a pilianat a miénk. Mondjuk ki azért gyorsan, röviden, de határozottan, mit kivánunk és mi az, amiért el vagyunk készülve a legvégsőre.

Mindenekelőtt sajtószabadságot kivánunk. Egyesek kivánatai, mig csak elszigetelten mondatnak ki, nem vétetnek figyelembe; olyanok mint a vizcseppek, melyek, ha egyenként hullnak le, a föld beiszsza azokat, homokban elvesznek, a légben elpárolognak, de ha kivánataink a sajtó ezer, meg ezer csatornáin összefolynak: akkor lassanként hatalmas ellenállhatatlan árjává válnak a közvéleménynek, s jaj azon kormánynak, mely az állam hajóját a közvélemény árja ellenében merné vezetni. Azért mindenek előtt a legerősebben hangsulyozzuk a sajtószabadságot...“

Ezután kifejté, hogy a sajtószabadság mellett népképviseleti országgyűlésre is szüksége van a népnek. Továbbá fel kell szabadítani a békóba vert lelkiismeretet és tanrendszert.

A nép fokozódó lelkesedéssel fogadta Fischhof szavait, mely gondolatainak s érzelmeinek oly hű kifejezését képezte. Midőn bevégezte beszédjét, ezer meg ezer ember kérdezte: „Ki a szónok?“ „A nevét!“

— A rendőrség Damokles-kardja lebeg ugyan fejem felett, — felelte Fischhof bátor, elszánt hangon, — de én azt mondom, amit Hutten: „én vagyok ki mertem, dr. Fischhof.“

A fiatal orvos rögtönzött szónoklata lázba hozta a tömeget. Hisz ez volt az első szabad szó, mely hosszú idők óta Ausztriában nyiltan elhangzott. Fischhof egyszerre a legnépszerűbb ember lett Bécsben.

Fischhof beszédje után egy másik fiatal orvos, dr. Goldmark emelt szót és azt inditványozta, hogy most már menjenek fel a rendek házába és ott élőszóval adják elő kivánságaikat: a küldöttség vezetője és a nép szószólója Fischhof legyen.

Ugy történt. A küldöttséget Montecuccoli gr. tartományi marschall és a rendek elnöke fogadta, kijelentvén, hogy a rendek készek a nép kivánságait támogatni és egy külön küldöttség által Ő felsége a császár elé juttatni.

Mig az ülésteremben ezek lefolytak: azalatt a rendek házának udvara, — melyet zsufolásig elözönlött a nép, — emlékezetes esemény szinhelye lett.

Az utczáról egy fiatal ember furakodott az udvaron álló tömeg közé, s kezében papirost lobogtatva, felhevült arczczal kiáltozta:

— Kossuth beszédjét hozom! Halljuk, halljuk Kossuth hires beszédjét!

Kossuth felirati beszédje, mint már említettük, rendkivüli hatást keltett Bécsben. Mindjárt annak elmondása után többféle fordításban keringett a közönség közt, s márczius 12-én többeket el is fogott a rendőrség, a mint nyilvános helyeken azt felolvasni merészkedtek. A nép, a nagy tömeg e beszédnek tehát csak egyes lopva olvasott töredékeit ismerte.

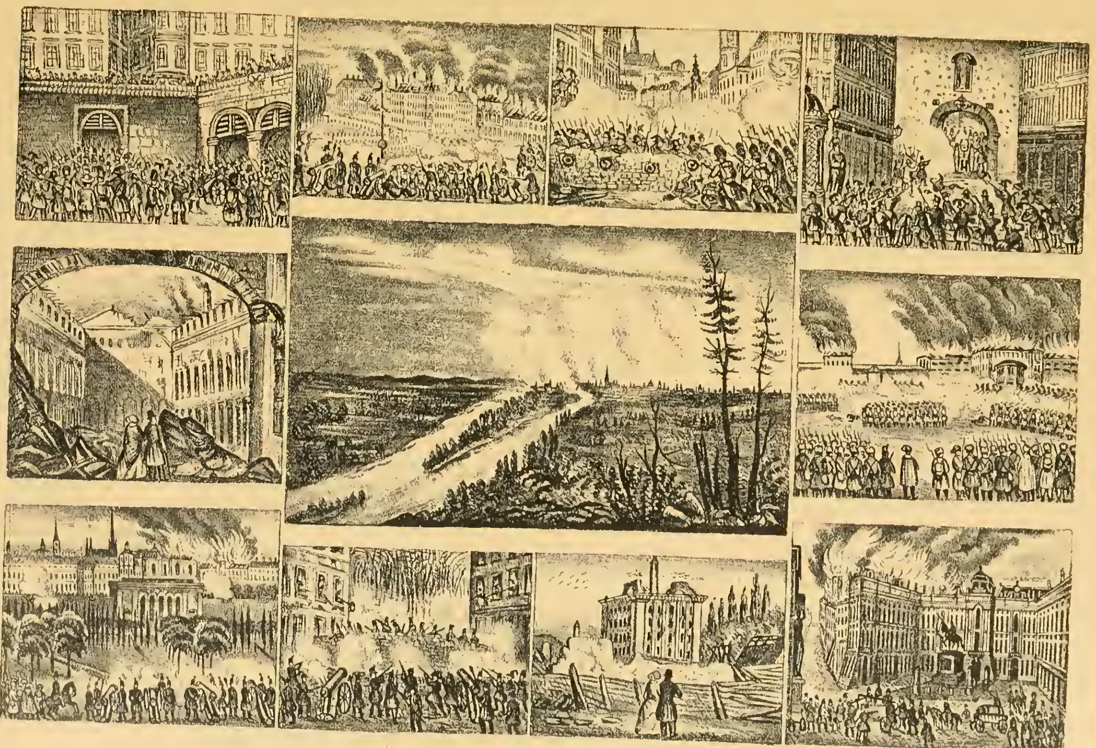
Kossuth említésére mintha megbűvölték volna a tömeget. Előbb csak csöndesen, mintegy felvilágositásul szájról-szájra szállt a neve, aztán egyszerre mint valami varázsütésre ötvenezer torokból hangzott fel az égrengető kiáltás: „Éljen Kossuth! Éljen Kossuth!“

Az üdvözlő rivalgás lecsillapodásával az iménti fiatal ember, — Goldner Miksának hivták, — szólalt fel:

— Polgártársak, — kiálta Goldner a kezében tartott papirost szétbontva, — felolvasom önöknek Kossuth Lajosnak, a szabadság e dicső bajnokának azon beszédjét, amelyet márczius 3-án a magyar országgyülésen tartott.

— Halljuk! Halljuk! — kiáltották a körülállók és fölkapva Goldnert az udvaron levő födeles kút tetejére emelték, hogy jobban hallhassa a közönség.

Goldner a beszédet, — a melyet egy Bécsben lakó magyar

Jelenetek az 1848-iki bécsi forradalomból.

tiu: Kálozdi Mór forditott németre, — olvasni kezdte; de az izgatottságtól is fátyolozott gyönge hangját a tömeg nem értette meg jól. Erre egy husz-huszonkétéves orvostanhallgató: Putz. mint az evet a kút födelén termett és Goldnertől átvette a kéziratot.

Most tehát Putz olvasta a beszédet. Érczes, csengő hangja az udvar minden zugában tisztán hallatszott, egész azon pontig, midőn Kossuth az osztrák örökös tartományok számára alkotmányt követel, csöndes figyelemmel hallgatta a felolvasást a közönség. E pontnál azonban oly óriási tetszés-zaj tört ki, hogy perczekig tartott, mig Putz az olvasást folytathatta.

A hatás innentől perczről-perczre nőtt. A tömeg, mely még soha sem hallott ily merészen kimondott igazságokat, nem tudott betelni a beszéd szépségével. Egyes pontok felolvasását kétszer-háromszor kellett ismételnie Putznak.

Midőn a felolvasó a beszéd végén eme ponthoz ért: . . . „*tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mint elvénhedt embernek, nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől.*“ — az ittasult tömeg tombolva követelte annak ujabb meg ujabb elmondását.

Az „elvénhedt ember“-re tett czélzás lázig fokozta a szenvedélyeket. És felhangzott az első forradalmi kiáltás:

— Le Metternichhel! Le Lajos főherczeggel! Le a kormánynyal! Kossuth beszéde rövid félóra alatt átgyúrta, átalakitotta a népet. Nem volt ez többé a policzájtól remegő jámbor polgárság, mely egy kis utczai demonstrációban is nagy dolgot lát, hanem fanatizált forradalmi tömeg, a mely jogaiért kész vérét is ontani. Kipirult arczczal, láztól égő szemekkel követelte most a nép Metternich eltávolitását a kormányrúdtól. S ezt a csodálatos, átalakitó hatást Kossuth beszéde okozta.

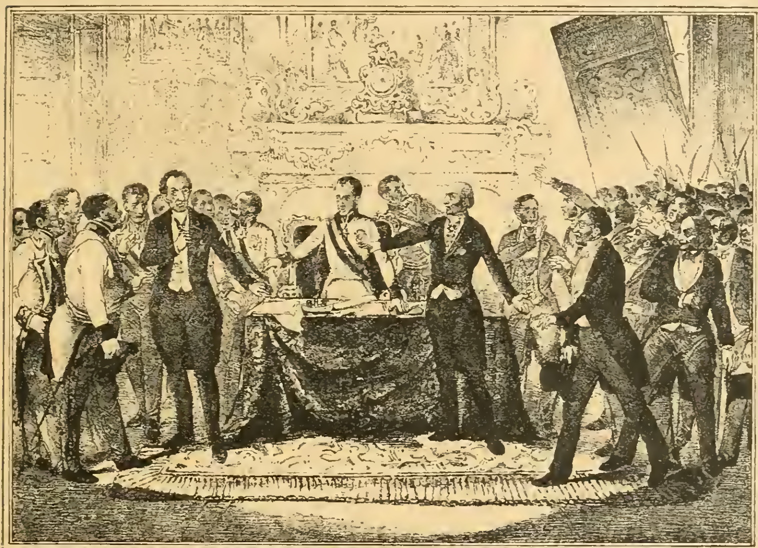
Liechtenstein herczeg. midőn Kossuth beszédének felolvasása után az ülésterem ablakából az udvarra tekintett, állitólag ezt a találó megjegyzést tette:

— Ezek többé nem bécsiek, ezek forradalmár magyarok.

A Burgban a nagyarányu tüntetés hirére sietősen megtettek minden intézkedést, hogy az esetleges zendülés a legerélyesebben elnyomassék. Albrecht főherczeg, Bécs katonai parancsnoka. különben már 12-én megtette az első intézkedéseket egy eshetőleges kitörés ellen. Az egyes csapatparancsnokok rendeletet kaptak, hogy a kaszárnyákban az összes csapatokat készenlétben tartsák. A gyalogságnál minden egyes közember hatvan darab éles töltést kapott. A Burg

védelmére két zászlóalj granátos, egy zászlóalj gyalogság és egy üteg tüzérség rendeltetett ki. A kincstári épületek, mint az állampénztár, fegyvertár, zálogház stb. erős katonai fedezet alá helyeztettek.

Ez előleges intézkedésekkel, — úgy hitték, — a császári lak és a középületek eléggé megvédetnek ugyan, de a forrongó tömeg megfékezésére mégis a legerélyesebb rendszabályok alkalmazását határozták el. Albrecht főherczeg tehát a megállapodáshoz képest menten kiadta a parancsolatot, hogy a kaszárnyákból az összes

Metternich bukása 1848. márczius 13-án. (Egykoru rajz.)

katonaság harczkészen vonuljon ki, szállja meg az élénkebb forgalmu utczákat és tereket, — s ha szükséges: használja fegyverét.

A rendek-házához, ahol legnagyobb volt a csoportosulás külön zászlóaljat vezényeltek, azzal az utasitással, hogy a tömeget üzze szét.

A rendek ép felfüggesztették az ülést, midőn a katonaság az udvart megszállta. A nép óhajtásához képest ugyanis egyenesen az ülésből a rendek egy küldöttsége ment a Burgba, hogy kihallgatást kérve a császárnál, előadja a nép kivánságait. A közönség, amely a

legnagyobb izgalommal várta az audiencia eredményét, a katonaság váratlan felvonulására egy pillanatra megdöbbent, de már a másik perczben annál nagyobb erővel tört ki haragja és elkeseredése. A tömeg éktelen lármával: fütyüléssel, kurjongatással, pisszegéssel fogadta a katonaságot. Az előcsapatot kövekkel kezdték hajigálni. A vezénylő százados egy tégladarab által homlokon találva, véres fővel bukott a kövezetre. Erre a katonaság sortüzet ad, majd szuronyszegezve rohan a menekülő népre. Roppant zürzavar támad. A haldoklók, sebesültek jajszava közé a düh kiáltása vegyül. A közönség védekezni kezd. A találékonyabbak felrohannak a rendiház üléstermébe s az összezuzott butordarabokat dobálják a katonaságra. Közbe pisztolylövések durrannak. Egy marczona, óriási termetü munkás, akit lábikrán szúrnak, visszafordul: az utána rohanó katonát torkon ragadja, magasan a levegőbe emeli s megfojtva, mint a békát a földhöz csapja.

A véres összeütközés egész Bécsben roppant izgalmat keltett. A rémület, düh és a bosszu kiáltásai hangzottak mindenfelé.

— Polgárvér folyt! — orditozták utczáról-utczára. — Fegyvertelen népre lőttek. Ez bosszuért kiált. Le a hóhérokkal, kik védtelen népet gyilkolnak! Átok reá, ki ezt parancsolta!

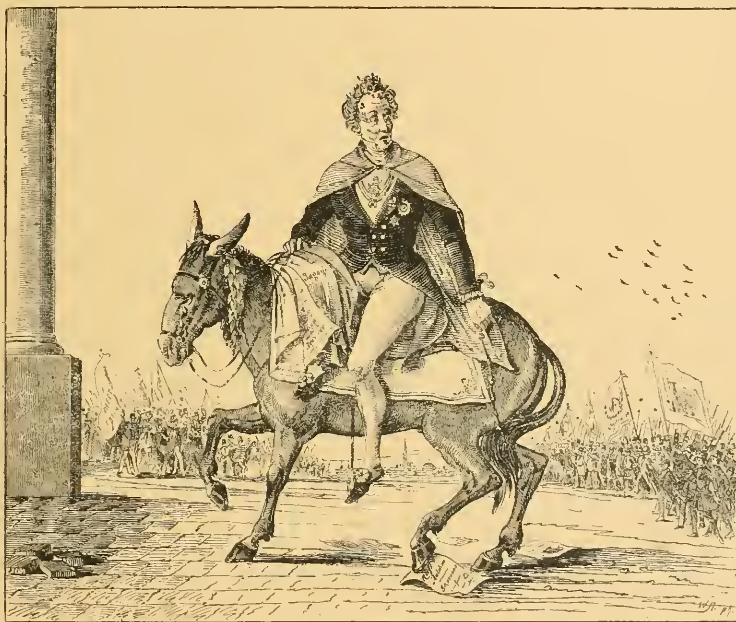
És a bosszuállás fékvesztett őrjöngése szállta meg a népet. Ki mit kaphatott a kezeügyébe: dorongot, kést, fegyvert stb., azzal rohant az utczára, hogy megboszulja az ártatlanul ontott vért.

A forradalom lángia lobogott fel egyszerre egész Bécs városában.

A düh oly nagy volt, hogy egy öreg tábornokot egy hasábfával ütöttek le a lováról. Hasonlókép járt volna Albrecht főherczeg is, ha sarkantyuba nem kapja lovát s idejekorán el nem menekül. Kőzápor hullt nyomába, egy darab fa arczon is találta, úgy hogy összetört a szemüvege. Erre azután a város több részén megindult az utczai harcz a nép és a katonaság közt. Egy helyütt a tömeg tégladarabokkal verte vissza az előszáguldó dragonyosokat; más helyütt hevenyészett torlaszokból védte magát. Egyik csapat ostrom alá fogta a fegyvertárt, véres tusát folytatva a védő katonasággal. Egy másik csoport a Burgba igyekezett behatolni. A komor császári laknak az udvari szinház melletti részén egyetlen ablaktáblája sem maradt épségben. A vasrostélyokat kiszaggatták, s ezzel fölfegyverkezve nyomultak előre, megrohanva az udvari gyógyszertárt, amelyből a fal áttörésével egyenesen a császár lakosztályába lehetett volna jutni. Ez eshetőséggel azonban, úgylátszik, számot vetettek a Burg-

ban, mert a gyógyszertár szobáit már eleve eltorlaszolták. A tömeg, mely roppant izgalmában nem ért rá a torlaszok széthányásával foglalkozni, zúzva-törve mindent ami útjában állt, tova vonult, hogy más oldalról kisértse meg a bejuthatást.

A Burgban most már csakugyan megijedtek. Az ijedelmet még növelték a beérkezett ujabb, meg ujabb hirek, hogy a katonaság immár nem bir a feldühödt nép titáni erejével. A császár láztól gyötörve, betegen zárkózott lakosztályába. Az uralkodó-család férfi

Metternich futása.
(A bécsi márcziusi forradalom idején megjelent gúnykép.)

tagjai pedig Lajos termeiben gyűltek össze, ahol Metternich, Kolowrat s a többi udvari méltóságok meghallgatásával az államtanács úgyszólván permanenciában ülésezett. Iderendelték Latour és Windischgrätz tábornokokat is, hogy a katonai intézkedésekre nézve szolgáljanak utbaigazitással.

Lázas izgalom közt folyt a tanácskozás, melyet meg-megszakitott a felhangzó rémes csatazaj, a puskaropogás, a harczoló nép ideg-

rázó üvöltése. Eközben tisztek, lakájok tarka egyvelegben jöttek-mentek majd hirekkel, majd parancsokkal. Időnként rémült arczczal, kisirt szemekkel egy-egy főherczegnő is benézett, hogy vigaszt és megnyugtatást meritsen.

A tanácskozás folyamán Metternich herczeg azt javasolta, hogy a katonaság csak a Burg védelmére szoritkozzék s kerüljön addig minden kihivást, mig gyors futárok által Csehországból és Morvából kellő számu hadcsapatok nem rendeltetnek Bécsbe. Ekkor aztán minden kimélet félretételével kell elbánni a zendülőkkel.

Windischgrätz herczegnek viszont az volt a nézete, hogy a meglevő katonasággal is lehet rendet csinálni, ha nagyobb erélylyel lépnek fel. „*Csakhogy*, — úgymond, — *a forradalmakat nem puskával, hanem ágyuval szokás leverni.*“

A többség azonban nem osztozott Windischgrätz nézetében. Az agyonbombázástól nem annyira a népet sajnálták, mint inkább az épületeket. Hosszu izgalmas vita után végre abban állapodtak meg, hogy előbb a polgárőrség kirendelésével próbálják lecsillapitani a népet; s csak akkor, ha ez nem sikerülne, nyulnak a Metternich és Windischgrätz által javasolt végső eszközökhöz.

Ámde, elkéstek e mentő eszmével is. A polgárőrség — mely bizonyos katonai szervezettel birt, s igy fegyverrel is el volt látva, — már ekkor szivvel-lélekkel a néphez csatlakozott. Sőt parancsnokuk vezetése alatt külön küldöttséget is menesztettek a Burgba, hogy szószólói legyenek a nép kivánságainak.

A polgárőrség küldöttsége már ott találta a rendek és az egyetemi ifjuság deputaczióját. De egyiket sem engedték kihallgatásra. A rendiház tizenhéttagu küldöttsége már a délelőtt óta ott őgyelgett Lajos főherczeg előszobájában, anélkül, hogy szóba álltak volna vele.

— Ő felsége a császár, — szólt durva nyerseséggel egy udvari tanácsos a küldöttség tagjaihoz, — semmit sem enged magától kicsikartatni. Nagyon tévednek, ha azt hiszik, hogy Ő felsége hasonló helyzetben van mint a franczia király, vagy pedig olyan alkotmányt erőszakolhatnának reá, aminőt Lajos bajor király három óra alatt megadott.

A polgárőrség küldöttségének vezetője e goromba visszautasitásra azonban nem hátrált meg, hanem erélyesen követelte, hogy ereszszék a császár elé a nép küldöttjeit. Erre azt felelték, hogy a császár fekvő beteg, s igy senkit sem fogadhat; de Lajos főherczeg hajlandó meghallgatni őket.

A küldöttség kelletlenül bár, Lajos főherczeg fogadótermébe vonult. A szomszéd szobában egyre folyt az izgalmas tanácskozás, melyben az összes főherczegek résztvettek; sőt később a polgárőrség küldöttségének néhány tagja is behivatott.

A tanácskozást ujabb rémhír zavarta meg. Egy tiszt azt jelenté, hogy a csőcselék betört a Mihály-templomba és ott mindent össze-

Az 1848-iki bécsi barrikádok térképe.

rombolt. Majd egy másik hír érkezett, hogy a tömeg felgyujtotta Máriahilfet. E hirek a legnagyobb rémületbe ejtették a tanácskozókat. „Lajos főherczeg, — irja egy szemtanu, — e hirekre, melyek később valótlanoknak bizonyultak, szótlanul rogyott egy támlásszékbe. Ferencz Károly kezeit tördelve rémülten igy kiáltott fel: *„Istenem, mi lesz még ennek a vége!“* Albrecht főherczeg földre szegezve tekintetét, heves léptekkel járt föl és alá a teremben; a többiek

mintha megkövültek volna, némán, elmélyedve bámultak maguk elé. Csupán János főherczeg és Kolowrat gróf látszottak lélekjelenlétüket megtartani. A csendet a polgárőrség egy tisztjének Kolowrathoz intézett szavai törték meg:

— Kegyelmes uram, sürgősen szükséges, hogy most már történjék valami, ami a népet lecsendesíti!

— De hát mi történjék? — kérdi gr. Kolowrat.

— Miután excellenciád kérdezi, hát felelek, — felelé a tiszt. — *Ha Metternich herczeg el tudja magát határozni, hogy lemond, jót állok a nyugalom gyors helyreállításáról.*

A polgárőrség többi tisztje szintén Metternich lemondásában látta az egyetlen mentőeszközt.

Metternich e jelenet alkalmával a szomszéd szobában valami rendelet szerkesztésével volt elfoglalva. A főherczegek bementek hozzá. Hogy mi történt köztük, azt ma is a titok fátyola borítja. annyi tény, hogy Metternich az utolsó pillanatig görcsösen ragaszkodott állásához.

Midőn János főherczeg tudtára adta a küldöttségnek, hogy a kanczellár a nép óhajtásához képest leköszön, Metternich, ki a nyitvafelejtett ajtón keresztül meghallotta e szavakat, a terembe lépett és a keserüség hangján kiáltá:

— Hogyan? Ez volna a köszönet a birodalomnak és az uralkodóháznak tett félszázados hü szolgálatomért?

A küldöttség tagjai, — mint egy szemtanu beszéli — e szavakra gúnyos nevetésben törtek ki, amely porig sujtotta a kanczellárt. Vége lett egyszerre. Ez a kaczagás ölte meg.

— Herczeg, — válaszolt szavaira a küldöttség egyik tagja, — csak lemondásával mentheti meg ön az uralkodóházat.

— Ha önök gondolják, hogy visszalépésem a nyugalmat helyre állitja, — felelte Metternich remegő hangon, — úgy állásomat Ő felsége kezeibe teszem.

Ezzel megfordult és lassu, imbolygó léptekkel hagyta el a termet.

Néhány percz mulva a tanácskozó szoba ajtai ismét kinyíltak és Metternich környezve az összes főherczegektől, lépett az elfogadóterembe. Levertség, komor hangulat uralkodott mindnyájok arczán; Metternich sápadt-fehér volt, mint a meszelt fal. A kiállott izgalmak megtörték gőgös alakját. De azért nyugodtságot erőltetve lépett elő s fordult a küldöttséghez:

A magyar orsz. küldöttség bevonulása Bécsbe 1848. márczius 15-én. (Egykoru rajz.)

— Önök a polgárság nevében, — igy szólt, azon óhajtást fejezték ki, hogy leköszönjek. Kérdem: mi kifogásuk van személyem ellen?

— Herezegséged személye ellen semmi, de rendszere ellen tömérdek, — felelt bátor, szilárd hangon a polgárőrség küldöttségének vezetője.

Pillanatnyi nyomasztó csend állott be. Metternich mereven maga elé tekintett, majd lassu hangon töredezte:

— Ha igy van, örömmel teszem le állásomat ő felsége lábaihoz, — s ezzel könnyed fejbólintással eltávozott a teremből.

A főherezegek hallgatagon követték, mintha csak egy halottat kisértek volna ki. A küldöttség tagjai azonban szinte akaratlanul „Hoch“-kiáltásokban törtek ki, s örömsugárzó arczczal köszöntötték egy jobb korszak hajnalát.

A hivatalos „Wiener Zeitung“ márczius 14-iki száma következőleg adta tudtára a világnak az óhajtva várt örömhirt:

„*A titkos házi, udvari és államkanczellár, herczeg Metternich hivatalát Ő felsége kezébe letette.*“

Egy rosz és ósdi rendszer bukott meg ezzel, mely közel félszázadon keresztül súlyos átok gyanánt nehezedett Ausztria népeire, s melynek sorvasztó hatását oly sokáig sinylette hazánk is.

Metternich bukása gr. Apponyi Györgyöt is magával sodorta. Leköszönt. Helyét ideiglenes minőségben Szögyény-Marich alkanczellár foglalta el.

István nádor márczius 13-án, — tehát épp a diadalmaskodó bécsi forradalom kitörésekor, — *tért vissza Pozsonyba,* ahol a legfeszültebb érdeklődéssel várták küldetésének eredményét. Első perczben az a hir kelt szárnyra, hogy a nádor hiában járt Bécsben. A legfelsőbb körök tudni sem akarnak engedményekről s igy Kossuth felirati javaslatát még tárgyalásra sem bocsájtják a felsőtáblán.

A szállongó hír természetesen nagy izgatottságot keltett a közönség körében. De a beavatottabb követekre is lehangolólag hatott a bizonytalanság. Pedig a hír nem volt igaz. Ugylátszik, a nyugtalanság szülte és a kétkedés hordta szét.

Maig is titok leple födi, hogy mit végzett a nádor a Burgban. Sok jel azt mutatja, hogy szilárd akarattal és őszinte szivvel szállott síkra a magyar ügy érdekében. Az udvarnak, mint tudjuk, először az volt a szándéka, hogy a kellemetlenkedő országgyülést rövidesen feloszlatja s ez uton szabadul meg a reformkövetelésektől. A politikai

látóhatár sötétülése, a gyülemlő viharfelhők, de legkivált a bécsi nép növekedő forrongása utóbb mégis más nézetekre terelte az intéző-köröket. Elállottak első tervüktől, amelynek végrehajtása, a bizonytalan viszonyok közt, esetleg végzetes következményeket vonhatott volna maga után. Időt akartak nyerni. Valószinü tehát, hogy István főherczeg szabad kezet nyert a teendőkre nézve. Azt az utasitást kaphatta, hogy a Kossuth-féle felirat tárgyalásának ne állja utját; sőt ha Bécsből aggodalmas hirek érkeznének, fogadtassa azt el a

Részlet a magyarok bécsi fogadtatásából 1848. márczius 15-én.

(Az ereklye-muzeum képgyüjteményéből.)

főrendek által is. Legalább lecsillapodnak a kedélyek. A reformok visszautasitására majd találnak később alkalmas ürügyet.

A bécsi forradalom hire márczius 14-én reggel terjedt el Pozsonyban, mindenütt a legnagyobb izgalmat támasztva. Este már Pesten is tudták a hirt.

Az alsótábla nyomban ülést tartott. Kossuth a meleg rokonszenv hangján emlékezett meg a bécsi nép bátor elhatározásáról. örömmel

vette tudomásul Metternich herczegnek s vele a magyar udvari kanczellárnak, Apponyinak a bukását, majd igy folytatta:

...„Nekünk most azon nagyszerű feladat jutott, hogy a mozgalmakat bölcsen vezessük, s azon kell lennünk, hogy a gyeplő kezeink közt maradjon, mert addig alkotmányos uton haladhatunk; de ha egyszer a gyeplő kezünkből kirántatik: akkor a következéseket az Isten tudja csak. Kivánatos ennélfogva, hogy a felirat korábban jusson fel a trónhoz, mint az események hire az országban elterjed. Senki se engedje magát tulragadtatni a kellő vonalon, de ezen vonalig mindent!...“

Azt inditványozta tehát, hogy a nádor szólíttassék fel a felsőház ülésének azonnal való összehivására. Továbbá, minthogy a bécsieknek a sajtószabadság megadatott, küldessék ki egy bizottság, mely a sajtótörvényről szóló törvényjavaslatot dolgozza ki. Végül „minthogy váratlan körülmények fejlődhetnek ki, hogy a belnyugalom az ország jóakaratu polgárainak védelme alatt maradjon: küldessék ki egy másik bizottmány is, amely nem napok, hanem órák alatt a hon védelme iránt terjeszszen elő javaslatot.“

Kossuth mind a három indítványát egyhangulag fogadta el az alsótábla. Az események ily meglepő alakulásán általános lett az öröm. Csak egy ember nem osztozott az örömben, csak egy férfiu arcza maradt komor: Széchenyi István grófé, aki megfejthetetlen, csodás sejtésektől megkapatva, igy szólott:

„Sokan örülnek, sokan búsulnak az események felett. Én még nem tudtam magamat elhatározni: örüljek-e, avagy búsuljak? Mert felfogásom szerint éppen annyi lehetőség van arra, hogy Magyarország egy szebb jövendőnek indul elébe, mint arra, hogy önmagában s magával küzdve, végóráját érje. Ezt mutatja más nemzetek példája, melyek ily pillanatokban vagy nagyra nőttek, vagy kimultak az élők sorából. A gyógyszer azonban kezünkben van. Nekem régi kedves óhajtásom, hogy Magyarország saját tengelye körül forogjon, mert e nélkül oly haladás lehetetlen, mely után a nemzet sóvárog. És azon hihetőség, hogy ez most megtörténhetik, örömmel tölti el szivemet. De aggasztja az, hogy a szomszédság tűzre lobbant, s mi magyarok szalmakörülményeink: — heves vérünk, könnyü fellobbasunk mellett, — oly közel vagyunk e tűzhöz. Vagy reform, vagy anarchia: ezek közt kell választani... Nemzetünk feladata, hogy az alkotmányos kifejlésnek basisa a dynastiának támasza legyen... Most, mindenek felett rendre van szükség. És nincs senki, aki jóviselete által jóltevőjévé ne lehessen a nemzetnek; de senki sincs oly kicsiny, hogy az ellenkezővel ne árthatna. Nincs ország a világon, melyben oly kevés politiális rend lenne; de nincs nemzet, melyre jobban hasson a becsületes őszinte szó... Szünjék meg minden párt, minden kaszt. Én eddig is csak a modorra nézve ellenkeztem, de a czélra nézve nem, s annak tisztaságát mindenkor elismerém.“...

Széchenyi e jóslatszerű intelmével kétségtelenül Kossuthra czélzott, a kinek törekvései ellen eddig is oly erős küzdelmet folytatott.

De Kossuth páratlan népszerűsége, úgy látszik, lefegyverezte a „legnagyobb magyar"-t is, mert e szavaiban már az engesztelődés hangja rezdül meg. Egyetértésre int, s aztán nyomban menti magát, hogy ő csak Kossuth modorát kifogásolta, de szándékának tisztaságában soha sem kételkedett. Helyesli immár a czélt is, amelynek elérésére Kossuth törekszik, csak kellő óvatosságot ajánl.

Széchenyi e beszédje azért is emlékezetes, mert itt nyilatkozik meg először aggódó lelkének végzetszerű borúja és tépelődése, mely hovatovább növekedvén, nemsokára oly szörnyű örvénybe sodorta.

Tény, hogy Kossuth, kit az események oly csattanósan igazoltak, már ekkor feltétlen ura volt a helyzetnek. Népszerüsége

A pozsonyi jurátusok Bécsbe érkezése 1848. márczius 16-án. (Egykoru kép.)

és tekintélye annyira megnövekedett, hogy még leghatalmasabb ellenfele: Széchenyi is, bár hallgatagon, de kénytelen volt meghajolni előtte. Nemcsak az alsótábla, de az egész magyar társadalom immár a megingathatlan bizalom lelkesedésével követte kibontott lobogóját. Kossuth egyszerre a nemzet sorsának intézőjévé lett. Alakja egészen az előtérbe került, s a nagy dráma további eseményei csaknem kizárólag személye körül összpontosulnak.

István főherczeg, mihelyt hírét vette a bécsi forradalom kitörésének: azonnal, még a reggeli órákban magához hivatta gróf

Keglevich Gabort, Majláth György országbirót, báró Vay Miklóst és gróf Széchenyi Istvánt és felvilágositá őket a helyzet válságáról. Az értekezlet eredménye az lett, hogy a nádor még az nap, — márczius 14. — délutánra a főrendeket sürgetős ülésre hívta össze, amelyen az alsótábla felirata lesz tárgyalandó.

Széchenyi elborult kedélylyel jött ki a nádor szobájából.

— Tengerként fog ömleni a vér és a haza el fog pusztulni, — mondá gr. Zichy Edmund főlovászmesternek.

Az alsótábla, — miután most már kétségtelennek látszott, hogy az ókonzervativ főurak ellenzése a nádor intésére megszünik, — a feliratot a változott viszonyokhoz képest módositotta. A feliratnak ugyanis több olyan pontja volt, amely csak általánosságban érinté a közvélemény óhajait. E homályos részeket az alsótábla, — Kossuth inditványára, — világos és határozott szavakkal helyettesitette. Kimondta, hogy „a szellemi kifejlődés ápolásának szükségé" alatt: a *népnevelés*, a *vallásegyenlőség*, az *esküdtszék* és a *sajtószabadság* értendő; „a nemzeti erőnek egyesitése" pedig az *Erdélylyel való unióra* vonatkozik.

Ily értelemben kiegészitve került a Kossuth-féle felirati-javaslat a főrendek elé. Rég volt oly nevezetes ülése a felsőtáblának, mint ez. Most kellett kitünnie, hogy a szabadelvü eszmék utat törtek-e maguknak a mágnások gyülekezetébe: most kellett eldőlnie, hogy a főurak a nemzet ellen vagy a nemzet mellett foglalnak-e állást? Az ülésterem karzatai szakadásig megteltek érdeklődő közönséggel. Megjelentek, persze, csak mint hallgatók, — az alsótábla vezérférfiai is, köztük Kossuth, akit éljenzéssel fogadott a karzati közönség. Künn az utczán zsibongó tömeg leste az eredményt.

Az ülésnek egyetlen tárgyát: a *felirat* képezte. De vitára, mint sokan hitték, nem került sor, mert annak felolvasása után nyomban felállott István főherczeg-nádor és a következőleg szólott:

„A felolvasott felirási javaslat felvételének mai napig elhalasztásáról azon eredményt merem reményleni, hogy a méltóságos főrendek magokévá teszik abbeli javaslatomat, miszerint e feliratot egész terjedelmében elfogadni sziveskedjenek". . . .

Csoda történt. A nádor szavait zúgó éljenzés szakitá félbe. „*Elfogadjuk!*" kiáltották a legaulikusabb főurak közül épp azok, akik egy hét előtt még csak tudni sem akartak a reformokról.

A nádor néhány másodperczнyi szünet után ekként folytatá beszédjét:

. . . „Midőn tehát a feliratra nézve a főrendeknek, mint látom, egyhangu határozatát kimondom: nyilvánitom azt is, miszerint az, hogy ez országgyűlés eredmény-

dúsan végződjék, szilárd óhajtásom, forró kivánatom. Mit ma igérhetek : az, hogy e tekintetben személyes és hivatalos befolyásomat önálló szilárdsággal használni is fogom. Biztositom arról is a főrendeket, hogy alkotmányos kifejlődésünkre az országos rendekkel kezet fogni, a jövőben is tisztemnek tartom."

A nádor beszéde után ujra felhangzott az „éljen". De most már a karzat lelkes tüntetése is belevegyült. A kiengesztelődés meleg hangján üdvözölte a közönség a főurakat, akik végre mégis meghajoltak a nemzet akarata előtt.

A főrendiház határozata azonnal közöltetett az alsótáblával, ahol Kossuth azt az indítványt tette, hogy a feliratot a nádor vezetése alatt, az országgyűlés egy külön küldöttsége vigye Bécsbe és nyujtsa át a királynak.

A főrendiház az alsótábla ezen határozatát is elfogadta, s az országgyűlés mindkét házában azonnal megtörtént a küldöttségi tagok választása. Az elegyes küldöttség 72 tagból állott, a melyben az alsótábla 59, a főrendek táblája pedig 13 taggal képviseltette magát. A küldöttség tagjai lettek:

A mélt. FŐRR. táblája részéről: báró *Vay* Miklós koronaőr, *Lonovics* József csanádi püspök, *Rajacsics* József karlóczai érsek, herczeg *Eszterházy* Pál örökös soproni főispán, báró *Perényi* Zsigmond ugocsai főispán, gróf *Károlyi* György békési főispán, *Tihanyi* Ferencz temesi gróf, ifj. *Majláth* György baranyai főispán, gróf *Batthyány* Lajos, gróf *Cziráky* János, gróf *Szapáry* Antal, gróf *Teleki* László és végül báró *Wenkheim* Béla.

A tek. KK. és RR. táblája részéről: *Zarka* János királyi személynök, *Ghyczy* Kálmán nádori itélőmester, *Bernáth* Zsigmond Ung, *Szemere* Bertalan Borsod, gr. *Andrássy* Manó Torna, *Szentiványi* Károly Gömör, gr. *Andrássy* Gyula Zemplén, *Schnée* László Heves, *Gábriel* István Abauj, *Radics* Miklós Heves, *Darvas* Pál Gömör, *Bükk* Zsigmond Borsod, *Bónis* Sámuel Szabolcs, *Bohus* János Arad, *Papszász* Lajos Bihar, *Biró* Imre Arad, *Babarczy* Antal Csongrád, *Rónay* János Csongrád, *Rónay* János Csanád, *Mánn* József Mármaros, *Kállay* Menyhért Szabolcs, *Tomcsányi* József Békés, *Asztalos* Pál Mármaros, *Dessewffy* Jób Nógrád, *Tarnóczy* Kázmér Nyitra, *Kossuth* Lajos Pest, *Szentkirályi* Móricz Pest, báró *Révay* Simon Turócz, *Olgyay* Titusz Pozsony, *Ruttkay* István Zólyom, *Justh* József Turócz, *Kubicza* Pál Trencsén, *Rakovszky* Móritz Liptó, *Pázmándy* Dénes Komárom, gr. *Széchenyi* István Moson, *Madarász* László Somogy, *Vidoss* József Vas, *Hunkár* Antal Veszprém, *Csúzy* Pál Zala, *Somssich* Pál Baranya,

Horvath László Fehér, *Szabó* Miklós Vas, *Gaál* Eduárd Tolna és *Tolnai* Károly Zalamegye követe; továbbá: *Josipovich* Antal túrmezei gróf, *Fogthuy* János Hajdukerület követe, *Máriássy* Gábor az egri, gr. *Forgach* Ágoston a pozsonyi, *Daróczy* Zsigmond a pécsi és *Mericzay* Antal a váczi káptalan követei: végül *Hazmán* Ferencz Buda, *Haader* Pál Székesfehérvár, *Hergessel* Ferencz Győr, *Martini* Fridrik Sopron, *Pitroff* János Nagyszombat, *Rényey* Ferdinánd Szeged, *Komlóssy* Lajos Debreczen, *Toth* Lőrincz Breznóbánya, *Staniczky* András Szatmár-Németi és *Károlyi* István gr. Pestváros követe.

A feliratí javaslat győzelme élénk örömet keltett a hazafias érzelmű pozsonyi lakosság körében. Este az ifjuság Kossuthot, mint az alkotmányos reformok rettenthetetlen előharczosát, fáklyászenével ünnepelte.

Az országgyűlés küldöttsége, másnap, márczius 15-én reggel külön hajóval indult Bécsbe, hogy a királynak megvigye a nemzet kivánságait. A hajóállomásnál ott tolongott ugyszólván az egész Pozsony. Számosan, különösen a követek és az országgyűlési ifjúság köréből, önkényt csatlakoztak a küldöttséghez kiséretül. A Dunapartot elözönlő közönség éljenzéssel, kendőlobogtatással üdvözölte a távozókat. A lelkes tüntetést egy ritka és érdekes természeti tünemény az elragadtatásig fokozta.

Mint rendesen az ébredő tavasz e szakában, most is esős, borongós idő volt. A mint azonban a hajó a parti állomásról a Duna sík tükrére fordult, mintegy varázsütésre, egyszerre kiderült az égbolt és egy gyönyörű szép *szivárvány* tünt fel a kéklő távolban. A nap kibontakozott felhő-fátyolából és sugárözönével bearanyozta a hajót. E megkapó természeti tünemény láttára a közönség ujjongó lelkesedésben tört ki.

— Szerencsés jel! — kiáltották. Ime az Isten ujja, mely megjelöli utunk irányát. Fel tehát Bécsbe! Bizonyosan győzni fogunk.

A hajó már messze járt, kerekeinek kattogását már rég elnyelte a távolság, midőn a közönség még mindig elragadással szemlélte a tarkaszinű szép szivárványt: hazafias törekvései megvalósulásának ez égi jelét.

István főherczeg még előző este kocsin utazott Bécsbe, a hová gyorsfutárral szóllították. A Burgban ugyanis a legnagyobb aggodalommal voltak eltelve a magyarországi események iránt. Mindenféle rémhirek keltek szárnyra. Igy márczius 13-án éjjel azt az érte-

sitést kapta Lajos főherczeg, hogy Magyarországon szintén kiütött a forradalom, s István nádort királynak kiáltották ki. Pozsonyban már alakulófélben van az ideiglenes kormány Kossuth elnöksége alatt.

Ez izgalmas napokban, midőn annyi váratlan esemény történt.

Kossuth egy gyermekkel ölében beszédet intéz a bécsi néphez 1848. márcz. 16-án — (Egykoru rajz után).

a legképtelenebb hír is hitelre talált. Elhitték ezt is. A bécsi nép örömmel ujságolta egymásnak, az uralkodó család körében pedig a legnagyobb rémületet támasztotta. Zsófia főherczegasszony e hír hallatára állítólag sirásra fakadt és igy kiáltott fel:

— *Rettenetes! Magyarországot elvesztettük!*

Ezekről a rémhírekről akart az udvar teljes bizonyosságot szerezni, s ezért hivták külön gyors-futárral István főherczeget Béesbe, ahol a forrongás nemhogy csillapult volna, de perczről perczre nőtt.

A bécsi lakosság ugyanis keserűen csalatkozott, midőn azt hitte, hogy Metternich bukásával megnyerte az alkotmányt. Nem úgy történt. Elbocsáttatott ugyan Metternich, ki a nép dühe elől éj idején álruhában szökött meg Bécsből; de a remélt konstitucióról szó sem volt. Söt ellenkezőleg. A Burgban a legerélyesebb intézkedéseket tették meg a forradalom véres elnyomására.

A várt alkotmány-pátens helyett márczius 14-én reggel az utczasarkokon a következő hirdetmény volt olvasható:

„Szilardul elhatarozva, trónja alapjának megrendítését nem engedni, Ő felsége a császar a rend és a csend helyreállítása végett elhatározta, hogy herczeg Windischgrätz Alfred altábornagyot polgári és katonai teljhatalommal felruházza, kinek minden katonai és polgári hatóságot alárendel. Megvárja Ő felsége az összes polgárság minden időben tanusított ragaszkodásától, hogy vitéz hadseregével egyesülten a közrend helyreállítására irányzott törekvéseket és intézkedéseket teljes erejével támogatni fogja.

Herczeg *Windischgrätz* altábornagy,
teljhatalmu katonai és polgári kormányzó."

Alkotmány helyett tehát *ostromállapot*. Képzelni lehet a csalatkozott bécsi nép keserüségét, mikor a plakátokat olvasta. Elkeseredése még fokozódott, látván a tüzérség felvonulását dübörgő ágyuival. Vad dühhel újult meg ismét a harcz. A külvárosok egynémely része valóságos csatamezővé változott.

Jellemző e rendkivüli idők közhangulatára, hogy a császári katonaság közül számosan nemcsak rokonszenveztek a nép törekvéseivel, hanem lehetőleg kimélték is azt a kényszerült összeütközéseknél. Igy a többi közt egy *Pillet* nevü tűzmester nyiltan megtagadta az engedelmességet, midőn századosa ágyutüzet vezényelt a szemben álló tömegre.

— Én nem lövök a védtelen népre, — válaszolt daczosan, s az égő kanóczot a földre dobta.

A felbőszült nép e szivós és makacs önvédelme roppant lehangolólag hatott az uralkodóház tagjaira. Ujabb tanácskozások kez. dődtek. Ismét keresték a mentő eszközöket. Valaki felvetette, hogy talán csillapítólag hatna az izgatott kedélyekre, ha a császár sétakocsizást tenne a belvárosban, s mutatná magát a népnek.

V. Ferdinánd erről először tudni sem akart. Félt, hogy esetleg

A szabadságharcz költői. — (Egykoru arczképek után.)

[illegible] elhite. Végre meg[illegible] rábeszélték, hogy del-
[illegible] Károly [illegible] legidősebb fia, Ferencz József
[illegible] kikérik. Mielőtt azonban elindultak
[illegible] tüntetésekben bocsánatot kért és [illegible]lkozott.

[illegible] nagyon is túlzott volt. A bécsi nép, — jól [illegible] császár az erőszakoskodásoknak nem oka, — [illegible] tüntetésekkel fogadta. Az uralkodót meglepte e [illegible]. Elérzékenyülve hajtogatta fejét jobra-balra s [illegible] mondogatta:

— Mindent megadok nektek, mindent!

Mig a császár sétakocsizását végezte: azalatt Lajos főherczeg [illegible]ban tovább folytak a tanácskozások a népnek teendő engedmények felől. Az értekezleten résztvett *István* főherczeg is, aki egyvátalan a leglelkesebb tüntetések központja volt bécsi időzése alatt. „*Éljen Magyarország nádora, ki megváltásunkra jött!*" — e szavakkal üdvözölte mindenütt a bécsi nép.

De István nádoron kivül, az uralkodócsalád majdnem valamennyi tagja résztvett e nagyfontosságú tanácskozáson. Ott volt Zsófia főherczegasszony is. Ezeken kivül több magasrangú hivatalnok, tábornok, mágnás: szóval az udvar kegyeltjei.

A tanácskozás most is rendkivül élénk és izgalmas mederben folyt. A kamarilla hivei Lajos főherczeg körül csoportosultak: mig azoknak, kik hajlandóságot mutattak az engedményekre, István főherczeg volt a szószólójuk. István főherczeg csodálkozását fejezte ki, hogy egyvátalában még lehetőnek hiszik az absolutismus fentartását. A bécsi forradalmat, — igy szólt tovább, — könnyen megelőzhette volna az udvar, ha kellő időben szabadelvü instituciókat léptet életbe. A főherczeg a magyarországi helyzetet is rendkivüli komolynak festé, ahol a háborgó közvéleményt szintén csakis engedményekkel, első sorban felelős miniszterium kinevezésével lehet lecsititani. Ha tehát elkerülni akarják azt, hogy Magyarország a legnagyobb bonyodalmakba sodortassék: úgy arra kell rábirni Ő felségét, hogy Magyarország kormányának vezetését Batthyány és Kossuth pártjából választott férfiakra bizza.

Kossuth nevének emlitésére a szörnyülködés hangja morajlott végig a termen.

— Csak ezt a nevet ne emlitsék itt, — jajdult fel Zsófia főherczegasszony és finom, fehér kezeivel betakarta füleit.

Lajos főherczeg alig tudott uralkodni magán. Kipirult arczczal fordult István főherczeg felé és indulatosan kiáltá:

— Ha ez megtörténik, minden el van veszve. S a császári család legjobban tenné, ha Angliában előre menedéket keresne. A kamarilla többi tagja, különösen gróf Hartig és báró Pilgram

A magyarok küldöttsége a bécsi egyetemen megköszöni a fogadtatást. (Egykoru rajz.)

szintén konokul ellenezte az István nádor által ajánlott engedményeket, azt mondván, hogy ezek megadása Magyarországnak Ausztriától való végleges elszakadására fogna vezetni.

E közben híre érkezett a rokonszenves fogadtatásnak, amelyben a császárt a nép részesíti. Ez a kedvező körülmény István nádor

részére billenté a mérleget. Azt hozta fel ugyanis, hogy a nép e kedvező hangulatát, mely a császár fogadtatásában nyilvánul, meg kell ragadni a nyugalom helyreállítására; ez pedig csak ugy érhető el, ha a kivánt alkotmány megadatik. Ez az egyetlen módja a forradalom gyors és sikeres lecsendesitésének. S noha Lajos főherczeg továbbra is mereven ragaszkodott visszautasító nézetéhez: ennek daczára az egybegyültek egyrésze, köztük János főherczeg, mégis megfontalandónak tartotta a nádor inditványát. Ujabb heves vita után végre abban történt a megállapodás, hogy az alkotmány engedélyezésére vonatkozó okmányt megszerkesztik és a császár elé terjesztik. Am, döntse el ő a teendő lépések irányát. Bár vonakodva, ebbe Lajos főherczeg is beleegyezett, nyilván azon hiedelemben, hogy a császár vissza fogja utasitani az alkotmány-pátens aláirását.

Végre a császár kocsikázásából visszaérkezett, de az ijedtségtől annyira elgyöngült, hogy környezete ágyba akarta fektetni. Oly izgatott volt, hogy egyre *sírt*. Alig tért egy kissé magához, az összes főherczegeket és a tanácskozásban résztvett urakat magához hivatta.

„Nem birunk ez alkalommal tartott nagy tanácskozásról hiteles adatokkal, — irja Reschauer, — csak magasrangu egyének szóbeli hagyománya után közöljük, hogy a császár, midőn az alkotmány engedélyezésére vonatkozó leiratot vele közölték, azonnal késznek nyilatkozott azt aláirni. A császári-család több tagja, továbbá gróf Kolowrat, gr. Montecuccoli, gr. Latour, gr. Hoyos a pátens aláirása és kihirdetése mellett nyilatkoztak; Lajos főherczeg, Hartig, Pilgram azonban most is ellenkeztek.“

A császár egy pillanatig habozva állott, majd hirtelen elhatározás által megkapatva, kezébe ragadta a tollat, hogy a nagyfontosságu államokiratot aláirja. E perczben Lajos főherczeg a császár elé lépett, hogy még egy végső kisérletet tegyen.

— Mielőtt az aláirásra elhatározná magát felséged, — szólt ünnepélyes hangon, — figyelmeztetem dicsőült atyja Ferencz császár végperczeire, ki mielőtt szemeit örök álomra húnyta volna, meghagyta, hogy a birodalom kormányzását az ő szellemében folytassuk.

E szavak épp az ellenkező hatást tették Ferdinándra. Mintha egy másodperczre fellobbant volna lelkében a szunnyadó akaraterő: beteges, sápadt arcza haragra gyúlt, bágyadt tekintete megvillant, s telve méltatlankodó haraggal kiáltá:

— Császár vagyok-e én, vagy nem? Aláirom, így határoztam! S ezzel gyorsan aláj egyezte nevét az alkotmány-iratnak. A reform hivei „Hoch“ kiáltásokban törtek ki, a császár szemében pedig köny csillant meg s mint aki nagy dolgot végzett, midőn legyőzte gyöngeségét, kimerülten rogyott a karosszékbe.

Lajos főherczeg halotthalványan nézte végig a nevezetes cselekményt, majd megfordult, s fejét daczosan fölvetve, szó nélkül távozott a teremből. Pártja leverve, hallgatagon sompolygott utána.

A régi rendszer csak most bukott meg valójában, s úgy tetszett, hogy Ausztriára egy jobb korszak virradt.

Az alkotmány engedélyezésének hirét végtelen lelkesedéssel fogadta a nép. A boszuért lihegő harag helyét egyszerre az engesztelékenység hangos öröme váltotta fel. A barrikád-harczoknak hirtelen vége szakadt. Az ostromállapot megszünt. A katonaság legfelsőbb parancsszóra a városon kivül ütött tábort, s az őrszolgálatot mindenütt a polgári nemzetőrség vette át.

Az egész Bécs öröm-mámorban úszott, midőn a *magyar országgyülés küldöttsége Bécsbe megérkezett.* Leirhatatlan az a lelkesedés, a melylyel a bécsi nép a magyarokat fogadta. A Jägerzeile, merre a bevonulás történt, csak úgy nyüzsgött a roppant embersokaságtól. Az ablakok megnyiltak: a férfiak kalapjaikat csóválták a levegőben, a nők kendőiket lobogtatták. Éljenrivalgás, virágdobálás, a fékevesztett örömnek százféle nyilvánulása fogadta lépten-nyomon a magyarokat. Számosan odatolongtak Kossuthhoz és csókolták kezét, ruháját.

A Fetzer-féle kávéház előtt már olyan torlódás támadt, hogy a magyarok kénytelenek voltak leszállani kocsijaikról. Itt tartotta Kossuth első rövid beszédjét. Természetesen a bécsi nép nyelvén: németül szólt, erősen magyaros kiejtéssel ugyan, de oly folyékonyan, annyi hévvel, hogy a közönség elragadtatással fogadta minden egyes kiejtett szavát.

Kossuth, a maga és társai nevében megköszönte e nem várt nagyszerű fogadtatást, majd a szabadságszerető bécsi nép hősies küzdelméről emlékezett meg magasztalólag. „Ausztria népei között még évszázadok mulva is, — mondá a többi közt, — nem lesz szív, mely titeket, bécsieket a felszabadítás körül kifejtett dicsőséges munkátokért áldólag ne említene.“

S midőn beszédje végén arra kérte a közönséget, hogy az út fáradalmaitól elcsigázott küldöttséget engedje át már most további feltartóztatás nélkül belvárosi szállására: azonnal helyet engedett a

tömeg és a tengernyi nép éljenző sorfala közt vonultak a magyarok egész a Szent-István templomig. A menet élén nemzetiszin zászló alatt a küldöttséggel jött jurátusok haladtak; utánuk pedig a bécsi egyetemi fiatalság aranyhimzésü selyem vánkoson a megkoszorúzott alkotmány-pátenst vitte. A lelkes tüntetés lépten-nyomon megujult. Boldog volt, ki a magyar küldöttség egy-egy tagjával kezet szorithatott. A jurátusok összeölelkeztek, összecsókolóztak a bécsi diáksággal. Számos hölgy, kinek nem volt kezeügyében virág, leoldotta nyakáról vagy hajából a tarka, szines szalagot és azt hajitotta az elvonuló menetre.

A szakadatlan tüntetések ily frenetikus kitörései közt érkezett a küldöttség szállására: a „Ferencz Károly“ vendégfogadóba, ahol már a bécsi egyetemi ifjuság díszőrsége várta.

Ámde, a küldöttség tagjainak vajmi kevés idő jutott a pihenésre. A tömeg körülvette a fogadót. A mint híre futott a magyarok megérkezésének, a messze külvárosokból újabb meg újabb csapatok özönlöttek a vendéglő elé, hogy lássák a magyarokat, de legkivált Kossuthot: az ünnepelt szónokot. Kossuth a felhangzó éljen-rivalgásokra a vendégfogadó ablakából intett köszönetet. De a tömeg nem elégedett meg csupán látásával, hallani is akarta őt. Kossuth végre kénytelen volt meghajolni a közönség sürgető kivánsága előtt és a népek testvériségéről oly elragadóan szép szónoklatot rögtönzött, aminőt a bécsiek még nem hallottak.

Hasonló hatásu beszédet mondott még Kossuth a bécsi egyetemen is, a hol a magyarok testületileg jelentek meg, hogy az ifjuságot, mint a reformok bátor kezdeményezőjét üdvözöljék. „E beszédek emléke — jegyezte fel egy jelenlevő, — örökké fenmarad Bécsben.“ „Kossuth e két szónoklata, — mondja emlékiratában Löhner, — olyan volt, mint a harmonikus zuhatag.“

S míg a nép ily lelkesen tüntetett a magyarok mellett: azalatt a Burgban ismét megindult a cselszövés. A kamarilla csak az imént szenvedett veresége daczára sem adta fel a játszmát. Most a magyarok ellen fordult titkos befolyásának erejével. Előbb azt mondták, hogy a király beteg: az utóbbi napok izgalmai annyira kimeritették, hogy semmiféle küldöttséget sem fogadhat. Majd azzal a kifogással álltak elő, hogy a magyarok kivánságait összhangba kell hozni az örökös tartományok alkotmánykérdésével; ez pedig időt igényel. Menjenek tehát csak a deputátus urak szép nyugodtan haza, a feliratot majd átadja Lajos főherczeg Ő felségének.

A nádornak egész tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a fogadtatást kieszközölje, amely márczius 16-án déli egy órára végre mégis kitüzetett.

Az országos küldöttség felvonulása a Burgba ujabb várt alkalmul szolgált a bécsi népnek a magyarok melletti tüntetésre. Az utczák,

Az első magyar miniszterelnök.
(Batthyány Lajos gróf.)

a hol a küldöttségnek kellett elvonulnia, zsúfolásig megteltek közönséggel. A nép lelkesedését csak növelte az a ragyogó fény és páratlan pompa, a melyet a magyar urak ez alkalomból kifejtettek. Ősi magyar diszbe öltözött a küldöttség majdnem valamennyi tagja. A bogláros kal-

pengék, az aranynyal zománczos művek, a drágaköves kardok szemkápráztató látványt nyujtottak. A menet élén, szintén diszbe öltözve, a jurátusok mentek. Legelől Szarvady Frigyes, — ki később, különösen az emigratió idején oly nagy szolgálatokat tett a magyar ügyeknek, — egy nagy selyem trikolort vitt. A küldöttség előtt, harsány dalpengés között, a bécsi nemzetőrség egy diszszázada haladt, utat törve a tömegben a menetnek.

A menet csak lépést haladhatott. Söt a Mehlmarkton a torlódás olyan nagy lett, hogy kénytelenek voltak egy perczre megállani. A közönség ezt az alkalmat arra használta fel, hogy Kossuthot ujabb szónoklásra birja.

Kossuth mellett egy fiatal bécsi polgárasszony állott, karján mosolygós arczu, kedves, szőke gyermekkel.

Kossuth, egy hirtelen támadt ötlettől megkapatva, kivette az anya karjaiból a gyermeket, s azt megcsókolva magasra emelte.

— Íme, — szólt — a szabad Ausztria jövendő polgára. A mi hivatásunk, — így folytatá tovább, — szabadságért küzdeni, gyermekeink hivatása lesz e szabadság áldását élvezni, de azt fenn is tartani. Nézzétek e gyermeket! Ha felnő erhinva, akkor a szabadság már régen az összes emberiség közös birtoka leend. E gyermeke, az ifjusága a jövő. Azért éljen a jobb jövő!

E megható jelenet, — a mint a fincska édes mosoly közt kis kacsóival körülfonja a beszélő Kossuth nyakát, — kivált a nőkre oly mely hatást tett, hogy nem egynek köny gördült ki szeméből. Aztán körülözönlötték Kossuthot, kérve kérvén őt, hogy csókolja meg ennek is, annak is a gyermekét, mert az ő csókja bizonyára áldásthozó leend.

Csak nagynehezen, mintegy negyedórai feltartóztatás után indulhatott tovább a küldöttség és a közönség szakadatlan tüntetése közt ért a császári-lakhoz.

V. Ferdinánd a trónteremben fogadta a küldöttséget, amelynek vezetője és szónoka István főherczeg volt. A nádor átnyujtván a feliratot, lendületes beszédben kérte a királyt, hogy teljesitse a hű magyar nemzet kivánságait.

. . . „E kivánatok — igy szólt a többi közt, — a nemzet alkotmányos életének, szellemi és anyagi javainak, a kor igényei és a körülmények sürgős volta által szükségelt kifejtését tárgyazván, ez által a szellemi és anyagi erők azon lelkesült összhangzásának eleknitésére vannak irányozva, amelyben a jövendő minden eseményei közt a királyi szék rendithetlen támaszát találandja fel.

A magyar nemzet, — igy szólt tovább, — teljes bizalommal teszi le hő kivánságait a trón zsámolyához, meg levén győződve, hogy Felséged bizalmat tanusitand a nemzet iránt, mely valamint eddig törvényes fejedelmei hatalmának és dicsőségének

Batthyány Lajos grófné szül. Zichy Antónia.
(Barabás 1848-iki rajza.)

mindenkoron a legszilardabb oszlopa volt, ugy a jövendő idők viszontagsága között is mindig azon valtozatlan hűseg es szeretet erzetétől lesz lelkesitve, melylyel alkotmányos szabadsagaert s honáért hevülni soha meg nem szünik. . . .

V. Ferdinánd a felirat átvétele után, töredezett magyarsággal, halk hangon ekként válaszolt:

„A magyar nemzet hűségi biztositását köszönöm és kivánságait mielőbb sikeresiteni óhajtom. Szeretett Magyarországomban mindig biztam és annak hűsegére ezentúl is számot tartok.“

E rövid válaszra, amelyben semmiféle *határozott* igéret nem volt, felhangzott ugyan a hagyományos „éljen“, de a távozó küldöttségi tagok lelkében akaratlanul felmerült az aggodalom, hogy a nemzet kivánságainak teljesülése elől az akadályok még most sem hárultak el egészen.

És ez az aggódás csakugyan jogosult volt, mert a főherczegek tényleg felhasználták minden befolyásukat, hogy a magyar küldöttség törekvéseit meghiusítsák.

És megindult ujólag a harcz a kamarilla és a kivánságaikhoz ragaszkodó magyarok közt.

István nádor törekvése odairányult, hogy a felirat még bécsi időzésük idején nyerjen kedvező elintézést s királyi kézirattal hatalmaztassék fel az alkotmányos reformok keresztűlvitelére. A nádor el is készíté a királyi kézirat vázlatát, amelyet mindjárt a kihallgatás után Szögyény-Marich alkanczellárnak adott át, hogy azt közölje a főherczegekkel.

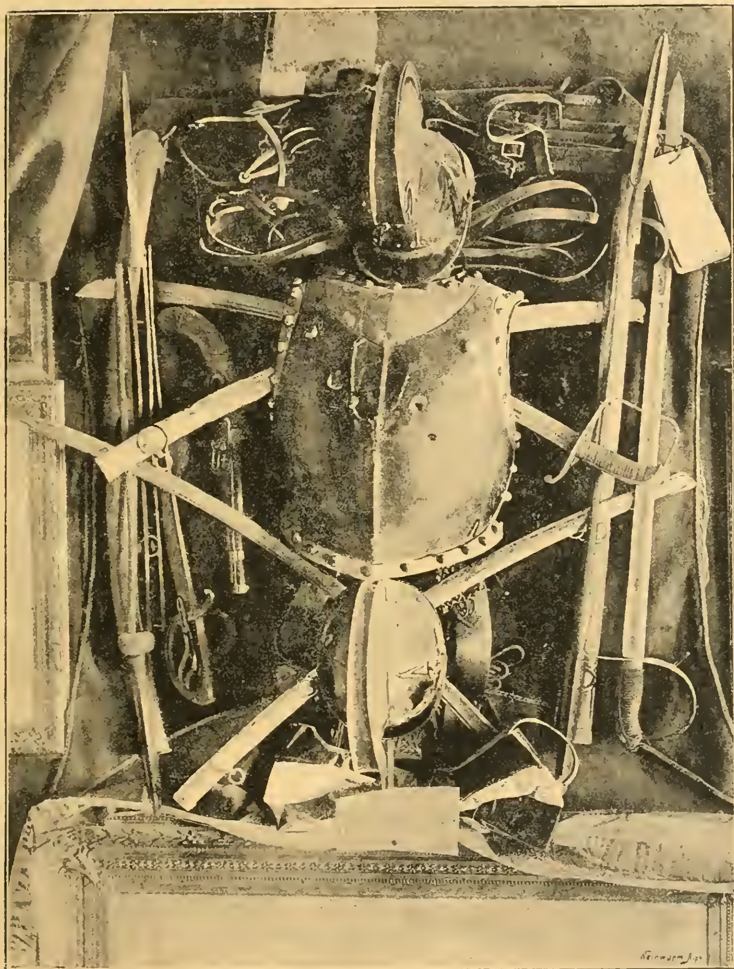
Batthyány, Széchenyi, Eszterházy Pál herczeg, kiknek már előző időből magas összeköttetéseik voltak az udvarnál, szintén sokat fáradoztak az ügy érdekében.

Hogy mennyire feszült és ideges volt a hangulat ez emlékezetes napok alatt, — élénken jellemzi Eszterházy Pál herczeg esete.

Eszterházy ugyanis kihallgatást kért Lajos főherczegnél, hogy ha lehetséges, engedékenységre birja őt. A bejelentés után a főherczeg egyik segédtisztje által kiüzentette, hogy várakozzék.

Erre a dúsgazdag magyar főúr, haragra lobbanva, odafordul a segédtiszthez és hangosan, hogy a belső termekbe is behallatszott, imígy felel:

— Mondja meg a fenséges főherczeg úrnak, hogy most, midőn a korona megtartásáról, vagy elvesztéséről van szó, nincs ideje az udvari etikette formaságaihoz ragaszkodni.

Az osztrák lovasság fegyverzete és felszerelése 1848—49-ben.

(Az orsz. ereklyemuzeumban felvett csoportkép.)

Ez hatott. A másik pillanatban kinyilt a belső-terem ajtaja és a főherczeg maga jött Eszterházy elé.

A délután folyamán Ferencz Károly főherczegnél hosszas értekezlet tartatott, amelyen résztvett Szögyény és báró Jósika Samu erdélyi kanczellár is. A tanácskozás folyamán Szögyény előterjeszté a nádornak a királyi kéziratra vonatkozó szövegezését. Valamennyien ellene szóltak. Leghevesebben Jósika Samu, aki azzal állott elö, hogy a magyar országgyülés kivánsága összeférhetetlen a pragmatica sanctióval. Az értekezlet azzal a határozattal végződött, hogy az összes erre vonatkozó iratok tétessenek át véleményadás czéljából a kanczellária országgyülési bizottságához.

Szögyény rögtön összehivta a bizottságot, amely kivüle Bartal, Zsedényi és Torkos tanácsosokból állott. Az értekezleten megjelent Jósika is, ki előbbeni merev álláspontjából engedve, most már azt tanácsolta, hogy a nádor kézirat-szövegezését vegyék csak tárgyalási alapul, de a pragmatica sanctio helyes értelmezésének megfelelő módositást tegyenek rajta. Épp e fölött tanakodtak, midőn az ülésterembe lépett Vay Miklós koronaőr, kiről köztudomású volt, hogy éppenséggel nem rokonszenvezik Kossuth politikájával. Amde, Vay is azon nézetének adott kifejezést, hogy helytelen dolog volna most, ez izgatott hangulatban visszautasitó választ adni a küldöttségnek, mert az a visszautasítás könnyen leterelhetné a magyar országgyűlést a törvényesség teréről. A bizottság tehát most már minden tétovázás nélkül abban állapodott meg, hogy a feliratban foglalt kivánságok *teljesítése* ajánltassék Ő felségének. Bartal György mindjárt meg is szerkesztette az István nádorhoz intézendő királyi kézirat szövegét, a melyet Szögyény nyomban közölt Ferencz Károly főherczeggel.

Ujabb értekezlet indult meg tehát, amelyre István nádor is meghivatott. A főherczegek meglepetve hallgatták végig a királyi kézirat szövegezését, aztán szemrehányásokat tettek Szögyénynek ez engedékenységért.

— Midőn István főherczeg Ő fensége állását kötötte e kivánságok teljesitéséhez, — válaszolt mentegetőleg Szögyény — a kanczellária nem adhatott más véleményt.

Lajos főherczeg most a nádorhoz fordult s tele keserű szemrehányással mondá:

— Neked fogjuk köszönni, ha elvesztjük Magyarországot.

— Belátom, hogy talán hibáztam, — válaszolt nyugodtan

István főherczeg, — amiért öntől, kedves nagybátyám és Ő felségétől bocsánatot kérek, de nem tehettem másként. Egyébiránt most is megmaradok azon elhatározásom mellett, hogy visszautasitás esetén állásomat Ő felsége rendelkezésére bocsájtom.

— Bármi történjék is, — pattant ki erre Ferencz Károly főherczeg, — én mint praesumtiv-örökös ez engedményekhez nem adhatom beleegyezésemet.

Eközben egy újabb, meglepő, váratlan dolog hozta ijedtségbe az udvart. Megérkezett a pesti márczius 15-iki események hire. A bővebb részletek még hiányoztak ugyan, csak azt tudták, hogy a tömeg önkényüleg eltörölte a hírlap-czenzurát, kiszabadítá börtöneikből a status-foglyokat, demonstrál és fegyverkezik; de ez is elég volt, hogy a főherczegek makacs ellentállását megtörje.

E riasztó hir hatása alatt azt határozták tehát, hogy a kivánt kézirat kibocsátását fogják ajánlani a királynak. Később alkalomadtán, majd keresnek és találnak rá módot, hogy az engedmények teljes egészükben vagy legalább részben visszavonassanak.

Az udvar ezen időbeli izgatott hangulatáról, úgyszintén a magyar küldöttség bécsi időzéséről, érdekesen ad számot maga Kossuth ama felolvasásai egyikében, amiket az ötvenes évek elején a magyar ügy érdekében Angliában tartott.

. . . . Amint korszerü politikai javitásaink Pozsonyban az országgyűlés mindkét tábláján keresztül mentek, — így szól Kossuth e felolvasásában, — országos küldöttség lett István főherczeg nádor vezetése alatt Bécsbe menesztve, hogy a királyi szentesítést kieszközölje. Tagja voltam e küldöttségnek. Gőzösre szálltunk a parton ezernyi ezer nép örömkiáltásai között, mely minket magyar argonautáknak nevezett, kik utrakeltünk az igazság aranygyapjának keresésére. Amint gőzösünk a Duna habjait szelve, előre tört, felséges szivárvány-iv tárult fel a légben hajónk előtt, mintegy diadalkapu-boltozat a sokat zaklatott magyar nép soká késett boldogságának templomához. Az irás ama mithikus tüneményére emlékeztetett, melyet örök szövetség jelének mond a hitrege isten és a föld élő teremtményei között. A természet is ünnepelni látszott a magyar nép loyalitását, melylyel békeszövetségre nyujtá ki kezét az őt századokon át méltatlanul sanyargatott fejedelmi ház felé.

Bécs forradalmi állapotban volt. A polgárvér kiontása miatt feldühödött nép kényszeritette az udvart, hogy a Windischgrätz parancsnoksága alatt állott harminczezer főnyi hadsereget a várostól több órai távolba elparancsolja. A város kapui a nép kezében voltak s a fölfegyverzett polgárok nagy vigyázattal őrködtek minden ki- és bejárat felett. Ilyen volt Bécs a magyar „argonauták“ idején.

De én még csak nem is álmodtam a dolgok felől, mik reám Bécsben vártak. Idegen földön idegen voltam, kit személyesen a császári városban alig ismert valaki, de még hangzott a húr a felvillanyozott bécsi nép szivében, melyet

számára szabadságot követelő szavaim rezgésbe hoztak, — s én, az igénytelen idegen, oly határtalan ragaszkodással láttam magamat körülvéve, mely a válságok perczeiben a gyenge kéznek is hatalmat ad: hajtva vagy visszatartva, de belemarkolhatni a történelem kerekének küllőibe.

Lázasan ingerült százezer ember kiséretében érkeztem szállásomra. Este a nép frenetikus ujjongásai között miriad lámpa fényénél szemlét tartottam az utczákon felállított ötvenezernyi polgári katona felett, s a mint a császári lak elé értem, melynek sötét, hallgatag ablakai mögül a büszke császárok ivadékai remegve lesték a végzet itéletét, — végig czikázott agyamon a gondolat, hogy mi történhétnék a Burgnak ügyefogyott gazdáival, kiknek minden oltalma a Burg udvarán tanyázott két dragonyos századból állott s kik előtt az elzárt városból minden kimenet elvágva volt, mi történhetnék velük egy negyed óra alatt, ha én a körültem tátongó puskaporos aknába az élő szó szikráját vetném bele, ott a hol az irott szó is lángot gyujtott, mely az absolutizmus százados épületét elhamvasztotta. De engem, ki csak igazságot jöttem keresni hazámnak, nem vitt kisértetbe az alkalom.

Vártunk. Nap múlt el nap után s ők ott a Burgban a kamarilla ármányainak habjai által hányatva határozatra jutni nem birtak. Megtagadni tőlünk az igazságot még nem volt bátorságuk, — megadni nem volt erkölcsük. Haboztak, lesve amaz ostoba valószinütlenségek egyikét, melyekkel a sors szeszélye a Habsburgokat oly sokszor megmentette, s ezt lesve forralták a gonoszságok terveit. Én megsokallottam a kinos bizonytalanságot, mely az általános forrongás közben Magyarországon a hosszutűrés fonalát megszakithatná (minek az ország fővárosában már is jelei mutatkoztak) és felmentem a Burgba egyedül, kiséretlenül, s híven előadva a helyzetet, kijelentettem, hogy határozott választ kivánok: akarnak-e hazámnak igazságot szolgáltatni, vagy nem? — mert ha ily választ nem kapok, megyek oda, ahová követi kötelességem hiv; s ha én elmegyek megmondani nemzetemnek, hogy igazságra nem számithat: tudhatják, hogy mi lesz a következés.

Erre a gyermektelen császár trónörökös testvére, a hatalmat kezelő Ferencz Károly főherczeg azt felelé, hogy „Őfelsége elísmeri kivánságaink igazságát, szivesen is teljesítené, csak Bécs nyugodt volna, nehogy úgy látszassék, hogy nem szabad akaratból, nem atyai szivének sugallatából, hanem forradalom nyomása alatt szolgáltatott hű magyar nemzetének igazságot.“

— Adja nekem fenséged becsületszavát, — felelém — hogy meg is adják s becsületesen meg is tartják, a mivel jog s igazság szerint nemzetemnek tartoznak, s én nyugalmat szerzek az osztrák-háznak Bécsben.

— És az osztrák-ház önnek örök hálára lesz kötelezve, — mondá a főherczeg és szavát adta, és adott szavát meleg kézszorítással kisérte.

— Az egyedüli hála, melyet kivánok: igazság nemzetem iránt, — válaszolám. Fölemelt fővel mondhatom, hogy ez nap az osztrák-háznak leghívebb, legönzéstelenebb támasza én valék, s mert hittem a jó erejében a gonosz felett, tettem nekik szolgálatot, minél nagyobbat ember nem tehet.

És az igazság, melyre szavukat adták?

Szegény, szegény hazám! mire jutottál! — Azonban 'szavukat adták: én elmentem a várból számot adni az országos küldöttségnek eljárásom felől s helyeslését kapva, értekezésbe bocsájtkoztam a bécsi mozgalom vezetőivel, kiket

A szabadságharcz irói. — (Egykoru arczképek után.)

nem volt nehéz meggyőznöm, hogy a magyar reformok szentesítése Ausztria alkotmányos életének érdekében áll. Megtétettek a rendelkezések, hogy Bécsben nyugalom legyen. Én felkérettem a császárt István főherczeg által, hogy másnap tegyen nyilt kocsiban sétakocsizást a városban, fejemmel állván jót, hogy öröm és lelkesedés kitörésével fog fogadtatni.

Ugy történt. — Aztán gróf Batthyány Lajos kijelölt miniszterelnökünk (kinek loyalis hűségét később golyóval fizették meg!) és herczeg Eszterházy és én késő éjjel az udvarhoz hivattunk. István főherczeg a császárhoz vezetett, ki Ferencz Károly főherczeg jelenlétében tudtomra adta, hogy nemzetünk kivánságai teljesíttetnek, másnap a királyi szentesítés ünnepélyes alakban megtörténik s gr. Batthyány Lajos a független magyar felelős miniszterium megalakításával megbizatik.

És ugy lőn. A királyi szentesítés megadatván, hazánk alkotmánya és függetlensége intézvényes biztosítékokkal lett körülvéve; mi őszinte magyarok egy barátsáságos búcsúszót intézve Bécs lakosaihoz, melyben őket az uralkodóház iránti hűség érzetére buzditottuk, azon bizalomban hagytuk el a császári székvárost, hogy hazánk közgazdászati tekintetben nem leszen többé idegen érdekek áldozata."

Amint Kossuth ezen elbeszéléséből is kitűnik, az udvar csakis a forradalomtól való félelem hatása alatt adta beleegyezését a magyar miniszterium alakitásához.

A főherczegek különösen Kossuth személye ellen viseltettek legyőzhetetlen ellenszenvvel. Őt okolták, hogy a magyar nemzet ily követelésekkel áll elő: sőt a bécsi forradalom kitörését is csaknem kizárólag Kossuth agitációjának tulajdonitották. S midőn az események kényszerű hatása alatt végre mégis meghajoltak: legalább azt kötötték ki, hogy az alakítandó uj kormány tagjai közé Kossuth ne vétessék fel.

A nádor magára vállalta, hogy a főherczegek e kivánságát közölni fogja magával Kossuth Lajossal.

István főherczeg este nyolcz órakor csakugyan magához kérette Kossuthot, aki e látogatását és annak eredményét, egy alkalommal, már turini visszavonultsága idején, maga beszélte el Ábrai Károly írónak.

Kossuth megérkezésekor, — így írja le Ábrai egyik emlékjegyzetében Kossuth e visszaemlékezését, — a nádor komoly arczán valamely bánat felhője látszott borongani. Lassan, mintha maga is röstellené, adta elő, hogy a császári család tagjai bizonyosan téves információk alapján félnek Kossuthtól, hogy a kezébe adott hatalmat esetleg szenvedett üldöztetései megtorlására fogja felhasználni.

Kossuth sietett biztosítani a nádort, hogy éppenséggel nem akar a kormány tagja lenni: egyedüli jutalmul azt óhajtja, hogy mint a szabad hazának független polgára élhessen.

A nádor arcza pillanatra felderült.

Az 1848—49-iki magyar honvédség fegyvergyakorlatai. — (Az 1848-iki honvéd-oktató könyvből.)

— Tehát ön csakugyan nem kiván miniszter lenni? kérdezte szinte csodálkozva.

— Biztositom királyi fönségedet, — válaszolta Kossuth, — hogy ez lenne a legnagyobb áldozat, amit hazámnak hoznom kellene.

— Ez esetben kérem, legyen szives még kevés ideig várni, mert Batthyány Lajos grófot is magamhoz kérettem.

Batthyány grófot néhány percz mulva csakugyan bejelentették. A nádor arra kérte Kossuthot, hogy a szomszéd teremben várja be beszélgetésök eredményét.

Nem sokáig kellett várnia. Alig tiz percz mulva a nádor egyik belső segédtisztje által már hivatta.

— A gróf, — e szavakkal fogadta Kossuthot a nádor, — lehetetlennek tartja, hogy ön nélkül ministerium alakitható legyen.

— Bármily kabinet, fönség, — szólalt meg Batthyány, — Kossuth nélkül huszonnégy óráig sem tarthatná fönn magát, mert hazánkban az alkotmányos szabadság és ennek biztosítéka most a Kossuth nevével van összeforrva.

Kossuth ellenvetéseket próbált tenni, de Batthyány kijelentette, hogy nála nélkül meg sem kisérli a kabinet-alakítást.

— Akkor nincs más mód, — mondá a nádor, — mint hogy megteszem az utolsó lépést: s vagy megnyerem még ma a ministerium alakitásához a szükséges legfelső beleegyezést, vagy visszabocsájtva állásomat Ő felsége rendelkezésére, mint hazám egyszerü polgára fogok önökkel visszatérni, hogy résztvegyek a nemzet jogainak kiküzdésében. Most térjenek szállásukra s várják be, mig üzenni fogok.

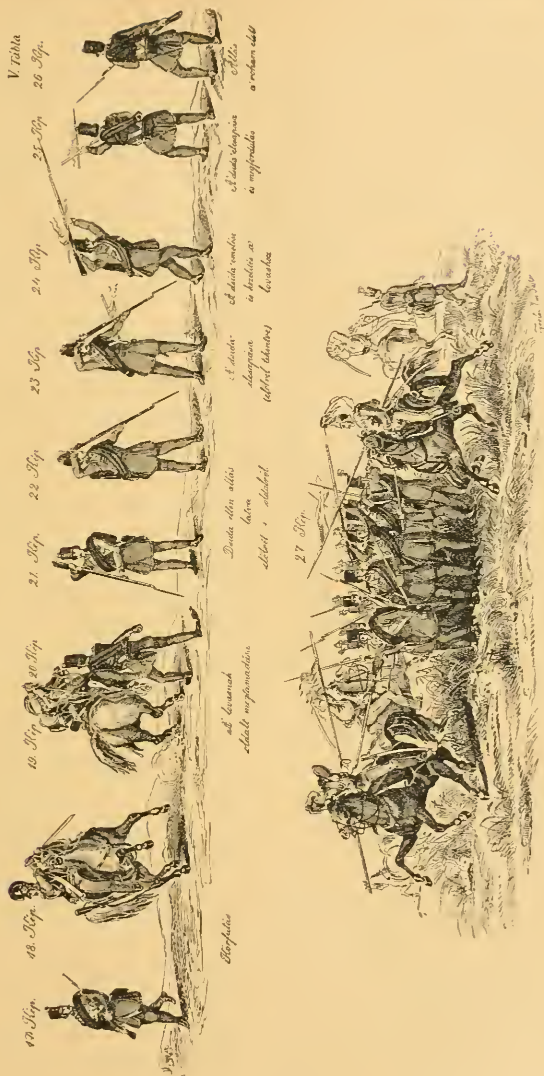
Remény és aggodalom közt hagyták el a nádort, a lázbeteg nyugtalan türelmetlenségével várva vendéglői lakásukon az események végkifejlését.

Mintegy másfélórai kínos várakozás után végre a nádor egyik segédtisztje kopogtatott be hozzájuk, azzal az üzenettel, hogy jöjjenek azonnal a főherczeghez a Burgba. A nádor mindjárt belépésük alkalmával hevesen ragadta meg Batthyány gróf kezét.

— A nemzet óhajtása teljesült, — mondá örömteljes arczczal. S én a legnagyobb jutalomnak tartom, hogy ennek eszközlésében nekem is volt némi részem. Jöjjenek, — folytatá, — a király várja önöket.

Eszterházy Pál herczeggel együtt, ki megérkezésük alkalmával már ott volt, a király elé vezették őket.

Esti tíz óra már elmult. A Burg folyosóinak titokzatos csöndjét csak a szolgálatra kirendelt őrség halk lépteinek zaja zavarta meg.

Az 1848–49-iki magyar honvédség fegyvergyakorlatai. — (Az 1848-iki honvéd-oktató könyvből.)

V. Ferdinánd dolgozó-szobájában fogadta a belépőket. A császári család tagjai közül egyedül Ferencz Károly főherczeg volt jelen.

Ferdinánd a nádor felé fordulva, kijelenté, hogy a magyar nemzetnek független magyar miniszterium alkotása iránti kivánságát elfogadja, s hogy már holnap meg fog jelenni az erre vonatkozó, s a nádorhoz intézett kézirat.

A magyarok mélyen meghajolva fogadták e kijelentését; a nádor pedig meleg szavakban köszönte meg a király jóakaratát, biztosítván őt a magyar nemzet hűségéről és hódolatáról.

A hivatalos fogadtatás után, az úgynevezett cercle alkalmával olyan jelenet játszódott le, amely mindennél jobban jellemzi V. Ferdinánd félénk természetét és naiv kedélyvilágát.

Mint a csíntevő gyermek, ki büntetéstől tart, kezeit összetéve fordult István főherczeghez, s panaszos, esdő hangon, sajátos bécsi népszólással könyörögte:

— Aber i' bitt dich, nimm mir meinen Thron nitt!... (Kérlek, ne vedd el a trónomat!)

S midőn a nádor biztosította, hogy ő továbbra is csupán leghűségesebb alattvalója akar maradni: boldog mosoly jelent meg sápadt beteges arczán. S most már egész vidáman, mintha egy nagy kő esett volna le szivéről, szólt Kossuth Lajoshoz:

— Ugy-e ha ön lesz pénzügyminiszter, majd sok pénzt fog adni nekem?

„Kitörni készülő mosolyunkat, — jegyezte meg Kossuth e jelenet elbeszélésekor, — elfojtotta a fájdalom érzete. „Szegény gyermek-király!“ — sóhajtánk fel magunkban.

Bécs közönsége a legnagyobb érdeklődéssel kisérte azt a szivós küzdelmet, amelyet a magyarok küldetésük sikere érdekében kifejtettek. Egész délután nagy tömegek hullámzottak a Burg előtt. A közönség nyugtalanságát még fokozta az a sok különféle hir, amely a délután folyamán szárnyra kelt. Majd azt ujságolták, hogy a császárt a nagy izgalmak miatt ideggörcsös-roham lepte meg; majd meg annak terjedt el a hire, hogy a küldöttségi tagokat el akarják fogni.

Este végre minden kétséget eloszlatott Kossuth, Batthyány és Eszterházy visszaérkezése a Burgból, akik bécsi barátjaikkal nyomban tudatták a kivívott eredményt.

A bécsi nép együtt örült a magyarokkal. „*Éljen a császár! Éljen Batthyány Lajos magyar miniszterelnök!*“ hangzott végig Bécs utczáin.

Gracza 1848–49-iki szabadságharcz története

Egykori eredeti jelmezek után festette Kiss L.

AZ ELLENSÉG TÁBORA.

Az osztrák és orosz hadsereg, továbbá az oláh, szerb és hurbanista lázadók fegyverzete és felszerelése 1848–49-ben

Ugyanezen este még egy csomó jurátus érkezett Pozsonyból, akik fáklyafény mellett a Rákóczy-induló harsogása közt tartották bevonulásukat a császárvárosba. Szállást nem kaphatván, a Lipótváros korcsmáiban széledtek el. Az „Arany bárány"-nál egész éjszakán szólt a vidám czigánymuzsika. S úgy itt, mint a többi vendéglőben, a bécsi nép pittymallatig együtt mulatozott a jókedvű magyar fiúkkal, éltetvén a népszabadságot és testvériséget.

Másnap, márczius 17-én István főherczeg a király következő kéziratát vette:

Kedves öcsém, fönséges főherczeg, Nádor úr! Azon alázatos felírásból, melyet Magyarországom rendei nevében Kedveltséged által kezemhez vettem, megértvén a hű magyar nemzet kivánságait, semmit nem kések atyai szivem tiszta sugallatából kijelenteni: hogy mindazon kivánságoknak teljesítésére, melyektől kedvelt Magyarországom boldogsága és alkotmányos felvirágzása már most feltételezve van, szivesen fordítandom gondjaimat. És ez okból tudtul adom Kedveltségednek, hogy miután Kedveltséged, mint az ország rendeinek egyhangú akaratával elválasztott s általam megerősített nádor s *királyi helytartóm* a törvények értelmében teljes hatalommal fel van ruházva, ezen országot a hozzákapcsolt részekkel együtt, a korona egységének és birodalommali kapcsolatnak épségben tartása mellett, az országbóli távollétem alatt, a törvény és alkotmány ösvényén kormányozni; én a hű karok és rendeknek egy, a honi törvények értelmében független, felelős miniszterium alkotása iránti kivánatát elfogadni hajlandó vagyok; — Kedveltségedet egyszersmind felhatalmazván, miszerint e végre a Kedveltséged által előttem megnevezett férfiakból nekem teljesen alkalmatos egyéneket jelöljön ki; egyúttal pedig oda munkálkodjék, hogy ezeknek hatásköre iránt czélszerű tövényjavaslatok, — a karok és rendek által is helyes és kedveltnek tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásával, mely a pragmatica sanctio által egyesült s atyai gondoskodásomra egyformán jogosított örökös tartományaim között létezik, — az országos felirásban érintett egyéb törvényjavaslatokkal együtt a karok és rendek által terveztessenek és további elhatározásom alá mielébb terjesztessenek. Adja Kedveltséged e soraim foglalatát, mely kedvelt Magyarországom mindenkor atyailag ápolt boldogsága iránti atyáskodó indulatomból származik, mint a Kedveltséged által elémbe terjesztett kivánságokra tett legfelsőbb válaszomat, az ország rendeinek tudomására.

Bécs, böjtmáshó 17-én 1848. *Ferdinánd*, s. k.

Az országgyűlési küldöttség tehát czélját érte. A biztosíték, hogy az alkotmányos reformok, annyi küzdelem után, végrevalahára mégis megvalósulnak, immár ott feküdt a nádor kezében. Most már csak a nemzettől függ, — úgy hitték legalább az öröm e perczeiben, — hogy a király igérete mielőbb valósággá legyen, az írott szó testet öltsön.

A nádor, mint királyi helytartó, kapott meghatalmazása alapján Batthyány Lajos grófot legott a független magyar miniszterium elnökévé nevezte ki, s egyúttal megbízta őt a kormány alakításával.

A küldöttségnek nem volt tovább mit keresnie Bécsben. Sietett haza, hogy az újjáalakítás korszakalkotó nagy munkájához mielőbb hozzáfoghasson. Mielőtt azonban hajóra szállt volna, meleghangú bucsúszózatot intézett a bécsi néphez, mely a magyarokat a rokonszenv annyi jelével halmozta el. E bucsúszózat a következőleg hangzott:

Bécs polgáraihoz!

Ausztria népeinek szabadsága feltámadt. Azon veszélyes irány, mely a népek közötti egyenetlenséget ápolta, nem létezik többé. Ezentúl a kapocs, mely mindnyájunkat a szeretett uralkodóház jogara alatt egyesít, nem a közös szolgaság, hanem a közös szabadság köteléke, mely tartós, állandó, elszakíthatatlan mindnyájunkra nézve, mert mindnyájunk által ápoltatik.

Testvérek! A mi kivánságaink teljesítvék. Felelős magyar miniszterium, a nemzeti képviselők többségéből alakitva, — a szabad sajtó és a közvélemény által ellenőrizve, fogja Magyarország ügyeit vezetni. Ez kezességül szolgál, hogy a ti kivánataitok sem maradnak teljesitetlenül.

Testvérek! Mi egygyek leszünk a szabadságban, erősek az egyetértésben, hatalmasak az összeköttetésben, melyeket kölcsönös vonzalom, őszinte bizalom és az uralkodóház iránti közös szeretet még inkább megerősíteni fognak.

Testvérek! Ti éreztétek, hogy ügyünk közös. A szives fogadtatás, melyben részesítettetek bennünket, örökre szivünkbe vésve marad. Üdvkiáltásaitokra a feleletet hazánk földjéről fogjátok visszhangozva hallani.

Testvérek! Köszönjük a szives fogadtatást, a melyre az uralkodóházra, a közös szabadságra, Auszria népeinek testvériségére szivünkből fakadó háromszoros „éljen"-nel felelünk.

Bécs, 1848. márczius 17-én.

A magyar országgyülés küldöttsége.

A bécsi egyetemi hallgatósághoz pedig Szarvady Frigyes intézett a magyar ifjúság nevében hasonlóan meleghangú bucsúszót.

A küldöttség bécsi útját természetesen az egész ország a legfeszültebb érdeklődéssel kisérte. Tudta mindenki, hogy az alkotmányos reformok sorsa forog koczkán. S amily aggodalommal volt eltelve a közönség a bizonytalanság első napjaiban: épp oly kitörő örömmel fogadta a kedvező hireket. Különösen Pozsonyban és Pesten lesték lázas türelmetlenséggel a Bécsből érkező tudósításokat. Pest különben már ekkor benne volt a forradalomban. Épp azon a napon, midőn az országgyűlés küldöttsége a legjobb reménységgel eltelve vígan hajókázott a császárváros felé: Pesten a márcziusi ifjuság, — merész elhatározással megelőzvén az eseményeket, — maga csinált egy darab történetet. S mikor a küldöttség aggódva járta az audiencziákat, hogy a nemzet kivánságainak teljesítését kiesdekelje: maga a türelmét vesztett nép részben már megvalósítá azokat.

Midőn az országos küldöttség útra kelt, hogy a kivívott reformokat elhozza a nemzetnek: a pesti váratlan események csodálatos lefolyását már ismerték az egész országban. Ismerték Pozsonyban is. De a pozsonyiak eleve értesültek már a Bécsben történt dolgokról is.

A pozsonyi hajóállomásnál tehát a visszaérkező küldöttségi tagokat a győzelmes forradalom hevétől lelkesedésre gyuladt újjongó tömeg üdvözölte. Különösen Batthyány és Kossuth ünneplésével nem tudott betelni az örvendező közönség. Sűrű csoportokban, rivalgó éljenzés közt kisérte a két vezérférfiút a Zöld-fába, a hol szállva voltak.

Jelenet a bécsi forradalomból. (A Jäger-barrikád ostroma.)

Kossuth a vendéglő erkélyéről rögtönzött beszédben köszönte meg a rokonszenves tüntetést.

. . . . Mint a magyar szabadság hirnökei, — így szólt többi közt Kossuth, — üdvözöljük Magyarhon szabadságának napját.

Megjöttünk Bécs falai közül, hol az absolutismusnak századokon keresztűl tartogatott rendszere összedőlt.

Testvéri szeretettel fogadtattunk azon nép által, mely a szabadság kivívásának tettére Pozsony falai közül kapta a biztató szót. A mi közelségünknek híre

Ausztria számara az alkotmany magadásának percze volt. Hiszszük és reméljük, hogy a szomszéd birodalom népei azon alkotmányt, mely most szóban van, tetté fogják érlelni.

Mi minket illet, még nem sok hetek előtt az volt kivánságunk, hogy reformjainkban, tövényeinkben, közigazgatásunkban nem Bécs, hanem Buda felé haladjunk. Most már nem Buda felé haladunk, hanem törvényhozásunkban, szóval a nemzet jovendőjének intézésében *Budán benn vagyunk.*

A magyar megtartotta és megtartja e nehéz napokban is hűségét a király iránt s a király nevében István főherczeg, teljes hatalommal felruházott királyi helytartó fogja a független felelős magyar miniszterium által Budáról kormányozni az országot. . . .

Most Kossuth bemutatta a közönségnek az első független felelős magyar miniszterelnököt, Batthyány Lajos személyében, s kezét a gróf vállára téve, imígyen folytatá:

. . . Ime! Itt azon férfiu, kit a nemzet kivánsága következtében a király akarata a nemzet felelős miniszteriumának első alkotója és elnökévé kinevezett. Azt gondolom, hogy az ő személyisége, az ő élete, az ő lelke biztosítják a nemzetet, miszerint az, aminek ennek következtében történnie kell — magyar földön, magyar lélek által, magyar kezekkel, — kevés napok alatt végre lesz hajtva.

Mi más törvényeket Bécsből nem hozánk, nekünk más törvények nem kellettek: nekünk felelős miniszterium kellett.

Nehány nappal ezelőtt némelyekre nézve közülünk talán veszély perczei voltak. De ezen tul vagyunk. Most a munka napja következik. A munka napja nehezebb, mint a veszélyé, mert a veszély az egyest éri csak, ellenben a munka gyümölcse az egész hazáé.

E munka tekintetében uraim, oly közszellemre van szükség, mely áthatva a szabadság lelkesedésétől, azon meggyőződés által vezéreltessék, hogy a szabadságnak megszilárdulására jogszerü rend és jogszerű nyugalom kell . . .

Végül magasztalólag emlékezett meg az ifjuságról, amelyben a pezsgő vér a férfias komolysággal egyesült, midőn a reformok kivívásáért oly bátran síkra szállott. Aztán felhívta a polgárságot, hogy az újjáalakítás e nagy munkája alatt az ország nyugalmára és békéjére ügyeljen.

Kossuth után Batthyány szólt röviden. Igéretet — úgymond — nem tesz, hanem azt őszintén mondhatja, hogy minden munkásságát kizárólag fontos feladatának a teljesítésére fogja fordítani. De, hogy eredményt érjen el: szüksége van a nemzet bizalmára. Ezt kéri csupán.

Ezután Kossuth emelt még egyszer szót és a legnagyobb elismeréssel adózott István főherczegnek, a ki nádori méltóságát is kész volt koczkára tenni, csakhogy a nemzet kivánságai teljesíttessenek.

Pozsony városának az egész szabadságharczban talán ez volt a legszebb napja. Még a zárkózottabb németajkú polgárság is kivette részét a közörömből; idegen nyelven bár, de azért hazafias érzéstől

megdobbanó szívvel éltette a magyar nemzet újjászületésének kezdeményezőit.

Másnap a küldöttség az országgyűlésnek számolt be bécsi útjáról. A tett jelentés alapján viszont az országgyűlés egy nyilatkozatban tudatta e hírt a nemzettel. E kiáltványszerű nyilatkozat többi közt így hangzott:

. . . . „Azon országos választmány, mely az alsó és felső táblának az országgyűlési teendők tárgyában egy akarattal megállapitott felirata ő felsége elé leendő terjesztése végett Bécsbe felküldetett, a legnagyobb sikerrel járt el hivatásában.

Márczius hó 16-án a küldöttség a fenséges nádornak vezérlete alatt ő felsége koronás királyunk által kegyelmesen fogadtatván, a nemzet hő kivánatait

Jósika Samu báró.

magában foglaló feliråst a trónnak zsámolyához letette. Mely alkalommal kijelentette ő felsége, hogy folytonosan atyai szívén viselvén a trónja alatt álló népeknek boldogságát, az általa különösen kedvelt magyar nemzet óhajtását mielőbb sikeresiteni óhajtja.

És még azon a naponta nádorhoz intézett kegyelmes leirata szerint megegyezvén abban, hogy a magyar beldolgoknak önállólag leendő kormányzása végett egy független felelős magyar miniszterium haladéktalanul összeszerkesztessék és aktivitásba lépjen, e czélból a nádort, mint törvényeink értelmében királyi helytartót felhatalmazni méltóztatott, hogy gróf Batthyány Lajost a törvények értelmében

független magyar miniszterium elnökévé kinevezvén, a gróf minisztertársait belátása szerint akként s oly számmal tegye legfelsőbb királyi megerősítés végett javaslatba, a mint azt a miniszterium feladatához s minisztertársai törvények utján meghatározandó hatásköréhez és felelősségéhez képest szükségesnek itéli. A nemzetnek képviseleti táblája, elfogulatlanul tekintve vissza a történtekre, akként van meggyőződve, hogy mindazon összes sérelmeknek, melyek e nemzet alkotmányán századokon ejtettek, alapoka, valamint szinte a nemzet alkotmányos szabadsága kifejlésének, az összes nép anyagi és szellemi hátramaradásának egyedüli akadálya abban fekszik, hogy a nemzet nem független magyar felelős miniszterium által kormányoztatott eddigelé.

Egy szabad, alkotmányos országban ugy a törvényhozó, mint a végrehajtó hatalomnak szoros összhangzásban kell lennie. Mindkettőt csak oly egyének gyakorolhatják sikerrel, kik a nemzet többsége akaratának kifolyásai.

Hazánkban már a törvényhozói hatalom nem gyakoroltatott mindig az összes nemzet érdekében.

Országgyűlésünk csak a nemzet egy részének képviselője.

A végrehajtó hatalom pedig a nemzeten kivül álló idegen elemekre lévén bizva, a megalkotott korszerű törvényeknek jótékony hatását a végrehajtásban többnyire meghiusítá.

Ezeknél fogva a kk. és rr. a teendők elsejének tartják, mely minden más alkotmányos törekvéseinknek szilárd alapját képezendi, a végrehajtó hatalomnak akkénti átalakitását, hogy ez az összes nemzet többsége akaratából legyen kénytelen meriteni minden erejét.

Ugy vannak a kk. és rr. meggyőződve, hogy minden idegen hatalomtól független felelős magyar miniszterium az, mely békés átalakulásunknak, az összes nép boldogságának lehetőségét foglalja magában, és midőn az ekkép alakítandó miniszterium elnökévé gróf Batthyány Lajos neveztetett ki; azon miniszterium alakításával megbizatott, mely által a nádor mint a királynak távollétében, törvényes teljhatalmú helytartója az országot a haza szívéből, Budapestről kormányozandja.

A képviseleti tábla egyrészről alkotmányos szabadságunk kifejlését most már a miniszterium hatáskörének és felelősségének törvény által minél előbb leendő meghatározása által garantirozva lenni látja, míg más részről a törvényhozói hatalomnak, az országgyűlésnek oly összeszerkesztését látja szükségesnek, mely képviseleti alapra fektetve, az összes magyar nemzet többsége akaratának erőteljes, méltó organuma legyen. Melyért is jelen országgyűlést nem tartja hivatva lenni arra, hogy mindazon törvények részletes kidolgozásába és megállapításába ereszkedjék, melyek a nemzet boldogságának felvirágzására általában szükségesek. Sőt úgy van meggyőződve, hogy törvény által meghatározván az alapokat, melyeken a képviseleti rendszer szerint néhány hónap alatt Pesten tartandó országgyűlés alakíttassék, mindazon törvényeknek alkotását, melyek az ország belbékéjének és a nemzeti szabadságnak biztosítása végett rögtöni intézkedést nem kivánnak: az ezen Pesten tartandó nemzeti gyűlésre halaszsza. Ennek folytán halaszthatlannak tartja még ez országgyűlésen:

1. Az új kormányzási rendszernek, a felelős miniszteriumnak törvény általi körülírását és megállapítását.

2. A Pesten rövid idő alatt tartandó országgyűlésnek képviseleti alapra fektetett szerkesztési módját.

3. A közteherviselésnek minden közterhekre nézve az ország minden lakosaíra egyenlően leendő kiterjesztését és életbeléptetését.

4. Az úrbéri viszonyoknak a magánbirtokosokra nézve közállományi kárpótlás melletti megszüntetését.

5. Az ország belbékéjének és szabadságának fenntartása végett a nemzeti őrseregnek azonnali felállítását.

6. A censura eltörlésével a sajtószabadságnak esküdtszéki institutczióval való biztosítását.

Kaszás nemzetőrök. — (Pettenkofen rajza.)

Az országos karok és rendek kijelentik, hogy mindazon tárgyaknak főbb elemeiben törvény által még ez országgyűlésen nehány rövid nap alatt okvetlenűl leendő elintézése után a jelen körülményekben törvényhozói kötelességüket befejezettnek lenni gondolják, és meg vannak győződve, hogy addig is, míg a közelebbi országgyűlés Pesten, mint az összes nemzet többsége akaratának képviseleti alapra fektetett kifolyása, a haza boldogsága s felvirágzására czélzó részletes törvényeket alkotand, fenséges nádorunknak, mint teljes hatalommal ellátott helytartónak, gróf Batthyány Lájosnak mint miniszterelnöknek s az általa választandó és ő felsége által megerősítendő minisztertársainak személyeikbe fektetett bizalom a haza minden egyes

polgarat lelkesiteni fogja a tulajdon szentségének sérthetetlen megőrzése mellett a közbeke és rend fenntartására."

A nép akarata tehat mégis csak diadalt aratott a cselszövényeken. A magyar nemzet czélját érte. Alkotmányhoz juttatta a szövetséges osztrák népet, a saját államélctét pedig a szabadság alapján korszerűleg rendezhette be.

Ki hihette volna az öröm ez első mámorában, hogy a tett engedmények csakhamar visszavonatnak és a királyi szó szentségében bízó magyar nemzet ellen máris újabb árulás forraltatik? Ki hihette volna? . . .

A ministerium kinevezéséről szóló kir. kézirat felolvasása a múzeum előtt.

IV.

Az első független magyar ministerium.

bécsi út fényes sikere országszerte a legcsapongóbb örömet fakasztotta. István nádort mindenütt a hála és elismerés magasztalásai közt éltette az ünneplő közönség. Kossuth neve egygyé lett az alkotmányos szabadsággal. Batthyány Lajos gróf kipróbált hazafiságában, szabadelvű gondolkozásában és nemes jellemében mindenki teljes biztosítékát látta, hogy az új kormány képes lesz megvalósítani az újjáalakítás nagy művét.

De velünk örvendeztek, — mint már említettük, — a nemzetiségek is. Nemcsak a szerb, az oláh, a tót; de még Horvátország lakossága is, melynek körében Kossuth és Batthyány neve ekkor még éppen oly népszerű vala, mint akár a magyar alföld rónáján. Az anyaországhoz való ragaszkodás számos jelével tüntettek. A bécsi kamarilla ekkor még nem látta elérkezettnek az időt, hogy közzéjük hajítsa a bujtogatás gyujtogató üszkét.

A nemzet tehát a legrózsásabb reménységgel tekintett a jobb jövendő felé. Azt hitte, hogy egy szebb, egy boldogabb korszak nyílik meg előtte, mely a zavartalan béke és az alkotmányos szabadság áldá-

sait hozza meg az ország minden lakosa számára. Nem is gyanította akkoron még senki, hogy ez az édes öröm olyan hamar mérhetlen gyászszá fog változni, hogy oly közel vannak a megpróbáltatás szörnyű napjai.

Maga az országgyűlés is megerősödött bizalommal és felfrissült munkakedvvel fogott a szükséges reformok megalkotásához. Minthogy a népképviseletről s annak keresztülviteléről törvényes intézkedés még nem létezett, a rendi országgyűlést feloszlatni és népképviselet alapján újat összehívni, legalább addig, míg az új kormány meg nem alakul, lehetetlenség volt. Abban állapodtak meg tehát, hogy az országgyűlés, mielőtt szétoszlanék, előbb meghozza a parlamentális kormányrendszer életbeléptetéséhez szükséges alapvető törvényeket. De, hogy működésének mégis legalább egy kis demokratikus színezetet adjon: *alkotmányozó gyűlésnek* jelenté ki magát; s a városi és egyházi képviselőknek szintoly szavazati-jogot adott, mint a minővel a megyei követek bírtak.

A tárgyalandó reform-javaslatok előkészítése közben, *márczius 19-én* — érkezett Pozsonyba *Kálóczy* Károly városi tanácsos és *Hajnik* Pál ügyvéd vezetése alatt a pesti küldöttség, hogy a márczius 15-iki határozat értelmében a tizenkét pontban foglalt peticziót átadja. Velük jött, a tanszabadságra vonatkozó kérvényével, az egyetemi ifjúság küldöttsége is. A küldöttség mindenekelőtt Kossuthot kereste fel, hogy üdvözölje őt a reformok érdekében kifejtett sikeres működéseért.

Ezután István főherczegnél tisztelegtek, ki felhozta, hogy az ismert előzmények után, a küldöttségnek immár fölösleges Bécsbe fáradnia. A küldöttség a nádor felvilágosító szavai után, el is állott tervezett bécsi útjától.

Az országgyűlés déli 12 órakor fogadta a küldöttséget, de nem az országos, hanem a kerületi ülésen, a melynek elnöksége történetesen épp Széchenyi István grófra esett. A rendek nagy számmal gyűltek össze, hogy részesei legyenek az érdekes és a maga nemében páratlanul álló fogadtatásnak.

A küldöttség az ülésterem előrészében, szemközt az elnöki-székkel félkörben állott fel. Az elhelyezkedés után előlépett a küldöttség szónoka: Hajnik Pál, — s mintha nem is a rendekhez, de egyenesen a hazához szólna, — a következő szép beszédben tolmácsolta a főváros kivánságait:

Fölséges Haza! Magyarország hiveinek, a minden érdekekben testvérileg egybeforrott buda-pesti számos lakosságának bizodalma részesíte bennünket azon magas szerencsében, hogy a fölséges haza előtt az ő küldötteik gyanánt megjelen-

Wesselényi Miklós báró.

hessünk. A fölséges haza előtt tudva lesznek a Buda-Pesten legközelebb kifejtett nagyszerű események.

Nagyszerűek azon eseményeknek eredményei is, mert a kifejtett mozgalmak forrongásának közepette a rend, a közbátorság, a törvényhatóságok tekintélye és azoknak rendes működése egy pillanatig sem zavartatott meg. (Éljenzés.) Fölséges uralkodó királyunk és általában az uralkodó-család iránti hűség és bizalom pedig mindenfelé hangosan nyilatkozott.

Küldetésünk czélja: hogy az egybeforrott összes lakosság által folyó évi márczius 15-ik napján egyértelemmel elfogadott petíciót a fölséges hazának benyujtsuk.

Midőn azt, mint hazánk jövendő boldogságának és fölvirágzásának egyedüli zálogát a fölséges hazának ezennel hódoló tiszteletünk jelentése mellett tiszteletteljesen bemutatni szerencsénk volna; ugyanahhoz még egy, az egyetemi tanuló-ifjuság által készített, s az egyetemi tanárok aláirásai által is ezeknek sajátukká tett kívánatát bátor vagyok csatolni, mely az eddigelé elhanyagolt tanulási és tanítási tárgyakra vonatkozik.

Ezen ifjuság az, mely a márczius 15-én kifejlett mozgalmak közepette dicső elszántsággal és önfeláldozással, — kezet fogva a lakossággal, — odaműködött és működni fog mindaddig, mig a rend helyreállítva nem lesz, hogy a rend, közbátorság és törvényhatóságok tekintélye meg ne zavartassék és a féktelenségek ellen biztosíttassék. Csak az ő megfeszített erejének köszönthetjük, hogy a szabadság diadalnapja a vérengzés szinpadává nem változott. Midőn tehát a buda-pesti összes lakosság petícióját az egyetemi ifjuság kívánataival együtt a felséges hazának ezennel benyujtani szerencsém van *(mindakét kérvényt gróf Széchenyi István elnöknek nyujtja át),* egyszersmind küldőim nevében azon magas megtiszteltetést, miszerint a Rendek minket testületileg elfogadni kegyesek voltak, alázatosan köszönve, magunkat és küldőinket magas kegyelmükbe ajánljuk.

Az éljenzéssel fogadott beszéd után Széchenyi István elnök a rendekhez fordult és felkérte őket, hogy nyilatkozzanak: miként óhajtják elintézni a küldöttség két kérvényét. E felhívásra Kossuth, mint Pestmegye követe, állott fel és a rendek részéről a következőkben felelt a küldöttségnek:

A körülmények fontosságánál fogva, a haza szivére: Buda-Pestre nézve két körülményt kell megemlítenem. Egyik az: miszerint a testvér fővárosi lakosság hazafiui hangulata egyike legyen azon biztosítékoknak, hogy a haza alkotmányának átalakulása a közjó, közszabadság és közdicsőség érdekében valósággal végrehajtva, és pedig szerencsésen végrehajtva legyen. A második pedig az, hogy a nemzet kívánatainak előmozditásában a főváros azon készséggel, mellyel nekünk segédkezet nyujt, nyujtson segédkezet elsőben is azon rendnek fönntartására, mely a szabadság kívánatára támaszkodik; mely rend nélkül a munka szerencsés véghezvitele bizonytalan; mely rend lehet egyszersmind megszerzője a nemzet számára azon dicsőségnek, hogy amit más nemzetek polgárvér özönével szerezhettek csak meg: nálunk a békés átalakulás és kasztok privilégiumainak a nemzet és a nép szabadságába átolvasztása polgári vér ontása nélkül történhetik.

E magasztos hivatást látom Buda-Pest lakosaiban összpontosítva. Mindazonáltal annyit megjegyezni el nem mulaszthatok, miszerint tökéletes reményem, hitem és bizodalmam az, hogy azon főhely, mely megyei hatóságának követi-székemet köszönhetem, azon város, melynek polgársága akkor, midőn megyém parancsára követnek jöttem, a bizodalom szavával üdvözlött engemet, tökéletesen méltányolni fogja azon meggyőződésemnek a kimondását: miszerint én *Buda-Pest város lakosságát e hazában kimondhatlan nyomatékosnak tartom, de urának soha tartani nem fogom.* E nemzetnek szabadsága van, s minden tagja szabad akar lenni és e szót: „nemzet“ valamint semmi kaszt, úgy semmi város magának nem arrogálhatja; a 15 milliónyi magyar teszi egészben a hazát és nemzetet.

A mozgalmak közepette tehát, midőn örömmel értettem részemről, hogy Buda-Pest városának érdemes lakossága osztozott azon érzetben, melylyel mi is lelkesíttetének, midőn a fejedelem trónja előtt felszólaltunk, t. i. a királyi szék iránti hűség érzetében: úgy reménylem, osztozik annak érzetében is, hogy *csak a nemzet az, akit illet a nemzet sorsának eldöntése;* s hogy osztozik abban is, hogy ez a nemzet jogainak, hivatásának s rendeltetésének érzetében oly erős, miszerint *mindenkit, kinek ollyas gondolat jutna eszébe, letiporni tudna.* Ezeket kötelességemnek láttam megjegyezni.

Mi a peticiót illeti, — mert a rendkivüli körülményeknél fogva rendkivüli fontosságot tulajdonitok annak, hogy Buda-Pest lakossága kölcsönös hazafiui szeretettől lelkesíttetve a törvényhozás elébe azon bizalommal járult, melyhez a megnyugvás és remény kötve van, meggyőződve arról, hogy a törvényhozás fölfogván a maga hivatását, megfogja tenni mind azt, mit a nemzet boldogságára és szabadságára nézve szükségesnek érez, — az volna alázatos indítványom:

Hogy a t. RR. a szokott közönséges pillanatokban alkotott formáktól méltóztassanak annyiban eltérni, hogy a részünkről tisztelettel, szeretettel és bizodalommal fogadott küldöttség jelenlétében olvastassék föl a petició és az egyetemi ifjuság kérelemlevele, hogy igy éppen a felolvasás által a küldöttség meggyőződhessék arról, hogy — Istennek hála, — a törvényhozó-test eddigi munkálataiban oly szerencsés volt találkozni a nemzet óhajtásaival, miképen a buda-pesti lakosságnak óhajtásaival is. Isten adja, hogy minden további lépésünk is olyan legyen, hogy találkozzék a nemzet kivánságaival.

A dolog tárgyalására nézve azon vélekedésben vagyok, minthogy perczeink fontosak, — s határozatunk az, hogy az országgyűlés a nemzet sorsának intézésére csak azon perczig érzi magát hivatva, amelyben előálland a képviseleti rendszer alapján összehivandó országgyűlés, mely Pestről gyakorolja hatalmát és ennek eszközlésében missiónk perczei fontosak, sokat kell kevés órák, pár nap alatt tenni, — a tárgyalás siettethetik az által, hogy fölolvastatás után a petició adassék ki a választmánynak, mely ha olyat látna benne, mit tüstént formulázni lehet: azt törvénybeigtatás végett terjessze a RR. elébe, s a mennyiben a kérelmet formulázni nem lehet, mondaná ki vélekedését. Ez véleményem a dolog tárgyalására nézve.

Erre a kerületi ülés jegyzője, a rendek éber figyelme közt felolvassa a pesti polgárság peticzióját és az egyetemi ifjuság kérvényét. A felolvasás befejeztével ismét Kossuth emelt szót és beszédét imigy folytatta:

Egy pár szot lesz még szerencsém szólani. Valóban, ha valaha, most óhajtottam volna, hogy Isten adja meg e perczben azon hangot *(szónok nagyon el volt rekedve)*, miszerint lelkem örömének megfelelő szóval és hanggal fejezhessem ki t. Rendek előtt a mostan vett hirre benső szivbeli örömömet.

Azon szó, mely közértelemmel kimondatott, hogy tudniillik a trón mindaddig biztositva nincs, mig az összes monarchiának alkotmány nem adatik, a királyt minden uralkodó viszonyaiban alkotmányos instituciók nem környezendik, hatalmas visszhangra talált a szomszédban, és ott is megadta a lökést arra, mi itten történt.

Mi ezen lökés következtében a t. Rendek bizodalmából fölmenvén Bécsbe, nem ok nélkül mondottuk a szabadságban testvéreinknek, ausztriai barátainknak azt: hogy visszük haza a magyar felelős minisztériumot, mint biztositékát annak, hogy nekik is rövid nap alatt meg fog adatni. És ime, tisztelt Rendek, Ausztriának felelős minisztériuma már van.

Már most a fölolvasott peticióra t. barátaink és atyánkfiai, a buda-pesti küldöttség és a t. Rendek annak felolvasásából méltóztattak meggyőződni az iránt: miszerint a fölolvasás tanujele lesz annak, hogy azon irányban vitte az országgyűlés munkálkodását, mint azt a nemzetnek általánosan és különösen Buda-Pest lakosságának óhajtása igényli. Legtöbb a peticiónak pontjai közül részint valósággal el van határozva, részint a részletes munkák tekintetében intézkedések tétettek; s a legtöbb e pontok közül azon teendők közt foglaltatik, mit a tek. RR. ez országgyűlésen elvégezni határoztak.

Csak kettő van, amit megjegyezni kivánok, mielőtt a peticionális választmány véleményét beadná. Egyik az: hogy Pest városa közönsége kimondhatatlan óhajtással várja, hogy az országgyűlés innen a határszélről az ország szivébe tétessék által. Ez a nemzetnek közóhajtása volt, s évek óta keblünk legforróbb vágyai közt ápoltuk.

De azt gondolom, miután a két tábla egyetértőleg elhatározta, hogy a jelen fontos perczek között, midőn a nemzet sorsa fölött hosszasabban intézkedni, részletesebb munkába bocsátkozni, a partialis reformokra kiterjeszkedni senki más misszióval nem birhat, csak azok, kiket nem egyes osztályok, hanem az egész nemzet fog képviselőkül küldeni. Ezt az országgyűlés kimondván, kimondotta azt is, hogy ezen országgyűlés létele csak néhány napig tarthat, ameddig t. i. azt megteszi, mi a szabadságnak és a vele párosult rendnek tekintetében a jövő országgyűlésnek Pesten leendő összeüléseig okvetlen megkivántatik; s megkivántatik arra, hogy a magyar minisztérium törvény általi hatáskörrel legyen felruházva s a képviseleti országgyűlés Pestre összejöhessen. Csak addig tarthat ezen országgyűlés élete.

Ez kevés ideig tarthat csak, s reménylem Pest város közönsége által fogja látni, hogy hasznosabb az országgyűlésnek e kevés időt arra forditani, hogy bevégezze munkáját itten, mert mig elmennénk Pestre, addig az országgyűlést itt bevégezhetjük. Ez által azon örömet készitjük Pest városának, hogy kebelében fogja látni a nemzet képviselőit. Minthogy ezen óhajtást sok oldalról halljuk, nem volt szükségtelen ezt kinyilatkoztatni.

Mi a peticiónak egyéb tartalmát illeti, én tek. RR. azt is szükségesnek tartom kijelenteni, hogy a miket előre bocsátani szerencsém volt, miszerint missiónk kevés órákra van szoritva, nem gondolom, hogy valamely részletesebb munkáknak kidol-

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői.

gozására reá érhetnénk. Az pedig feltehető, hogy az országgyűlés mihamarább össze fog hivatni Pestre. Hogy a felelős kormány megállapításánál a szabadság és rend addig is biztosittassék, míg összejövend az új országgyülés, intézkednünk kell; s már ezért is nagyobb munkálatokba nem igen ereszkedhetünk. Ez az én régens-ideám.

Ami különösen az egyetem petícióját illeti: az első pont, hogy a magyar egyetem a bécsitől függetlenittessék, már megtörtént akkor, midőn felelős ministeriumot nyertünk. E tekintetben a bécsi egyetemnek több beleszólása nincs, csupán csak a szeretet és barátság hangján; beavatkozásról szó sem lehet többé. Hanem, ha szükségesnek tartják a tek. RR. kimondani, hogy az egyetem a nevelési ügyminiszterium hatósága alá tartozik, ezt meg lehet tenni, de nem szükséges.

Ami pedig a peticiónak többi részét illeti: lelkemből vannak irva a pontok és régi óhajtásaimat tolmácsolják, de azoknak tárgyalására most rá nem érünk, s azért most csak azon teendőnk lenne, hogy a miniszterium utasíttassék a közelebbi országgyűlésre beadandó törvényjavaslat elkészitésére. Ezen szempontból fogom fel a peticiót anélkül, hogy a peticionális választmánynak véleményét elzárni akarnám. Ezt csupán megnyugtatásul és kölcsönös bizodalom végett nem tartottam fölöslegesnek elmondani.

Kossuth után még Széchenyi szólt, s a maga részéről is üdvözölte a küldöttséget: a barátságos egyetértést, az országgyűlés iránti bizalmat és a rend további fentartását kötvén szívükre. Ezzel a fogadtatás véget ért.

A küldöttség még márczius 20-án is Pozsonyban maradt. Itt értesült először, hogy Batthyány Lajos gróf kapta a megbizást a miniszterium megalakítására. De már ekkor mindenféle aggodalomkeltő hírek szárnyaltak a közönség közt; így: hogy az új kormány népszerűtlen aulikus főurakból fog összeállíttatni, aztán, hogy a pénzügy, hadügy továbbra is az osztrák kormány fenhatósága alatt marad. A küldöttség tehát felhasználta az alkalmat, hogy Batthyány grófot fölkeresse és kifejezést adjon aggodalmainak. Batthyány azonban megnyugtatta őket, kijelentvén, hogy e hírlelések túlzottak, s ha a magyar miniszterium csonkán állíttatnék fel, azonnal beadná lemondását.

A küldöttség márczius 21-én távozott Pozsonyból és 22-én számolt eljárásáról. A pesti közönséget, de legkivált a közcsendi bizottmányt éppenséggel nem elégítette ki az eredmény. Már azt is zokon vették, hogy a küldöttség nem a plénum előtt fogadtatott, hanem csak a kerületi ülésen. De ennél még nagyobb elégedetlenséget szűlt Kossuth beszédjének ama része, amelyben dorgáló hangon szól a fővárosi mozgalomról, sőt annak eltiprásával fenyegetődzik, ha az esetleg túllépné a korlátokat. Kossuthnak lényegileg igaza volt, mert ez izgalmas és zavaros időkben az országgyűlésnek kétszeresen kellett vigyáznia, hogy működési szabadságát semmiféle illetéktelen külbefolyás meg ne bénítsa; mindazonáltal

figyelmeztető szavai, — talán élesebb kifejezésüknél fogva, — kétségtelenül rossz vért szültek Pesten. Ugy mondják, hogy Nyáry Pál és Kossuth között e miatt támadt az az elhidegülés, a mely a két kiváló férfiút az események további folyamán is tartózkodóvá tette egymás iránt.

Ugyanazon időben, míg a pesti küldöttség Pozsonyt járta, az országgyűlés viszont — Keglevich Gábor gróf tárnokmester vezetése alatt, — Pestre küldött megbizottakat, hogy élő szóval is tudassák az ország fővárosával a nemzet óhajainak teljesülését. A két küldöttség útja keresztezte egymást. Az országgyűlés küldöttjei „a közcsendi bizottmány“ ülésén közölték a kivívott örvendetes eredményt. Keglevich gróf rövid szavakkal mondta el idejövetelök czélját, Szentiványi pedig felolvasta a Karok s Rendek nyilatkozatát a legközelebbi teendőkre nézve.

S noha a pesti közönség a történtekről legnagyobbrészt már előzőleg értesült, mindazonáltal szerte a városban élénk örömet és nagy megelégedést keltett az országgyűlés e kitüntető figyelme.

Batthyány Lajos grófnak, mint az alakítandó új kormány fejének, legelső gondját a rend fentartása képezte. Attól tartott ugyanis, — s ez az aggodalma nem is volt alaptalan, — hogy a nyolczszázados iga alól feloldozott nép, a szabadság mámorától megittasulva, rendzavarásokra vetemedik. Nyomban miniszterelnökké történt kinevezése után tehát figyelmeztető körlevelet intézett az összes törvényhatóságokhoz. E körlevél, mely az új miniszterelnöknek legelső hivatalos cselekedetét képezi, a következőleg szól:

Tisztelt törvényhatósági elnök úr!

Az események rendkivüli gyorsasága miatt még talán szét sem küldetett k. k. körlevél hiányában a mellékelve olvasható nádor főherczegi kinevező iratra hivatkozva, első és haladéktalan kötelességemnek tartom a törvényhatóságok fejeit, elnökeit és igy Önt is, uram Ő felsége nevében a polgári hűség kötelességeire hivatalosan felhívni és megbízni, hogy a közbéke és nyugalom fenntartására minden tekintélyüket, hatásukat, alárendeltjeiket erélyesen felhasználni és minden segédmódot igénybe venni; — a csend és népkedély bujtogatóira és a most még fennálló viszonyok netaláni tapodóira nézve pedig a törvények rendeletét szigoruan alkalmazni siessenek; nehogy miniszterium és országgyűlés, mint az átalakúlás és törvényesség organumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kicsapongások, vagy időelőtti követelések által akadályoztassanak, s a nemzet boldogsága, mielőtt alkotmányos tökélyét elérné, zavartassék.

És még egyfelől törvényes köreiket és hatalmukat a statuspolgárok irányában igénybe veendik, hazafiuilag törekedjenek másfelől a nemzetben a bizodalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzetszerző királyi felség s nádor főherczeg, mint szinte a törvényesség organumai iránt is, gerjeszteni és öregbíteni; szóval: polgári

és hivatalos erélylyel eszközölni azt, hogy a hon magához méltólag és boldogságát elősegitőleg érezze át a nemzeti szabadság első örömeit.

S mindennek pontos és hűséges teljesültét annál biztosabban várom és reménylem, minthogy valamint én a kormányzat eredményéről felelősséget vállaltam, úgy a törvényhatóságok elnökeit felelősekké teszem mindazon nem remélhető zavarok és botrányokra nézve, melyek az általában nem várt hanyagságból, vagy egykedvüségből származnának.

Pozsony, márczius 17-én 1848.

Hazafiui üdvözlettel s teljes bizodalommal tisztelt törvényhatósági elnök urnak kötelezettje:

Gr. Batthyány Lajos s. k.
nemzeti miniszterelnök.

Batthyány e legelső körrendelete némi bepillantást enged a nemes gróf fenkölt gondolatvilágába. A nemzet boldogságába vetett erős hit és a király iránti rendületlen hűség nyilatkozik meg abban.

Gondoskodva ekként a rend fentartásáról, megnyugtatva a kedélyeket: az országgyűlés zavartalanul foghatott hozzá a korszakalkotó reform-törvények megalkotásához.

Bámulatos az a fáradhatatlan tevékenység, amit az országgyűlés ezen rövid idő alatt kifejtett. Nap-nap mellett, úgyszólván kora reggeltő késő estig tartottak az ülések. A bizottságok pedig legtöbbnyire éjjel dolgoztak, hogy az egyes javaslatokat a tárgyalásra idején előkészítsék. Alig két hét alatt nem kevesebb mint harmincz törvényjavaslatot alkottak meg; oly törvényeket, melyek közül csaknem mindegyik a mai Magyarország alkotmányának is egy-egy alapkövét képezi. A törvények a következők:

I. törvényczikk: József nádor emléke törvénybe igtattatik.

II. törvényczikk: István főherczeg Magyarország nádorává választatik.

III. törvényczikk: Független magyar felelős miniszterium alakításáról.

IV. törvényczikk: Az országgyűlés évenkénti üléseiről.

V. törvényczikk: Az országgyűlési követeknek népképviselet alapján választásáról.

VI. törvényczikk: Az 1836: 26. t.-czikk foganatosításáról (Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd vármegyék, továbbá Kővár vidéke és Zilah városa visszacsatolásáról.)

VII. törvényczikk: Magyarország és Erdély egyesítéséről.

VIII. törvényczikk: A közös teherviselésről.

IX. törvényczikk: Az urbér és az azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről.
X. törvényczikk: Az összesítésről, legelő elkülönzésről és fajzásról.
XI. törvényczikk: Azon ügyekről, melyek eddig a földesuri hatóságok által intéztettek.
XII. törvényczikk: Az urbéri megszüntetett magán uri javadalmak státusadóssággá leendő átváltoztatásáról.
XIII. törvényczikk: A papi tized megszüntetéséről.
XIV. törvényczikk: A hitelintézetről.
XV. törvényczikk: Az ősiség eltörléséről.
XVI. törvényczikk: A megyei hatóságok ideiglenes gyakorlásáról.
XVII. törvényczikk: A megyei tisztiválasztásról.
XVIII. törvényczikk: A sajtótörvényről.
XIX. törvényczikk: A magyar egyetemről. (Tanszabadság.)
XX. törvényczikk: A vallás dolgában. (A vallásegyenlőségről.)
XXI. törvényczikk: A nemzeti színről és az ország czímeréről.
XXII. törvényczikk: A nemzeti őrseregről.
XXIII. törvényczikk: A szabad királyi városokról.
XXIV. törvényczikk: A községi választásokról.
XXV. törvényczikk: A Jász-Kun kerületekről.
XXVI. törvényczikk: A Hajdu kerületről.
XXVII. törvényczikk: Fiume és Buccari szabad tengeri kereskedési kerületről.
XXVIII. törvényczikk: A nádori méltósághoz kötött hivatalokról.
XXIX. törvényczikk: Az ország közhivatalnokairól.
XXX. törvényczikk: A felelős miniszterségnek a közlekedési tárgyak iránti teendőiről.
XXXI. törvényczikk: A szinházakról.

A megalkotott törvények, amint látjuk, hű kifejezői valának a nemzet törekvéseinek. A 12 pont, néhány nap alatt, mintegy varázsütésre, egyszerre megvalósult. Az alkotmányozó országgyűlés, a nemzet óhajtásához képest, felszabadítá a jobbágyságot, eltörülte a dézsmát és a papitizedet, megalkotá a népképviseleti országgyűlést, behozta a közös teherviselést, kimondotta Erdélynek Magyarországgal való egyesítését, összezúzta a sajtó bilincseit, törvénybe iktatá a vallásegyenlőséget, szervezte a nemzetőrséget, proklamálta a tanszabadságot, visszahelyezte megillető jogaiba a nemzeti színt és az ország czímerét.

A jobbágyság eltörlésével a hűbéri rendszer utolsó maradványa dőlt romba. A nép millióiról hullott le a megszégyenítő rabláncz. A honfentartó ős népelem visszanyerte emberi jogait.

De az országgyűlés még ennél is tovább ment. Nemcsak szabadságot adott a népnek, de egyúttal bevette azt az alkotmányosság sánczaiba; nemcsak egyenlővé tette a pórt egykori földesurával, hanem egyszersmind jogot adott neki, hogy szavazatával hozzászólhasson az ország dolgához is.

A népképviseletről szóló törvény, mely a parlamentáris kormányrendszer maiglan is fennálló alapját képezi, kétségtelenül egyik legbecsesebb alkotása az 1848-iki pozsonyi országgyűlésnek. E törvénynyel közel két millió ember jutott választói jogosultsághoz, miáltal a nemzet egyeteme nyert állandó befolyást az államügyek ellenőrzésére. És midőn kimondatott, hogy minden választó egyúttal választható is: ezzel a törvényhozás ajtai is megnyíltak a nép előtt.

A népképviselők száma, Erdélyen kívül, összesen 377-re tétetett. Ebből Horvátország három megyéjére 18, a horvát határőrvidékre 8, a szerémi végvidékre 3, a bánsági végvidékre szintén 3 képviselő esett. Erdély részére, azon esetre, ha az uniót elfogadja, 66 mandátum hagyatott. S így az összes képviselők száma Erdélylyel együtt 443-ban állapíttatott meg. Körülbelűl harminczezer lélekre és mintegy ötezer választóra esett egy-egy képviselő.

Természetesen, az országgyűlés működését is a parlamentarismusnak megfelelően kellett szabályozni. A két kamara-rendszer, mint ősi intézmény továbbra is fentartatott; sőt a felsőház belső szervezetéhez egyelőre nem is nyúltak, későbbre tartván fenn annak reformját. De annál nagyobb súlyt fektettek az alsóház korszerű ujjáalakítására. Az erre vonatkozó törvény főbb pontjai a következők:

Az országgyűlés évenkint tartatik, székhelye: Pest. A népképviselők mandátuma három évre szól. A királynak joga van, új választások kiirásával a törvényhozó-testületet előbb is feloszlatni; de az esetben az új országgyűlés három hónapon belül összehivandó. A képviselőház évről-évre maga választja elnökeit, a főrendiház elnökét és alelnökét azonban a király nevezi ki. Mindkét ház ülései nyilvánosak.

De a reformok között talán mégis a miniszterek működésére vonatkozó törvény volt a legfontosabb. Ez képezte sarokkövét a nemzet szabadságának új államéletében; ennek a törvénynek volt a hivatása, hogy idegen befolyásolások, rosszakaratu tanácsok ellenében megvédel-

mezze az oly nagy küzdelemmel kivívott alkotmányt. A „Független magyar felelős miniszterium alakitásáról“ szóló 1848: III. törvényczikk főalapelvét ugyanis az képezi, hogy a *király, vagy helytartója a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében csakis a független magyar miniszterium által gyakorolhatja*; s bármely rendelete, parancsa, határozata és kinevezése csak úgy érvényes, ha az a Budapesten székelő miniszterek egyike által is aláiratik.

A kegyelmezési jog, a főbb világi és egyházi méltóságok kinevezése, a nemesség, a czimek és rendjelek adományozása továbbra is felségjogok maradtak ugyan, de kimondatott, hogy minden erre

1848—49-iki honvédek és nemzetőrök. (Egykoru rajz.)

vonatkozó kir. kézirat csakis az illető miniszter ellenjegyzése mellett bocsájtható ki.

S hogy a nemzet belügyeibe még félreértésből sem legyen oka, avagy ürügye a bécsi kormánynak beleavatkozni: a pozsonyi országgyűlés féltő gonddal a legapróbb részletekig állapította meg az egyes miniszteriumok hatáskörét. Ez alapvető törvények megalkotása körül kétségtelenül Kossuthé a legnagyobb érdem. Mások is bőségesen kivették ugyan részüket a korszakos munkából; így Szemere, ki a törvényjavaslatok előkészítésében fejtett ki roppant buzgalmat, így Deák Ferencz, a ki páratlan közjogi ismereteivel irányította az egyes javas-

latok megfelelő helyes szövegezését, aztán Klauzál Gábor, Széchenyi gr., Szentkirályi stb., akik szintén nagy tevékenységet fejtettek ki; — de a reform-javaslatok vezéreszméi mégis csak Kossuthtól eredtek, s legnagyobbrészt az ő koncepciói szerint formáltattak. Kossuth védelmezte meg azokat, ha a törvényhozás egyik-másik tagja felszólalt ellenük, s midőn gyakorlatias megvalósításukra került a sor, Kossuth lehelt beléjük életet.

Akik eddig Kossuthban csak a merész politikust látták, most kénytelenek voltak elismeréssel adózni fényes *alkotó tehetségének* is. Még gr. Széchenyi István is, — ki mindig oly élesen, annyi szenvedélylyel támadta Kossuthot, — meghajolt előtte és szokatlan tisztelettel beszélt az ujjáalakulás körül szerzett érdemeiről.

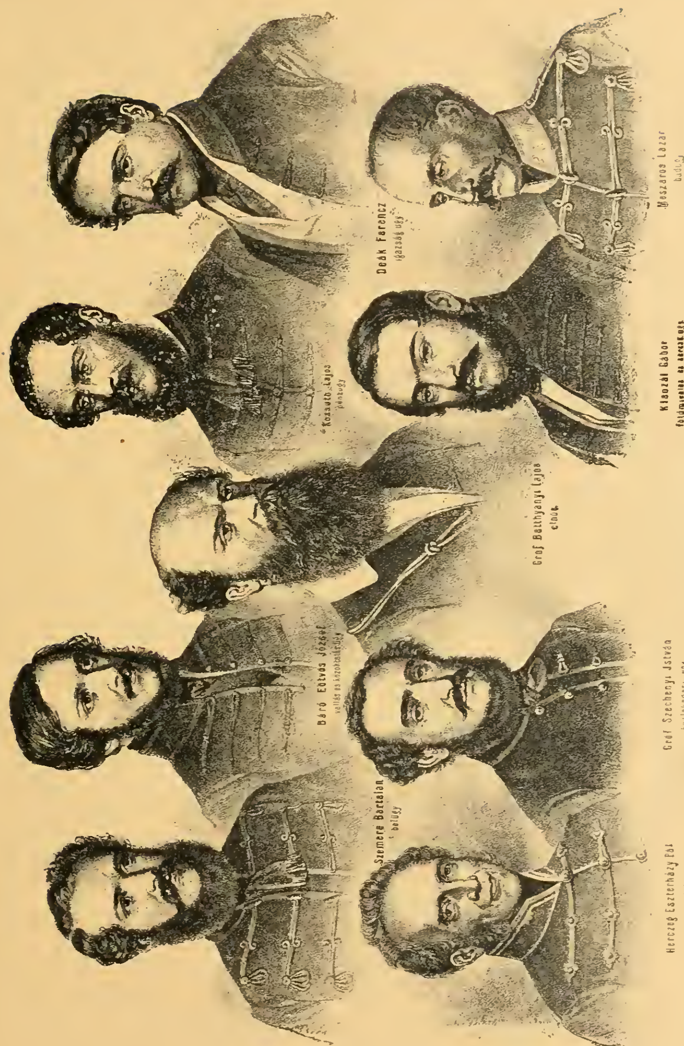
„Bátrabbak, — így szól Kossuthra czélozva egyik hirlapi czikkében, amelyet épp a napokban írt, — bátrabbak, merészebbek, kikkel magasb láthatatlan hatalmak látszanak szorosb szövetségben lenni, rövid napok alatt oly alapra fektették hazánk jövendőjét, melyet — tisztelet, becsület, de igazság is, — velem együtt mi hangya-munkások tán soha, vagy csak generációk után lettünk volna képesek megalakítani.“

De maga Deák Ferencz 1867-ben, tehát már akkor, midőn e két nagy férfiú útjai egészen eltértek egymástól, egy képviselőházi felszólalása alkalmával ekként emlékezett meg Kossuth ezen időbeli működéséről:

. . . „Magyarország közjogának történetében legfontosabb korszakot képez azon átalakulás, mely 1847—1848-ban tétetett, mert e nélkül a korszak igényei s a fejlődő eszmék hatalma rég elsöpörték volna alkotmányunkat. Ezen átalakulást össze fogja kötni a történelem azon férfiúnak — Kossuthnak — nevével, aki azt 1848-ban megindította és ernyedetlen erélylyel keresztülvitte. Daczára a bekövetkezett szerencsétlen eseményeknek, művének azon része fönmaradt és fönn fog maradni, míg nemzetünk él és országunk áll, s ahhoz a nemzet emléke és hálája lesz mindig csatolva“ . . .

Míg Kossuth és az országgyűlés fáradhatlan buzgósággal munkált a reform-törvények alkotásán: azalatt Batthyány az új kormány helyes összeállítására fordította összes erejét.

Nagy nehézségekkel járt ebbeli fáradozása. Nem azért, mintha kiváló férfiakban, jeles szakerőkben hiány lett volna. Válogathatott bennük. De vigyáznia kellett, hogy az új kormány összeállítása a közvélemény óhajtásának is megfeleljen, a bécsi udvarnak is tessék;

AZ ELSŐ FÜGGETLEN MAGYAR FELELŐS MINISTERIUM.

ügyelnie kellett, hogy a minisztérium kebelében, — egyik, vagy másik tag befolyásának túlsúlyával, — a szükséges összhang meg ne zavartassék. Batthyány, ki a mérsékeltebb irány híve volt, különösen Kossuth heves temperamentumától tartott. Arra természetesen nem is gondolt, hogy Kossuthot mellőzze. Tudta nagyon jól, a bécsi intéző-köröknek is tudomására adta ismételten, hogy Kossuth nélkül, — kinek nevéhez fűződött az ujjáalakulás dicsősége, — a minisztérium nem is képzelhető. Batthyány tehát arra törekedett, hogy oly férfiakat nyerjen meg a kabinet számára, akiknek mérsékletével Kossuth túlcsapongó hevét, politikai merészségét esetleg ellensúlyozhassa. Ezért birta rá Széchenyi István grófot, továbbá Deák Ferenczet és Eötvös József bárót, hogy vállaljanak tárczát.

Az alsótábla márczius 23-iki ülésén Batthyány gróf végre bemutatta az első független felelős minisztérium tagjainak névsorát, még pedig a következő összeállításban:

Batthyány Lajos gróf tárcza nélkül kormányelnök, *Szemere Bertalan* belügy, *Kossuth Lajos* pénzügy, *Széchenyi István* gróf közlekedésügy, *Eötvös József* báró vallás- és közoktatásügy, *Klauzál Gábor* földmívelés, ipar és kereskedelem, *Deák Ferencz* igazságügy, *Mészáros Lázár* hadügyminiszter, s végül *Eszterházy Pál* herczeg az Ausztriával fennálló viszonyokra nézve, illetőleg a király személye körüli miniszter.

Az országgyűlés tetszéssel fogadta az előterjesztett névsort, mely kétségtelenül a magyar közélet legkiválóbbjait foglalta magában. De egyébként is szerencsés volt az összeállítás, mert az új kormány, melynek tagjai közt főurak is foglaltak helyet, ezáltal mintegy külsőleg is kifejezte a nemzet egybeforrását a szabadságban.

A minisztérium tagjai között, már állásánál fogva is, az első helyet Batthyány gróf foglalja el. *Batthyány Lajos* gróf született 1809-ben Pozsonyban. A Batthyány-család egyike a legrégiebbeknek hazánkban, eredetét a honfoglaló Örs vezértől származtatja. A család első ismert őse Renold vitéz, aki 1160 táján élt. A Batthyány nevet György esztergomi várkapitány vette fel, ki 1398-ban kapta adományul Batthyány birtokát. A család 1628-ban a báróságot nyerte, 1630-ban pedig grófi rangra emeltetett. A Batthyányiak hosszú századokon keresztül mindig fényes szerepet vittek hazánk történetében. Többen közülök a báni méltóságig emelkedtek, a család egyik sarja erdélyi püspök volt, egy másik pedig — Batthyány József — esztergomi érsek-bibornok. Legtöbben zászlósok, főispánok, majdnem valamennyi magas méltóságot viselő nagyúr, kinek szava súlylyal bírt az ország dolgában.

Ilyen ősi és előkelő főuri családból származott Batthyány Lajos gróf, az első magyar miniszterelnök.

Sajátságos játéka a sorsnak, hogy az, aki később a nemzet megsiratott vértanuja lett: ifjú korában alig törte a magyar nyelvet. Anyja, aki korán özvegyen maradt, az akkori idők mágnás-szokásainak megfelelőleg egy bécsi nevelőintézetbe adta az alig tíz esztendős fiút. És hogy ez idegen német környezetben anyanyelvét egészen el nem felejté, az leginkább annak az igénytelen, magyar jobbágyfiúnak köszönhető, akit anyja inas gyanánt melléje adott, s aki később az élet viharában is mindvégig odaadó hű cselédje maradt.

Tizenhat éves koráig tartózkodott Batthyány e bécsi nevelőintézetben, a honnan mint kadét, az Olaszországban táborozó Miklós-huszárok ezredébe lépett, s csakhamar hadnagy lett.

A katonaélet vidám gondatlansága, az olasz égalj varázsa a fiatal huszárhadnagyra is megtette hatását. Zajos, pazar életet kezdett folytatni; marékkal szórva a pénzt és marékkal szakítva az élet örömeinek pompázó rózsáiból.

Végre is anyja lépett közbe és hazahívta a fiút. Batthyány, — ki ekkor még alig töltötte be 21-ik életévét, — meghajolt az anyai intés előtt; leköszönt tiszti-rangjáról, hazajött és átvette ikervári uradalmának kezelését.

Az új élet, a változott munkakör, vagy talán maga a rég nem látott anyaföld, — csodálatos átalakító hatást tett az ifjú lelkületére. Egyszerre elfordult a léha élettől, megkomolyodott és vasszorgalommal tanulni kezdett. Mindenekelőtt az elhanyagolt édes anyanyelvet sajátította el tökéletesen, aztán a törvénytudományoknak feküdt neki, majd a nemzet történelmét búvárolta át. Eközben, hogy ismereteit azáltal is öregbítse, nagyobb utazásokat tett a külföldön. 1834-ben megnősült, oltárhoz vezetvén Zichy Antónia grófnőt, ezt a fennkölt lelkü hölgyet, akinek alig egy évtized multán oly mérhetlen gyászt, annyi fájdalmat juttatott a haragvó balsors keserű osztályrészül.

Batthyány grófot a családalapítás most már egészen hazájához kötötte. Érdeklődött a közügyek iránt, eljárt a megyegyűlésekre, résztvett a politikai élet mozgalmaiban. 1839-ben már a pozsonyi országgyűlés főrendjei közt látjuk őt, a hol talpraesett felszólalásaival, s szabadelvü nézeteivel csakhamar a vezérférfiak sorába küzdötte fel magát.

Kossuthtal még az országos iparvédegyesület szervezése alkalmával ismerkedett meg. Bár társadalmi állásra, nevelésre, sőt jellemre

nézve külömböztek is egymástól, mégis volt bennük valami közös vonás. Mindaketten egyaránt buzogtak a liberális reformokért, mindakettő nagy akaraterővel bírt, mindakettő lelkében olthatatlan lánggal égett a haza szerelme. De Batthyány nyugodtabb, mérsékeltebb, békülékenyebb s sokkal dinasztikusabb volt, mint Kossuth, kit gyakran elragadott heve, s aki a nemzet ezredéves jogait fölébe helyezte az uralkodóház érdekeinek. De a közös nagy czél: az alkotmányos reformok kiküzdése egyesítette a két hazafit. Míg Kossuth az alsótáblán harczolt a liberális párt élén, azalatt Batthyány a felsőház ellenzékét vezette csatára. S midőn végre a reformok kiküzdettek, midőn a parlamentális kormányforma alakításához a koronás király beleegyező szava elhangzott: maga Kossuth volt az, aki azt mondotta, hogy Batthyány gróf a legméltóbb és legalkalmasabb a miniszterelnöki méltóság betöltésére. S Batthyány csakugyan megfelelt a hozzáfűzött reményeknek. Önfeláldozó buzgalommal tölté be roppant felelősséggel járó állását. Minden erejét megfeszíté, hogy a nemzet és az uralkodóház közötti ellentéteket kiegyenlítse. Lángolóan szerette hazáját, de hű akart maradni királyához is. Ámde ennek összeegyeztetése, a kamarilla ármánya folytán, csakhamar lehetetlenné vált. Az uralkodó-család és a nemzet szembe kerültek egymással. Batthyány nem akart részese lenni ez élethalál-harcznak, s midőn a nép kitörő haragja a hitszegésért Lambergen állt bosszút — Batthyány gróf végleg lemondott miniszterelnöki állásáról. De hazaszeretete nem hagyta nyugodni. Ujolag megjelenik az országgyűlésen, hogy még egyszer megkisértse a nemzet és az uralkodó-család kibékítését. Ajánlatára az országgyűlés békekövetséget meneszt az előnyomuló Windischgrätz herczeghez, hogy megpróbálja a lehetetlent: az egyezkedést. A küldöttségben részt vesz maga Batthyány is, akit azonban a gőgös és elbizakodott Windischgrätz visszautasít.

Mélyen megszégyenítve tér vissza a nemes gróf a fővárosba, s reményvesztetten borong a haza sorsán. Az országgyűlést immár nem is követi Debreczenbe; pedig ha távozik, talán elkerülhette volna rettenetes sorsát. Windischgrätznek, amint a fővárosba teszi lábát, úgyszólván első teendője, hogy a gyanútlan Batthyány grófot elfogassa. A budai kazamata-börtönbe veti, majd Pozsonyba, Olmützbe, Laibachba hurczoltatja. A világosi gyásznap után ismét visszahozzák Budára és vértörvényszék elé állítják, a mely 1849. október 5-én bitóra itéli. Batthyány, hogy a megszégyenítő halálnemet elkerülje, sebet ejt nyakán, mire október 6-án az Ujépület udvarán agyonlövik. Igy esett az önkény áldozatául éppen az, ki a szabadságharcz vezéralakjai közűl mindvégig leg-

ESTI LAPOK

KOMÁROMI LAPOK.

DEBRECEN NVÁRADI ÉRTESITŐ

Köztársasági lapok.

HONVÉD.

KOSSUTH HIRLAPJA.

14 Julius 5. 1849.

RESPUBLICA.

A Közlöny e napokban meg nem jelenhetvén, a kormány rendeleteiből e lapban fog a hivatalos közleményeknek egy hasáb nyittatni. Ebben fognak a hivatalos rendeletek, hadi hirek, és felszolitások közzétetetni, hogy a közönség mindenről értesittessék. E lap ismét naponkint fog megjelenni.

147 sz. Budapest, Kedd, julius 3, 1849.

KÖZLÖNY.

hivatalos lap.

RENDKIVÜLI SZÁM

HIVATALOS RENDELET

AZ ÖSSZES HADSEREG FŐVEZÉRÉTŐL

Budapest Julius 1. 1849

FUTÁR.

72

MAGYAR HIRLAP.

FORRADALOM.

HAZÁNK.

Kereskedelmi és szépirodalmi lap.

Előfizetési hirdetés.

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

CHARIVARI

(DONGÓ)

FIGYELMEZŐ.

NÉP BARÁTJA.

A szabadságharcz hirlapjai.

hívebb támasza maradt a dinasztiának, aki az utolsó perczig minden lehetőt megkisérlett, hogy a nemzetet az uralkodóházzal kibékítse. Nemes önfeláldozását golyóval hálálták meg. Porladó tetemei ott pihennek a budapesti kerepesi-úti temetőben, abban a díszes mauzoleumban, amelyet közadakozásból a gyászoló nemzet emelt sírja fölé.

Szemere Bertalan belügyminiszter. Született 1812. augusztus 27-én Vattán, Borsodmegyében. Tanulmányai befejeztével: 1832-ben Pozsonyba ment, ahol, mint az „országgyűlési ifjuság" tagja, élénk részt vett azokban a mozgalmakban, amelyek a szabadelvű reformokat szülték. 1836-ban beutazta Európát, s szerzett tapasztalatairól igen érdekes és tanulságos könyvben számolt be. De ezenkívül is gyakran fölkereste magvas tanulmányaival, szellemes dolgozataival az akkori folyóiratokat. Irodalmi munkásságáért a Tudományos Akadémia már 1840-ben tagjai közzé választotta.

Nyomósabb politikai szereplését az 1843-iki országgyűlésen kezdte meg, ahol szülőmegyéjét, Borsodot képviselte. Széleskörű ismereteivel, kiváló szónoki tehetségével csakhamar a diéta vezérlő tagjai közzé küzdötte fel magát. Különösen szervező tehetségét, mely főkép az egyes törvényjavaslatok alkotásánál tűnt ki, becsülték nagyra. Kossuthnak lelkes híve, hű követője maradt csaknem az utolsó napokig.

Szemerét egyik kortársa, Szilágyi Sándor ekként jellemzi: „Kisded ember, kedves, de untalan mosolygó vonásokkal. Rendesen Borsodmegye küldte az országgyűlésre. Beszédei szív és ész kifolyásai. Mennydörögni soha sem hallottam őt, de igen szív- és észhez szólani, melynek húrjait csodálatosan tudta pengetni. Szónoklatában annyi a logicai rend, hogy e tekintetben az elsők sorából nem hagyhatni ki."

Szemere az 1847—48-iki reform-országgyűlésen, már mint az ellenzék egyik vezére vitt fényes és döntő szerepet, úgy, hogy az első felelős miniszterium alakításakor a belügyi tárcza vezetése bizatott reá.

A Batthyány-miniszterium lemondása után a honvédelmi bizottmánynak lett a tagja, majd mint oszágos biztos szervezte a honvédelmet, s közbenjárt a Dembinszky és Görgei közötti viszály kiegyenlítésén. A függetlenségi nyilatkozat után Kossuth őt bízta meg az úgynevezett „forradalmi miniszterium" alakításával, melynek végiglen elnöke maradt, s egyúttal a belügyi tárczát is vitte.

Midőn hazánk ügye lehanyatlott, midőn a kibontakozásra nem volt remény: mint annyi mások, Szemere is a külföldön keresett menedéket. De távozása előtt, a gondjaira bízott koronát, — nehogy e

Mészáros Lázár, 1848-iki hadügyminiszter.

A pesti rendőrség jelvénye 1848-ban.

szent jelvény a bitor ellenség kezébe kerüljön, — a határszélen Orsovánál elásta. Bujdosó útja Törökországba vitte; innen Párisba ment, hol huzamosabb ideig lakott, majd Londonba űzte sorsa. 1865-ben végre kegyelmet nyert, de immár nem vehette hasznát számüzetése feloldásának. Testben-lélekben megtörve tért haza. Fényes elméje elsötétült, lelke világa kialudt, úgy hogy visszatérése után alig három évre 1869. január 18-án magához váltotta a halál.

Kossuth Lajos pénzügyminiszter. Kossuth tüneményszerű életének 1848-ig terjedő részét fenntebb már vázoltuk. Láttuk, hogy az egyszerü prókátor-fiu miként emelkedett a nemzet vezérévé.

Nehéz volna eldönteni, hogy Kossuth nélkül lett volna-e bátorsága az elárult nemzetnek fegyverrel védeni jogait, — de annyi tény, hogy a nemzet érzelmeinek, vágyainak, törekvéseinek senki sem tudott a kortársak közül olyan igaz és erőteljes kifejezést adni, mint éppen Kossuth. Mint ha keze folyvást ott nyugodott volna a nemzet szivén, mintha csak egészen belátott volna a magyar nép gondolatvilágába. És ez tette a nemzet vezérévé. Ebből magyarázható meg, hogy az események központja lett, hogy egy szavára a nép százezrei indultak véres tusára. És ez a határtalan bizalom akkor sem csökkent, midőn már minden elveszett. A népnek a szabadságharcz majd mindegyik főbb szereplője ellen volt vádló szava, csupán Kossuth állt előtte tisztán. Bolyongását a két világrészben féltő szeretettel kisérte, s csak tőle, csak általa várt szabadulást. S Kossuth a nép e törhetlen ragaszkodását kétségtelenül meg is érdemelte. Hisz legelső sorban Kossuth erélyének köszönhette, hogy a jobbágyság megszégyenítő bilincsei lehullottak kezeiről, hogy szabad polgára lett a szabad hazának.

Ámde Kossuth más tekintetben is magasan kivált a szabadságharcz vezéralakjai közül. Mint pénzügyminiszter, mint a honvédelmi bizottmány elnöke

és mint kormányzó egyaránt oly bámulatos munkaerőt és szivósságot fejtett ki, amely páratlanul áll ujabb történelmünkben. Ugyszólván semmiből hadseregeket teremtett. Ott volt mindenütt, ahol cselekedni kellett. A csüggedőket lelkesítette, a viszálykodókat kibékíté. A világra szóló küzdelemnek ő volt a lelke, intézője, vezére, mindene.

Tagadhatlan, hogy Kossuth is követett el hibákat. Hiszen gyarló ember volt ő is, mint valamennyien. Talán többször elragadta a szenvedély heve, talán feltámadt lelkében olykor a becsvágy, talán egyszer-

Honvédzászló-szentelés. (1848-ban készült rajz.)

mással elnézőbb volt mintsem kellett volna, talán nem tudta mindig jól megválasztani embereit, — ez mind lehet. De meg nem tagadható tőle, hogy minden cselekedetén, — lett légyen az jó, avagy hibás, — arany fonalként húzódik keresztül a véghetetlen és lángoló hazaszeretet.

Széchenyi István gróf közlekedésügyi miniszter. Született 1791. szeptember 21-én Bécsben. Mint az akkori főuri nemzedék közül a legtöbben: Széchenyi is a katonai pályára lépett. Az 1809-iki insurrekcióban már mint főhadnagy szerepelt. A háború befejeztével a dzsidások-

hoz, majd a huszárokhoz tették át. De a lánglelkű ifjú becsvágyát nem elégítette ki a fegyver-zaj. Kapitányi rangra emelkedett már, mikor egyszerre otthagyta a csillogó katonai pályát s mint Batthyány gr., ő is komoly tanulmányokhoz fogott. Eközben nagy utazásokat tett, bekalandozván majdnem egész Európát. Korszakos politikai működését az 1825-iki országgyűlésen kezdte meg. A nemzet épp akkor kezdett ébredezni százados szendergéből. Széchenyi oda állt az ébresztők közzé és páratlan buzgalmával, önzetlen áldozatkészséggel csodákat művelt. Az alkotások hosszu sora dicsőíti maiglan is munkásságát.

Kossuth politikai működésével eleintén sehogy sem tudott megbarátkozni. Éles harczot folytatott ellene. Utóbb azonban, midőn látta, hogy Kossuth agitációját siker koronázza, némileg kiengesztelődött iránta, sőt az első miniszteriumban tárczát vállalt vele.

Széchenyinél hatalmasabb szakerőt keresve sem lehetett volna találni a közlekedési ügyek élére. Megállapított tervvel, kész programmal vette át miniszteriumának vezetését. A vasuti vonalaknak egész sorát akarta létesíteni, amint azt „Javaslat a magyar közlekedésügy rendezéséről“ szóló munkájában ritka szakértelemmel kifejté. Ámde a viharos események megakasztották szándékában. A viaskodó nemzetnek immár sem ideje, sem pénze nem volt, hogy a „legnagyobb magyar“ nagyszabásu terveit megvalósítsa.

Széchenyi gróf, — sejtelmes lelkében előre látva a szörnyü örvényt, amely felé a nemzet tervszerüen sodortatik, — megtört reménynyel, elborult kedélylyel hagyta el miniszteri székét. Kinzó látományoktól gyötörtetve 1848. szeptember 5-én végleg eltávozott Pestről, s a döblingi ideggyógyintézetben keresett menedékhelyet, amelyet el sem hagyott többé. Néhány év mulva azonban lényegesen javult állapota, sőt 1856-ban annyira visszanyerte szellemének rugékonyságát, hogy ismét érdeklődni kezdett a haza ügyei iránt. Megujítá régi ismeretségeit, dolgozgatott. Ez időben írta „Blick“ czímü munkáját, amely a Bach-rendszer megsemmisítő kritikáját képezte. Ez a hatalmas röpirat volt a nagy lángelmének utolsó fényes fellobbanása. Csakhamar ujólag erőt vett borongó lelkén a kétség, mely napról-napra növekedvén, 1860. april 7-én az öngyilkosságba űzte. Tragikus halálának megdöbbentő híre gyászba borította az egész országot. Tetemeit nagy pompával a nagyszombati sírboltba helyezték örök pihenőre. A hálás nemzet emlékét érczszoborban örökíté meg, amely a „legnagyobb magyar“ egyik legmaradandóbb alkotása: az Akadémia előtt 1880. május 23-án lepleztetett le.

Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter. Született Budán, 1813. szept. 3-án. Tanulmányai befejeztével 1833-ban ügyvédi vizsgát tett. Aztán, hogy közigazgatási ismereteit gyarapítsa, Fejérmegye törvényhatóságának szolgálatába lépett, hol jegyző lett. De nem maradt itt sokáig. Lelkében már ekkor hatalmasan lobogott az a költői láng, amely később oly nagybecsű munkák alkotására serkenté. Visszavágyott és visszatért a fővárosba, s az udvari kancelláriánál vállalt, mint fogalmazó hivatalt. Ez időtájt írta „Karthausi“ czímű

Kossuth-bankó.

bölcselmi regényét, mely ragyogó irályával, mély gondolataival, megkapó érzelemfestésével egyszerre ismertté és népszerüvé tette iróját. Innentől kezdve Eötvös széleskörű irodalmi tevékenységet fejtett ki. Rövid időközök alatt, egymásután jelentek meg „A falu jegyzője,“ „Magyarország 1514-ben,“ a „Nővérek“ stb. czímű ismert művei; ezenkívül több bájos költeménye és számos egyéb dolgozata a különböző folyóiratokban.

Eötvös nyilvános politikai szereplését az 1843-iki pozsonyi országgyűlésen kezdte meg, ahol a főrendiházban foglalt helyet, s

szónoki tehetségével csakhamar feltünt. Innentől kezdve élénk részt vett a közélet mozgalmaiban. Batthyány grófnak buzgón segédkezett a felsőházi ellenzék szervezésében. A megyék uralma ellen heves harczot folytatott ugyan, de azért egyik leglelkesebb híve volt a parlamentáris kormányrendszernek.

Az 1848-iki miniszteriumban Batthyány unszolására vállalta el a vallás- és közoktatásügyi tárczát. A zavaros időkben vajmi kevés tér nyílott működésének. De költői kedélyű természete nem tudta elviselni a háború borzalmait. Batthyány lemondása után tehát ő is letette tárczáját és visszavonult. Az 1849-iki események után egy ideig külföldön élt, s visszatérve, mint az Akadémia elnöke fejtett ki élénk irodalmi munkásságot. 1861-ben orsz. képviselő lett; az 1867-iki kiegyezés után pedig újra mint vallás- és közoktatásügyi miniszter foglalt helyet az Andrássy-kabinetben. A békés idő áldásait felhasználva, lázas tevékenységet fejtett ki elhanyagolt közoktatásügyünk rendezésére. A népnevelést a haladó kor igényeihez képest egészen átszervezte. Lerakta alapjait a középoktatásnak. Egyáltalán véve, e téren valóságos úttörő munkát végzett, s ezen időbeli működésére ma is hálás kegyelettel gondol a nemzet. Meghalt 1871. február 2-án. Emlékét szintén érczszobor őrzi.

Klauzál Gábor földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. Született Pesten, 1804. november 18-án. Egyike az ellenzék azon vezérbajnokainak, kik a legernyedetlenebb szilárdsággal vívtak a régi kormánypárt ellen. Talpig becsületes, magyar ember, — jellemzi egyik életírója, — a kit az országgyűlés megríkatójának neveztek, mert senki sem tudott nálánál jobban szívhez szólni. Klauzál már az 1832-iki országgyülésen feltünt, s nevét a Deák Ferenczé mellett emlegették. Sőt az 1844-iki országgyűlésen, midőn Deák nem jelent meg a diétán, Klauzál volt az alsótábla ellenzékének a vezére. Az 1847—48-iki országgyűlésnek nem lehetett tagja, mert Csongrádmegyében, ahol fellépett, a kormány erőszakoskodásai miatt megbukott. De azért a bukás nem kedvetlenité el; sőt ellenkezőleg, még annál buzgóbban működött a reformok érlelésén. A pesti márczius 15-iki eseményeknél vezérszerepet vitt; s hogy a mozgalom oly fényes eredménynyel végződött, Nyáry mellett, Klauzál higgadtságának és erélyének köszönhető.

Batthyány grófhoz régi, meghitt barátság fűzte. Kétségtelenül ez is hozzájárult ahhoz, hogy Batthyány bevette a kabinetbe; de Klauzál különösen az iparügyek terén oly ritka szakértelemmel bírt, hogy nála hivatottabb ember e tárczára nem igen akadt volna az országgyűlésen.

De a szabadságharcz kitörése Klauzál szakszerű működésének is útját szegte; emellett még betegeskedett is. Batthyány gróf lemondásával tehát ő is letette tárczáját. Visszavonult, s csak 1861-ben lépett ki ismét a politikai küzdőtérre, midőn Szeged városa képviselőjévé választotta. Meghalt 1866. augusztus 3-án Szegeden.

Deák Ferencz igazságügyminiszter. Született 1803. okt. 17-én a zalamegyei Söjtörön. Középiskolái befejezésével Pestre jött és megszerezte az ügyvédi diplomát. Innét Zalába tért vissza, s eleintén mint ügyész, később mint az árvaszék elnöke, majd pedig mint táblabiró szolgálta szülőmegyéjét.

Az országgyülésre, leköszönő bátyja helyére 1833-ban először Zalamegye küldte. Deák Ferencz alapos törvényismeretével, erős jogérzetével s éles politikai belátásával, úgyszintén keresetlen egyszerű, de meggyőző szónoklataival gyorsan tekintélyre vergődött. Az 1839—40-ki országgyűlésen már mint az alsótábla ellenzékének elismert vezére küzdött a nemzet alkotmányos jogaiért. 1843-ban ismét követté választatott, de a közteherviselés kérdéséből támadt erőszakoskodás miatt a mandátumot nem fogadta el s nem is vett részt az országgyűlésen. Deák már akkor annyira népszerű volt, hogy nem akadt ember, ki helyette a zalai követséget elvállalta volna, úgy hogy széke az egész országgyűlésen üresen maradt. Az 1847-iki országgyűlésre egészségi okokból nem vállalt mandátumot; de midőn a nemzet újjáalakulásának nagy kérdései napirendre kerültek, 1848. márcziusban megjelent az alsóházban, s az első felelős független miniszteriumban az igazságügyi tárczát vállalta el. Batthyány gróffal ő is leköszönt, de képviselői állását továbbra is megtartotta, s mint ilyen, tagja volt a Windischgrätzhez küldött békekövetségnek is. Midőn tapasztalta Windischgrätz visszautasító dölyfét, midőn látta, hogy a békés megegyezésre immár nincs remény: megrettenve a harcz borzalmaitól, kehidai birtokára vonult, ahol egész 1854-ig zajtalan visszavonultságban élt.

Amint azonban az önkény hosszú, rémes éjszakája után derengeni kezdett: Deák ismét megjelent a politikai küzdőtéren, s népszerűségének s bölcseségének latbavetésével mindent elkövetett, hogy az uralkodóházat a nemzettel kibékítse. Az 1867-iki kiegyezés, mely Deák szellemében és tervei szerint köttetett, végre meghozta a béke olajágát. Deák, — noha egyenesen neki köszönhette az uralkodóház, hogy a nemzet a közelmult iszonyaira a feledés fátyolát borítá, — visszautasított minden czímet, rangot, kitüntetést, amelylyel ismételten megkinálták. Élete végeig

1

Rozsnyó bánya város pénztári utalványa

egy pengő krajczárra

E JEGYEK:

1., A városi pénztár által, álladalmi magyar Bank-jegyekkel biztosittatnak. —
2., Hamisitói, a városi hatóság által fenyittetnek.
3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határoztatik meg, minek közzétételétől számitva 8 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó 1849 Julius 16 kán

főjegyző

6

Rozsnyó bánya város pénztári utalványa

hat pengő krajczárra

E JEGYEK:

1., A városi pénztár által, álladalmi magyar Bank-jegyekkel biztosittatnak. —
2., Hamisitói, a városi hatóság által fenyittetnek.
3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határoztatik meg, minek közzétételétől számitva 8 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek

Rozsnyó 1849 Julius 16 kán

főbiró

3

Rozsnyó bánya város pénztári utalványa

három pengő krajczárra

E JEGYEK:

1., A városi pénztár által, álladalmi magyar Bank-jegyekkel biztosittatnak. —
2., Hamisitói, a városi hatóság által fenyittetnek.
3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határoztatik meg, minek közzétételétől számitva 8 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó 1849 Julius 16 kán

főjegyző

10

Rozsnyó bánya város pénztári utalványa

tiz pengő krajczárra

E JEGYEK:

1., A városi pénztár által, álladalmi magyar Bank-jegyekkel biztosittatnak. —
2., Hamisitói, a városi hatóság által fenyittetnek.
3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határoztatik meg, minek közzétételétől számitva 8 nap alatt beváltandók; különben érvénytelenek.

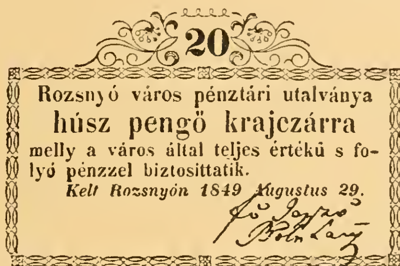
Rozsnyó 1849 Julius 16 kán

főbiró

Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben.

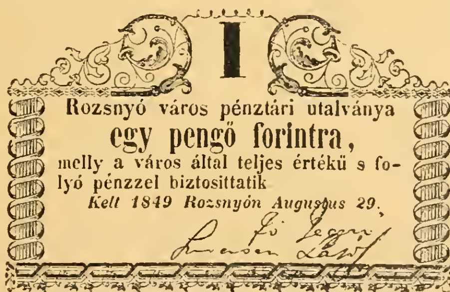
a nemes egyszerűség és a hazafias önzetlenség mintaképe maradt. Elhunyt 1876. január 28-án. Az országgyűlés a haza körül szerzett érdemeit törvénybe igtatta, az állam pedig szobrot állított emlékének.

Mészáros Lázár hadügyminiszter. Született 1796. február 20-án Baján, ahol atyja földbirtokos volt. Katonai pályáját a Bácsmegyében

Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben.

1812-ben szervezett önkénytes csapatnál kezdte meg. E szabadcsapat feloszlatása után, főhadnagyi rangjának megtartása mellett a 7-ik huszárezredbe lépett, ahol 1837-ig szolgált, s ekkor mint őrnagy az 5-ik huszárezredbe tétetett át. 1842-ben alezredessé, 1845-ben ezredessé és ezredparancsnokká neveztetett ki.

Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben.

Az első felelős miniszterium alakításakor Batthyány gróf figyelmét először Kossuth irányította Mészárosra, aki magyaros érzelmeinek az által is kifejezést adott, hogy állandó szorgalmas olvasója maradt a hazai hirlapoknak, katonáskodása alatt is. Kossuthnak, midőn még a „Pesti Hirlap"-ot szerkesztette, feltünt ez a szokatlan körülmény; s

ebből azt következtette, hogy Mészáros nemcsak liberális gondolkozású ember lehet, de jó hazafi is, aki az osztrák katonai szolgálatban nem vesztette el érzékét a nemzet törekvései iránt.

S Kosssuth nem is csalatkozott e feltevésében. Kezdetben nagyon sokan idegenkedtek Mészárostól; azt hitték, nem egyéb megcsontosodott osztrák katonánál, de csakhamar annyi jelét adta önfeláldozásának, hogy még azok is, kik máskülönben nem rokonszenveztek vele, kénytelenek voltak meghajolni tiszta hazafisága előtt.

Mészárost hadügyminiszterré történt kinevezése Olaszországban érte; s midőn Pestre jött, hogy állását elfoglalja, minisztertársai már erős munkában voltak. 1848. junius 7-én tábornokká neveztetett ki; egyidejüleg pedig külön kir. kézirattal a magyarországi összes katonaság — függetlenül az osztrák hadügyminisztertől, — kizárólag Mészáros parancsa alá helyeztetett.

A magyar nemzeti hadsereg felállítása körül Mészáros elévülhetlen érdemeket szerzett. Az első tíz honvédzászlóaljat ő szervezte és indította a harcztérre.

A függetlenségi nyilatkozat után lemondott hadügyminiszteri állásáról. A szabadságharcz vége felé Kossuth Mészárost nevezte ki Görgei helyére fővezérnek; de ez a kinevezés csak papiron maradt, mert Mészáros nem állhatott immár a hadak élére.

Mészáros Lázár nem sok jelét adta ugyan hadvezéri talentumának, mint hadügyminiszter pedig nem birt a kellő erélylyel, hogy a vetélkedő vezérek torzsalkodását megszüntesse; de az elvitathatlan, hogy mindvégig becsületes igyekezettel iparkodott megfelelni nehéz állása nagyarányú követelményeinek.

A világosi fegyverletétel után Dembinszkivel együtt török földre menekült. Sok hányattatás után végre egy nemesszívű angol hölgy Lady Longdale egwoodi birtokán talált zavartalan menedékhelyet, ahol 1858. november 6-án meghalt. Tetemeit az oxfordi grófok sírboltjába helyezték örök nyugovóra.

Eszterházy Pál herczeg, az Ausztriával fennálló közös viszonyok és külügyek minisztere. Született 1786. márczius 10-én. Fia a dúsgazdag és művészetkedvelő Miklós herczegnek, aki az úgynevezett „Eszterházy-képtár“-at, — mely jelenleg az ország közkincsét képezi, — alapította.

Eszterházy Pál a diplomácziai pályára lépett. 1810-ben már mint drezdai követ szolgálta az uralkodót, később pedig londoni nagy-

követté neveztetett ki. E magas bizalmi állását egész 1842-ig viselte, ekkor leköszönt és hazatért, hogy roppant birtokainak kezelését vegye át. Innentől, noha a zajosabb szerepléstől tartózkodott, tevékeny részt vett a közügyekben. Ama kevés főurak közzé tartozott, kik őszintén

Windischgrätz felfalja a szabadság bajnokait. — (Bécsben megjelent gúnykép.)

rokonszenveztek az alkotmányos reformokkal; a parlamentáris rendszernek pedig, melyet angliai tartózkodása idején gyakorlatilag is megismert, nemcsak híve, de a mágnások között egyik lelkes szószólója is volt. Eszterházy belépése a kabinetbe mindenképen nyereség

volt az új kormányra nézve. Fényes neve és nagy tekintélye egyrészt mintegy biztosítékul szolgált, hogy a főúri körökben nem ébred fel a reakczionárius ösztön az újítások ellen; másrészt azonban senki sem lehetett alkalmasabb az udvari ármányok meghiusítására, mint éppen Eszterházy, aki a diplomácziai sakkjáték furfangjait nemcsak ismerte, de kellő bátorsággal is bírt, hogy az esetleges fondorlatokkal nyiltan szembeszálljon. S Eszterházy rajta is volt, hogy derekasan megfeleljen a hozzáfűzött reményeknek. Hivatásához képest ott állt őrt a nemzet jogaiért a koronás király személyénél. Körültekintő éberségével nem egy készülő ármányt hiusított meg. Midőn azonban látta, hogy nem is kéz alatt, hanem egész nyiltan törnek a magyarok ellen: 1848. szeptemberben ő is lemondott állásáról.

A szabadságharcz leveretése után legtöbbnyire külföldön tartózkodott, s 1866. május 21-én halt meg Regensburgban.

A miniszterium valamennyi tagja, — mint e rövid életrajz-vázlatokból is látható, — igazi díszét képezte a magyar közéletnek. Súlylyal biró férfiak, kikben egyaránt meg volt a készültség és az akaraterő, hogy az alkotmányos reformokat gyakorlatilag is keresztülvigyék. Ugy az országgyűlés, mint a közvélemény megnyugvással fogadta tehát a Batthyány gróf által bemutatott miniszteri névsort. Itt-ott hallatszott ugyan a gáncs szava, hogy az új kormány nem eléggé demokratikus, de ezzel a kifogással is hamar elhallgattak.

A közönség, amint az átalakulás ez izgalmas napjaiban természetes is volt, egyáltalán nagy érdeklődéssel kisérte a pozsonyi események folyását. Különösen Pesten volt roppant az érdeklődés. A „közcsendi bizottmány," — mely ekkor már egész hatalommá nőtt, — nem egyszer a szabad kritika korlátait is túllépve, valósággal beleavatkozott az országgyűlés törvényalkotó működésébe. Külön követségeket menesztett Pozsonyba, követelve ennek, vagy amannak a törvénynek a nép akarata szerinti módosítását. Ez történt a többi közt a sajtótörvény tárgyalásánál is.

A cenzura váratlan és minden átmenet nélküli eltörlése, már az első napokban visszaélésekre szolgált alkalmul. Egyes bujtogatók, a sajtószabadság védelme alatt a meghasonlás magvát kezdték szórni a közönség közé, izgatva nemcsak az országgyűlés, de a tulajdon szentsége ellen is. Kivált a nemzetiségi vidékeken számos ilyféle röpirat forgott immár a nép kezén. Szerb, illyr, tót, oláh írók kezdtek hirtelen előbukkanni az ismeretlenség homályából.

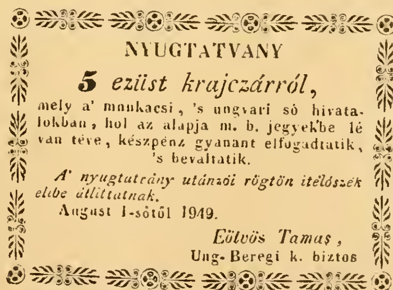
Az országgyűlés, attól tartván, hogy a korlátlan sajtószabadság

különösen a nemzetiségek közt még veszedelemmé fajulhat, védő-gátakat akart emelni a már is jelentkező visszaélések ellen. A sajtótörvény megalkotásánál tehát csak a cenzura végleges eltörlésére fektette a fősúlyt,

szám
6. kr.
az az Hat Krajtzár ezüst pénz melleket
GRÓF ZICHY LÁSZLO
gazdasági pénztára ezen jegyért azonnal
ki fizet.
Also Pelben Martius 1o napján 849.

A Zichy-uradalom szükségpénze 1849-ben.

egyebekben szigorú megszorításokat óhajtott. A sajtótörvény elkészítésével Szemere Bertalan bizatott meg. S Szemere javaslata nagyon is idomult a rendek óhajához. A napilapok megjelenhetését *huszezer* forint

NYUGTATVANY
5 ezüst krajczárról,
mely a' munkacsi, 's ungvari só hivatalokban, hol az alapja m. b. jegyek'be lé van téve, készpénz gyanánt elfogadtatik, 's beváltatik.
A' nyugtatvány utánzói rögtön itélőszék elibe állíttatnak.
August 1-sőtől 1949.
Eötvös Tamas,
Ung-Beregi k. biztos

Ung- és beregmegyei sóbankó 1849-ben.

óvadékhoz kötötte. A sajtóvétségeknek pedig olyan hosszú sorát állapította meg, hogy a királytól kezdve az utolsó tisztviselőig, az országgyűléstől a legkisebb hatóságig mindenki védve volt a sajtó esetleges támadása ellenében.

A javaslatnak, főképen a lapok kauciójára vonatkozó része, nagy ingerültséget szült Pesten. A „közcsendi bizottmány" menten népgyűlést hirdetett, s az összesereglett tömeg jelenlétében nyilvánosan elégette a törvényjavaslat egyik példányát. Aztán megbízta Pulszky Ferenczet, hogy azonnal utazzék Pozsonyba, keresse fel Batthyány gróf miniszterelnököt és adja tudomására a közvélemény felzúdulását a reakcionárius javaslat miatt. A tüntetésnek meglett a kívánt hatása. A sajtótörvény az első tervezetnél tényleg sokkal szelidebb formában került szentesítés alá.

Ekkor különben már több élénken szerkesztett magyar lap szolgálta a közönséget. Az ujságok száma a sajtó felszabadításával még növekedett. Számos nagyobb-kisebb lap indult meg, köztük egy pár *köztársasági* irányú is. Szerkesztők és munkatársak, a harczi zaj közepette, persze sűrűn változtak. Némelyik lap e rövid másfél év alatt négy-öt szerkesztőt is cserélt. A távozók rendszerint a csatatérre mentek, hogy a letett írótoll helyett karddal szolgálják tovább a hazát. A szabadságharcz ismertebb lapjai ezek voltak:

„*Nemzeti Ujság.*" A legrégibb magyar lap. Még a század elején Kulcsár István táblabíró alapította. A szabadságharcz idején immár 42-ik évfolyamát futotta. A lap vezére Lipthay Sándor volt, szerkesztője pedig Illuch Oláh János. Legtovább és legkitartóbban Bulyovszky Gyula dolgozott bele.

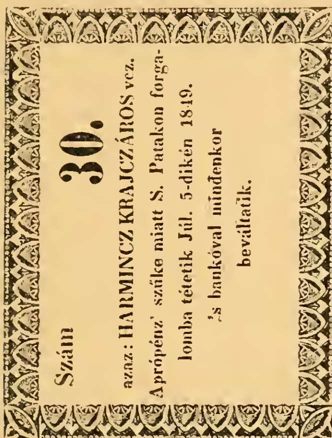
„*Pesti Hirlap.*" A szabadelvű ellenzék főorganuma. 1840-ben még Kossuth alapította, kinek távozásával többször változtatott szerkesztőt. 1848. elején Csengery Antal szerkesztette, később báró Kemény Zsigmonddal együttesen vezették a lapot. A „Közlöny" megindításáig ez volt a kormány hivatalos lapja. Nevesebb munkatársai: Petőfi Sándor, Garay János, Hunfalvi Pál, Szathmáry Károly, Vasvári Pál; utóbb Jósika Miklós báró, Nagy Ignácz, Vörösmarty Mihály stb.

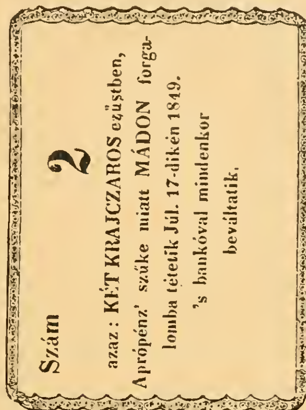
„*Budapesti Hiradó.*" 1848 előtt a konzervativ-párt szolgálatában állott. Márczius 15-én azonban komoran letette a régi zászlót, s befejezett tény gyanánt üdvözölte az újításokat. Vida Károly szerkesztette.

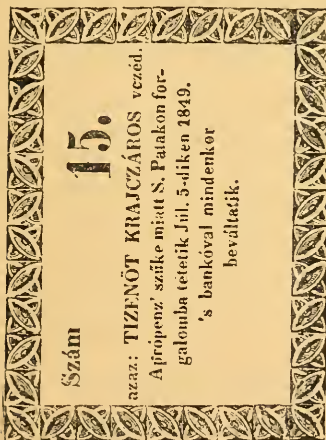
„*Márczius tizenötödike.*" Czíme mellett ezt a jelszót viselte a lap homlokán: „Nem kell táblabiró politika." Szerkesztője Pálffy Albert volt, legtevékenyebb munkatársa pedig Csernátony Lajos.

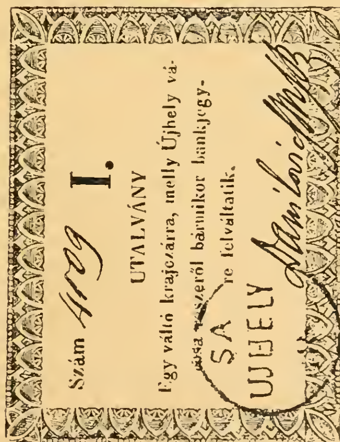
„*Közlöny.*" Hivatalos lap. 1848. junius 8-án a kormány indította meg. A kinevezéseket, rendeleteket stb. közölte. Szerkesztette Gyurmán Adolf.

„Nép barátja." Szerkesztették: Arany János és Vas Gereben (Radákovics J.) Irtak bele: Czuczor, Petőfi, Garay és Vajda János stb.

A zemplénmegyei Hegyalja szükségpénze 1849-ben.

„Kossuth Hirlapja." Mint a czíme is mutatja, a Kossuth lapja volt. Ő indította meg a Batthyány-miniszterium lemondása után. Itt jelentek meg Kossuth ama lángragyujtó czikkei, amelyek fegyverbe állították a nép ezreit a betörő Jellasich ellen.

„*Életképek.*“ Az „Esti Lapok“ átvételéig Jókai szerkesztette. Az akkori irodalom majdnem valamennyi jelesét munkatársai közé sorozhatta.

„*Munkások Ujsága.*“ Szerkesztette Táncsics Mihály. A socialdemokrata irányzatoknak hódolt.

„*Jelenkor.*“ Szerkesztette: Helmeczi, később Királyi Pál.

„*Népelem.*“ Szerkesztették: Madarász László és Madarász József.

„*Esti Lapok.*“ A békepárt törekvéseit szolgálta. A debreczeni országgyülés alatt Jókai Mór szerkesztette. Munkatársai voltak a többi közt: Kazinczy Gábor, Kovács Lajos, Hunfalvi, stb.

„*Figyelmező.*“ Szerkesztette: Vida Károly.

„*Religió.*“ Egyházi lap. Szerkesztette: Danielik János.

„*Futár.*“ Szerkesztette: Bajza József.

„*Radikal lap.*“ Szerkesztette: Mérei.

„*Forradalom.*“ Szerkesztői voltak: Hatvani Imre és Magos Ernő.

„*Respublika.*“ Szerkesztette: Erdélyi János, főmunkatársa pedig Szokolai István volt. A lap, mint czíme is magyarázza, a köztársasági eszméket képviselte. Szemere Bertalan számos czikket írt bele.

„*Köztársasági Lapok.*“ Szerkesztette: Birányi Ákos. Szintén köztársasági irányú lap volt.

„*Charivári*“ (Dongó). Az egyetlen számottevő élczlap a szabadságharcz alatt. Szeremlei adta ki, szerkesztője pedig Lauka Gusztáv volt.

A vidéken szintén több lap indult meg. Az erdélyrészi ujságok közül különösen kettő szolgálta derekasan a nemzet ügyét. Az egyik az „*Ellenőr*“, szerkesztője előbb Kőváry László, később Dózsa Dániel; a másik lap pedig a „*Kolozsvári Hiradó*“, amelynek szerkesztését Ócsvai Ferencz vezette. Később egy harmadik lap is támadt Kolozsvártt: a „*Honvéd*“, melynek Ócsvai vette át a szerkesztését. Ezenkivül megjelent Szegeden: a „*Szegedi Hirlap*“ és a „*Tisza-Vidéki Ujság*“, Győrött: a „*Hazánk*“, Debreczenben: „*Alföldi Hirlap*“, „*Debreczen-Nagyváradi Értesítő*“, Komáromban: a „*Komáromi Lapok*“, Csikszeredán: „*Hadi Lapok*“ stb.

Néhány német lap is volt. Pesten a „*Pester Zeitung*“, szerkesztője Glatz Eduárd, továbbá az „*Opposition*“, melyet Thownitz Gyula szerkesztett. A „Pester Zeitung“ a váltakozó kormányokhoz idomította pártállását; szolgálta Kossuth politikáját, de szolgálta Windischgrätzet is, a szerint, ki volt a helyzet ura. Az „*Opposition*“ már sokkal kitartóbban küzdött a nemzet ügye mellett. Ápril közepén keletkezett még egy harmadik német lap is, „*Das Junge Ungarn*“, de ez rövid életű volt. A vidéki

német lapok közt különösen kettő érdemel említést: a *„Pressburger Zeitung“*, mely kivált eleintén, derekasan viselte magát, s a *„Siebenbürger Volksfreund“*, ez a nagyszebeni szász ujság, amely ádáz dühhel tört

Andrássy Gyula gróf 1848-ban. — (Egykoru kép után.)

ellenünk. De megjelent Szebenben egy másik német lap is, a *„Transilvania“*, mely viszont a szabadelvű eszmék mellett küzdött.

Az átalakulás békés irányú lefolyásához kétségtelenül nagyban hozzájárult az akkori *magyar* sajtó hazafias magatartása. A nemzet egye-

[illegible] örömmel fogadta az [illegible] tályok valóban nagy és súlyos [illegible] Nemesi kiváltságaikról mondottak le [illegible] tetemes részéről is; így: a papság a tizedről, [illegible] úrbér[illegible]ról.

[illegible] a köznemesség vesztett sokat; némelyik mindenét. A [illegible] könnyebben áldozhatott, maradt még neki elég. [illegible] kinek majdnem összes fekvőségét egy-[illegible] képezte, az úrbériség megszüntetésével úgyszólván mindenét elveszte. Joga volt ugyan a kárpótlásra, törvényhozásilag meg is ígértetett neki a váltságösszeg, de ez időtájt nem juthatott egy polturához sem. És a köznemesség nemcsak nem zugolódott emiatt, hanem önkényt s örömmel hozta meg az áldozatot. És midőn a harczi kürtök megszólaltak: ismét ez a köznemesség volt a legelső, amely a csatatérre sietett, hogy vérét ontsa a haza szabadságáért. A kor haladó szelleme, a modern uj áramlatok forgataga maholnap előreláthatólag végkép lesöpri a közélet teréről a régi nemességnek még a megmaradott romjait is; de az 1848—49-iki szabadságharcz alatt tanusított páratlan önfeláldozásának dicsőségét nem törülheti el soha.

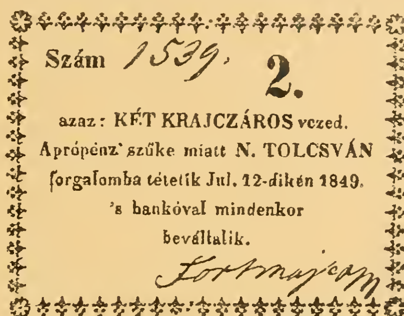
A föld népe, mely legtöbbet nyert, természetesen túlcsapongó lelkesedéssel fogadta az újításokat. Ámde, legkivált a *magyar köznép*, e mozgalmas napokban is, józanelműségének, becsületességének és hazaszeretetének a legszebb bizonyságát szolgáltatta. Igaz, hogy a váratlanul jött nagy szabadság egyes helyeken megszilajította a műveletlenebb tömeget; — így Szatmármegyében s Közép-Szolnokmegyében, hol a kisbirtokosság az uradalmak ellen zúdult fel; így Békésben, hol a felszabadult jobbágyság újabb földosztást követelt. De ezek a rendbontások is, nem annyira a földmívelő nép kapzsisága, mint inkább régi pörösködések és jogtalannak vélt elbirtoklások miatt támadtak. A nép zöme elég nyugodtan viselkedett.

A pozsonyi alkotmányozó országgyülés zavartalanul dolgozhatott tehát a reformokon. És dolgozott is kedvvel, szaporán. De hiába terjesztette fel Batthyány gróf egyik törvényjavaslatot a másik után jóváhagyás végett a királyhoz: azok szentesítése rejtélyes módon egyre késett. De napról-napra odáztatott az összminiszterium kinevezése is.

E gyanus és indokolatlan halogatás nyugtalanitani kezdte a tanácskozó rendeket. Az aggodalmat még növelte az a sok különös hír, amely az udvar köréből kiszivárgott. Számos jel azt mutatta, hogy a

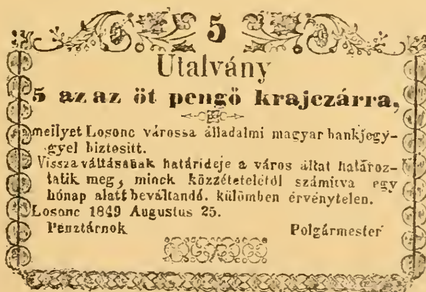
beteges V. Ferdinánd ismét a kamarilla befolyása alá került. S ugyis történt. Lajos főherczeg és vele a reakcionárius áramlat tényleg megint túlsúlyra vergődött a Burgban.

A kamarilla, mihelyt érezte, hogy a közvetlen veszély elmult:

Szám 1539. 2.
azaz: KÉT KRAJCZÁROS vezed.
Aprópénz' szűke miatt N. TOLCSVÁN
forgalomba tétetik Jul. 12-dikén 1849.
's bankóval mindenkor
beváltatik.
Fortmajer

A zemplénmegyei Hegyalja szükségpénze 1849-ben.

nyomban hozzálátott az újabb fondorlatokhoz, hogy a régi rendszert visszaállítsa. Ausztriában ez könnyebben ment. Ott a hiszékeny népet már a miniszterium alakításánál rászedték. Az új osztrák kormány ugyanis Kolowrat elnöksége alatt, legnagyobbrészt az udvari-párt teremt-

5
Utalvány
5 az az öt pengö krajczárra,
mellyet Losonc városa álladalmi magyar bankjegy-gyel biztositt.
Vissza váltásának határideje a város által határoztatik meg, minek közzétételétől számitva egy hónap alatt beváltandó. külömben érvénytelen.
Losonc 1849 Augustus 25.
Pénztárnok Polgármester

Losoncz város szükségpénze 1849-ben.

ményeiből állíttatott össze. Az alkotmányosságnak csak a külső mázát hagyták meg, de a kormányzat továbbra is reakcionárius maradt. Hiszen még a titkos államtanács is, — melyről a világ azt hitte, hogy Metternich bukásával megszünt, — tovább folytatta kárhozatos működését, vezetve

es sugallva az elaggott, gyönge uralkodót. A titkos államtanács egyik tagja, — mint Bécs beavatott köreiben széltiben beszélték, — mindjárt Batthyány gróf kinevezése után felvetette az eszmét, hogy a követelő magyarokat a nemzetiségekkel, különösen a békétlenkedő horvátokkal kell megtörni. Ezt a tervet egyelőre elejtették ugyan, de nem tettek le róla; sőt kéz alatt már ekkor ki is jelölték azokat a személyeket, — köztük első sorban Jellasichot, — akiket a nemzetiségek felbujtására alkalmasoknak véltek. A szörnyű árulás tehát, — mely később egész borzalmasságában keresztülvitetett, — már a pozsonyi alkotmányozó országgyűlés reform-tárgyalásai alatt, megbeszélés tárgyát képezte a Burgban.

Nehogy azonban idő előtt felköltsék a magyar nemzet gyanakodását, azt határozták, hogy az alkotmányos reformok életbeléptetését lehetőleg mindaddig húzzák-halasztják, míg az udvar a nyilt fellépésre kellő erőt gyűjthet. S ezzel most már egész tervszerüleg megkezdődött az a kétszínű játék, mely csakhamar oly rettenetes bonyodalmakba sodorta hazánkat.

A jámbor, s a pillanatnyi benyomásoknak engedő Ferdinándot könnyű volt behálózniok. Elhitették vele, hogy a magyarok követelésének teljesítésével szétbomlik az egységes birodalom, s ezzel az uralkodó család régi hatalma is meginog. Elhitették vele, hogy a forradalmár magyarok közvetlenül még az ő saját trónusát is veszélylyel fenyegetik. Elhitették vele, hogy adott szavát, mely úgyis a forradalom erőszakával csikartatott ki tőle, — ily válságos körülmények közt nem köteles beváltani; sőt a dinastia érdeke egyenesen azt parancsolja, hogy ne is váltsa be. Szomorú dolog, de történeti tény, hogy a kamarillának ezt a felfogását több magyar főúr is támogatta, köztük Apponyi György gróf és Jósika Samu báró. De volt az udvari pártnak egy olyan magyar születésű eszköze is, akit minden rosszra felhasználhattak. Ez Wirkner udvari tanácsos, az előző választások idején a legbuzgóbb kormánypárti kortes, e válságos időkben pedig a magyarországi titkos rendőrség főnöke. Neve megvetés tárgya volt az egész országban.

A hiszékeny uralkodó ekként elámítva és megrettenve, egészen a titkos államtanács hálójába került, s innentől a szegény király a kamarilla öntudatlan eszközénél csakugyan nem volt egyéb.

A pozsonyi rendek aggodalma tehát nagyon jogosult volt. S ezt az aggodalmat még növelte, hogy a szentesítés halogatásának még csak elfogadható okát sem adták. Amint felérkezett egyik vagy másik

törvényjavaslat: egyszerüen félretették és mélységesen hallgattak. Utoljára is, István nádor volt kénytelen Bécsbe utazni, hogy e titokzatos eljárás nyitjára jőjjön. Itt aztán hamar megtudta a legridegebb valóságot. A kamarilla befolyására *a király visszavont mindent.* Még csak a miniszterek kinevezését sem akarta immár jóváhagyni, nemhogy a többi reform-törvényeket szentesítette volna. Azt mondták az udvarnál, hogy az egyes miniszterek hatáskörét nagyon is tágra szabta az országgyülés. Ez lazítaná azt a kapcsot, mely Magyarországot az örökös tartományokhoz fűzi. S épp ezért a hadügy és pénzügy vezetését semmi szin alatt nem engedhetik megosztani. Maradjon ez csak továbbra is az osztrák központi kormány kezében. Egyébként a többi törvényjavaslatok ellen is vannak aggályaik; igy a többi közt, az urbériség eltörlésére vonatkozó törvényjavaslat sem végrehajtható beterjesztett alakjában.

Hiába hozta fel a nádor, hogy az ilyetén eljárás megingatja a királyi szó szentségébe vetett hitet és aláássa a korona tekintélyét, — nem használt semmit. A nádor igyekezete most már odairányult, hogy legalább foglalják irásba felhozott aggodalmaikat s amint illik, tudassák ezeket az országgyűléssel. Hátha talán mégis sikerül kölcsönös engedékenységgel kiegyenlíteni az ellentéteket. Nagy nehezen ezt megigérték.

A becsületes igyekezetű nádor leverten tért vissza Pozsonyba.

Márczius 28-án este Zsedényi Ede udvari tanácsos csakugyan meghozta Bécsből a nádor által kierőszakolt királyi választ, mely az országgyűlés márczius 29-iki elegyes ülésén olvastatott fel, roppant megütközést, óriási vihart támasztva. A leiratnak már a külső formája is mélyen lealázó volt az országgyűlésre, mert nem a király irta alá, hanem maga Zsedényi, mintha az egész másodrendű, jelentéktelen cancelláriai végzés lett volna. De a leirat belső tartalma még sértőbb, még meglepőbb volt. A király márczius 17-én ünnepélyesen tett és irásba foglalt minden igéretét visszavonta. E leirat, a többi közt, a következőket foglalta magában:

Ő császári és apostoli királyi Felsége nyilvánított legtisztább szándokának ösvényeit tehát továbbá is állhatatosan követvén, a független felelős magyar ministerium alakítása iránt készült s folyó hó 23-án kelt felirásukkal királyi jóváhagyása alá bocsátott törvényczikkre nézve, azt rendelte az országosan egybegyült Karoknak és Rendeknek — annak külön szakaszait illetőleg — kegyesen válaszoltatni: miszerint az első szakasz e szavakkal: „Ő Felségének a királynak személye szent és sérthetetlen“ — fejeztessék be, ugy, mint melynek csak első része tartozik jelen törvény köréhez, mely Ő Felségének az országgyülése iránti jogaira nem terjeszkedhet. A 2-ik szakaszt akként kivánja szerkesztetni: „Ő Felségének az országbóli távollétében a mostani nádor s királyi helytartó főherczeg István az országban és ahhoz kapcsolt részekben sat.“

Az 5-ik szakaszhoz pedig, mely szerint a ministerium székhelye Buda-Pest, — azt kivánja világosan hozzátenni: miszerint Ő Felsége, tanácskozás végett a ministerek akármelyikét, bármikor maga elibe hívni magának fentartja. — Mi a 3-ik, 6-ik és 7-ik szakaszokat illeti, melyek egymással szoros összefüggésben állanak: legfőbb királyi tisztével járó kötelességei s fejedelmi jussainak és az állodalom épségének fentartása, ugy szintén a rögtönzés veszélyes következéseinek mellőzése végett, kegyesen figyelmezteti az országos KK. és RR.-ket: hogy azon tárgyak, melyek, — az eddig kezelt egyéb közigazgatásiakon kivül, — *jelenleg a magy. kir. udv. cancellaria köréhez tartoznak*, háromfélék legyenek. Az első rendűek ugyanis azok, melyek az egyházi s világi méltóságok, érsekek, püspökök és egyéb főpapok, ugy az ország zászlósai nevezését s a királyi adományozásokat illetik. Ezek iránt Ő Felségének kegyelmes elhatározása abban pontosul, hogy az illető ministernek előterjesztésére s illetőleg meghallgatásával, e kinevezések s adományozások továbbá is mindenkor egyenesen a koronás fejedelmet illessék.

A másik rendbeli tárgyak a kegyelmezés jogának gyakorlatára, a nemességnek, czimeknek és rendeknek adására (mikre nézve az illető ministereknek fennmarad előterjesztéseket tenni), továbbá az itt tartózkodó honfiaknak magánjogi törvényes viszonyaikra és *a magyar udvari cancelláriát, mint törvényes hitelességü helyet* illető mindennemű tárgyalásokra vonatkoznak; melyek iránt ugyan ezt, — figyelmezve az 1687-iki 8-ik törv. czikkre, — *maga törvényes hatóságában továbbá is megtartani kivánja.* A 3-ik rendbelieket, a magánperlekedésekben formák hiánya miatt kivánt orvoslatok s visszahelyezhetési perek képezik; további törvényes rendelkezésig, *szinte a mostani gyakorlatban hagyatni kivánja.*

A királyi kincstár tekintetében végre, a királyi udvar fentartására szükséges s az összes állodalmi költségeknek, melyek az egész birodalom, tehát Magyarország és az ahhoz tartozó részek érdekében is tétetnek, Magyarországot illető arányos részének fedezése iránt Ő Felsége a KK. és RR.-nek nyilvánittatni rendelte: hogy az e végre *Magyarországból jelenleg befolyt s kellőleg kimutatandó jövedelmek a birodalmi középponti pénztárba továbbá is beszolgáltassanak,* ezeknek minden felebbemelése ellenben országgyülési egyezkedésnek tárgya legyen; minden vám és pénznemi s kereskedelmi intézkedések pedig az illető német örökös tartományi közigazgatási organumokkali kölcsönös értekezés utján történjenek. — Mikhez képest e szakaszok ujabban szerkesztendők lesznek.

A 12-ik szakasznak *f)* alatti pontja a fentebbek szerint levén módosítandó, a honvédelmi ministeriumra nézve kegyesen megjegyeztetni rendelte Ő Felsége, hogy e ministérium hatáskörének mindenekelőtt, az országosan egybegyült KK. és RR. által is kedveltnek tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásától, mely a pragmatica sanctió által egyesült örökös tartományok közt létezik, — különösen pedig Ő Felségének, mind a pragmatica sanctió fentartására, *mind a fegyveres seregnek törvényszerü alkalmazása s a katonai hivatalokrai nevezésekre vonatkozó jussától — melyet Ő Felsége magának továbbá is fentart — kell szükségképen feltételezve lennie,* ugy mint, melyekhez Ő Felsége nemcsak jussainak szentségénél fogva, hanem kedvelt Magyarországra s annak részei bátorsága s boldogitására törekedő atyai szándokához képest is, királyi tiszte s kötelessége szerint állandóan ragaszkodik. A törvény egyéb szakaszaira semmi észrevétel nem forogván

fenn. Egyébiránt Ő császári és apostoli királyi kegyelmével kegyelmesen s állandóan hajlandó marad. — Ő császári és apostoli királyi Felsége által bőjtmáshó 28-án 1848. *Zsedényi Eduárd* m. k.“

Csányi László.

Igy hangzott a kir. leirat. A hány pont, annyi sérelem; egészében véve pedig nem egyéb, mint a nemzet reformtörekvéseinek teljes megsemmisítése.

A nádor királyi helytartóvá történt kinevezését odamagyarázták, hogy az csupán a főherczeg eddigi méltóságának a megerősítésére vonatkozik és semmiféle ujabb hatalomkört nem ruház rá. — Az udvari kancellária továbbra is fentartatik. Az egyházi és világi kinevezések ezután is Bécsben intéztetnek el. — Az összes kincstári jövedelem, úgy, miként eddigelé, folytatólag is a bécsi központi pénztárba leszen fizetendő. — A hadsereg fölötti rendelkezést az uralkodó továbbra is magának tartja fenn. — A külügyi kérdések intézése az udvari kancellária ügykörébe utaltatik.

A magyar miniszterium tehát, e leirat szerint, minden önálló hatáskör nélkül, a helytartótanács szinvonalára sülyesztve, egészen a bécsi kormánytól tétetik függővé. A pénzügyminiszter nem lett volna egyéb, mind a bécsi központi állampénztár adóbehajtója; a belügy- és igazságügyminiszternek a kancellária lett volna a felettes hatósága; a hadügyminiszter a bécsi katonai kormánynak maradt volna az alárendeltje. A király személye mellé rendelt miniszter, miután minden hatáskör megvonatott tőle, akár mindjárt letehette tárczáját.

A leirat felolvasása után elsőnek Batthyány Lajos gróf állott fel és a következőket mondotta:

E királyi válasz az én meggyőződésem szerint sem a nemzet törvényes igényeinek, sem az országos rendek méltányos várakozásának eleget nem tesz. (*Kiáltások minden oldalról: Igaz! Igaz!*) Azért minden további indokolás nélkül arra kérem ő fenségét, hogy hatályos közbenjárása által a királyi válasznak oly módoni átalakítását eszközölje, miszerint beváltassék Ő felségének azon szava: hogy Magyarországnak független felelős miniszteriumot kíván. Mert ha ez nem történik: én mind magam, mint társaim nevében kinyilatkoztatom, hogy a felelős miniszterséget elvállalni igy képesek nem vagyunk, s arra magunkat jogosítva nem érezzük.

Batthyány gróf nyugodt, de férfias és nyilt kifejezése után a nádor emelt szót:

A mostani komoly és nagyszerű pillanatban, — ugymond, — Magyarország jövője döntetik el. S e pillanatban (a miniszterhez fordulva) méltóságtok hazafiságához azon forró óhajtásomat intézem, hogy most azon fontos hivatalról, melyre általam az összes nemzet bizodalma által felhiva vannak, ne mondjanak le. Mert itt ünnepélyesen szavamat adom, hogy mindazon észrevételeket, melyeket a felelős miniszterek nekem e tárgyban átadni fognak, Ő felségénél nemcsak előterjeszteni, de átvinni is fogom. És ettől, ha kell, állásomat is függővé teszem.

A nádor szavait, nagy tetszés közt, zúgó éljenzéssel fogadták az országgyülés egybegyült rendei. Mintha nehéz kő esett volna le aggódó szivükről, midőn István főherczeg nemes elhatározását hallották. — Batthyány nyomban ki is jelenté, hogy a miniszterium a nádor óhajtása

előtt készséggel meghajol; s lemondását, vagy maradását bécsi közbenjárásának eredményétől teszi függővé.

Kossuth és a honvédsereg vezérei. — (Berlinben rajzolt egykoru kép.)

Ezután a második királyi leirat olvastatott fel, melynek éle a jobbágyság felszabadítása ellen irányult és az volt a veleje, hogy az

urbériség tervezett megszüntetése, a fenyegető felvidéki inség miatt is, nagy károkat fogna okozni a földmívelésnek. A törvényjavaslatot tehát, mely alapjában véve különben helyes, fontolják meg ujabban a KK. és RR.

Az elegyes ülés után az alsótábla tartotta ülését, mely alkalommal Kossuth, Batthyány grófnál már sokkal erősebb szavakkal jellemezte az udvari körök eljárását.

Midőn az ülés megnyilt, azt kérdezte az elnök: felolvastassék-e ujolag a bécsi leirat?

. . . . Azt gondolom, uraim, — szólt Kossuth felállva, — hogy eleget hallottunk, midőn kétszer hallottuk s e felolvasás elég volt arra, hogy minden becsületes magyar határozott véleményt képezzen magának a dologról.

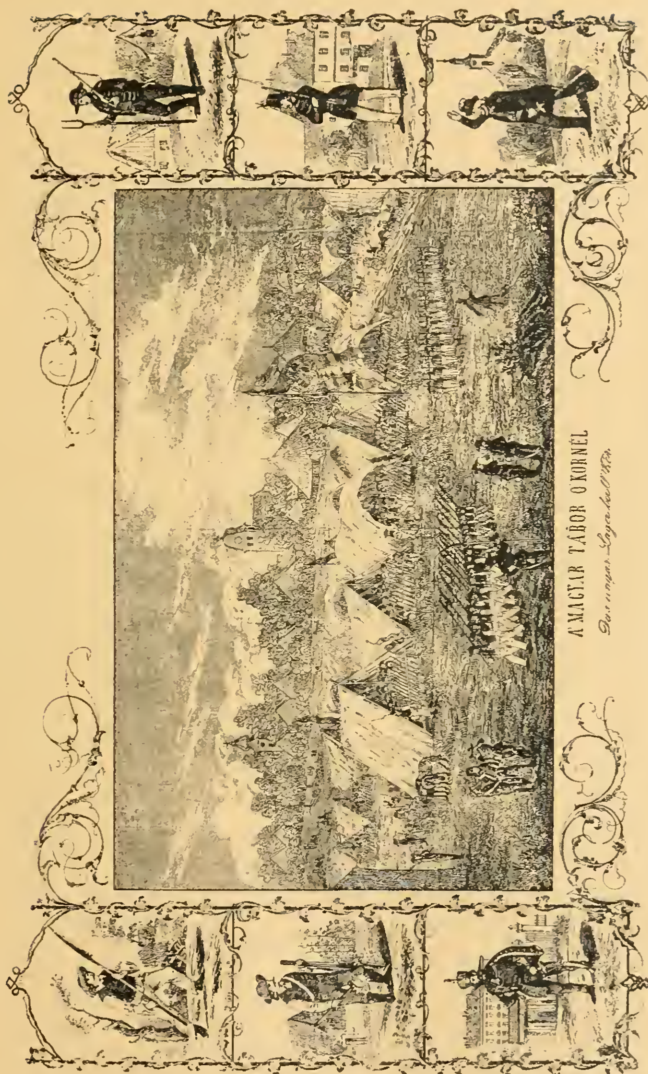
Röviden akarok szólni, — folytatá tovább, — s azon higgadtsággal, melyben azon férfias elhatározottság fekszik, hogy akármi történjék bár, de a Bécsben játszott intriguák nem fognak czélt érni Magyarországon.

Megmondom véleményemet mindkét leiratra.

Ami az első leiratot illeti, az országgyűlés hallotta a miniszterek nyílatkozatát, hallotta, hogy a nádor e dologhoz saját állását kötötte hozzá. Részletekbe nem bocsájtkozom, de kimondom, hogy ezen leirat lázasztó gúny és könnyelmű játéküzés a trónnal, a hazával. És kik űzik e játékot? Az egész leiraton átlengő szellem nem más, mint hogy a gyűlöletes bürokráczia ezentul is maradjon meg Bécsben s a magyar független minisztérium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helytartó-tanács. És ez emberek nem gondolnak az ausztriai ház jövőjével, nem gondolnak a polgárvérrel, mely ily eljárás után patakokban folyhat; ugyanazon perczben, midőn a király kimondá, hogy „felelős magyar minisztérium lesz“: előállanak a királyi szó szentségét megnyirbálni; nem kimélve azon nimbust, azon pietást, melynek a királyi név körül lengeni kell, ha csak azt minden fényétől s tekintélyétől meg nem akarják fosztani, s oda viszik a dolgot, hogy a nép hitét veszitse a királyi szó iránt. Ezeket látva, lelkem mélyében megbotránkozom; s látva, hogy e perczben is, midőn az adott királyi szó szerint Ő felségének más tanácsadója nem lehet Magyarország ügyeire nézve, mint a kinevezett első felelős miniszter, gróf Batthyány; még folyvást Lajos főherczegtől, kinek semmi befolyása nem lehet a magyar dolgokra, kinek erre semmi legkisebb joga sincs, mert nem ül trónon, nem is koronaörökös, nem is nádor, s meg gr. Hardigok, herczeg Windischgrätzek és isten tudja még kinek befolyásától függnek dolgaink.

A legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva, hogy még most is ott állnak a dolgok, mikép a megbukott kanczellár és azon ember, kit nem akarok nevezni, ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt és báró Jósika erdélyi kanczellár, kinek a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar miniszter helyett.

Ezt látva, kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalmat helyezek ugyan a főherczeg-nádor férfias elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni igérte, s remélem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; de ha ez nem történik:

Magyar tábor a szabadságharcz alatt.

(Egykoru kép. — Eredetije az orsz. ereklyemuzeumban.)

akkor vessenek szamot magokkal, kik e dolgok okozói valának, s én Apponyit, Jósikát, Wirknert hazaárulással vádolva, proskribáltatni kivánom.

Ami a második leiratot illeti, úgy veszem, hogy az urbéri tartozások megszüntetésének elve a leiratban is sanctionálva van; a mennyiben mégis a földmivelés fennakadasa, fenyegető éhség s isten tudja minő rémképek miatt ujabb tárgyalás alá akarják vétetni a kérdést, kijelentem, hogy erre hajlandó teljességgel nem vagyok, s határozatilag ujra kimondatni kivanom, hogy a Rendek most már királyi beleegyezéssel is az urbéri tartozásokat visszavonhatatlanul megszüntessék.

Kossuth e haragos felszólalása hű kifejezését képezte az országgyűlés hangulatának. Csakugyan oly általános és nagy volt az elkeseredés, hogy az ülés után egyesek a legerősebb szavakkal jellemezték az udvari-párt ez alattomos eljárását.

Még az nap este megint ülés volt, a melyen a két királyi leiratra hozott határozatok olvastattak fel. Az első kir. leiratra ekképen szólt a válasz:

A KK. és RR. Őfelségének, koronás királyunknak azon királyi szavát, minélfogva egy felelős független magyar miniszterium alakításában megegyezett, szentnek és sérthetetlennek tekintvén *mindazt, mi ezen királyi szót bármi részben meghiusithatná, a nemzet és a trón irányában*, — ugyanazon bürokrácia maradványai által, mely az ausztriai népek uralkodása alatt egyesült népek jövendőjét koczkára tette, — *vakmerően űzött játéknál egyébnek nem tekinthetik;* vakmerőnek a kifejezés teljes értelme szerint, mert a királyi adott szó szentsége kétségbe nem hozathatik a nélkül, hogy a hit maga is a király iránt csorbát ne szenvedjen.

Mindazonáltal bizván ő főherczegségének, a nádornak szilárd, elhatározott kijelentésében: miszerint Ő felségénél eszközölni igérte, hogy a felelős miniszterium iránti törvény akként hagyassék helyben, mint azt megalkotni a nemzet megnyugtatására szükséges és a kérdésnek ekkénti megoldásához tulajdon állását kötötte hozzá; bizván továbbá, hogy a királyi akaraton győzelmet nem veendnek oly egyének, kiknek az ország sorsa felett intézkedni sem jogát, sem hivatását el nem ismerik. A nádor, királyi helytartó által önként nemes lélekkel ajánlott közbenjárásának sikerét a lehető legrövidebb idő alatt elvárják, azon elszánt indulattal, melyet a haza felett lebegő terhes pillanatok igényelnek" ...

Az urbériség megszüntetésére vonatkozó második királyi leiratra csak rövid határozatban feleltek a rendek. Azt mondták, hogy miután a leiratból a törvényjavaslat helybenhagyása olvasható ki, annak ujabbi tárgyalása fölösleges.

István főherczeg másnap kora reggel csakugyan Bécsbe utazott, hogy rövid idő alatt immár harmadszor szálljon szembe a reakcióval.

A kamarilla ez ujabb cselfogása talán még nagyobb vihart támasztott a közönség körében, mint a rendeknél. A pozsonyi ifjuság a királyi leirat közkézen forgó példányait előbb nyilvánosan megégette,

aztán Zsedényi ellen fordult haragjával. Kérdőre akarta vonni a királyi válasz törvényellenes aláírásáért. Keresték is mindenfelé, több házat egészen a padlásig felkutattak; de Zsedényi, szerencséjére, már ekkor megugrott Pozsonyból.

De még elkeseredettebb volt a hangulat Pesten. Már pusztán az a hír, hogy a király vonakodik megerősíteni a magyar miniszterium kinevezését, végtelen ingerültséget okozott. Szemere Bertalannak és Klauzál Gábornak — akik a nádor megbizásából, mint országos kir. biztosok a rend fentartása végett márcz. 23-ika óta már a fővárosban tartózkodtak, — minden tekintélyüket és összes befolyásukat latba kellett vetniök, hogy ez a fokozódó ingerültség túl ne csapjon a törvényesség korlátain.

A „közcsendi bizottmány“ márczius 27-ikén délután 6 órára gyűlésre hívta össze a népet, hogy a fenyegető veszélylyel szemben még idejekorán állást foglaljon. A népgyűlésen, melyen óriási közönség jelent meg, Petőfi és Vasvári tartottak forradalmi hangu beszédeket. Vasvári azon gyanujának adott kifejezést, hogy Metternich még mindig Bécsben lappang, s ő ármánykodik a magyarok ellen.

... Ez ember, — igy szólt a többi közt, — ujra Bécsben van, ujra szövi titokban egyes szálait a hálónak, melybe nemzetünket zsákmányul akarja behorgonyozni. De istenemre mondom, ezt tenni most nem sikerülend. A zsarnoki kabinet megbukott, Metternich ennek romjai közt vajudik, s ha úgy akarja, ha bennünket kényszerít: mi még egyszer megrázandjuk a bűncsarnok oszlopait, mint Sámson az izraelitáknál s Metternich minden fajzatával együtt örökre el lesz temetve. E földön bűn nem marad megboszulatlanul ....

Vasvári szónoklata a kitörésig tüzelte a lázas kedélyeket. A muzeumtér egyik részéből egyszerre csak a francziák forradalmi dala: a „Marseillese“ zúg fel. A riadó leirhatatlan hatást tesz. Akkordjai odakapnak a szívhez, mámorossá teszik az elmét, lángragyujtják a vért. A másik pillanatban már ezer meg ezer ajk harsogja:

— Halál az árulókra! Össze kell hívni a nemzeti konventet, amely itéletet mondjon a bűnösök felett!

Eközben az égnek emelik ökölre szorított jobbjaikat és átkot szórva kiáltanak halált a nemzet ellenségeinek fejére.

Ugy tetszett, mintha e pillanatban Danton és Marat véres szellemárnya suhant volna végig az üvöltő tömeg fölött.

Nyárinak, kire még legjobban hallgatott a közönség, kellett közbelépni, hogy a népszenvedély ez elementáris kitörése lecsituljon.

Egy jó negyedóra telt el, míg a csönd annyira helyreállott, hogy Irányi felolvashatta a népgyűlés határozataként a „közcsendi bizottmány“ következő kiáltványát:

Hazafiak!

Európa nagyobb része küzdött és kivívta az utóbbi időben a szabadság és jogegyenlőség elveit.

Magyarország is fellelkesült e szent ügyben.

A pesti 12 pont által, s részint az országgyülés által is ledöntettek azon korlátok, melyek az ország fiait különszakasztották.

Az urbéri viszonyok megszüntetve, a közös teherviselés meghatározva, a népképviselet és nemzetőrség elve kimondva, a sajtó bilincsei összetörve: szabad a föld, szabad az ember, ki e földet lakja, szabad a szellem. Nincs többé nemes és nem nemes, polgár és nem polgár, mindnyájan egyenlő fiai vagyunk Magyarországnak, osztozók annak minden jogaiban és minden terheiben.

A szabadság és jogegyenlőség, a vész pillanataiban egygyéolvadt nemzet közvéleménye és az országgyűlés által egyértelmüleg kimondva és elfogadva van. Ezeknek biztositására nem volt egyéb hátra, mint hogy a nemzet összes ügyei önálló magyar kormány, magyar felelős miniszterium által kezeltessenek.

Ez meg is igértetett. Ő felsége a magyar király gróf Batthyány Lajost felhatalmazta önálló magyar kormány alakitására.

Jogunk, sőt kötelességünk azt hinni és honfiaink előtt annak hitelt szerezni, hogy amit Ő felsége: V-ik Ferdinánd saját neve aláirásával megerősitett, az szent és visszavonhatlan.

Jogunk van követelni, hogy a nemzet minden ügyei a nemzet többsége kifolyásának, a magyar felelős kormánynak kezében legyenek.

Ez volna szabadságunk és függetlenségünk koronája és biztosítéka, s ez, tisztelt hazafiak, most veszélyeztetve van.

A régi országnyomorgató rendszer barátjai arra kivánják rábirni felséges királyunkat, hogy a had- és pénzügyet, — tehát a nemzet idegét és vérét, — a nemzeti magyar kormány kezéből kivegye s így királyi szent szavát álmagyarázatok által meghiusítsa.

Mi ezen czél ellen, mely kijátszása volna a nemzet igazságos követelésének s nyilt megcsalása a nemzetnek, határozottan tiltakozunk.

A pragmatica sanctio, melyben a nemzetnek s az országló háznak jogai kölcsönösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés; eddig csak egyik része volt életben, mely az országló ház javát érdekli; jelenleg szükség, hogy kormányunk függetlenségének biztosításával másik része is teljesedésbe lépjen, a nemzet jogai is biztosittassanak.

A nemzet vérét áldozta a pragmatica sanctió egyik részéért, ugyanazt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.

Azon tanácsosok, kik a jó fejedelemnek a nemzet kivánságaival ellenkezést tanácsolnak, nyiltan kijelentjük, nemcsak a nemzetnek, hanem a dynastiának is ellenségei, mert a dynastia érdekeivel játszanak.

Így érzünk, és nyilatkozunk mi, s hasonló érzelemre számolunk az egész országban.

Éljen a király, éljen a szabadság, éljen a magyar független felelős kormány!

A rend fentartására megbizott pestvárosi állandó választmány."

E proklamácziót, melyet komoran hallgatott végig a nép, aztán kinyomatták sok ezer példányban, s szétszórták az egész országban.

Perczel Mór. — (A tábornok 1848-iki arczképe.)

A népgyülés hatása alatt Pest ismét forrongó képet öltött. A nép nemzetiszínű zászlók alatt, forradalmi dalokat énekelve járta be az utczákat. A nemzetőrség pedig ujult buzgalommal fogott a fegyvergyakorlatokhoz, hogy — ha szükséges, — karddal is megvédelmezhesse a nemzet jogait.

A közönség forrongását nemcsak állandósította, de még fokozta az a terjengő hír, hogy a főváros már legközelebb ostromállapot alá helyeztetik. Ez izgalmak közepette jutott nyilvánosságra, hogy Lederer tábornok főhadparancsnok a budai lőportoronyból éjjel titokban elszállíttatta a puskaport. A fekete-lobogós hajó harminczegy mázsa lőporral immár Promontor alatt evez.

Iszonyú harag fogta el a közönséget. Most már elhitte, hogy csakugyan árulást forralnak ellene. Rottenbiller egy század nemzetőrrel egy gyorsjáratu gőzhajón gyorsan útnak indult, hogy elfogja a lőporos hajót, ami Promontor alatt szerencsésen sikerült is.

Ezalatt Szemere kérdőre vonta Ledererl. A tábornok eleintén tétovázott, majd azt mondta, hogy neki a dologról semmi tudomása sincs: később azonban bevallotta, hogy a lőpor, felsőbb rendeletre, Eszékre vala szállitandó.

A hadtestparancsnok e beismerése csak megerősíté a közönség gyanuját, hogy Bécsben csakugyan valami szörnyü meglepetésre készülnek. S ez a sejtelem nem is volt alapnélküli. Tény, — amint később ki is világlott, hogy a kamarilla, — persze a legnagyobb titokban, — már ekkor kezdte előkésziteni a ráczok és a horvátok pártütését, s a lefoglalt puskapor az alvidéki szerb lázadóknak volt szánva.

Ily riasztó hirek láza közepette, márczius 30-án értesült a pesti közönség a Zsedényi-féle kir. leirat tartalmáról. Az este 10 órakor érkező pozsonyi gőzhajó utasai hozták magukkal.

A gőzhajók érkezését e mozgalmas időkben nap-nap mellett nagy közönség várta, hogy mentől hamarább értesülhessen a bécsi és pozsonyi eseményekről. Ámbár későre járt már az idő, mégis nyüzsgő csoportok lepték a Duna partját, nyugtalanul várakozva a hajóra, amely tiz órakor végre megérkezett. Az egybegyült közönség azonnal megtudta a lesujtó valóságot. Egy jurátus, aki szintén a hajóval jött, mindjárt ott helyben, a legelső utczai-lámpás gyér világánál felolvasta a kir. választ.

A kir. leirat tartalmának hire a villám sebességével terjedt szét a fővárosban, mindenütt a legnagyobb fölháborodást támasztva. Egy félóra alatt már azok is talpon voltak, kik korábban tértek aludni. Sürű tömegekben gyülemlett a nép a Szabadságtérre, mely csakhamar megtelt rivalgó embersokasággal.

— Fegyverre! El akarnak árulni! — kiáltott egy harsány hang.

Az eldobott szikra egyszerre lángralobbantotta a háborgó szenvedélyeket. Az arczok haragra gyúltak, s mint az égzengés, ezernyi ezer ember ajkán tört ki a harczkiáltás:

— Fegyverre! Fegyverre! Le az árulókkal!

A nép már-már áttörte a törvényesség korlátait.

— Félre kell verni a harangokat! Meg kell rohanni a fegyvermagazint! — ordította ismét valaki.

Ez a tűzcsóva még jobban gyujtott.

— Helyes! Helyes! Félre kell verni a harangokat! — zúgta rá, mindinkább nekihevülve a tömeg.

S ha Szemere, Klauzál s Nyáry Pál még idején a helyszinére nem toppannak: a másik perczben már félrevert harangok kongása adja hirül a forradalom nyilt kitörését.

Klauzál vállalkozott rá, hogy a háborgó néptengert lecsillapítja. Szónoklatának minden varázsát kellett elővennie, hogy legalább meg-

d. I.
Broj Valja
10 krajcarah u srebru,
i primat će se kod svak občinske pěneznice
u Karlovcu,
a odkopit za bečke anknote po měštnoj magisuratskoj kasi, **SEST** ovih komadah za forint. U Karlovcu dne 22. Velj. 1849.
Deset krajcarah u srebru.
Deset krajcarah u srebru.

Karlócza város pénz-utalványa 1849-ben.

hallgassák. Elmondta, hogy ez utolsó lépésnek még nem érkezett el az ideje, mert az országgyülés erélyes határozatban felelt a kir. leiratra, a nádor pedig állását kötötte a nemzet kivánságainak teljesítéséhez. A főherczeg már Bécsben is van, a honnan bizonyosan a vívmányokkal fog visszatérni. Várják be tehát nyugodtan a nádor közbenjárásának eredményét.

Majd Szemere szólt, s egyebek közt azt indítványozta, hogy azon esetre, ha a reform-javaslatok visszautasítása miatt a miniszterium csakugyan kénytelen volna lemondani: *ideiglenes kormány* állíttassék fel Pesten. Az erre vonatkozó előmunkálatok megtételére már most fel kell szólítani a megyei és városi hatóságokat, hogy két-két képviselőt

küldjenek a fővárosba. S hogy az eshetőleges meglepetések készen találják a fővárost: mondassék ki, hogy minden épkézláb férfi köteles a nemzetőrségbe lépni.

A tömeg helyesléssel fogadta Szemere szavait, s a teendő intézkedések által némileg megnyugtatva, nagy nehezen szétoszlott.

S noha a reform-mozgalom vezetői minden lehetőt elkövettek a nép lecsillapítására, mindazonáltal maguk is a legnagyobb aggodalommal tekintettek a bizonytalan jövő elé. Már előző nap, — márczius 28-án, — *Csányi* László lakásán nagy értekezlet volt, ahol mintegy 30—40-en jelentek meg, köztük a két miniszterjelölt: Szemere és Klauzál; továbbá Perczel Mór, Nyáry, Petőfi, Vasvári, stb.

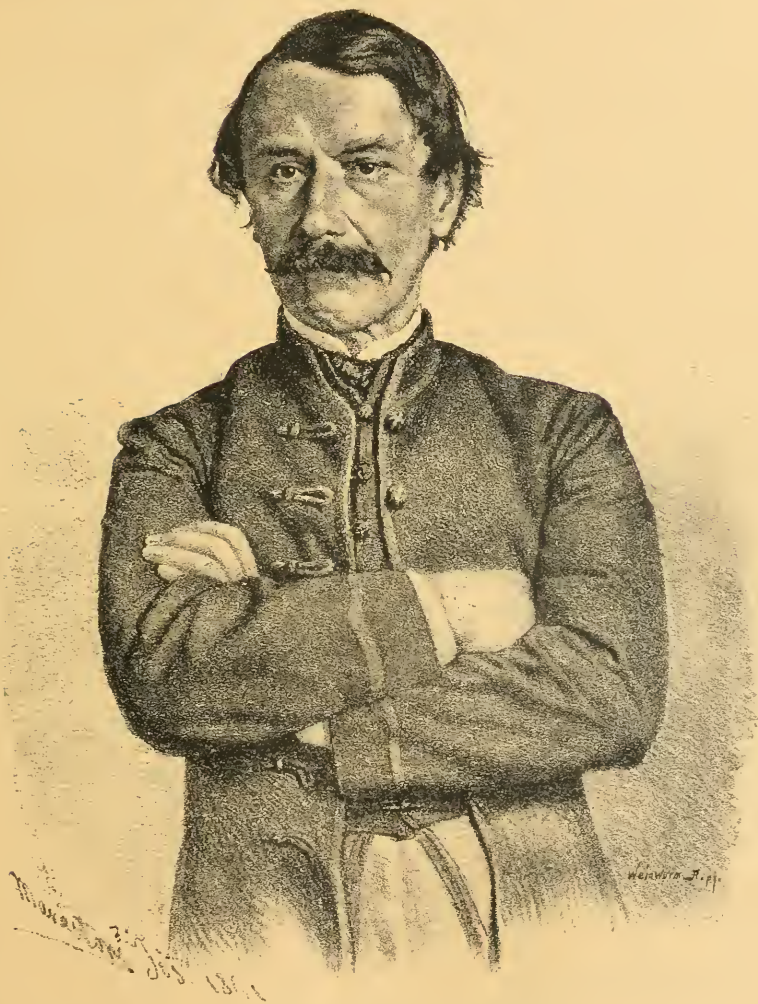
Az értekezlet folyamán Perczel azt az indítványt tette, hogy a város állandó választmányából *Nemzeti konvent* hivassék össze, miután „az országgyülés nem hű kifejezője a nemzetnek és nem bir elég erővel.“ A túlnyomó többség azonban Perczel indítványát nem fogadta el, hanem abban állapodtak meg, hogy Perczel Mór és Farkas János utazzanak tüstént Pozsonyba és ha a miniszterium kinevezésére nincsen remény, be nem várva az országgyülés végét, hívják Pestre „a jobb embereket“, köztük a nádort is.

A forradalmi hangulat hasonló tünetei mutatkoztak a vidéken is. A reményeiben megcsalatkozott nép mindenfelé a legnagyobb felháborodással fogadta a kamarilla ez ujabb cselfogását.

S ez a háborgás, úgy látszik, segítségére volt István nádornak, aki ismét sorravette a főherczegeket, hogy engedékenységre birja őket. Eleintén — szokás szerint, — hallani sem akartak a kir. kézirat megmásításáról; a Magyarországból érkező aggasztó hirek azonban mégis puhítólag hatottak reájuk. Látták, minden jel azt mutatta, hogy Magyarországon csakugyan kitör a forradalom, ha tovább makacskodnak. Hát engedtek; legalább úgy szinlelték, hogy engednek, mig elkövetkezik a várt alkalom, hogy ismét elárulják a könnyen hivő nemzetet. Ismételt tanácskozások, megujuló hosszas viták után István főherczeget a király következő kéziratával térhetett vissza Pozsonyba:

Kedves öcsém, fenséges főherczeg nádor úr!

A *független felelős miniszterium alakitása iránt készült* és az országos KK. és RR. által f. hó 23-án kelt felirásukkal királyi jóváhagyásom alá bocsájtott *törvényczikkre nézve*, f. hó 28-án kelt legfelsőbb válaszom folytán, *királyi jóváhagyásomat atyai szándékom ujabb bizonyságául az országosan egybegyült KK. és RR.-nek azon határozott kijelentéssel kivánom tudtukra adatni*; miként a felterjesztett törvényczikk 1. §-a érintett válaszom értelmében e szavakkal: „szent és sérthetetlen“ végeztessék;

Teleki László gróf. — (1861-iki arczkép.)

a 2. §. pedig igy fejeztessék be: „s ez esetben a mostani nádor cs. kir. főherczeg Istvánnak személye hasonlókép sérthetetlen"; a 3-ik §-t illetőleg, az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak az *illető magyar miniszter ellenjegyzései* melletti kinevezését átruházhatlan apostoli királyi hatóságomhoz számítom; s azt, valamint az ország zászlósainak kinevezését, a kegyelmezés jogának gyakorlását, a nemességnek, czimeknek s rendeknek osztását is *mindig az illető felelős miniszter ellenjegyzése* mellett, egyenesen magamnak fenntartom. Ennek folytában tehát a 18-ik szakasz után külön szakaszban kimondandó lesz: hogy a fentemlitett s egyenesen magamnak tartott tárgyakat a személyem mellé rendelt felelős miniszter a mellette levő álladalmi tanácsosokkal és személyzettel fogja kezelni.

A 6-ik §-t illetőleg pedig arra kivánom a hű KK. és RR-et felszólitani, hogy addig is, mig azon közállodalmi költségek aránya iránt, melyek az összes birodalmat közösen érdeklik, kölcsönös értekezés után a jövő törvényhozás királyi megegyezésemmel intézkednék, kir. udvaromnak fentartásához s a közös diplomáciához és a magyar hadsereghez megkivántató különféle katonai testületek ellátására szükséges költségekről leendő beszámitás iránt jóváhagyásom mellett ideiglenes rendelkezés tétessék. Végre a honvédelmi miniszteriumot illetőleg, valamint a honvédelmi szerkezet s a körnvüllállások szükségéhez képesti hadiajánlatok körüli rendelkezést a törvényhozás köréhez, a rendes katonaságnak az országbani elhelyezését és béke idejében alkalmazását pedig a királyi helytartónak, a felelős magyar miniszterium utján gyakorlandó kormányzáshoz tartozónak elismerem; ugy viszont a hü KK. és RR.-nek királyi házam s a pragmatica sanctióval szentesitett birodalmi kapocs iránti hű ragaszkodásuktól bizton várom: miként önként átlátandják, hogy a magyar hadseregnek az ország határain kivüli alkalmazása, nem különben a katonai hivatalokrai kinevezések a szükséges birodalmi összhangzás végett eyyenesen csak legfelsőbb elhatározásomtól függhetnek, az esetbeni ellenjegyzés tehát a folyvást királyi személyem körül leendő miniszterre leszen bizandó.

S ezek azon észrevételek, melyekhez a felterjesztett törvényczikket alkalmaztatni kivánom.

Bécs, márczius 31., 1848. *Ferdinand, s. k.*

A nádor tehát becsületesen beváltotta igéretét. Bár konok ellenzésre talált, mégis sikerült legyőznie a félrevezetett király képzelt aggályait. Igaz, hogy ez az ujabb leirat is erősen megnyirbálta a miniszterium hatáskörét, mindazonáltal lényegileg mégis az országgyülés által javasolt álláspontra helyezkedett.

Az országgyülés tehát, feledve a nemzettel űzött rút játékot, megnyugvással fogadta a királyi választ. Maga Kossuth adta ehhez az impulzust, midőn a kir. leirat felolvasása után igen szép és higgadt beszédben magyarázta annak tartalmát.

.... Ha egyik-másik kedvencz eszménk — igy szólt a többi közt, — nincs is még e perczben biztositva: de most már van lehetség azokat kivívni... Vannak mindenféle egyének, — mondá tovább, — kik még egy pár hét előtt az absolutizmus hivei voltak, most pedig rajtam túlmennek, s én, ki a szabadság elveiért egy életen

át küzdöttem, szenvedtem, mérsékeltebb vagyok nálokhál. De éppen azt hiszem, hogy szavamnak lesz némi hatása, midőn azt kérem, azt remélem, hogy a nemzetben van elég erő valósággá érlelni azt, amit e leiratban bir, tartsa meg az erőnek azon nemes mérsékletét, melyben fekszik a szabadság diadala.... Most pedig igyekezzünk befejezni az országgyülést és várjuk el, hogy a miniszterium teljesítse kötelességét. És én megvagyok győződve, hogy e nemzet nagy és boldog leszen...

Kossuth e szokatlanul mérsékelt és csillapitó beszéde végén azt indítványozta, hogy intézzenek köszönő feliratot a királyhoz és kérjék fel az ország mielőbbi látogatására. Hadd győződjék meg a korona felkent viselője személyesen, hogy „hűségünk nem puszta szó, hanem a magyar férfiasan szilárd és őszinte tud lenni nem csak szabadsága kivívásában, hanem fejedelme iránti hűségében is."

A király a rendek e feliratára csakugyan megigérte, hogy kész teljesíteni „hű magyarjai" óhajtását. Ápril 10-ikén, — ha csak egészsége engedi, — lejön Pozsonyba és az országgyülés berekesztése alkalmával személyesen adja át a *szentesitett* reform-törvényeket.

A nemzet és az uralkodóház közt ismét helyreállott a megzavart egyetértés. A forrongás lecsillapult és a visszatorlásért kiáltó haragot felváltotta az édes öröm, mely még nagyobbra nőtt, midőn V. Ferdinánd a miniszterium kinevezéséről szóló kir. kéziratot ápril 7-én István nádor kezéhez megküldötte.

Már a nádorhoz intézett márczius 31-iki kir. levél is általánosan megnyugtató hatást keltett. A fővárosban másnap este már mindenki ismerte tartalmát, mert Klauzál, amint megkapta a leirat másolását: azonnal népgyülést hivatott össze s a nemzeti muzeum lépcsőzetéről éjjeli 12 órakor lobogó fáklyafénynél az összesereglett közönség örömujjongása közt felolvasta azt.

Pozsony lázas érdeklődéssel nézett az óhajtva várt király-látogatás elé. A lakosság mindent elkövetett, hogy a fogadtatás mentől szebb, minél nagyszerűbb legyen. A megérkezés napján, — ápril 10-én — az egész város zászlódíszt öltött. A morajló Duna partját hosszu vonalban elözönlötte az ünneplőbe öltözött közönség, hogy szive szerint üdvözölje az oly rég nem látott királyt.

Délután öt órakor, külön hajón végre megérkezett az uralkodó. Fényes kiséret követte. Eljött vele neje is: Mária Anna főherczegasszony, továbbá Ferencz Károly, a trónörökló főherczeg és ennek fia: Ferencz József főherczeg.

Ágyudörgés, harangzúgás, a sok ezernyi nép rivalgó éljenzése közt történt a fejedelmi vendégek bevonulása. V. Ferdinánd sápatag

arcza — mint egy szemtanu jegyezte fel, — kipirult az örömtől, amint e páratlan, lelkes tüntetést látta.

Másnap, — ápril 11-én, — már korán reggel: nyolcz órakor a rendek elegyes gyülést tartottak, hogy küldöttséget válaszszanak a király és családja üdvözlésére.

Az országgyülés küldöttsége István nádor vezetése alatt legelőször a királynál tisztelgett, aki az üdvözlő beszédre a következő magyar beszéddel felelt:

„Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyannak találom, mint mindenkor tapasztaltam; s ezért kivánva kivánom a hű rendeket magam körül látni."

E rövid, de bizalomteljes választ annal nagyobb örömmel fogadta a küldöttség, mert látta, hogy e szavak a gyermekded király szivéből fakadtak.

A küldöttség ezután a királynét kereste fel. E fogadtatásnál érdekes és történelmi emlékű jelenet játszódott le. A királyné nem birta a magyar nyelvet, németül pedig ez ünnepélyes perczekben nem akart beszélni. A küldöttség szónokának üdvözletére tehát *diák* nyelven válaszolt. A kifogástalan latinsággal elmondott beszéd a következőleg hangzott:

„Quod saepe alios testaber, esse mihi nobilis gentis hungariae erga ma studia longe gratissima, hoc non verbis solum inclitae deputationi huic significo, sed toto etiam pectore sentio. Cupio eam felicem et partae per avos nominis hungarici gloriae seris etiam in nepotibus parem. Atque hoc est, quod cunctis regni ordinibus referri peto."

Képzelni lehet, mekkora lelkesedéssel fogadta a küldöttség a királyné e sajátos figyelmét a magyar nyelv iránt.

Végül még Ferencz Károly főherczeget keresték fel, aki köztudomásulag egyik legmakacsabb ellenzője volt a reformoknak, de aki ezuttal szintén áradozott a magyar nemzet dicsőítésétől.

„Kedvesen veszem, — igy felelt, — az országos rendeknek jeles küldöttsége által nyilvánított üdvözlését. Ugy tartom, hogy minden, amit a nemes lelkü nemzet és ennek nemzetisége dicső felvirágozására csak óhajtani lehetett, azon törvényekben, melyek szentesitése ünnepében résztvenni különös nyereségemnek tartom, bőven föllelhető. Senki a magyar névnek dicsőségét nálamnál jobban nem kivánhatja. Mit is e jeles küldöttség által az országosan egybegyült rendeknek válaszkép jelenteni kérek."

Délelőtt tiz órára tüzetett ki az országgyülés ünnepélyes berekesztése.

Már kilencz órakor megkezdődött a rendek és a karok felvonulása a primási palotához. A mit csak vagyon és pompa nyujthat, — az mind ott ragyogott a mágnások díszöltözetén. Az öblös, nehézkes batárok toporzékoló paripáit szines bársonyba öltözött apródok vezették. Ugy tetszett, mintha a demokracia diadalának ez emlékezetes napján a letünő lovagkor még egyszer és utoljára bemutatni akarta volna régi fényét és ünnepét.

De a követek, az ifjuság, sőt a közönség is a legszebb, legdiszesebb ruháiba öltözött. Ünnepet ült mindenki: a népszabadság diadalának ünnepét.

Osztrák lovasság 1848—49-ben. — (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)

Pont tiz órakor jelent meg a királyi pár, a két főherczeg és zászlós urak által kisérve. A király, ki huszártábornoki egyenruhát viselt, igen boldognak látszott. Mosolyogva intett köszönetet a riadó éljenre, miközben az ülésterem hátterében felállított trónszéken helyet foglalt. A királyné, kinek fejét koronás diadém ékesítette, a két főherczeggel együtt a fejedelmi vendégek részére fentartott külön-karzatra ment. Az ülésterem többi karzatait szintén előkelő s válogatott közönség lepte el.

Az elhelyezkedés után következett a szentesített törvények ünnepélyes átadása. Batthyány Lajos gróf miniszterelnök rövid, de annál lelkesebb szavakkal üdvözölte a királyt, megköszönvén a nemzet iránt tanusított atyai jóindulatát. Erre a király a nemzetiszin szalaggal átkötött törvényeket átnyujtotta István főherczegnek, aztán igy szólt:

„Hű magyar nemzetemnek szivemből óhajtom boldogságát, mert abban találom magamét is. Amit tehát ennek elérésére tőlem kivánt, nemcsak teljesitettem, hanem királyi szavammal erősitve, ezennel által is adom neked kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy mint kinek hűségében leli szivem legfőbb vigasztalását s gazdagságát."

A lelkesedés és öröm hangos kitörése fogadta a király e szavait. Perczekig tartott az éljen-riadal, amely csak akkor csillapodott le, midőn István főherczeg kezdett szólani. A nádor mély, erős, érczes hangon, — mely betöltötte a nagy terem minden zugolyát, — a következő lendületes beszédben köszönte meg a törvények szentesítését:

Felséges királyunk!

Nagyobb örömmel nem tölthette volna el felséged hív magyarjait, mint hogy ezen örökre emlékezetes országgyülés berekesztésére személyesen körünkben megjelenni méltóztatott.

Egy boldogított, háladatos nép környezi itt felséged királyi székét s a nemzet szive soha forróbb szeretettel, több hűséggel nem dobogott fejedelme iránt, mint dobog most felségedért, ki a jelen törvények szentesitése által honunk ujjáalkotója lett.

Szegény a nyelv, hogy ezért felségednek illő köszönetet mondhasson; hálánkat tetteink fogják bizonyíthatni. Mert valamint uj, életerős alapra fektetett ezen törvények által a magyar alkotmány: úgy biztosabb alapot nyer általunk azon szent frigy is, mely e hazát felségedhez és királyi házához édes kapocscsal köti.

Legyen isten áldása felségeden, koszorúzza hír és szerencse fejét, ezt óhajtjuk szivünk mélyéből, s magunkat s édes hazánkat felséged királyi kegyelmébe hódolattal ajánljuk.

A nádor e megkapóan szép beszédével az ünnepélyes szertartás véget ért. A király és családja, a rendek harsány éljenzése közt, elhagyta a termet.

Az országgyülés tagjai most a rendes ülésterembe mentek át, ahol a megalkotott harminczegy törvényczikk felolvasása következett. Felolvastatott a szentesitési záradék is, melyben kijelenti a Fölség:

. . . . „hogy a törvényczikkelyeket ezen levelünkbe szóról-szóra beigtatni és beiratni rendeltük, s azokat összesen s egyenként az azokban foglaltakkal helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk királyi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeseltük és megerősítettük; biztosítván a hű Karokat és Rendeket a

Az 1848-iki törvények ünnepélyes szentesitése.

felől, hogy minden, a fennt beigtatott törvényczikkelyekben foglaltakat, mind minmagunk megtartjuk, mind más hiveink által megtartatjuk, miként is azokat jelen levelünk ereje és tanusága szerint elfogadjuk, helybenhagyjuk, helyeseljük és megerősitjük."

Most a nádor emelt szót és a következő bucsubeszédet intézte az országgyülés egybegyült tagjaihoz:

Méltóságos főrendek! Tekintetes karok és rendek!

Urunk királyunk jelen országgyűlést berekesztvén, ezen alkalommal utolszor gyülekeztünk egybe.

Ha visszanézünk országos tanácskozásainkra, ha ezek eredményeit tekintjük, bátran el lehet mondanunk: hogy a jelen törvényhozás örökre nevezetes fog lenni hazánk évlapjaiban, mert általa nyertük meg azon alapot, amelyen egy uj alkotmány dicső temploma emelkedik.

De épen ezért, mert most saját kezünkbe van letéve nemzetünk sorsa, a törvényhozó testület tagjainak magasztos kötelességei korántsem szünnek meg, hanem csak változnak; s innen hazatérvén, mindnyájunk hazafias kötelessége őszintén azon törekedni: hogy az itt elért átalakulás, mely viszonyaink legmélyébe hat, az országgyűlés által adott irányban, békésen s igy üdvösen menjen át az életbe is.

Egyetértés és méltányosság legyen jelszavunk, nehogy egymás közt meghasonolva, valamikép akkor játszszuk el az igéret földét, midőn még küszöbét is alig léptük át.

Fogadják most már az országos rendek szives köszönetemet irántami bizalmukért, melyet az országgyülés folyama alatt sokszor és örömmel tapasztaltam, s melynek édes emlékét keblem megőrzendi.

S midőn ezúttal a törvényhozási elnökségtől végbúcsut veszek, kérem az országos rendeket, hogy azon uj pályán, melyet változott viszonyainknál fogva ő felsége elémbe tűzött, engem eddig tanusitott ragaszkodásukkal kisérni meg ne szünjenek. Én mindnyájuk iránt az maradok, aki eddig voltam.

Végezetül még Zarka János kir. személynök, az alsótábla elnöke szólt, s a rendek nevében meleghangu köszönetet mondott a nádornak a nemzet ujjáalakítása körül kifejtett hathatós és önfeláldozó közbenjárásáért.

Ezzel az utolsó rendi országgyülés véget ért. Az ülésterem, mely annyi nagy és heves vitának volt tanuja, csöndes lett, ajtai bezárultak, hogy sohse nyiljanak meg többé az ország rendei előtt. Pozsony pedig, mely közel két századon keresztül adott székhelyet a magyar országgyülésnek, szomorkodva látta elszéledni a karokat és rendeket, kik annyi pezsgést, zajt és eleven életet hoztak falai közé.

A miniszterek innen egyenesen Pestre utaztak. Hivatalos működésüket azzal akarták megkezdeni, hogy testületileg bemutassák magukat

az ország fővárosának. Deák Ferencz és Eötvös József báró ápril 13-án, Batthyány, Kossuth és Széchenyi ápril 14-én érkeztek Pestre. Mészáros, a hadügyminiszter még Olaszországban ezredénél volt, Szemere és

Kossuth megérkezése Pestre 1848. ápril 14-én. — (Egykoru eredetije az orsz. ereklyemuzeumban.

Klauzál pedig a nádor megbizásából, mint biztosok, már az előző hónap végétől a fővárosban időztek.

A főváros lakossága Batthyány és Kossuth érkezését ragadta meg, hogy a nemzet uj kormánya iránt szeretetének és ragaszkodásának külső kifejezést is adjon. Nagyszerü fényes fogadtatást rendezett tisztelетükre. Igazi nagy nemzeti ünnep vala ez, megszentelve a hazaszeretet fenséges lelkesedésével.

A hajó, mely a minisztereket hozta, a kedvezőtlen időjárás miatt csak este érkezett meg, noha a programm szerint már délután két órakor Pesten kellett volna lennie. Ennek daczára azonban óriási tömeg várta az érkezőket. A közönség a szeles, hideg és esős időben ott őgyelgett egész délután a Dunaparton, csakhogy „éljen"-t kiálthasson a reformkorszak e három nagy vezéralakjának. Ott volt a testvér főváros szinejava: a magisztrátus, a „közcsendi bizottmány", az összes testületek, s a nép ezrei. A nemzetőrség teljes diszben szintén kivonult.

Az érkezetteket a hajóállomásnál a közönség nevében Vasvári Pál, e mézajku ifju szónok üdvözölte.

....A budapesti nép nevében jelentem meg önök üdvözletére, — igy kezdte beszédjét. — Nem kaszt, nem párt, nem felekezet bizott meg e feladattal, hanem a nép, amely 160.000 szabad honpolgárból áll . . . .

Élénken emlékszünk 1838 márczius 15-ikére, — ekként folytatá tovább, — midőn a Duna folyam kitört a türelem medréből s hatalmas árjaival elözönlé egész Buda-Pestet. A zabolázatlan árvíz romba dönté Buda-Pest ószerü épületeinek roskatag falait, hogy azoknak romjain e nagyszerü paloták emelkedjenek, melyek szemeink előtt fénytengerben usznak.... Ez árvíz évtizedes napján az emberek imádkozni szoktak, hogy e vízözöni veszedelem többé meg ne történjék.

Ez idén Buda-Pest lakosai nem imádkoztak, hanem a tény mezejére léptek; kitörtek a türelem medréből s hatalmas hullámaikkal megrázkódtatták az egész Buda-Pestet, mint tiz év előtt a felbőszült Duna.

Ez idén leromboltattak a bécsi bürokracia és abszolutizmus intézményei, földre sujtattak mindazok, mit a zsarnokság 300 éven át épitett. Azt hiszszük e városban a hatalom szót ezentúl csak az emlitse, ki a nép nevében beszél és csak akkor emlitse, midőn magáról a népről beszél.

Mi előkészítők az utat, — szólt befejezésül, — hogy ti polgártársaink, tisztelt miniszter urak e romok felett építhessétek fel a szabadság dicső csarnokait. Forradalmi mozgalmaink éppen egy hónapig tartottak, de e nép úgy tudja magát mérsékelni, miszerint ez éjen egészen lecsendesül és holnap már visszatérend a polgári élet magányába. E nép most kezeitekbe tesz egy forradalmi hatalmat s felelősségtekre bizza a nemzet sorsát. Ti egy ujjászületett, egy hatalmas nemzet előtt fogtok számolni eljárástokról, s ezért a haza szent ügyét figyelmetekbe ajánljuk". ..

Az üdvözlő beszédre Batthyány gróf mondott a maga és minisztertársai nevében köszönetet; a legnagyobb elismerés hangján

emlékezvén meg a főváros dicső közreműködéséről a reformok kivívása körül.

De, a nagyszerű tüntetésből kivették méltó részüket a főváros hölgyei is, akik ötventagu küldöttséggel járultak a fogadtatás fényének emeléséhez, s feliratos babérkoszorút nyújtottak át Batthyány grófnak. Bájos, szívdobbantó látvány volt, amint az aranyfökötős asszonyok és pártás leányok ez angyalserege kipirult arczczal, ragyogó tekintettel üdvözölte a győzedelmes nemzet ünnepelt vezéreit. Batthyány gróf szemében köny csillant meg, Kossuth pedig elragadtatásában homlokon csókolta a küldöttség vezetőjét.

Este az egész főváros fénytengerben úszott. Ismétlődött a márczius 16-iki tündérest, kiegészitve nagyszabásu fáklyás-zenével, amelyet az örömittas lakosság az uj kormány tiszteletére rendezett.

A miniszterek megérkezésével a nemzet egy másik hő vágya is teljesült: Pest lett a kormány székhelye. Ezzel természetesen a „közcsendi bizottmány“, működése fölöslegessé vált. A bizottság, — melynek oly nevezetes, sőt döntő szerep jutott a reform-mozgalmakban, — ápril 15-én tartotta zárülését. „Miután a felelős nemzeti miniszterium Buda-Pesten átvette az ország kormányát: a közcsendi bizottmány hivatását befejezettnek tekinti s a rend további fenntartását a miniszterium kezébe örömmel leteszi,“ — így szól utolsó jegyzőkönyvében, amely történeti emlékül a nemzeti muzeumban helyeztetett el.

Ápril 10-én a helytartó-tanács, ápril 15-én pedig a m. kir. udvari kanczellária oszlott szét. Beadta lemondását Jósika Samu báró, erdélyi kanczellár is.

A kormány ápril 16-án kezdte meg hivatalos működését s ezt a következő körrendelettel adta tudomására a törvényhatóságoknak és az ország népének:

Az országgyülés eloszolván, a hazának közkormányzását a törvények értelmében általvettük.

Midőn ezt a haza minden törvényhatóságaival s egyes polgáraival tudatjuk, felhiva érezzük magunkat kinyilatkoztatni: miként nemcsak közügyeinket igazgatni, hanem a további kifejlődést is előkészíteni és biztositani tisztünk levén, ennek érdekében a nemzetnek és minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendet, mint a szabadság feltételét, hatalmunkban álló minden eszközökkel védeni és fenntartani kötelességünknek ismerendjük. Minélfogva a törvény nevében a hatóságoktól, egyes tisztviselőktől és a haza minden polgáraitól hazafiui közremunkálást kivánunk, megvárva azon engedelmességet, melylyel a törvényeknek mindenki tartozik.

Eljárásunkról annak idejében felelni úgy tartjuk kötelességünknek, mint dicsőségünknek.

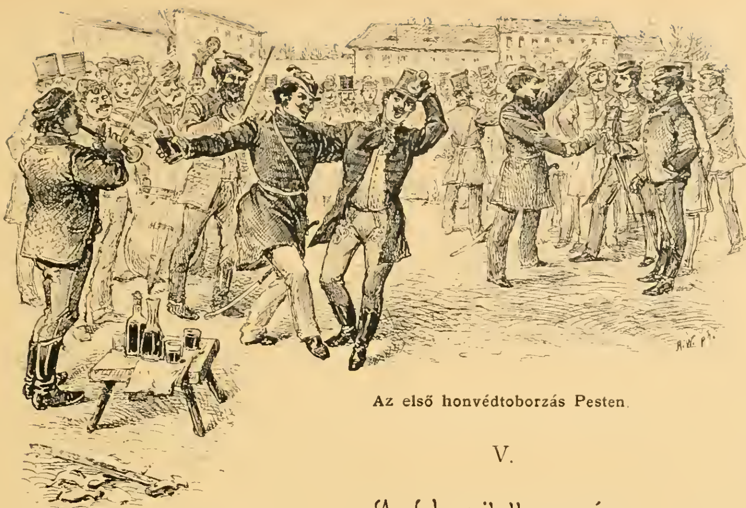
Ápril 18-án István főherczeg érkezett a fővárosba. Fogadtatása talán még nagyszerűbb volt, mint a minisztereké.

A közönség nagyon jól ismerte azt az odaadó s szivós küzdelmet, amit a nádor a nemzet érdekeiért Bécsben kifejtett; tudta, hogy az alkotmányos reformok kivívásában mily nagy része van a népszerű főherczegnek is. E ritka önfeláldozásért tehát a hála és a szeretet ezerféle jeleivel tüntetett mellette.

A nemzet boldogsága tehát teljes volt. Megkapta azt, amire vágyakozott, aminek eléréséért háromszáz esztendő óta annyi drága mártirvér folyt. Végrevalahára valóban önálló és független lett, s államéletét a haladó kor szellemének megfelelően rendezhette be.

S mig a nemzet örömujjongással ünnepelte a kivívott reformokat: azalatt ott fennt Bécsben már kikoholták a szörnyü tervet, miként fűzzék ismét rabláncra a könnyenhivő magyart.

Az első honvédtoborzás Pesten.

V.

A felgyujtott ország.

Komoly és nehéz feladat megoldása várt az első független magyar felelős miniszteriumra. Az ország egész államéletét a reformtörvényeknek megfelelően kellett átalakítania. Korszakos, úttörő munka volt ez. S a kormány gyors körültekintéssel és nagy erélylyel fogott az ujjáalakításhoz. Megszabta az államigazgatás új kereteit, szervezte az egyes miniszteriumokat; a gyülöletes adminisztrátori rendszert eltörülvén, a megyék és városok önkormányzatát a jogegyenlőség követelményeihez idomitá. Előkészítette a népképviseleti országgyűlést. Gondoskodott a *Részek* (Partium) visszacsatolásáról, mi által a nemzet egy régi sérelme nyert orvoslást.

Még az elmult század elején: 1733-ban ugyanis III. Károly önkényűleg és országgyűlés megkérdezése nélkül, Középszolnok-, Kraszna- és Zarándmegyét, valamint Kővárvidéket és Zilah városát Magyarországtól elszakította és Erdélyhez csatolta. Azóta ugyszólván napirenden volt az elszakított Részek ügye. A váltakozó országgyűlések feliratokban és törvényczikkelyekkel egyre követelték a visszacsatolást. De a bécsi udvar, hogy Magyarországot ez által is gyöngítse, mindig talált módot és ürügyet a kérelem megtagadására. Emiatt aztán Erdély és az anyaország között surlódások támadtak, a melyek többször éles összetüzésre is vezettek. Az 1848-iki pozsonyi országgyűlés végre ezt a kérdést is

szerencsésen megoldotta. Az áldatlan villongás megszünt és a Részek, — mintegy bevezetéseül az uniónak, — ápril 23-án véglegesen visszacsatoltattak az anyaországhoz.

A Részek visszacsatolása után, a kormány, hogy a közigazgatás menete kellő összhangba hozassék a központtal: az összes megyék élére hazafiságban kipróbált uj főispánokat nevezett ki.

Ez uj főispánok, kineveztetésük sorrendje szerint, a következők voltak: *Bohus* János Aradmegye, *Madocsány* Pál Árva, *Justh* József Bars, *Vay* Lajos gr. Borsod, *Wenkheim* Béla báró Békés, *Beöthy* Ödön Bihar, id. *Pázmándy* Dénes Fehér, *Kabos* József Kraszna, *Wesselényi* Miklós báró Középszolnok, *Ráday* Gedeon gr. Nógrád, *Pálffy* József gr. Pozsonymegye, *Ujházy* László Sáros, *Zichy* János gr. Somogy, *Károlyi* György gr. Szathmár, *Karácsonyi* László Torontál, *Révay* Simon báró Turócz, *Bánffy* János báró Zaránd, *Radvánszky* Antal Zólyom, *Szentkirályi* Mór Jászkunkerületi kapitány, *Teleki* Sándor gr. Kővárvidéki kapitány, *Batthyány* Kázmér gr. Baranya, *Andrássy* Gyula gr. Zemplén, *Sztankovánszky* Imre Tolna, *Patay* József Szabolcs, *Kárász* Benjámin Csongrád, *Zay* Károly gr. Nyitra, *Jankovich* László Verőcze, *Csernovics* Péter Temes, *Jankovics* Gyula Pozsega, *Erdődy* János gr. Fiume kormányzója, *Tosoni* Ágost fiumei alkapitány, *Smaich* Bertalan buccari alkapitány, *Zidarich* János Kőrösmegye. *Josipovich* Antal Zágráb, *Szentiványi* Károly Gömör, *Degenfeld* Imre gr. Szabolcs, *Andrássy* Manó gr. Torna, *Návay* Tamás Csanád, *Hunkár* Antal Veszprém, *Károlyi* István gr. Pestmegye, *Jeszenák* János báró Nyitra, id. *Pejacsevich* László Szerém, *Weér* Farkas B. Szolnok, *Kun* Kocsárd gr. Hunyad, *Béldy* Ferencz Doboka, *Kemény* István Alsó-Fehér, *Horváth* János Felső-Fehér, *Bánffy* János gr. Küküllő, id. *Bethlen* Gábor Zaránd, *Szentiványi* Ödön Liptómegye főispánja April 23-ika és jul. 2-ika közt tehát nem kevesebb mint 51 uj főispán neveztetett ki, akiknek helyét azonban a későbbi zavaros időkben kormánybiztosok foglalták el.

A közigazgatás ujjáalakitásával egyidejüleg a *nemzetőrségről* szóló törvényt is életbeléptette a kormány.

A márcziusi napok idejében, a pesti ifjuság példájára, nemzetőrcsapatok felállításával, tudvalevőleg a vidéken is a polgárság vette kezébe a rend fentartását. Ámde, ez önkéntes csapatok sok helyütt túllépték hatáskörüket, amiből aztán zavar és viszálykodás támadt. Az országgyülés tehát, hogy e bajnak elejét vegye, törvényhozásilag intézkedett a nemzetőrség egyöntetű szervezetéről.

A nemzetőrség szervezete főbb vonásaiban a következő volt:

„A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, — igy szól a többi közt a *nemzetőrségről* szóló törvény, — az ország polgárainak őrködésére bizatik; e tekintetből, mig a legközelebbi országgyűlés kimeritőleg rendelkeznék, a *nemzeti őrsereg* alakítására nézve következők határoztatnak:

Mindazon honlakosok, kik a városokban, vagy rendezett tanácscsal ellátott községekben féltelket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul birnak; vagy ha ily birtokot nem birnak is, de 100 p. frt. évenkinti tiszta jövedelmük

Zsidóüldözés Pozsonyban. — (Egykoru rajz.)

van, 20 éves koruktól 50 éves korukig a nemzetőrségbe beirandók és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.

Mindenkinek szabadságára hagyatik, lovas, vagy gyalog szolgálatot vállalni: a gyalog seregben mindazonáltal szolgálatot tenni kötelesek mindazok is, kik a lovas sereghez nem soroztattak.

A nemzetőrségből kirekesztetnek az oly egyének, kik rablás, csalás, gyilkolás és gyujtogatás, vagy hitszegés miatt büntetve voltak.

Tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választja, a kapitányi rangon felüli tiszteket azonban a honvédelmi miniszter ajánlatára a nádor nevezi ki.

A nemzetőrség tagjai a magyar rendes katonaság hasonló fokozatú tagjaival egyenlő ranguaknak tekintendők, díjazás azonban, míg csak helybeli szolgálatot tesznek, nem húznak; külső szolgálatuk idejére azonban díjuk hasonló lesz a rendes katonaságéhoz, s a törvényhatóságok házi pénztárából fizettetik.

Rendes körülmények közt az őrsereg szolgálata egyedül csak a szükséges rendőrségi intézkedések fenntartására szorítkozik. Ez esetben a szolgálat felváltva történik.

Rendkívüli esetekben azonban, midőn a megzavart csend és béke helyreállítására rendkívüli eszközök szükségesek, minden besorozott nemzetőr fegyvert fogni köteles.

Minden nemzetőr szolgálatra saját fegyvereit használhatja. Akinek nincs fegyvere, az a hatóságtól kap. Az egyenruházatra nézve a honvédelmi miniszter külön rendelettel fog intézkedni."

A nemzetőrség intézménye sokkal jobban bevált, mintsem hitték volna. A nép, különösen a magyarság, önként és örömmel soroztatta magát a nemzetőrcsapatokba. Kedvvel végezte a fegyvergyakorlatokat, ébren ügyelt a rend fentartására. S midőn ütött a veszély órája: fölkereste a harcztért is, s bátran szembeszállt az ellenséggel. E nemzetőrség képezte mintegy előiskoláját, majd anyagát és keretét a későbbi vitéz honvédseregnek. Egyáltalán, e nehéz átmeneti időben, az egész *magyar* társadalom ritka egyértelmüséggel minden lehetőt elkövetett, hogy a kormány súlyos feladatát megkönnyítse. A közönség hamar beleilleszkedett az új rendbe. A kivívott jogokkal nem élt vissza, a törvényes intézkedések előtt tisztelettel hajlott meg. Örült a vivmányoknak és megszilárdult bizalommal tekintett a jövőbe.

De maga a kormány is fokozódó megnyugvással munkált a hon javán. Összes intézkedésein meglátszott, hogy ez az új állapotot épenséggel nem tekinti ideiglenesnek, hanem egy zavartalan szebb korszak kezdetének. Erre mutat az is, hogy mihelyt az új közigazgatást működésbe hozta, nyomban az ország anyagi helyzetének a javítására fordítá figyelmét. Külön bizottságokat nevezett ki a hiányzó magánjogi törvények szerkesztésére. Telekkönyvi hivatalokat szervezett. A mezőgazdaság emelése czéljából kezdeményező lépéseket tett egy földhitelintézet alapítására. Intézkedett, hogy az ipar és kereskedelem fejlesztésére megfelelő kereskedelmi kamarák állíttassanak fel. Szóval, minden téren a nyugodt és békés haladás alapjait igyekezett lerakni.

Nagyon jól tudta a kormány, hogy Bécsből sanda szemmel nézik a szabad Magyarország önálló berendezkedését, észrevette az egyes nemzetiségek gyanús mozgolódásait is; de azt nem hitte,

hogy a kamarilla ujabb szószegésre meri rábirni az uralkodót és éppen a koronás király leend az, aki az általa szentesített törvényeket megtöri.

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői.

Azt gondolta, hogy a nemzetiségi mozgalmak, a közös szabadság kiengesztelő hatása alatt majd elsimulnak maguktól; ha pedig itt, vagy

amott zavar támadna: maga a király fog sietni hű magyar nemzetének a segedelmére.

Vak bizalom, túltengő loyalitás, mely oly sokszor tőrbecsalta már a magyart! ... Igy volt most is. Bécsben, már a miniszterium kinevezésekor úgyszólván a legapróbb részletekig megállapították Magyarország leigázásának sötét tervét. Már akkor, midőn a pozsonyi országgyűlés a reform-törvények szentesítése alkalmából oly ujongó lelkesedéssel fogadta a királyi családot, ismételjük, már akkor készen állott minden, hogy hazánk lángbaboríttassék. A törvények szentesítése csak porhintés volt; azok a hizelgő, mézes szavak, amelyek Ferencz Károly főherczeg ajkairól elhangzottak, csak a nemzet megtévesztésére voltak szánva, hogy annál készületlenebbül találja a támadás.

Azt mondják, hogy a bécsi udvari könyvtárban még II. Ferdinánd korából egy titkos jegyzőkönyv fekszik, amelyben az van irásba foglalva: miként lehet a legkönnyebben Magyarországot ősi alkotmányától megfosztani.

„Izgattassék föl, — állítólag igy hangzik a jegyzőkönyv egyik pontja, — az egyik nemzetiség a másik ellen, egyik vallásfelekezet a másik ellen. Készittessék az országban mesterséges lázadás, hogy ez utóbbit elfojtani, ez által az országot meghódítani és a fegyverjogra támaszkodva alkotmányától megfosztani lehessen".

Ime a módszer, amelyet Magyarország legigázására századok óta használtak. Ezt alkalmazták most is. Már a márcziusi mozgalmak idején titkos ügynökök járták be az országot, hogy zavargásokra birják a társadalom alsóbb, műveletlen rétegeit. S tetszetős jelszavakkal üzött bujtogatásuk többhelyt sikerre vezetett.

April elején *Pest* utczáin különös plakátokat lehetett olvasni.

„*Kenyeret a népnek!*" — ezzel kezdődtek a falragaszok és népgyűlésre szólították a főváros szegényeit, „akiknek érdekéről megfeledkeztek a reform-mozgalmak vezetői."

A plakát megjelenésének délutánján csakugyan furcsa alakokkal kezdett megtelni a muzeum előtti térség. A lebujok és csatornák dologtalan népe, a nagyvárosok emberszemetje özönlötte el azt a megszentelt helyet, ahonnan néhány héttel azelőtt a népjog diadalát oly büszkén hirdette az ifjúság.

A gyülevész tömegből rovott előéletü emberek bukkantak elő és beszélni kezdtek a vagyon megosztásáról, a gazdag háziurak lelketlenségéről, akiktől meg kell tagadni a házbér fizetését.

A proletárok gyülekezése rémhírként járta be a várost. A kereskedők bojtjaikat kezdték becsukni, a polgárság pedig rohant a városházához, hogy oltalmat kérjen.

A tömeg már-már fenyegető állásba helyezkedett, — irja Degré A. visszaemlékezéseiben, — midőn Nyáry Pál, mint a villám megjelent

Akikre a harcz minden körülmények közt számíthat.

(Gúnykép a „Charivári“-ból.)

Táblabiró (Vasvári: Polgárszerkesztő, ugyan miért nem megyünk mi, kik az egész világgal harczot akarunk, a szerbek ellen?

Polgárszerkesztő (Pálffy Albert): Tudja, mivel jobb élni a hazáért, mint halni

a gyűlésen. A lépcső kőpárkányára ugrott és dörgő hangon figyelmeztette a népet, hogy ne hallgasson a bujtogatókra, mert ezek a szabadság eszméjének a megbuktatására a bécsi reakció által vannak összevásárolva; s ha a nép reájuk hallgat: önmagát dönti veszélybe. Kijelentette végül,

hogy a bujtogatókat, a kamarilla e bérenczeit, azonnal elfogatja, mihelyt még egyszer valahol mutatni merik magukat.

Nyáry gyors és bátor fellépése megtette hatását. A bujtogatók hirtelen eltűntek, a gyülevész tömeg pedig, kivált midőn az elősiető nemzetőrséget is észrevette, lesütött fővel, morogva szétoszlott.

A proletárok e sikertelen gyülése után egy-két napra azonban ujabb, veszedelmes irányu mozgalom indult meg.

A külvárosok egyes félreesőbb helyein: kiskocsmákban, kávémérésekben gyanus külsejű ismeretlen emberek jelentek meg és a *zsidók ellen* kezdtek bujtogatni. Felhozták, hogy a zsidók kapott új jogait a kereszténység még erősebb kizsákmányolására fogják felhasználni: felhozták, hogy a zsidók a társadalomhoz nem akarnak simulni és idegenkednek a magyarosodástól; felhozták, hogy a zsidó vallásu iparosok elnyomják keresztény munkásaikat.

E vádak hitelre találtak és hovatovább szélesebb körben vertek gyökeret. Az antiszemitizmus legelőször abban nyilvánult, hogy a polgárság nem akart a zsidókkal együtt szolgálni a nemzetőrségnél. Az izraelita ifjuság erre külön nemzetőr-csapatot alakított, de a kormány, látván a növekvő ingerültséget, ideiglenesen felmenté őket a szolgálat alól.

Pedig a magyar zsidóság épp ez időtájt annyira igyekezett hozzásimulni a társadalomhoz, hogy még ősrégi vallási szertartásainak a megváltoztatására is hajlandóságot mutatott.

Kunewald tekintélyes izr. kereskedő azt indítványozta, hogy a zsidók a szombat megünneplését tegyék át vasárnapra. A pesti hitközség több előkelő tagja pedig hitsorsosai között aláírás czéljából a következő nyilatkozatot köröztette:

„Mi alulirott mózesvallású magyarok, vallási szertartásainkban a kor igényelte változások életbeléptetése és mindazon szokások eltörlése iránt, mik a zsidalmon kivül elkülönzési vádakat támasztott ellenünk, — szivünk őszinte óhajtását ezennel nyilvánítjuk."

E nyilatkozatot sorban írták alá; köztük, első sorban az izraelita magyarosító egyesület tagjai.

Az aradi zsidóság ennél még tovább ment. Az általános óhajtás helyett világos pontokba foglalva a vallás-reformra vonatkozó óhajtásait. Az erre vonatkozó felhivás, mely kortörténeti szempontból is érdekes, következőleg szól:

Hogy azon ellenvetés és nem alapnélküli vád, miszerint a zsidók magukat vallási szertartásaikban a többi hitfelekezetektől makacsul elkülönzik, elenyésztessék, — és hogy vallási institucióik a társas viszonyok irányában legkisebb ellentétet se

képezhessenek : a *zsidó vallásban* gyökeres reformok szükségeltetnek. Mindazonáltal nehogy egyesek eltérő meggyőződése erőlszakoltatni láttassék és a jelenleg fennálló községi viszonyokban valamely zavarok támasztassanak, ezen reformok a kölcsönös türelem alapján legczélszerűbben következő módon lennének kiviendők :

1) A szabbeth (szombat) mint nyugnap vasárnapra tétetnék át, hogy igy a zsidók érintkezési viszonyukra nézve más vallásu státuspolgárokkal összhangzásban hozzassanak ; mindazonáltal azok számára, kik a régi rendszerhez tovább is ragaszkodnának, szombaton is isteni tisztelet tartassék.

2) A fennálló, szerfölött czélszerűtlen éttörvények, melyek eddigelé társas viszonyainkra gátlólag hatának, szüntettessenek meg.

3) Minthogy a különböző és bizonytalanná vált időszámolás miatt lehetetlen ünnepeinket a többi hitfelekezetekkel ugyanazon időben ülhetni, ezek, mint többnyire

Gáj Lajos. — (Eredetije a bécsi császári udv. levéltárban.)

csak emlékeztetési jellemet viselők, a lehető legrövidebb időre redukálandók ; az ugynevezett félünnepek pedig és a böjtnapok, az engesztelő napot kivéve, — egészen eltörlendők lennének.

4) Az isteni tisztelet röviden és hogy az ész is illő áhitattal felfoghassa, mit a száj kimond, élő nyelven szerkesztett imákkal, minden külső jelruhák nélkül és födetlen fővel gyakoroltassék. A régi rendszerhez ragaszkodók azonban az eltörlendett ünnepek szokásszerinti megülésében ne háborgattassanak.

5) Minthogy a körülmetélkedés a mosaismusnak főfeltételei közé nem számítható, — ami Németországban több helyeken a rabbik által világosan már el is van ismerve, — ezenkivül az emberi érzelemmel és méltósággal össze nem férhető, kimondassék : hogy annak nem teljesitése a zsidó vallás kebelébei felvételében akadályul nem szolgálhat.

6) A bibliában ki levén mondva: hogy a zsidókra nézve vallási alapelvül egyedül a tízparancsolat, mint istentől Mózesnek lett kijelentés kötelező, önként következik: hogy minden egyéb fennálló parancsolatok, vallási szertartások, a Talmud és más behozott szokások érvénytelenek.

Aradon, april 24. 1848.

Az aradi magyar zsidók.

A bujtogatás azonban, daczára a magyar zsidóság e simulékonyságának, nem szünt meg, sőt nagyobb arányokat öltött. Ennek aztán csakhamar sajnálatos következményei lettek.

A főváros iparos-segédei már ápril 15-én kisérletet tettek a zsidó mesteremberek kiüzésére, de a vakmerő tervet, szerencsére, még csirájában elfojtotta az éber „közcsendi bizottmány." Négy nap mulva: ápril 19-én a Terézvárosban már sokkal komolyabb dolog történt. Alkonyatkor egész váratlanul óriási tömeg lepte el a király-uczát és becsmérlő szitkok között megrohanta a zsidók üzleteit. Több boltot feltörtek es kirabolták, számos védtelen kereskedőt véresre vertek. A nemzetőrség és egy gránátos-század erélyes közbelépésének volt csak köszönhető, hogy a csőcselék még nagyobb kihágásokra nem vetemedett.

De a vidék sem maradt mentes az antiszemita izgatásoktól. A lakosság ellenszenvének általános okai a vidéken is ugyanazok voltak, mint a fővárosban; de itt hozzájárult még a vérvád megujuló babonája is.

Ápril 5-én *Székesfehérváron* ütött ki a zavargás. A fanatizált tömeg ostrom alá vette a tanácsházat és eddig nem nyugodott, mig az egész zsidóság el nem hagyta a várost. A husvét-ünnepek alatt, ápril 23-án és 24-én egyszerre két helyütt: *Szombathelyen* és *Pozsonyban* tört ki a zsidóüldözés.

A *pozsonyi* zavargás valóságos vérengzéssé fajult. A fékvesztett tömeg, ápril 23-án vak dühhel rontott a zsidóknak. Üzleteiket, lakásaikat feldúlta és kirabolta; számos házat, amelynek zsidó volt a tulajdonosa, földig rombolt. A keresztények, akik az izraeliták szomszédságában, vagy velük egy födél alatt laktak, csak feszületek kifüggesztése által kerülhették ki a hasonló bántalmazást. Katonaság lépett közbe, de a nekibőszült tömeg vakmerően ellenállott, mire borzalmas utczai harcz fejlődött ki, amely a félrevert harangok rémes kongása közt csaknem másnap délig tartott, midőn a szomszédos falvakból berendelt lovasság nagynehezen megfékezte a zendülőket. Többen életüket vesztették, igen sokan pedig sulyos sérüléseket szenvedtek,

A „Pesti Hirlap" ápril 30-iki számában a felháborodás hangján emlékezik meg e kegyetlenkedésről.

„Végre tehát — így ír, — értesítve vagyunk a pozsonyi boldogtalan eseményekről. Irtózatosak azok; az ember feje ég és fellázad kebele, midőn a pozsonyiaknak zsidóelleni harczairól olvas.

Ah uraim, ne nevezzétek azt zsidók elleni harcznak; mert az valósággal vagyon elleni harcz, magyarul mondva: rablás volt.

Szemtanuink vannak, kik oly polgárokat, kiket jó szerint uri-embereknek neveztek, ragadmánynyal terhelkezni láttak az osztály-gyülölség harczában!

Osztálygyülölség! Mily bűnös szó: és még ez csak birna értelemmel. De rablás: ez elviselhetetlenül gyalázatos. Pozsony meggyalázta nevünket, megbecstelenítette magát; népe osztálygyülölet czíme alatt rabolt; s tetteiket örök undorodással fogják hirdetni minden nyelveken.

Ez nem elég. A büntető igazságot példásan ki kell szolgáltatni. Kormánybiztosul Tarnóczy. mint halljuk, oda van küldve már.

Báró Jellasich József.

És a kormánybiztosnak nem kell, nem szabad addig kijönni a bűnnek e földéről, míg elégtételt nem ád a nemzetnek, melynek földe meggyaláztatott.

Merjünk igazságosak lenni!

Ápril 27-én *Szereden* és vidékén, május 2-án pedig *Vágujhelyen* ismétlődött a pozsonyi vandalizmus. *Vágujhelyen* mintegy hatszáz házat dúlt össze a pórnép. E szörnyű pusztításról egy hivatalos jelentés a következőleg emlékezik meg:

„Vág-Ujhelyen rettenetes rablás és vérengzés követtetett el. Nagy sereg nép gyült össze a környékből mindenféle fegyverrel. A katonaság nem birt vele. Ennek folytán a belügyminiszter futár által Tarnóczy Lajos kir. biztos urat meghatalmazta a Pozsonyban tanyázó katonaság

egy [illegible] [illegible] gyökerében elfojtani a gonosz irányt, ami [illegible]

A kormány egyáltalán nagy erélylyel lépett fel e zavargásokkal szemben. A veszélyeztetett helyekre külön kormánybiztosokat küldött, így Székesfehérvárra Pulszky Ferenczet, Pozsonyba és Vágujhelyre Tarnóczy Kázmért, — akik menten megindították a bünvizsgálatot a felbujtók és a részesek ellen. Trencsénmegye területére, ahol szintén forrongott a köznép, statáriumot hirdetett. Szemere belügyminiszter pedig a törvényhatóságokhoz még egy külön körrendeletet is intézett, a melyben az antiszemita zavargások gyors és szigorú megfékezésére utasította őket."

De az antiszemitizmus csak szórványos és múló kitörése volt ez izgalmas napoknak. A kormány, mint láttuk, hamarosan elfojtotta az egészet. A kedélyek lecsillapodtak, a mesterségesen felszitott gyűlölködés helyet csakhamar ismét a régi békés hangulat és egyetértés foglalta el.

Ennél sokkal veszedelmesebb és mélyrehatóbb izgatás indult meg a *nemzetiségi vidékeken.* A kamarilla immár az egész vonalon teljes erővel hozzálátott az aknamunkához, hogy rombadöntse a bízó magyar nemzet szabadságát. Titkos emissáriusok özönlötték el a Kárpátok alját, a Bánságot, Erdély havasait és a legvakmerőbb módon kezdtek izgatni a magyar nemzet ellen.

A bécsi Burgból intézték ugyan e titkos hadjáratot ellenünk, de a bujtogatások főhadiszállása mégis Zágráb volt.

A reakció ugyanis Horvátországot választotta működése talajául, a honnan a magyar nemzet elleni támadást a siker legtöbb kilátásával intézhette. Itt kezeügyében állott harczedzett népével a határőrvidék, innen a legkönnyebben lehetett felkelésre birni a szerbeket is.

A kamarilla titkos terve — mint az csakhamar napfényre került, — odairányult tehát, hogy a horvátok felhasználásával zendülésre birja összes nemzetiségeinket; majd közömbösséget színlelve csöndesen félreáll és egy darabig szabad folyást enged a viharos eseményeknek. Mikor aztán az egész országot elborítja a polgárháború lángja: a rend helyreállításának ürügye alatt fegyveres erővel beleavatkozik és arra való hivatkozással, hogy a magyar nemzet gyönge a maga lábán megállani, felfüggeszti az alkotmányt. — Egészen úgy, a miként azt annak idején II. Ferdinánd előírta.

S a kamarilla tényleg jól számított, midőn a horvátokat választá ármányos czéljainak eszközéül.

Horvátország földjét, mint azt Béla király Anonymusa is följegyezte, még Árpád hódította meg. S tény, hogy törvénytárunkban Horvátország hosszú időn át *„hódított részek“* (partes subjectae) elnevezés alatt szerepelt. Ennek daczára azonban a magyar nemzet soha sem érvényesíté a horvát tartománynyal szemben hódítási jogát, sőt inkább mindenkor úgy tekintette, mint vele *kapcsolatban álló* országot (partes adnexae.) Meghagyta külön helyhatósági jogait, volt külön tartománygyülése, mely belügyi kérdésekben szabadon működhetett. A horvátok századokon keresztül a legszebb egyetértésben éltek az anyaországgal.

A horvát küldöttség Bécsben. — (Egykoru rajz.)

Együtt küzdöttek-vérzettek, ha a harczi tárogatók megszólaltak; s midőn elcsitult a háború zivatarja: együtt örvendeztek a béke áldásainak. S ez a testvéries jó viszony az idők folyamán annyira erősbödött, hogy a horvátok, — maguk is tapasztalván az osztrák kormány hatalmi túlkapásait, — még helyhatósági jogaik egyrészét is az anyaországra ruházták. Igy, 1790-ben önként felajánlották, hogy országuk adóját a magyar hongyülés szabja meg, s különálló helytartótanácsuk megszüntetésével, Horvátország közigazgatási tekintetben is a magyar kir. helytartótanács alá rendeltessék.

Ez a békés jó viszony csak e század elején: a harminczas években kezdett lazulni, midőn a franczia forradalom eszméinek hatása alatt a faj-egyesülés láza fogja el a forrongó népeket. Horvát testvéreink is beleestek ebbe a betegségbe és egy délszláv birodalomról kezdtek álmodozni. *Illyria* nevet adtak ennek az alakítandó új birodalomnak, s alkotórészei gyanánt, — persze Horvátország központtal, — a következő országtesteket szemelték ki: Karinthia, Görtz, Istria, Krajna, Stiria, Szlavonia, Dalmátia, továbbá Raguza. Bosznia, Herczegovina, Szerbia, Bulgária és *Alsó-Délmagyarország.*

Minthogy ez az álomország csakis a magyaroktól való teljes elszakadás révén lett volna megalapítható: természetes, hogy az illyrizmus dőre ábrándja után a két testvér-nép közt csakhamar elhidegülés állott be. A százados jó viszonynak vége szakadt, s mind gyakoriabbak lettek az elkeserítő surlódások. Az illyr-mozgalom élén *Gáj* Lajos (szül. 1809. † 1872.) nevezetű horvát ujságíró állott; egy igen eszes és agilis férfiu, aki roppant tevékenységet fejtett ki az illyr-eszme terjesztése és népszerüsítése érdekében. Gáj, mivel azt hitte, hogy ábrándjai megvalósításának útjában csakis a magyarok állanak: eszméi terjesztése közben a legszenvedélyesebben kezdett izgatni hazánk ellen is. Az elvetett mag termő talajra lelt és az illyrizmussal együtt csakhamar nagyranőtt a magyarok elleni gyülölség is. Akadtak ugyan egyes jó hazafiak, mint Draskovich Sándor, Josipovich Antal stb., kik szembeszálltak e tévtanokkal, de intő szavuk hatástalanul hangzott el. Az illyrizmus árja már oly erős volt, hogy elsodort minden józanelműséget.

A bécsi kormánykörök hamar észrevették ezt a veszedelmes mozgalmat, de a helyett, hogy már csirájában elfojtották volna, kéz alatt még dédelgették, hogy ez által is akadályokat gördítsenek a magyar nemzet törekvései elé.

A kamarilla tehát jól számított, midőn működése talajául Horvátországot választá. Tudta, hogy az illyrizmus maszlagával elbódított köznépet mindenre felhasználhatja. Csak a vezetőket kellett megnyernie. S Kulmer báró segélyével, — aki maga is horvát származású volt és játszotta a nagy illyristát, — rövid idő alatt ez irányban is egészen czélját érte. A horvát-túlzók horogra kerültek, sőt Gáj Lajos, a főagitátor az udvari-körökkel lépett egyenes összeköttetésbe.

Gáj Lajosnak, nyilván bécsi intésre, az képezte legelső teendőjét, hogy a pesti márcziusi események példájára, egy nagy nemzeti gyülést toborozzon össze, a hol szintén pontokba foglalva proklamáltassék a

horvátok kivánsága. A márcziusi 15-iki vívmányok híre, mint tudjuk, eleintén Horvátországban kedvező hatást tett. Ezt a hatást akarta a kamarilla mindenekelőtt lerombolni.

Horvát tábor 1848-ban. — (Egykorú rajz.)

A horvát „nemzeti gyülés“ márczius 25-én Zágrábban csakugyan megtartatott. Az illyr-mozgalom összes vezéremberei résztvettek benne: de eljött báró Kulmer is, aki, úgy látszik, titkos intézője volt az egész

Sztratimirovics György.

mozgalomnak és aki később, nyilván ebbéli működése jutalmául, tárczanélküli miniszterré neveztetett ki.

A gyülés élénken, zajosan folyt le. Volt több magyar-ellenes beszéd s még több harsány zsiviózás, majd pohárköszöntős lakoma, amelyen Jellasich már horvát bán gyanánt ünnepeltetett. A gyülés eredménye egyébként egy forradalmi hangu határozatban csúcsosodott ki, amely határozat, a pesti példára, szintén pontokba foglalva sorolja el a horvátok kívánságait. E határozat, mely az első lépés volt a nyilt pártütéshez, a következőleg szól:

Mit kiván a horvát nemzet?

1. Jellasich neveztessék ki bánnak.
2. A tartománygyülés májusra hivassék össze
3. Dalmáczia, Szlavonia és a Határőrvidék Horvátországgal egyesíttesenek.
4. Nemzeti függetlenség.
5. Felelős független miniszterium.
6. A nemzeti nyelv szabad használata bel- és külügyekben.
7. Zágrábban egyetem állíttassék.
8. A szabad nemzeti szellem alapelveinek politikai és értelmi kifejezése.
9. Sajtó-, szólás-, tan- és vallásszabadság.
10. Evenkinti országgyülés felváltva Zágrábban, Eszéken, Zárában és Fiumében.
11. Népképviselet egyenlőség alapján.
12. Jogegyenlőség, törvényszéki nyilvánosság, esküdtszék, birói felelősség.
13. Közös adózás.
14. A robot eltörlése.
15. Nemzeti bank alapítása.
16. Az eddigi magyar kormány kezelése alatt álló nemzeti pénzalap visszaállítása.
17. Nemzetőrség, az ország kapitányának, kit a tartománygyülés választ, parancsnoksága alatt.
18. A nemzeti csapatok béke idején otthon maradnak, hazafi tisztektől nemzeti nyelven vezényeltetnek, az idegen csapatok az országból kiparancsoltatnak, a határőrök Olaszországból hazahivatnak.
19. A nemzeti csapatok esküt tesznek le a király, az alkotmány és a nemzeti szabadság iránti hűségre.
20. A politikai foglyok, különösen Tomesco Miklós, szabadon bocsátandók.
21. Társulati, gyülekezési és kérelmti jog.
22. Mindennemű közbűlső vámok eltörlése.
23. A tengeri só szabad bevitele.
24. A közmunka eltörlése az őrvidéken, a községek régi jogainak helyreállitása.
25. Az őrvidéki pénzalap a nemzeti pénzügyminiszter kezelése alá adassék.
26. A határőrnek egyenlő joga és szabadsága legyen az ország egyéb polgáraival.
27. A városok és községek ujraszervezése a szabadság, önkormányzat és szólás-szabadság alapján.

28. A főispán az ősi „Zupán" néven neveztessék és a megyék újra szerveztessenek.

29. Mindennemű egyházi és világi hivatalok csupán belföldieknek adassanak.

30. A papi nőtlenség törültessék el, isteni-tiszteleten a nemzeti nyelv használtassék.

E pontok proklamálásával az illyr-párt most már egészen túlsúlyra vergődött. A nagyzás őrülete magával ragadta még a mérsékeltebb elemeket is. Az a csekélyszámú magyarbarát horvát, a ki még a régi hűséggel viseltetett az anyaország iránt, a rohamosan növekvő illyr-áramlat által csakhamar végkép lesodortatott a cselekvés teréről. Minden úgy indult, a mint azt a kamarilla kitervelte. A horvátok, ime, maguk

A karlóczai szerb nemzeti gyülés 1848. máj. 13.
(A szabadságharcz idején Zágrábban készült kép.)

kivánják bánul Jellasichot, akit erre az állásra már előzőleg úgyis kiszemeltek és készletben tartanak. A 30 pont magában foglalja a Magyarországtól való teljes elszakadást; a gyülés ama határozata pedig, hogy a horvátok kivánságaik teljesítéséért küldöttségileg egyenesen a trónhoz fordulnak: bő alkalmul fog szolgálni a beavatkozásra.

Hogy az egész mozgalmat Bécsből irányították, erre nézve csattanós bizonyítékul szolgál Gáj Lajosnak nyilvánosságra jutott egyik

levele, melyet 1848. márczius 24-én, tehát a „nemzeti gyülés“ előtti napon János főherczeghez intézett.

. . . . „Kötelességszerüleg jelentem, — írja Gáj e levelében, — hogy az itteni viszonyok a dynasztia, az állam és nemzetünk érdekében, vezetésem alatt oly kedvezőleg alakulnak, hogy a nekem adott megbízások szerint a legjobb eredményeket bizton várhatjuk“ . . . .

A magyar politikai körök csak most, a zágrábi „nemzeti gyülés“ után kezdtek komolyabban foglalkozni a horvátországi eseményekkel. Ugy Pesten, mint Pozsonyban ismerték ugyan Gáj üzelmeit, de a reform-mozgalmak közepette alig vetettek rá ügyet. Az egész illyrizmust nem tartották egyébnek néhány túlzó kisszerű izgatásánál, a melyet egypár jó szóval ártalmatlanná lehet tenni.

Rajasich, karlóczai szerb érsek.

Igy fogja fel a pesti „közcsendi bizottmány“ is, a mely a horvát követelésekre a következő engesztelékeny és lelkes felhivással válaszolt:

Horvátok, szeretett testvéreink!

Háromszáz éves elnyomás után valahára a függetlenség s szabadság küszöbére léptünk. Amit kivívtunk, a mi javunkra és a tietekre egyaránt vívtuk ki.

A jelszó, mely alatt küzdénk, s ha kell még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdeket magában foglaló függetlenség és ssabadság szent neve.

Az ügy közös, a miénk úgy, mint a tiétek. Az ellenség közös: az ausztriai zsarnok bürokracia. Ez ellen kell hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden népfaj, mely e hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak igy vívhatjuk ki az ország önállását, szabadságát.

Barátaink! A jó és balsors között nyolcz századon által híven megőrzött barátság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai!

Horvátok! Mindenre, ami szent előttetek, kérünk: ne viszálkodjunk! Feledjük a nyelvkülömbséget, kik a közszabadság érdekében egyek vagyunk.

Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek, mert azok a mi közös gyöngítésünkre, elnyomásunkra akarják felhasználni a viszálkodást.

Testvérek! egyesüljünk!

Kelt Pesten, 1848. évi márczius 31-én.

A pestvárosi rendreügyelő bizottmány.

De a pozsonyi országgyülés sem látott még ekkor valami nagyobb veszedelmet az illyr-mozgalomban. A márczius 28-iki ülésen került szóba

Knicsanin István, szerb felkelővezér.

a kérdés, amely alkalommal maga Kossuth is sokkal megnyugtatóbbnak látta a helyzetet, mint az tényleg volt.

... Ha — igy szólt ez alkalommal a többi közt. — Magyarországnak békés, barátságos viszonyai Horvátországgal megzavartatnak, ez csak két oknak lehet a következése. Első az, hogy Magyarország a szabadság iránt kellő méltánylattal viseltetik; másik az, hogy egyes rossz emberek az ottani népet bujtogatják és az országgyűlést megelőzik abban, hogy a nép felvilágosíttassék. Ugy vagyok értesülve, hogy a magyar országgyűlés lépéseit a horvát nép mindenütt hálával, lelkesedéssel s a hű ragaszkodás nyilatkozataival fogadta. De van ott *néhány egyén*, kik a zavarosban halászni szeretve, készek lennének Horvátország nyugalmát, szabadságát, alkotmányát feláldozni szennyes nagyravágyásuknak és más mellékes ezéljaiknak . . .

Az országgyűlés elégnek tartotta, hogy a horvát néphez csillapító szózat intéztessék.

Tehát maguk a rendek sem látták még a titkos kezet, mely az illyr-mozgalmat vezeti. Egyáltalán az országgyűlés az ujjáalakítás ez első napjaiban oly bizalommal viseltetett összes nemzetiségeink iránt, hogy azt hitte: elegendő lesz a népet uj szabadság jogairól felvilágosítani és az, minden bujtogatás daczára továbbra nyugodt marad. A zágrábi „nemzeti gyűlés“ határozatához képest a horvátok kivánságait tartalmazó peticiót, Gáj Lajos és Ozegovich Merell vezetése alatt, száztagú küldöttség vitte fel Bécsbe.

Márczius 29-én járultak kérelmükkel a trón elé. Fogadtatásuk igen kegyteljes volt, noha az adott királyi válasz, — nehogy a kamarilla titkos tervei idő előtt dobra üttessenek, — tartózkodólag hangzott. Biztosítást nyertek, hogy nemzetiségük, nyelvük és önkormányzati joguk továbbra is épségben marad; de egyúttal figyelmeztetnek, hogy minden olyatén törekvés, amely a Magyarországgal fönnálló kapocs gyöngítésére irányul, nem találkozhatik a korona helyeslésével. Benyujtott kérelmükre az irásos választ egyébként majd átvehetik Haulik György zágrábi érsektől, mint báni helyettestől.

Igy folyt le a nyilvános kihallgatás. De magánuton egészen más biztatást kaptak. A küldöttség vezetői már az audienczia előtt több ízben bizalmasan értekeztek Kolowrat és Fiquelmont osztrák miniszterekkel, a kamarilla e két odaadó eszközével. Gáj Lajost pedig még külön kihallgatáson is fogadta János főherczeg, de sőt maga Zsófia főherczegasszony is.

E titkos értekezleteknek és magán kihallgatásoknak csakhamar kipattant a titka. Néhány nap múlva, ápril 6-án, általános meglepetésre, egy granicsár ezredes: báró *Jellasich József, Horvát-Szlavonország és Dalmáczia bánjául neveztetett ki.* Az új bán egyben vezérőrnagygyá léptettetett elő, s ráadásul még a valóságos belső titkos tanácsosi czímet is megkapta.

Jellasich kinevezése *egy nappal előbb* történt a Batthyány-minisztérium megerősítésénél; mindenesetre azért, hogy az új bán, akinek kinevezését bizonyára kifogásolta volna a magyar kormány, akadálytalanul foglalhassa el méltóságát.

A kamarilla, Jellasich kinevezésével most már minden további tétovázás nélkül a határozott cselekvés terére lépett. Erre vall azon körülmény is, hogy a törődött Lajos főherczeg helyett a fiatalabb Ferencz Károly trónörökló-főherczeg vette át a támadás vezetését.

Jellasich József báró, — kinek oly kárhozatos szerep jutott szabadságharczunkban, — horvát szüléktől 1809-ben született. Atyja szintén katona volt és mint altábornagy vonult nyugdíjba; hosszas szolgálata jutalmául a bárói czímet nyervén. A fiatal Jellasich e bárói rangon kívül alig örökölt egyebet atyjától. Még neveltetését is ingyenes he-

Kiss Ernő honvédtábornok. — (Egykorú dagouereotype-kép után.)

lyen nyerte: a Teréziánumban. Tanulmányai befejezésével a testőrségbe lépett, ahonnan hadnagyi ranggal a rendes sorkatonasághoz tétetett át.

Az 1848-iki események beköszöntésével az első báni ezrednél már mint parancsnokoló ezredes működött.

Jellasich József igen eszes s ambiciózus ember volt; külseje megnyerő, társalgása könnyed, fellépése gavalléros. Előszeretettel fog-

lalkozott a költészettel is, s a „Danika" czímű horvát folyóiratba az illyrizmus dicsőítésére számos politikai irányú verset írt. Népszerűségével csakhamar túlszárnyalta Gájt; s honfitársai máris úgy tekintettek rá, mint az illyr-eszme megvalósítójára.

De Jellasich az udvari-körök figyelmét is magára vonta. Bejáratos lett a Burgba, s különösen Zsófia főherczegasszony igen megkedvelte. Ez a magas pártfogás aztán olyan súlyt adott egyéniségének, hogy a horvát pártütés keresztülvitelére az aknamunka megkezdésekor mindjárt őt szemelték ki.

S kétségtelen, hogy erre a hóhéri munkára Jellasichnál alkalmasabb egyént alig találhattak volna. Dicstelen szerepét mesterien játszotta végig. Ugy tett, mintha a horvátok érdekében cselekednék, valójában pedig csakis a bécsi reakciót szolgálta. Elámította honfitársait, prédául dobta nemzetét az udvari kegy kedvéért. De meg is kapta bő jutalmát. Szabadságharczunk leveretése után grófi rangra emeltetett, Horvátország polgári és katonai bánja lett, s mint az udvar állandó kegyeltje halt meg 1859-ben.

Jellasich mindjárt a legelső fellépésével a nyílt forradalom terére lépett. Abban a körlevélben ugyanis, amelyben báni kinevezését adja tudomásul a horvátoknak, a többi közt imígy szól:

„. . . A forradalom megrendíté és rombadönté a társadalmi élet, a nemzeti és állami viszonyok régi alapjait, nevezetesen pedig a mi viszonyainkat Magyarországgal, ősi szövetséges társunkkal. Miből reánk nézve azon szükségesség folyik, hogy tekintettel a magyar koronával való ősi kapcsolatunkra, mi magunk oda működjünk, hogy ahhoz való viszonyunk új, a szabadság, önállóság és egyenlőség szellemének megfelelő, tehát szabad és hős nemzethez méltó alapokra fektettessék; addig pedig *részünkről minden viszony a mostani magyar kormánynyal megszakíttassék.*"

Ez a lázító irat volt Jellasich előfutárja: ő maga pedig ápril 18-án vonult be nagy ünnepélyességek között Zágrábba, ahol nyomban megkezdte a pártütés rendszeres szervezését.

A zágrábi példaadás, — amint azt a kamarilla jól számítá, — csakhamar megtette felbujtó hatását a magyarországi nemzetiségekre.

A délvidéki *szerbek* kezdtek mozogni legelőször is.

A mi szerbeinket is izgatta egy titkos vágy, de a mely szintén összeférhetetlen volt az egységes magyar állameszmével. Még 1790-ben bécsi izgatásra, azzal a kérelemmel járultak II. Lipóthoz, hogy hasítsa ki Magyarország testéből Bácsmegyét, meg a temesi bánságot és *Vojvodina* elnevezés alatt kerekítsen ki részükre egy külön szerb tartományt, amelyet, függetlenül a magyar államtól, nemzeti vajdák kormányozzanak.

A politikai viszonyok azonban hirtelen megváltoztak: a szerbekre nem volt többé szükség, s így az udvar kérelmüket mellőzte. A szerb-túlzók azóta gyakran fölelevenítették a Vojvodina álomképét, de minden komolyabb izgatás nélkül.

A kamarilla titkos ügynökei tehát első sorban a Vojvodina eszméjét használták fel a szerbek felizgatására.

Márczius közepén már itt-ott mozgolódni kezdtek, majd Ujvidé-

Csernovics Péter. — (Barabás rajza.)

ken gyűlésre jöttek össze s a következő 16 pontban foglalták össze kivánságaikat:

1. A szerbek a magyar nemzetiséget és a magyar nyelv diplomaciai méltóságát, ezek elsőbbségét és hatalmát minden közállodalmi és hazai viszonyokban, Magyarországban szíves készséggel elismerik; de viszont kivánják, hogy a magok nemzetisége is megismertessék és nyelvük szabad használatára a magok tulajdon

ügyeikben, az egyházi szolgálatokban és azok körüli beligazgatásban törvény által megerősittessenek.

II. Vallásuk függetlensége, szabadsága és más keresztény vallásokkali viszonos egyenlősége, szentegyházi, iskolai s egyéb képzőintézetek, valamint köz-, elidegenithetlen alapítványai és egyéb nemzeti intézetek, nemzeti gyülekezetek általi szabad rendezése s igazgatása, szintén törvény által megerősíttessék.

III. Jövendőben a püspökségek, az egyházi szabályok által meghatározott egy évi szűnidőn üresek ne maradhassanak; és így a már rég megűrült bácsi püspökség azonnal és még a nemzeti gyülekezet előtt töltessék be.

IV. A zárdák birtokaikra nézve törvény által biztosíttassanak; elvett birtokaik adassanak vissza; azok rendeltetése, valamint a kezelésmód és nemzeti gyülekezet hatása alá essenek.

V. Hogy mind az első (consistorium), mind a fölebbviteli bírósági szentszékekhez (appelatorium) aránylagos számmal és döntő szavazattal ellátott világi óhitű egyének alkalmaztassanak összes dolgokban, melyek, valamint azelőtt is, szerb nyelven lesznek vezetendők.

VI. A keleti hitvallás bármily megtámadás ellen, kiváltképen pedig unio és propaganda ellen, tökéletességgel biztosíttassék s a szentegyházak, melyek erőszakkal, vagy álnokul és ámítással elfoglaltattak, ugyanazon hitvallásuaknak adassanak azonnal vissza.

VII. Nemzeti gyülekezet minden évi szeptember 13-ik napján, úgyis mint egyházunk új éve napján, esztendőnként felsőbb helyről való engedelem nyerése megszüntetésével, Ujvidéken, mint legnépesebb szerb község helyén, tartassék; és a gyülekezeti követek választásában részesüljenek mindazok, kik papibért fizetnek.

VIII. A nemzeti gyülekezet haladék nélkül, még pedig jelen országgyűlés feloszlása előtt, de mindenesetre a jövő országgyűlés összehívása előtt tartatni engedtessék; s abban világi osztályból, 100, egyháziak közül 25, határszélről 50 és pedig ezen utóbbiak közűl 20 katonai, 30 polgári egyén, végre a dalmátok közül 10 képviselők részesüljenek.

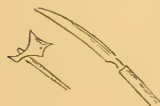
IX. A nemzeti gyülekezet jogosíttassék föl, nemcsak érsek és püspököket, hanem iskolai főigazgatót, s nemzeti elidegeníthetlen és iskolai közalapítványok felett őrködő segédeket, (assistens) akik mint számoló kezelők egy gyülekezettől a másikig, ennek számadásukat előterjeszteni kötelesek leendenek, szabadon választani.

X. A gyülekezeti tanácskozások nyilvánosan tartassanak, hatáskörei és tárgyai pedig, valamint az egész organisátiója, melyet az első gyülekezet kidolgozand, országgyűlésileg törvény által megerősíttessenek.

XI. Érsekünknek és püspökeinknek országgyűlési szavazat és ülési jog, méltóságaikhoz s hivataloskodási kor szerint, a kath. érsekek és püspökök között adassék meg.

XII. Az 1792. X. és 1844. V. törvényczikk értelmében, szerb nemzetből való egyének, valamint a legfelsőbb és felsőbb, úgy egyéb törvényhatóságokhoz leendő tisztalkalmaztatáskor, illő tekintetbe vétessenek és a mostani körülmények között azok tettleg alkalmaztassanak.

XIII. A kikindai és tiszamelléki kerületek jogosíttassanak fel, ismeretes érdemeik következtében, üléssel és szavazattal biró követeket országgyűlésre küldeni.

Jellasich torzképe.

(Megjelent a bécsi 1848. októberi forradalom idején.)

XIV. A határőrségi egyházi és iskolai dolgok rendezése, valamint iskolai igazgatónak kineveztetése a nemzeti gyülekezettől függjön, továbbá a határőrvidék politikai tekintetben a többi országrészekkel egyenlő helyzetbe tétessenek, a hűbéri (feudalis kötelék, valamint már, a magyar alkotmány úrbéri hatalma volt lakóira nézve is megszüntettetett, reájok nézve is megszüntettessék: hogy ők is földjük iránt tulajdonjogot nyerjenek és minden egyéb szabadságokat és jótéteményeket, melyekben az egész hon részesül, új törvény szerint valósággal élvezhessenek.

XV. A végvidéki katonák, szolgálatok tekintetében, hacsak tettlegesen abban vannak és járnak el, a haditörvények alá rendeltessenek; ezen szolgálatok irányában pedig mindazon jogokat, melyeket a magyar nemzeti őrsereg új törvény értelmében élvezni fog: szintén élvezzék; nevezetesen önmaguk tiszteket választhassanak, annyival is inkább, minthogy ezen jogot a nemzet fegyverrel megérdemelvén, azelőtt is gyakorolták, kiváltságai szerint és azokból csak idővel kiesett legyen.

XVI. A róm. kath. hitről más vallásra szabad átmenetről rendelkező 1844-ik évi 3-ik törvényczikk a vegyesházasságok teljes szabadságával együtt az ó-hitűekre is kiterjesztessék. Meggyőződve lévén, hogy dicsőségesen országló fejedelmünk kegyelme és az őszinte hazai kormány és törvényhozótest nagylelkűleg emez igazságon alapult és mérséklett kívánatainkat meghallgatni és sikeresíteni fogják, a szerbek és többi ó-hitűek jobbágyi hódolattal szent igéretüket teszik, hogy egész szivükből és lelkükből, vagyonaik- és önmaguk feláldozásával, a hon javának előmozdításában törekednek, hogy az alkotmányos király és édes hazánk iránt, érdemdús elődeiket nemcsak utánozni, hanem fölülhaladni fogják.

Kelt Ujvidéken, 1848-ik évi márczius hó 15—27. tartott szerb és egyéb ó-hitü községek gyülekezetéből.

Az ujvidéki gyűlés összehívói sokkal óvatosabban jártak el, mint a horvátok. Ugy intézték a dolgot, mintha a törvényesség teréről nem akarnának lelépni. Kívánságaikat tehát, — nyilván a kamarilla intésére, — akként formulázták, hogy addig is, míg nyiltan fölléphetnek, a pártütés gyanuját elhárítsák magukról. S épp azért, hogy még a külsőségekben is lehetőleg megőrizzék a törvényesség látszatát, azt határozták, hogy nem mennek mindjárt Bécsbe, mint a horvátok, hanem először a magyar országgyűléshez fordulnak. A pozsonyi országgyűlés ápril 8-án a kerületi ülésen fogadta a szerb küldöttséget, a melynek Kosztics Sándor és Sztratimirovics György voltak a vezetői. A küldöttségnek a rendek nevében Kossuth válaszolt. Higgadt és a békülékenység szellemétől áthatott beszédjében kijelentette, hogy a kivívott szabadság áldása, a haza minden polgárára, vallás- és nyelvkülönbség nélkül egyaránt szétárad; az alkotmányos jogokban tehát épp úgy fognak részesülni az összes nemzetiségek, s így a szerbek is, mint a magyarok. Ami az egyházi-ügyekre vonatkozó panaszaikat illeti, azokat megvizsgálja a kormány, s lehetőleg orvosolni fogja.

A rendek egyáltalán oly kitüntetéssel és annyi előzékenységgel fogadták a szerb küldötteket, hogy ha csakugyan békés járatban vannak: a legnagyobb megelégedéssel kellett volna tűzhelyeikhez visszatérniök.

Ámde, mindjárt az ünnepélyes fogadtatás után elárulták, hogy

Damjanich János honvédtábornok. — (1848-iki arczkép után.)

egészen mást forralnak. Magánbeszélgetés közben ugyanis a küldöttség egyik vezetője: Sztratimirovics, hevétől elragadtatva, így kiáltott fel:

— Ha kivánságaink szószerint nem teljesíttetnek: akkor másutt fogjuk keresni azok kielégítését.

Ez a tervezett el[illegible] egyszerre megvilágitá a szerb mozgalom [illegible] czélját. Kossuth Sztratimirovicsra tekintett és kissé élesebb [illegible] igy felelt:

— Úgy! Akkor hát döntsön köztünk a kard.

Ezzel a társalgásnak hirtelen vége szakadt, s a küldöttség még [illegible] visszatért Ujvidékre.

Vannak, kik azt állitják, hogy Kossuthnak ezen érdes válasza [illegible]te volna a szerbeket a forradalom terére. Ez azonban nem való. Már a szerb küldöttség pozsonyi útja előtt köztudomásulag az egész Alvidék annyira alá volt aknázva, hogy a zendülés nyilt kitörése csakis a vezetők intésétől függött. Úgy a Szerémségben, mint a Határőrvidéken csaknem márczius közepe óta a legféktelenebb módon folyt a magyarok elleni izgatás. Az üzelmek kohója Karlóczán volt, főintézője pedig Rajasics József szerb érsek; ugyanazon Rajasics, aki néhány hét előtt, mint a pozsonyi országgyülés küldöttségének tagja, nemzetiszínű kokárdával a mellén járta Bécset és a többi magyar hazafiakkal együttesen sürgette az alkotmányos reformokat.

Innen, Karlóczáról került ki az a körlevél is, amely ápril folyamán kézről-kézre járt az Alvidéken, s amely külön Vojvodina alakítására hivja fel a szerbeket. A körlevél a következőkben sorolta fel a ráczok forradalmi kivánságait:

1. Nemzeti önállóság és függetlenség a szerbek részére kiszakítandó tartományban.

2. E szerb tartomány alakíttassék: Bácsmegyéből, a sajkások kerületéből, a temesi bánságból, ideértve annak mind a polgári, mind a katonai igazgatás alá tartozó végvidéki kerületeit, továbbá Szerémmegyéből a péterváradi ezred kerületével és végre Baranyamegyéből.

3. Ezen ilykép kikerekített tartomány a szerb nép által saját kebeléből választandó ősi szokás szerint „despot“ czímet viselendő nemzeti főnök által igazgattassék, s Magyarországgal csak az uralkodó azonosságánál fogva maradjon kapcsolatban.

4. Horvát-, Tót- és Dalmátországgal véd- és daczszövetség köttessék.

A karlóczai körlevél megtette kivánt hatását. A templomok, a béke e megszentelt hajlékai a bujtogatás fészkei lőnek. A szerb papság a szószékről hirdette ki a körlevelet, és ajkán az Isten nevével tüzelte a népet a lázadásra. Dühe első sorban a magyar anyakönyvek ellen irányult. Nyolcz év óta, 1840-től ugyanis, egy erre vonatkozó törvény-

czikk értelmében az egyházi anyakönyveket a nemzetiségi vidékeken is *magyarul* kellett vezetni. Ez a törvényhozási intézkedés mindig szálka volt a szerb papság szemében. Most tehát, midőn érezte, hogy az ud-

1848—49-iki rézpénz.

vari-párt áll a háta mögött, valóságos irtó-háborút indított a magyar anyakönyvek ellen. Majdnem mindenütt ezek megsemmisítésével vezették be a zendülést.

1848-iki ezüstpénz.

Az útmutatás Ujvidékről jött. Itt tépte össze, ápril 20-án, a felbujtogatott nép legelőször a magyar anyakönyveket. Ugyanezen alkalommal papok vezetése mellett, valóságos bucsujárásként egy nagy

küldöttség zarándokolt a közelfekvő Karlóczára, s arra kérte Rajasicsot, hogy a szerbeket nemzeti gyűlésre hívja össze. Rajasics, — aki akkor már minden tartózkodás nélkül egészen leveté álarczát, — hajlott a törvényellenes kérésre és május 13-ikára Ujvidékre önhatalmulag csakugyan gyulést hirdetett.

Ezzel aztán megadatott a jel a nyilt zendülésre. Az egész Alvidéken lángralobbant a gyűlölség zsarátnoka.

Néhány nap mulva, — ápril 24-én, — *Nagykikindán* már vér folyt. A kincstári földek felosztását követelte a nép. S midőn a kerületi bíró a helyben állomásozó huszárszázad segélyével akart rendet csinálni: a nekivadult tömeg fejszét, kaszát ragadt s vakmerően megtámadta a katonaságot. Véres utczai harcz fejlődött. Egy tiszt súlyosan megsebesült, két huszár elesett. A támadás oly erős és heves volt, hogy a huszárság, miután lőszere is elfogyott, kénytelen volt kivonulni a városból. Csak az kellett a dühöngő tömegnek. Mint a tigris, ha vért iszik, szilaj kegyetlenséggel fogott a szörnyű pusztításhoz. A rabokat kiszabadítá börtöneikből, s ezekkel egyesülve, előbb a középületeket rabolta ki, majd az uriházakra kerítette a sort.

— Üssétek agyon az urakat! — Vesszen minden magyar! — üvöltötte a pusztító tömeg a félrevert harangok kongása közt.

A kincstári és kerületi tisztviselők, szerencsére még idejekorán elmenekültek. Csak két városi tanácsos maradt vissza: Csuncsics János és Izákovics Sándor; mindakettő kikindai származású szerb. De a vérszomjas tömeget immár annyira elvakította dühe, hogy azt sem nézte, kit támad meg. Az elmenekült tisztviselők helyett ezen a két boldogtalan emberen állott rettenetes boszút. Csuncsicsot előbb megcsonkították: orrát levágták, szemeit kiszúrták; aztán a véres holttetemet, fejére csorba fazekat nyomva, egy vasárus-bolt ajtajába ültették. Izákovicsot pedig pocsolyába fullasztották: bedugták fejét a büzös ganajlébe s addig tartották ott, mig iszonyatos kínok közt meg nem halt.

E szörnyűségekről egy szemtanú: Samarjai Károly 1848. ápril 30-án a „Pesti Hirlap“-nak hosszabb levélben számol be, a többi közt a következőket írván:

Ápril 24-én délután 3 órakor, — így ír a többi közt, — félreverettek a harangok, lőszerek-, kaszák- és villákkal rohant a nép az itteni vagyonosabb lakosokra, halállal, gyújtogatással és pusztítással fenyegetőzve. A rémült lakosok nagy része, sőt az ó-hitüek közül is sokan kerítéseken és sövényeken keresztül menekültek az országútra, és lőn minden irányban nagy kivándorlás . . . . A városban rémes jajgatások, fenyegetődzések, lövések, szünetnélküli harangkongás és káromkodások valá-

nak hallhatók: „üssétek agyon az urakat, a magyarokat és németeket", ordíták a felbőszültek.

A szerencsétlen áldozatok között megemlítendők: Csuncsics tanácsos, ki saját pinczéjébe menekült, s a lázadók által felfedeztetvén, először tagjai csonkíttattak meg, aztán teknővel beboríttatott, azon biztatással, hogy majd, ha borát megivák, segítenek rajta. Később szemeit vagdosák ki a szerencsétlennek s agyonverék. A dühös nép még holttestét is verdesé, s meztelenül egy vasárus-bolt ajtajába ülteté,

Hurbán M. József. — (A pánszláv agitátor fiatalkori arczképe.)

orrát levágá s fazék-koronát nyomott fejébe az átmenők rémületére. Hasonló sors érte Izákovics tanácsost is, ki miután családja megmenekült, egy beteg nő szobájában ájulásig veretett, s föleszmélvén, a ház kertjén keresztül futott, de a kerítésen kívül elfogatott, fejét ganajos mocsárba dugták, s úgy mult ki fájdalmas és leírhatlan kínzások közt. Iszonyattal fordul el az ember e borzasztó jelenetektől.

A helységben csak 72 huszár volt, ezek közül ketten megölettek, többen megsebesűltek, s látva, hogy ily roppant tömeg ellen lehetetlen harczolniok, a mezőre

vonultak. Ekkor a dühöngők a vagyonosabb polgárok házait pusztiták, nincs a főutczán, a piacz közelében szoba, melyben még a vaskályhák is szét ne zúzattak volna; ablakok, ablakfoglalványok, zongorák, szekrények s mindenféle bútorok nem darabokra, de csaknem porrá zúzattak, még a legkisebb könyvet és irományokat is széthasogatták; státuspapirosokat, részvényeket s ágyneműeket eltépve az utczára szórtak. Sztojánovics főügyésznek a házát egészen földúlták, sőt kis gyermekeit is vérszomjasan keresték, hogy agyonverjék.

A kerület házában a tisztviselők minden szobáit feldúlták, okleveleiket és mindennemű irományaikat széttépték, a tanácsteremben mindent összezúztak, még felséges királyunk arczképét is, az asztalon levő keresztet darabokra törték.

A tatárok kegyetlenebbül nem pusztíthattak, Dózsa emberei ezt el nem követték, de a vadállatok sem képesek azt elkövetni, mit a kikindai gyülevésznép cselekedett....

Ápril 26-án *Ó-Becsén* történt hasonló kegyetlenkedés. Itt Zákó Istvánt, Bácsmegye egykori követét, mert a tanácsülésen magyarul szólalt fel, támadta meg a vérszomjas tömeg. Orvul rátörtek házára, összezúzták bútorait, majd őt magát rohanták meg és karóba akarták húzni. Zákó csak nagy nehezen, súlyos baltasebbel homlokán, menekedhetett meg a gyilkosok karmai közül.

Petrovoszellón, *Moholon*, *Szent-Tamáson*, *Verseczen*, *Kulpinban*, *Eleméren*, stb. szintén véres erőszakoskodásokban tört ki a népszenvedély. Hogy T.-Szt.-Miklóson, Pádén és Hegyesen a forrongás túl nem lépte a törvényesség korlátait: az csakis Csutak Kálmán torontálmegyei őrbiztos éberségének vala köszönhető. A magyar anyakönyvek megsemmisítésével kezdődött mindenütt a lázadás, aztán következett a régi tisztviselők elűzése, végül a pusztítás és a rablás.

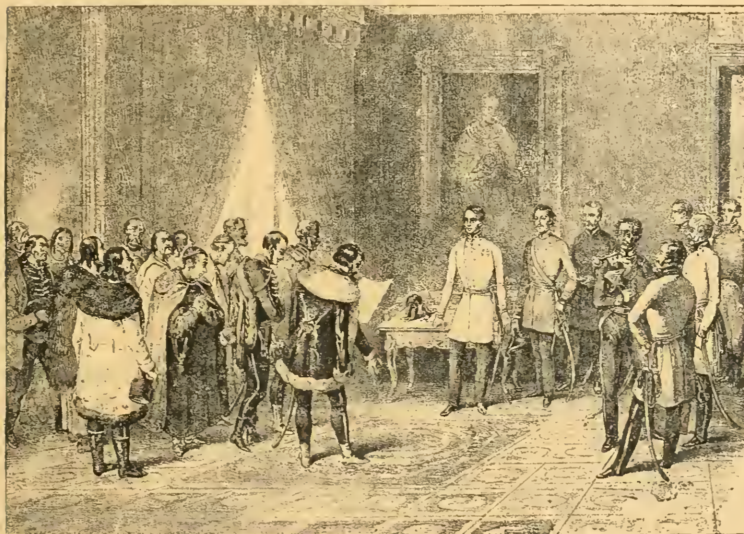
A kormány, hírét vevén a szerb üzelmeknek, tüstént erélyes intézkedéseket tett a zavargások elfojtására. *Csernovics* Péter temesmegyei főispánt az egész Bánságra, továbbá Bács és Aradmegye területére teljes hatalmú kir. biztossá nevezte ki; gondoskodott továbbá, hogy megfelelő haderő álljon rendelkezésére. Nagy-Kikindát egy ezred Hannover-huszár s két ezred gyalogság szállotta meg.

És itt merül fel a szabadságharczban legelőször *Kiss Ernő*, az aradi vértanú neve.

Ittebei *Kiss Ernő* 1800-ban Temesváron született. Még mint serdülő ifjú a katonai pályára lépett. Huszonegy éves korában már főhadnagy volt a 3-ik sz. dzsidás-ezredben, ahol csakhamar kapitány, majd őrnagy lett. Innen alezredesi ranggal a 10-ik számú huszárezredhez tétetett át. A szerb mozgalmak Új-Pécsen találták, mint a 2 ik számú Hannover-huszárezred parancsnokát. E minőségben szállotta

meg ezredével Nagy-Kikindát, hogy ott a megzavart rendet helyreállítsa. Midőn a nemzet és az uralkodóház közt bekövetkezett a végzetes szakadás: Kiss Ernő esküjéhez híven továbbra is a megtámadott haza védelmében maradt. Több fényes diadalt aratott a pártütő ráczok felett. Egyik legdicsőbb fegyverténye: Perlász bevétele, midőn a szerbek elsánczolt táborát szuronyrohammal szórta szét.

Kiss Ernő a legvagyonosabb nemesemberek sorába tartozott. Eleméren gyönyörű kastélya volt, ellátva minden kényelemmel, telve számos drága műtárgygyal. A ráczok úgy álltak rajta bosszút, hogy

Tót küldöttség Ferencz József főherczegnél. — (Prágában készült egykoru kép.)

a kastélyt kirabolták és felgyújtották. Csak füstös romjai maradtak meg ennek a páratlanul álló szép tündérpalotának.

Harczi sikerei elismeréseül később tábornokká nevezték ki s mint ilyen egyideig a hadügyminiszteri teendőket is ellátta.

Kiss Ernő, — mint egyik kortársa följegyezte, — középtermetű, elegáns megjelenésű, szép férfi volt. Szemeiből nyiltság és értelem sugárzott. Sokat adott a külcsínre; viselkedésén, életmódjában meglátszott az

[illegible] A [illegible] téren bátor, a társaséletben nyájas és előzékeny. Jelleme [illegible] mint a [illegible]arany, de erős mint az aczél.

[illegible] sorsa ismeretes. Mert hű volt hazájához: — az aradi várárokban 1849 október 6-án kivégeztetett.

Kiss Ernő segélyével Csernovics, a kiküldött kir. biztos úgy N... y-Kik[illegible]ndán, mint Ó-Becsén csakhamar rendet csinált. A bujtogatók közül tizenkettő bitóra került, mintegy százan pedig börtönbüntetéssel lakoltak.

Csernovics Péter (szül. 1810 † 1892.) születésére maga is szerb. Arzenius patriarcha családjából származott, a kinek emléke maiglan is nagy tiszteletben áll a szerbeknél. 1844 ben Aradmegyét képviselte az országgyülésen, ahol szabadelvü nézetei, tiszta hazafisága miatt közbecsülésben részesült. Később Temesmegye főispánja, s mint ilyen *temesi gróf* lett: s ezen minóségeben is nemes odaadással szolgálta a haza ügyét. A kormány tehát egyénileg jól választott, midőn a szerb származású, dúsgazdag és népszerü Csernovics Pétert küldötte ki a rácz mozgalmak megfékezésére. S Csernovics minden lehetőt elkövetett, hogy hitfeleit a haza iránti hüségre birja. Ámde, a szerb nép ekkor már annyira a szenvedélyek uralma alatt állott, hogy békéltető szava hatástalanul hangzott el.

A kormány eltiltotta a május 13-ikára összehivott szerb nemzeti gyülés megtartását, s uj határnapul május 27-ikét tűzte ki. Rajasics azonban nem vette figyelembe a tilalmat. Pásztorlevelet bocsájtott ki, a melyben vakmerő daczczal, szemérmetlen fenhéjázással fordul a magyar miniszterium ellen, s felhívja a szerbeket, hogy az általa hirdetett gyülésre most már csak azért is mentől tömegesebben jelenjenek meg.

Május 13-án közelről és távolról sok nep sereglet össze Ujvidékre. Még a szomszéd Szerbiából is eljött 4—500 ember; valamennyi tagbaszakadt, erős, marczona alak; fölfegyverkezve pisztolyokkal és handsárokkal. Az úgynevezett *szerviánusok* valának ezek, akik később nagy tömegekben tényleges résztvettek a délvidéki harczokban.

Csernovics Péter erélyesen tiltakozott a gyülés megtartása ellen, kijelentvén, hogy a statariális törvények szerint fog eljárni, ha figyelmeztetésének ellenszegülnek. Ekkor az egész tömeg fölkerekedett, s fenyegetések és szitkok között átvonult Karlóczára, a hol a gyülés, a kir. biztos ismételt tiltakozása daczára, megtartatott.

A gyülést, teljes egyházi ornátusban, izgató prédikáczióval

maga Rajasics érsek nyitotta meg. Utána két udvari papja: Gruics és Katyánszky vette át a bujtogató szót. Minden egyes szavuk a magyarok elleni olthatatlan gyülölettől izzott. Elmondták a szerbek bevándorlásának történetét; elsiratták utolsó despotájuk: Brankovics György szomorú halálát; hivatkoztak Lipót császártól nyert kiváltságaikra, amiket a magyar zsarnokság elkobozott.

— Elvették despotánkat, — így kiáltott föl a többi közt Gruics, — megfosztották egyházfőnket a patriarchai méltóságtól. Tették e jog-

Gróf Batthyány Kázmér.

fosztásokat pedig azért, mert jól tudták, hogy az egyházi hatóság gyönge kardot rántani a nemzet védelmére, a patriarcha méltóságától megfosztott érsek, hiányozván tekintélye, mitsem tehet az elnyomott szerb népért. Állítsuk tehát vissza a régi rendet. Válaszszunk magunknak patriarchát és despotát, akik majd visszaszerzik kiváltságainkat, s megvédik jogainkat!

A fanatizált tömeg e felhivásra nyomban ott csakugyan kikiáltotta Rajasicsot patriarchának. S Rajasics nemcsak elfogadta a törvénytelenül

[illegible] de a [illegible] még tovább menvén, maga tett [illegible] hogy most már [illegible] ideiglenesen vajda is választassék, még [illegible] kebeléből. Mindjárt ki is jelölte: Zsivkovics, Jovics és [illegible] tábornokokat, valamint Suplikácz István ezredest, akiket [illegible] tart a vajdaságra. A választás *Suplikácz* István [illegible] ezredesre esett, akit a gyűlés nagy zsiviózás közt legott szerb vajdává kiáltott ki.

Jellemző az udvar akkori magatartására, hogy Suplikáczot, ki megválasztása idején épp az olaszországi hadcsapatoknál szolgált, nyomban haza bocsátották; de sőt, nyilván, hogy tekintélye a szerb nép előtt ez által is öregbedjék, ezredesi rangból egyszerre tábornokká neveztetett ki.

A patriarcha és a vajda kikiáltása után, a gyűlés, Gruics indítványára, mindjárt pontokba is foglalta az uj szerb vajdaság szervezetét. E pontok a következők:

1. A szerb nemzet az ausztriai ház és a közös magyar korona alatt politikailag szabad és független.

2. A szerb vajdaság alkatrészei: a Szerémség, a határőrvidékkel, Baranya és Bács megyék a sajkások kerületével, az egész temesi bánság s annak határőrvidéke.

3. A szerb vajdaság szoros politikai szövetségbe lép Horvát-, Tót- és Dalmátországgal olyképen, hogy e viszony feltételei a két fél által a szabadság és egyenlőség alapján dolgoztassanak ki s határoztassanak meg véglegesen.

4. E végre a vajdaság részéről egy nagy obdor, azaz bizottmány választatik, mely a mondott czélon kivül arra is felhatalmaztatik, hogy szükség esetében a nemzeti gyűlést összehivja; a maga kebeléből választmányt nevezzen, mely a nemzet kivánatait és sérelmeit összeszedje s a gyűlésre kidolgozza.

5. A király megkérendő, hogy az oláhok nemzeti szabadságát s egyenlőségét is kijelentse.

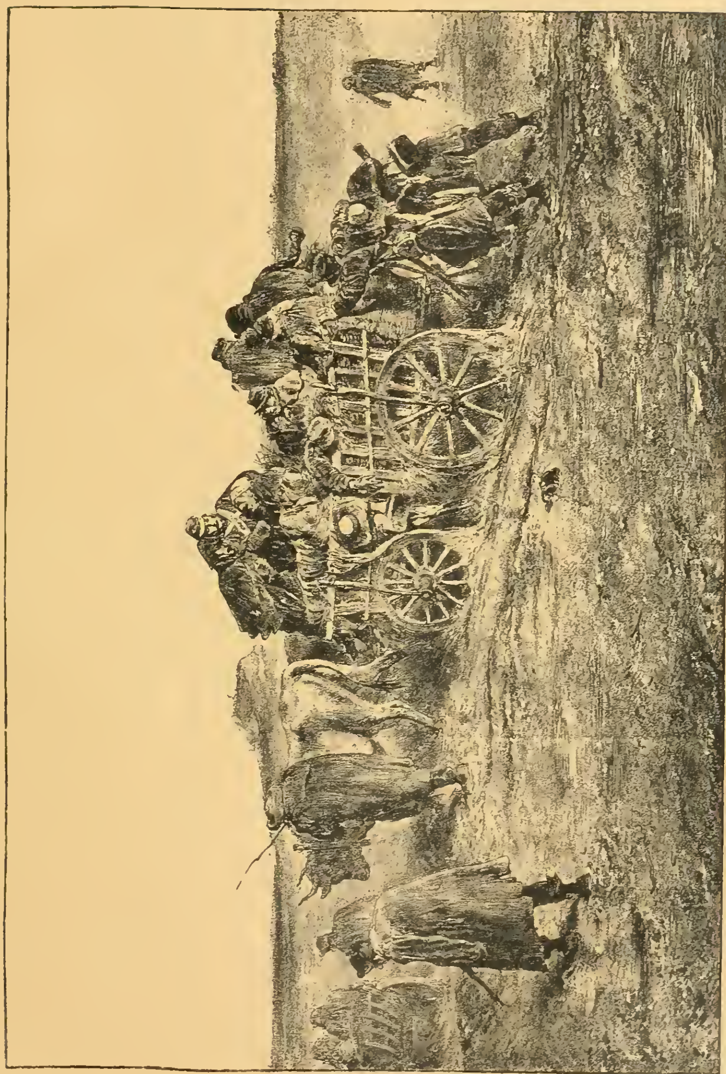
6. Nemzeti ügyben ezentul az obdor rendelkezvén, a magyar miniszterium által május 27-re kihirdetett egyházi gyűlés nem fog megtartatni.

7. A nemzeti ügy kezelésének költségeit a nagy obdor, a patriarcha egyetértésével, a nemzeti pénztárból fedezze.

8. A nagy bizottmány s a patriarcha küldöttséget nevezend ki, mely a határozatokat ő felsége a király elejébe terjeszsze.

9. Ugyanazon obdor a közelebb tartandó horvát országgyülésre követeket küldend, kik ott a szerb nemzet érdekeit képviseljék.

A gyülés végén Katyánszki, előre sejtvén a véres következményeket, esküre hívta fel a népet. És levett föveggel, jobbját az égre emelve, a fanatizmus hangján dörögte utána a feltüzelt sokaság:

Osztrák sebesültek szállítása. — (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)

— Esküszünk az egy élő Istenre és minden szentjeire, hogy fegyverünket addig le nem tesszünk, míg ki nem vívjuk a szerb vojvodinát. Átok szálljon fejünkre, gyermekeinkre, házunkra, marháinkra, ha eskünket megszegnők. Isten minket ugy segítsen. Amen.

De a bujtogatás itt meg nem állt; a láng terjedt tovább, tovább... A kamarilla nem elégedett meg a horvátok és a szerbek fellázításával, hanem tűzcsóváját odadobta a Kárpátok aljába, a jámbor *tót nép* közé is.

A lázítás eszközéül itt a panszláv eszmét használták fel, mely ez időtájt éppen ismét felszínre került. A panszláv mozgalmat a márcziusi napokban a csehek indították meg, akik a zavaros politikai helyzetet arra akarták felhasználni, hogy az osztrák birodalom egy nagy szláv császársággá alakíttassék át. Ennek az eszmének az érlelésére Prágában Thun Leo gr. elnöklése alatt külön nemzeti bizottság is alakult, amely emissváriusokkal árasztotta el nemcsak Ausztria szlávlakta tartományait, hanem Magyarországot is. Május 31-én Prágában nagy panszláv-gyülés is tartatott, a melyre már a mi felvidéki tótjaink is hivatalosak valának.

A bécsi udvar, — mivel az egész mozgalomnak az a látszata volt, hogy az nem az uralkodócsalád, hanem voltaképp a német-egység ellen irányul, — nemcsak szemet húnyt e törekvésekre, hanem a cseh-származású Kolowrat utján, kéz alatt még támogatta is azokat.

Ezt a panszláv-mozgalmat ragadta meg a kamarilla tótjaink felbujtására. Itt azonban nem ment olyan könnyen a dolog, mint a szerbeknél, mert a tót lakosság zöme, az ő nyugodt természetével, együgyü kedélyvilágával éppenséggel nem volt fogékony a forradalmi eszmék iránt. Pedig az egész Felvidéket, különösen Nyitra, Turócz, Trencsén, Árva, Liptó, Hont és Gömör megyék területét keresztülkasul barangolták a titkos ügynökök, szidalmazván a magyarokat és hirdetve egy boldog Szlávia feltámadását. A köznép keveset hallgatott izgató szavukra, de annál buzgóbb támogatásban részesültek egyes evangelikus papok és tanítók, így: Hurbán, Stúr, Hodzsa stb. részéről. Valamennyi közt a legszenvedélyesebb izgatást *Hurbán* Miloszláv József (szül. 1817. † 1890.) hlobukai ev. lelkész fejtette ki. Hurbán ádáz gyülölettel viseltetett a magyarok iránt, s a panszlavizmusnak a Felvidéken mindenha egyik legtevékenyebb ágense volt. Közvetlen érintkezésben állott Jellasics báróval, s a prágai panszláv bizottsággal; sőt Oroszországban is voltak összeköttetései.

Midőn a kamarilla a Felvidéken is megindítá aknamunkáját: Hurbán a legnagyobb örömmel állott annak zsoldjába. Azt hitte, hogy

Báró Hrabovszky János.

(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzeumban őrzött eredeti olajfestmény után.)

Magyarország romjain csakugyan felépülhet a szláv birodalom és Szvatopluk népe ismét visszanyerheti elvesztett régi hatalmát.

Hurbán tehát most már maga állott a felvidéki pánszláv-mozgalom élére. Bejárta a falvakat és templomi szószékről lelkészi talárban a legféktelenebb izgatásokat végezte. S mikor látta, hogy pusztán a pánszláv-eszme nem elegendő a népszenvedély felköltésére, más, erősebb eszközszhöz folyamodott. Elkezdte rémítgetni a népet, hogy a magyarok immár végkép kiirtják a tótokat: anyanyelvükön ezután tilos lesz a beszéd; ködment, tüszűt, bocskort nem viselhetnek többé. A tót anyák emlőiről letépik a kisdedeket és idegenbe hurczolják.

Hasonló irányú izgatást fejtett ki *Stúr* Lajos, a pozsonyi ev. liczeum tanára, aki „Tatranszki Orol" czímű lapjában írásban hirdette ugyanazokat a tévtanokat, amiket Hurbán élőszóval.

E féktelen izgatásoknak mintegy betetőzését képezte a május 10-iki liptó-szent-miklósi nemzeti gyülés, ahol Hurbán kezdeményezésére a többi közt azt határozták, hogy az „uralkodóház és a törvényes rend érdekében" tót önkéntes csapatot szerveznek az osztrák kormány segélyére.

— Most van itt az ideje, — kiáltott fel Stúr, — hogy a magyarok által elfoglalt tótok földjét visszavegyük.

— És most van itt az ideje, — tette hozzá ökölre szorított kézzel Hodzsa, — hogy a magyarok kegyetlenkedését megboszuljuk.

A felkelés szervezésére mindjárt „tót nemzeti tanács"-ot is alakítottak, amelynek Hurbán lett az elnöke, a titkára pedig Borik Dániel. Ez a „tót nemzeti tanács" aztán ilyenféle lázító iratokkal árasztotta el a felvidék szlávajku községeit.

A tót nemzeti tanács parancsa.

.... községre nézve a helybeli hatóság felelősségének terhe alatt a következő utasítások adatnak ki és pedig:

1) Hogy az egész .... község szabadságáért egyszerre felkeljen, és a felfegyverkezett nép egy részét saját határán felállítsa, a többi felfegyverkezett férfit pedig a mi fő hadi szállásunkra elküldje.

2) Tudomásra hozatik továbbá, hogy harczunk nem a hitért, hanem az elnyomott tót nép szabadságáért folyik; így tehát minden elnyomott népnek nálunk kell jelentkeznie, hanem fegyverzet nélkül senkit sem használhatunk, fegyverzet alatt nemcsak puska, kard értetik, hanem kasza, cséplő és fejsze is, ki tehát nem jöhet karddal vagy puskával: jöjjön kaszával, cséplővel vagy fejszével.

3) A magyar miniszteriumnak minden engedelmesség felmondatik s így sem ujonczot adni, sem pedig a magyar uradalom részére adót fizetnetek nem szabad, hanem azért részünkre katonai segitséget, ugy élelmet, védelmi eszközöket, embereket küldeni kötelességtekké tétetik.

I. Ferencz József. – (1848-iki arczkép.

4) Az elnyomott tótok között megszünjék minden ellenségeskedés és viszály, békétlenség és egyenetlenség, hanem mindenki nyujtsa oda jobbját szabadsága kivívására; azért ha ezen községben az elnyomott népnek saját hatósága iránt nincs bizalma, mindjárt helyben ujitsanak, és válaszszanak meg ilyent olyan férfiakból, kik

az elnyomott tót népnek jót gondolnak, és kiknek jó tudomásuk övéké és keresztté tenni. Ezen hatóságnak esküt kell tennie Ferdinánd császár és királynak, a tót nemzetnek és ennek új hatóságainak. Ez kiadatik miheztartás végett fő szállásoknak a tót nemzeti tanácstól.

Épen most jutott tudomásunkra, hogy titeket az urak izgatnak, mintha mi a háborút a hit és a katholikusok ellen indítottuk volna meg.

Ne hagyjátok magatokat a báránybőrbe bújt farkasok által megcsalni; azok nem szólnak igazat, kik titeket már száz és száz év óta csaltak, nyúztak; ők most ezt azért teszik, hogy a tótokat szétválasztani, azután ennek egy részét elnyomni lehessen, és utoljára titeket minden szabadságtól megfosztani és a régi alárendeltségbe juttatni. — Hogy a mi háborúnk nincs a katholikusok ellen intézve, bizonyítja az hogy fő tanácsosaink szintén katholikusok, a nép nagy száma szintén a szent katholikus valláshoz tartozik, és köztünk katholikus plébánosok is találtatnak.

Szent előttünk a hit, és mi épen úgy tiszteljük a hitet, mint maguk a hivők. — Ne hidjetek tehát azoknak az izgatóknak, kik titeket csak elárulni, és szabadságtoktól megfosztani akarnak, hanem hidjetek nekünk, kik régi évektől fogva a tót nemzeti szabadságért harczoltunk. Mi tietek vagyunk, legyetek ti is a miénk.

Kelt Brezován, 1848 . . . . . . hó . . . . . . napján.

H. F. Hurban,
a nemzeti tanács elnöke.

Daniel Jaroslav Borik,
titkár.

Ludevs Stúr,
a nemzeti tanács ülnöke.

A kamarilla azonban nem elégedett meg a tótok, szerbek és a horvátok felbujtásával. A lázítás műve nem volt még teljes. A bérczkoszorúzta *Erdély* még illetetlenül állott. A márcziusi szellő itt is pezsgőbb életet támasztott ugyan, de a havasok alján csend honolt. A román pór méla furulyaszóval kisérgette szökdécselő nyáját és áldotta az Istent, hogy barmainak jó legelőt, s családjának nyugalmas otthont adott. Szegény volt, de megelégedett; együgyű tudatlanságában színtúgy mint a tót, távol állott minden forradalmi vágytól.

Ennek a szegény s tudatlan *oláh népnek*, mely sürű tömegekben lakja Erdélyt, kellett még szenvedélyét felszítani, hogy a magyar nemzet leigázása sikeresen keresztülvihető legyen.

Itt az *unió* kérdését használták fel a felbujtásra.

Erdély, mely mindenha Magyarország elválaszthatlan kiegészítő részét képezte, tudvalevőleg 1538-ban Szapolyai alatt szakadt el hazánktól. Nem akart megválni ősi szabadságától, s inkább elfogadta a török porta védnökségét, mintsem a Habsburg-ház jogara alá hajtsa fejét; függetlenül Magyarországtól, de függetlenül az osztrák zsarnokságtól is.

Mihelyt azonban a török félhold fénye homályosulni kezd: a Habsburg-ház azonnal kinyujtja kezét Erdély, „mint Magyarország ősi tagja“ után. I. Lipót 1688-ban már egészen birtokába veszi; ámde, nem csatolja Magyarországhoz, hanem külön kormányoztatja.

Ez időtől kezdve Erdély sorsa is mind szomorúbbá válik. Megvannak ugyan a szabadságlevelei, de azokat immár alig veszi figyelembe az önkénykedő osztrák bürokracia. Egyik sérelem a másikat követi, végre még az országgyülések is elmaradnak. Igy elerőtlenítve és le-

Honvédtoborzás. (Egykoru rajz.)

igázva a kicsiny Erdély még kevésbbé tud ellentállani az osztrák beolvasztási törekvéseknek, mint Magyarország. S ekkor itt is, a Királyhágón túl is felmerül az aggódó honfiak lelkében a régi testvéries viszony felújításának óhaja. 1790-ben Erdély rendei már lépéseket is tesznek az egyesülésre. A budai országgyülés örömmel hajol kérelmükre, s a koronázási hitlevélbe bele is igtatja, hogy „*Erdély Magyarország koronájához tartozik, annak elválaszthatlan darabja*“ s a Fölség azt „*Magyaror-*

ság királyának jogán és neve alatt fogja kormányozni a törvények értelmében"; ámde II. Lipót a hitlevél ezen részét, ismételt felterjesztés után is, visszavetette. Maradt tehát minden a régiben, sőt a bécsi udvar még a viszály magvát is igyekezett elhinteni a két testvérország közzé.

Végre ismét maga Erdély szállott síkra az egyesülés mellett. 1842-ben az unió tárgyában feliratot intézett a királyhoz, majd külön bizottságot választott az előmunkálatok megtételére; 1846-ban pedig még hangosabban, még határozottabban követelte az egyesülés foganatosítását.

Midőn tehát az 1848-iki események beköszöntöttek: az unió kérdése egészen érett volt már. Ugy Erdélyben, mint Magyarországon belátták, hogy az egyesülés mindkét országrésznek csak hasznára válhatik; mert míg külön-külön alig képesek a bécsi reakczióval megküzdeni: egyesülten és vállvetve bizonyára diadalt aratnak fölötte.

A pesti márczius 15-iki események hirét tehát riadó lelkesedéssel fogadta az erdélyrészi magyarság. Ime, végre megjött az óhajtva várt egyesülés pillanata! Az *„unió"* örömkiáltásától visszhangzottak a hóborított bérczek, a pázsitos völgyek. Még az oláh nép is örült, hogy végre az ő kezéről is lehull a jobbágyság bilincse. S ezen érzelmeinek az első, ápril 30-iki balázsfalvi román gyülésen külső kifejezést is adott, midőn üdvözölte az uniót. Csak a *szászok* maradtak hallgatagon, s gyanakodással fogadták az ujjáalakulás hirét.

A *szász-faj* bevándorlása óta mindig elkülönözve állott Erdélyben. A Királyföld, amelyet gazdag városaival és virágzó községeivel elfoglalt, állam volt az államban. Az élelmes faj körülbástyázta magát mindenféle kiváltságokkal, egy rangba furakodott a honalkotó magyar és székely nemzettel, de azért mindig idegenül viselkedett Erdély iránt, amely neki boldog hazát adott. A bécsi kormány rendszerint a szászokat rántotta elő, ha Erdélyben zavart és viszálykodást akart csinálni.

Igy történt most is. Az önző szászok, kik kiváltságaikat féltették, bécsi intésre: Salmen Ferencz báró, Bruchenthal Sámuel, Ranicher Jakab stb. vezetése alatt, egyszerre csak elkezdtek a legszenvedélyesebben izgatni az unió ellen. Az oláh népre vetették ki hálójukat és minden eszközt megragadtak, hogy a műveletlen tömeget elcsábítsák.

„Oláh testvéreink! — így szólnak hozzájuk a szászok egyik titkos felhivásukban — fogjunk kölcsönösen kezet s kössünk egymással szövetséget, mely előtt a felfuvalkodott magyarok kevélysége meghajoljon, s a magyar és székely pusztuljon ki közös hazánkból. Mert

hiszen Erdély nem a magyaroké; e szép ország a ti és a mi örökségünk, kik veletek egyesülni óhajtunk. Üzzük ki a jogtalanul betolakodott magyarokat és székelyeket. Ti számra nézve hatalmasok vagytok, mi hozzátok csatlakozunk és a császár katonái nemcsak föl nem kelnek ellenünk, hanem velünk fognak küzdeni a közös nagy czélért. A magyarok a jóságos császárt trónjától akarják megfosztani, hogy maguknak egy független országot alkossanak. Ezt nem tűrhetjük. Fel tehát a császár és közös hazánk védelmére!"

Majd előbukkantak az orosz propaganda ügynökei is, akik meg *Daco-Románia* ábrándképével kezdték bóditani a könnyen hívő népet.

— Magyarországnak, — így lázították, — mely a szláv törekvések utjában áll, immár ütött a végórája. A harcz küszöbön van. A románok legyenek tehát résen, hogy a leigázott Magyarország romjain, Erdély, Moldova és Oláhország egyesítésével ujolag felépíthessék a régi dicső Dáciát. Igy akarja ezt maga a hatalmas czár is, aki kegyelmébe veszi az alakítandó uj országot s a saját családjából egy nagyherczeget ad neki királyul.

A nép ez izgatásokra már idegenkedni kezdett az uniótól, de azért még elég nyugodtan viselkedett. Midőn azonban azt látta, hogy nemcsak papja, de egyik püspöke is: *Saguna* András az izgatók pártjára állott: vad ösztönei feltámadtak, s gyülölettel kezdett eltelni a módosabb székelyek és magyarok iránt. Most már aztán könnyen ment az izgatás. A tévutra vezetett együgyű pór elhitt mindent. Elhitte, hogy a robotot nem törlik el, sőt sulyosbítani fogják; elhitte, hogy maga a császár kívánja a magyarok kiirtását; elhitte, hogy győzelmük esetén a magyar és székely birtokosok földje az oláhság közt fog felosztatni.

A köznép ilyetén felizgatása után már csak a szervezkedés volt hátra. S Saguna püspök, ki már ekkor a pártütés élén állott, erre nézve is megtalálta az alkalmat. Május 14—15-ikére Balázsfalvára papi-gyülést hirdetett. Ez azonban csak ürügy volt a kormányszék megtévesztésére; mert Saguna, papjai révén, voltaképen az oláh népet akarta Balázsvalván összecsődíteni.

És terve sikerült is. Május 13-án pópák vezetése alatt mintegy tizenötezer oláh sereglett össze a balázsfalvi mezőkön. Eljöttek az összes főagitátorok is, u. m. Laureani Trebonianus nevelő, Pap Sándor táblai irnok, Barnucz Simon tanár stb. Természetesen ott volt Saguna püspök is, udvari papjai kiséretében. De megjelent az egyesült görögkeleti püspök: Lemény János is, hogy lehetőleg ellensúlyozza a túlzók izgatását.

A gyülés, illetőleg előértekezlet május 14-én vasárnap, fényes istentisztelettel kezdődött. Mise után mindjárt ott a templomban *Barnucz* tartott izgató beszédet a néphez. A gyűlölet hangján emlékezett meg a magyar nemzetről, amely csak bitorolja az oláhok vérrel szentelt földjét. Majd az unió ellen menydörgött és arra izgatta a népet, hogy annak megvalósítását minden eszközzel hiusítsa meg. Szidta az úriosztályt, amely igában tartja az oláh népet; dicsérte az osztrák császárt, a kinek mindenüket köszönhetik.

A románoknak volt ez időtájt egy martirjuk is. Mikas-nak hivatta magát, de a valódi neve *Mikes* Ferencz volt; egy eloláhosodott magyar nemes: korcs utód, ki hűtlenné lett nevéhez, őseihez és hazájához; s a ki veszélyes bujtogatásai miatt már az előző évben börtönbe került.

Barnucz, beszéde folyamán, hogy nagyobb hatást érjen el, erre a román martirra hívta fel a gyülés figyelmét, s azt indítványozta, hogy a kormányzót azonnal egy küldöttség keresse fel, amely Mikas szabadlábra helyezését követelje.

— Ha Mikast ki nem adják, tömegesen megyünk a kiszabadítására! — kiáltotta az egyik kolompos.

— Ugy van! — zúgta rá a tömeg. — Most szabadság van, beszélhet mindenki, a mit akar.

A gyülésen ott volt az elzárt fiatal Mikas atyja is, egy jómódú birtokos, a kiről széltiben azt beszélték, hogy agyoncsigázott jobbágyai zsirján gazdagodott meg.

Az öreg Mikas, látva a hatást, amit Barnucz szavai előidéztek, maga is hozzá akart járulni a kedélyek felizgatásához. Feltápászkodott tehát a szónoki emelvényre és reszketeg, siránkozó hangon tagolta:

— Románok, testvérek! Ime előttetek áll a zsarnokság igája alatt megtört öreg, a kinek fia a szabadság igéiért kegyetlen rabságban szenved.

Az agg Mikas szavai még jobban felizgatták a tömeget.

— Le a zsarnok magyarokkal! Szabadítsuk ki a foglyot! — ordították tajtékzó dühhel.

Másnap, május 15-én megtartatott aztán a nagygyülés, a melyet azonban zárt értekezlet előzött meg. Ez előértekezleten csak a meghivottak, a nép előkelőbbjei: papok, ügyvédek, földbirtokosok vettek részt. Itt volt Janku Abrahám és Axente is, ez a két emberi szörnyeteg, a kiknek kezéhez annyi ártatlanul kiontott magyar vér tapadt. A nép sűrű csoportokban ott rostokolt az Isten szabad ege alatt, a buja mezőkön.

Az értekezlet eredménye egy határozat lett, mely a következő tizenhat pontba tömörítette az erdélyrészi oláhság kivánságait:

A román nemzet kivánja:

1) Hogy alkotmányos, a többiekkel egyenjogu nemzetnek nyilváníttassék; évenként nemzeti gyülést tarthasson s állandó nemzeti bizottmánya legyen.

2) Hogy az oláh egyház, minden felekezetesség s az unitus és nem unitus nevezetek eltörlésével, egygyé olvasztatván, minden más ajkuak egyházaitól független legyen s mindazon jogokkal felruháztassék, melyekkel más nemzetiségek élnek.

Saguna András püspök. (Az erdélyrészi oláh mozgalom vezetője.)

Minden évben egyházi zsinat tartassék, melyben polgári rendüek is részt vegyenek. E vegyes zsinat válaszsza a püspököket. Balázsfalván érsekség állíttassék fel.

3) Hogy az urbéri viszonyok és a dézsma, kárpótlás nélkül törültessenek el.

4) Hogy minden czéh és külvám szűnjék meg, az ipar és kereskedés teljesen szabad legyen.

5) A török kormánynyal s a dunamelléki tartományokkal az erdélyi oláh juhászokra nézve kötött szerződés akként ujíttassék meg, hogy a kettős adó megszűnjék.

6) Hogy a bányatized törültessék el.

7) A szólás korlátlanul, a nyomtatás minden kezességi összeg nélkül szabad legyen.

8) A népgyűlések s egyesületek semmi módon ne korlátoltassanak.

9) Esküdt biróság állittassék fel, s itélet előtt senki se fogassék el.

10) A végvidéki katonasággal kapcsolatban felállitandó nemzetőrségnél csak román nemzetbeliek alkalmaztassanak tisztségekre.

11) A hajdan románoktól birt s most mások kezén lévő földek amazoknak adassanak vissza. A Királyföldön s egyebütt lakó románok sérelmei orvosoltassanak.

12) A román papok a status által láttassanak el, egyenlőleg a többi felekezetek papjaival.

13) Elemi, tudós, ipar és katonai iskolák a románok számára államköltségen állittassanak; de a tanárok a nemzet által választassanak.

14) Adót s más közterhet mindenki aránylag viseljen.

15) A szabadság, egyenlőség és testvériség alapján új alkotmány és új büntető törvénykezési rendszer készittessék.

16) Az unio kérdése mindaddig ne tárgyaltassék, míg a román, mint alkotmányos nemzet, nem lesz képviselve az országgyülésen.

Az ekként összeszerkesztett javaslattal, az értekezlet tagjai, harangzúgás közt, most a város délkeleti részén elterülő kaszálóra vonultak ki, ahol a nagygyülés tartatott meg.

A pázsitos rét közepén, orosz és osztrák zászlókkal diszítve, szószéket rögtönöztek. A nép tizenkét tömör sorban, csillag-alakulag felállítva, a szószék körül csoportosult.

A színpadi elrendezkedés után Barnucz lépett a szószékre, s felolvasván a javaslatot, mindegyik sorhoz külön-külön a következő kérdést intézte:

— Hallottátok-e a román nemzet kivánságait? Hallván és megértvén azokat, — elfogadjátok-e a felolvasott tizenhat pontot?

Sorról sorra egyforma volt az előre betanított válasz:

— Igen, elfogadjuk!

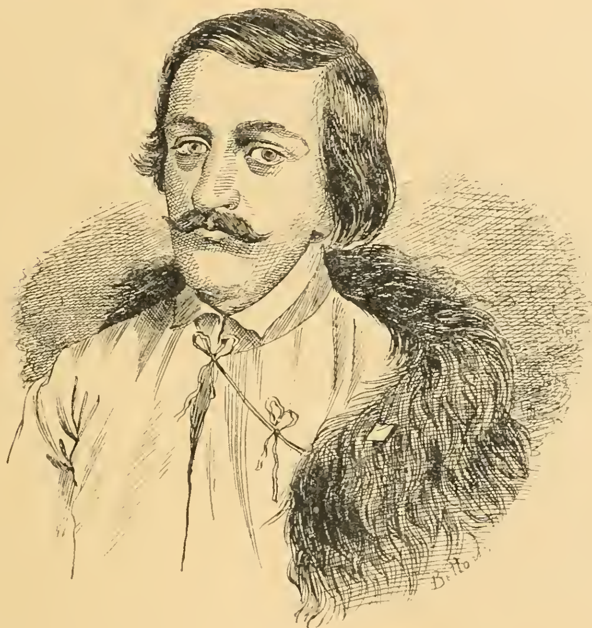
Most egy másik agitátor: Belecescu Miklós szólalt fel és azt indítványozta, hogy e kivánságaikat, kérvénybe foglalva Saguna vezetése alatt negyventagu küldöttség vigye fel Bécsbe a császárhoz; egyúttal azonban terjeszszék be azokat a magyar országgyüléshez is.

Az összecsődített nép, amely talán azt sem tudta, hogy voltaképen miről folyik a szó, természetesen ezt az indítványt is vakon elfogadta.

A gyülés befejezésével Saguna az egybegyült tömeget előbb megáldotta, aztán I. Ferdinánd osztrák császár, mint Erdély nagyfejedelme iránti hűségre eskette fel.

A hazafias érzelmű Lemény János püspök, — ki mindvégig azon buzgólkodott, hogy a gyűlés le ne térjen a törvényesség útjáról, — sajnos, magára maradt. Még azt sem tudta keresztülvinni, hogy az esküformába „I. Ferdinánd császár“ helyett „V. Ferdinánd király“ tétessék.

Este Balázsfalván nagy örömünnep volt. A várost kivilágították, a nép elözönlötte a kocsmákat, s vígan pálinkázva, dudaszó mellett járta a kólót.

Janku Ábrahám.

A vezetők még két napig maradtak Balázsfalván. Május 16-án a kérvényeket csinálták meg, s Mikás kiszabadítása iránt tettek lépéseket. Május 17-én pedig egy szervező bizottságot alakítottak. A bizottság, amelynek *„román pacificálo comité“* nevet adtak, a következő tagokból állott: elnök Saguna András püspök, alelnök Barnucz Simon tanár; választmányi tagok: Belecescu Miklós tanár, Laureani A. Trebonianus nevelő, Cipariu Thimotheus tanár és Bran János.

Igy ért véget a balázsfalvi oláh gyülés, mely Erdélyben is elvetette a forradalom magvát.

A horvátországi pártütés, a felbujtogatott nemzetiségek vakmerő fellépése méltó aggodalommal töltötte el a nemzet jobbjainak keblét. Most már kétségtelen volt, hogy e veszélyes és összefüggő mozgalmak háta mögött a bécsi reakczió áll, mely ismét láncra akarja verni a magyart.

A kormány megzsibbasztott erejéhez mérten minden lehetőt elkövetett, hogy ártalmatlanná tegye az izgatásokat. Ámde, a csillapító szónál alig állott egyéb eszköz rendelkezésére. Épp ez időben igen kevés katonaság volt az országban; ez is — egy két huszárezred kivételével — egészen idegen. A tisztikar, nyilván felsőbb utasításra nem hogy segédkezet nyujtott volna a kormánynak, de titokban még szitotta a tüzet.

A magyar ezredeket, a melyek segítségével talán még lehetett volna rendet csinálni, készakarva külföldön tartották. Egy részök az olasz harcztéren vérzett, más része pedig Galicziában, Csehországban és Morvában feküdt helyőrségen. Eszterházy herczeg egyre sürgette a magyar katonaság hazaszállítását; de hasztalan, mert az intéző körök mindig találtak valami kibuvót a dolog odázására. Batthyány gr. türelmét vesztve, ápril 24-én még egy kisérletet tett. Utasította Eszterházy herczeget: közölje a hadügyminiszterrel, hogy a kormány, sulyos felelősségének érzetében, maga lesz kénytelen hadcsapatokat szervezni, ha a közbiztonság fentartására szükséges katonaság nem bocsájtatik mielőbb rendelkezésére. Azt felelték: tegyen, amit jónak lát. S a magyar ezredeket tovább is künn tartották.

A látóhatár, a mely néhány hét előtt még olyan ragyogó, olyan derűs volt, lassanként elsötétedett. Mindenfelől villámterhes fekete felhők kezdtek összetornyosulni. Az emberek keblét szorongás fogta el; mintha érezték volna, hogy küszöbön a rettenetes vihar, a mely a nemzet összes szép reményeit megsemmisítéssel fenyegeti.

Különösen a fővárosban nagy lett a nyugtalanság. A közönség növekvő izgalommal fogadta az ujabb, meg ujabb vészhireket. Az arczokról tünedezni kezdett a mosoly, a közhangulat komorrá változott. Most már kétségtelenné vált, hogy a nemzet előre kitervelt és alattomosan keresztülvitt szörnyű árulással áll szemben, a melyet azonban egyszerü utczai tüntetésekkel nem lehet többé meghiusítani. Ennél hatályosabb és erősebb eszközökre van immár szükség.

E nehéz napokban érkezett Pestre az erdélyi rendek tizennégytagu küldöttsége, hogy a kormánynál az unió keresztülvitelét megsürgesse.

A küldöttséget, a melynek Wesselényi Miklós báró volt a vezetője, a közönség lelkes ovácziókkal fogadta. Az „ellenzéki kör,“ vagy amint magát ujabban nevezte: a „*Radical kör*“ a küldöttség tiszteletére lakomát rendezett. A második fogásnál egyszerre csak felemelkedik az asztalfőn ülő Wesselényi Miklós, s poharat emelve szólni kezd:

Honvédtábor — (Egykorú rajz.)

— Polgártársaim! Fegyverre minden, ki azt csak valamennyire birja! . . . . .

A zsibongás hirtelen elnémul, a teremben mély csend támad. De ez csak egy másodperczig tart. A csatakiáltás sziven ragadja a hallgatókat, s a másik pillanatban már felugrálnak székeikről, odatolongnak Wesselényi köré és kipirult arczczal, fénylő tekintettel visszhangozzák:

— Fegyverre! Fegyverre!

A vak Wesselényi, fájdalom, nem láthatja már a hév tüzétől kigyúlt arczokat, de hallja a megujuló lelkes kiáltást. S az ősz vezér mozdulatlan, sápadt arczát az öröm derüje ragyogja be; ugy tetszik, mintha elhomályosult szemeiben egy fényes sugár villanna meg. A mint a csönd helyreáll, beszédes ajkán ismét megindul a szó és az egész termet betöltő érczes hangon imígy folytatja:

— Igen, fegyverre testvérek! Használjuk föl a sajtót, a szónak hatalmát, a petició jogát, igaz ügyünk mellett minden becsületes ember és az egész világ rokonszenvét felkölteni. Tudassuk e hon lakosaival és a föld minden népével az illirek merényének vétkességét és a kamarilla átkos czélzatát. Szóljunk magunk az illirek és horvátok jobbjai józanabb eszéhez s helyesebb érzetéhez. Mondjuk meg nekik, minő kétes az út, merre csábíttatnak s hogy hasonlítatlanul jobb reájok nézve a szabadságot, melyet oly örömest osztunk meg velük, élvezni velünk, s azt együtt összes erővel védve folyvást és biztosan élvezni, mintsem vér és átok bérén vásárolni valamit, minek eredménye nagyon is bizonytalan. Szólítsuk fel tót honfitársainkat a kivívott közös szabadság nevében, s mondjuk meg nekik, hogy: habár fajrokonaik is azok, kik mi ellenünk törnek: de az ő szabadságuk ellen is törnek azok és reájuk a régi rosszak özönét akarják visszaidézni. És mondjuk a monarchia minden részeinek, melyekre mostan általánosan derült az alkotmányosság napja: miszerint Jellasich illireivel nemcsak mi ellenünk, hanem szintugy izent ellenük háborút. Azt akarja ő semmivé tenni, miért Bécs nemes fiainak vérök folyt s mit a legjobb király áldásként nyujtott hű népeinek. Járuljunk továbbá illő peticióval miniszteriumunkhoz; kérjük meg azt, szólítsa fel jó királyunkat, hogy sem mint magyar király, sem mint többi tartományainak fejedelme ne szenvedje azon egyenesen személye ellen intézett csúfos rágalmat, mintha azt, mit jósága, helyesség-érzete és jót eszközlő hatalma teljességében önkéntesen tett, csak gyalázó kényszerítés következtében tette volna. Ily szellemben, ily czélra szólaljunk fel mindenütt és untalan. De tegyünk is amellett, tegyünk mindent, a mit csak a legfeszítettebb áldozat mellett tenni képesek lehetünk. Fegyverre azért! Legyünk szilárdul elhatározva küzdeni ernyedetlen; s ha a sors enyészetet mért reánk, ne korcsosodás s lankadság sorvasztó rút halálával múljunk ki a nemzetek közül. Rabigában görnyedni egy nyomoru élet fentarthatásáért gyalázó! Ne engedjük soha, hogy a szolgaiasság mirigye nemzetiségünket s szabadságunkat izmonként rothaszsza le rólunk és undor-halált haljunk; lehető legdrágábban eladva s habár mindent, de a becsületet el nem vesztve, szálljunk a dicsők sírjába.

Fegyverre polgártársak! Elszánt ember kevés is sokat tehet. Engem a balsors megfosztott attól, hogy zászlót ragadva fölkereshessem a helyet,

Jeszenák János báró. – (1848 iki arczkép)

hol legtöbb a veszély és legméltóbb a küzdés. De így is nemzetünknek néhány ellenségét fojtandja meg ez izmos két kar, mielőtt honomnak

még szabad földén elvérzendem. Élet vagy enyészet vár-e nemzetünkre? — isten kezében áll; de a mi kezünkben van becsületünk és a nemzet becsülete. Azért éljünk, vagy haljunk, de magyarok és szabadok véglehelletünkig. Poharamat a független és szabad magyar hazára ürítem! . . . . . .

Wesselényi lángragyujtó pohárköszöntője általános és mély benyomást keltett. Szózata, mintha Lehel fujta volna meg csatárahívó kürtjét, végigzúgott az egész országon és felköltötte az ősi harczikedvet.

Minden körben csak a híres pohárköszöntője általános és mély értelemmel helyeselték azt. Belátta mindenki, hogy egyértelmű volna az öngyilkossággal tovább is összetett kezekkel tétlenül nézni, miként készítik a nemzet számára a máglyát. Üssön hát kardjára a magyar és tanítsa emberségre a pártütőket! Védje meg önmaga fenyegetett hazáját és ősi szabadságát!

E közóhajtásnak a „Radical kör“ adott legelőször külső kifejezést, midőn felhívta a kormányt, hogy rendelje el haladéktalanul a toborzást és a jelentkező önkénytesekből nemzeti hadsereget szervezzen. A „Radical kör“ e történeti nevezetességü felirata, a mely a honvédsereg felállításához az első lökést adta, következőleg hangzik:

Miniszter Urak!

„*Veszélyben van a hon, — fel minden, ki magyar, ki polgár!*“ — igy szólt b. Wesselényi Miklós. Szavai szivünk mélyére hatottak, és meg vagyunk győződve, hogy nagy hazánkfia szeretett nemzetének soha nemesebb szolgálatot nem tőn, mint midőn bennünket lelkes szavaival azon veszélyre figyelmeztetett, melybe az osztrák megbukott bürokrácia, ármányosan felhasználva minden alkalmat, hazánkat dönteni készül.

Tudva van ugyanis — a Bánát és Bácskában minő véres jelenetek merültek fel. A szerbek hazánkbeli több helyeken szakadást proklamáltak és egyesülést Szerbországgal. Az illir izgatók hazaárulással vádolják mindazokat, kik magyar rokonszenvet táplálnak. Szlavonita és horvát testvéreinkhez körlevelet intéznek, melyben őket arra szólitják fel, hogy miniszteriumunkat el ne ismerjék. Magyarországtóli elszakadásra izgatnak és megalapítására egy magyar részek és aldunai tartományokból összeszerkesztendő illir birodalomnak. Mindent elkövettek, hogy a velük egy valláson levő oláh fajt is részükre elcsábítsák.

És hogy mindezek az osztrák megbukott bürokrácia ármányái következtében történnek, bizonyságául szolgál az, hogy Jellasich, ki utazó rémeként horvát bánnak kineveztetett, kinyilatkoztatta: hogy ő ellenforradalomnak álland élére. Mert — ugymond — az, mit királyunk a jog és szabadság érdekében tett, tőle kicsikartatott, s hogy ő — Jellasich, — illireivel s százezeren felül intésére váró határőreivel megmentendi császárját ezen állítólag kényszerű állapotából, s visszaállítandja annak régi hatalmát s a dolgok régi állását.

Kétséget nem szenved, hogy a magyar föld, nemzetiség, szabadság veszélyben van. Kell tehát hogy a vészharang meghúzassék. Intézkedéseinknek czélszerüen, erélyesen, rögtön kell megtörténni.

Ezekre nézve legyen szabad azon bizalomteljes ragaszkodásunknál fogva, melylyel önök iránt viseltetünk, hazafias kötelességtől vezéreltetve, igénytelen szót emelnünk.

Tapasztalásból merített régi igaz mondat az: hogy „ki békét akar, harczhoz készüljön.“ Más részről tudva van, hogy slavonita s horvát testvéreink nagyobb része velünk tart, de hogy a bár kisebb, de erélyesebb, rakonczátlankodó illir-párt által elnyomatik. Őket ily állapotban hagynunk nem szabad, elhagyni menthetetlen hanyagság, bűn volna. De nekünk is minden ellenséges megrohanást visszaverni hazafiúi kötelességünk. Ezeknél fogva mi *mindenekelőtt egy hadseregnek felállitását*

1848—49-iki pecsétek.

látjuk elkerülhetetlenül szükségesnek. És mivel országgyűlést most rögtön egybehívni nem lehet, e hadsereget *országos toborzás utján, önkénytesekből* véljük összeállitandónak, melyhez a rögtön rendelkezésünkre állható magyar katonaság hozzásoroltassék. Szükségesnek tartjuk továbbá: hogy e sereg egyik fontos tényezőjéül *magyarokból tüzérsereg* állíttassék fel; hogy a hon lakosai pénz, élelem és más nembeli adakozásokra felszólittassanak, s hogy ezek iránt az intézkedés minél czélszerűbben, minél gyorsabban megtörténhessék, a haditanács több szakértő, erélyes egyénekkel szaporittassék. Czélszerűnek tartjuk továbbá: hogy meg nem nyugodván azon hatásban, melyet a sajtó gyakorolni fog, népszerű emissáriusok küldessenek szét részint közvetlenül a középpontból, részint közvetve a hatóságok részéről, kik a népet nyelvkülönbség nélkül, a dolgok valódi állásáról: arról, mit mi akarunk, s

mit ellenségeink akarnak, fölvilágositsák. Emissariusok küldessenek különösen az oláh fajhoz is, mielótt a rácz és illir izgatók részéről lefoglaltatnék.

Olah testvéreinknek egyik régi sérelmük az, hogy a ráczok s más ajku hitsorsosaik által egyházi ügyeiben elnyomatnak. Miért, tekintve az oláh fajnak a magyarokhoz tanusított hű ragaszkodását, tetemes számát s más ajku hitsorsosaik fölött túlnyomóságot, méltányosnak, igazságosnak tartjuk, hogy mindenhol kellően képviseltessék, különösen pedig: hogy kormányunkban is méltó helyet foglaljon s hogy egyházi ügyeivel egy külön osztály bizassék meg.

Szükségesnek tartjuk végezetül, hogy a hatóságok vidékeiket éber figyelemben tartsák és az ellenséges érdekben izgatók ellen jogosan járjanak el. Jellasich pedig, ki mint tisztviselő és polgár egyaránt vétkezett, mint nőtlen hivatalnok hivatalától elmozdittassék, a hazán elkövetett árulásért pedig törvény értelmében szigoruan megbüntettessék.

Tegyük ezeket, tisztelt hazafiak! Tegyünk mindent, hogy rabszolgaságtól tiszta nemzeti hajónkat e földrázó viharon át a biztos kikötőbe: a szabadság, egyenlőség, testvériség kikötőjébe bevezethessük. Teremtsünk mindenek fölött önkénytes sereget elő, melyhez mi minden szellemi és anyagi erőnket a ministerium rendelkezésére felajánljuk és ha hajdan igaz volt Zrinyi Miklós hősünk jelszava: „ne bántsd a magyart!“ úgy most is megvagyunk győződve, hogy ha a riadó megfuvatik, a kitüzendő zászló alá százezrek hazafiúi buzgósággal sietendnek és ellenségeink szétzúzatván, a hon, melyet kell hogy megmentsünk, meg lesz mentve.

Kelt Pesten, ápril 30. 1848.

A „Radical kör“ határozatából

Reök István, jegyző.

Teleki László, elnök.

A kormány, mint említettük, immár maga is belátta, hogy e fenyegető veszedelemmel szemben az országban állomásozó sorkatonaság támogatására komolyan nem számíthat. Még nem vesztette el ugyan reményét, hogy a koronás király elvégre is utját szegi a kamarilla fondorlatainak; de addig is, míg ez megtörténik, csakugyan gondoskodnia kellett a megzavart rend helyreállításáról. A közönség e felbuzdulását annál szivesebben vette, mert maga is komolyan foglalkozott katonailag rendszeresített ujabb nemzetőrcsapatok felállításának eszméjével. A „Radical kör“ felirata tehát éppen kapóra jött. A minisztertanács beható eszmecsere után elhatározta, hogy kiírja a toborzást. A jelentkező önkéntesekből egyelőre *tiz zászlóaljat és egy üteg tűzérséget* szervez, amelyet katonailag fog felszerelni és begyakoroltatni. A kormány ekkor még talán nem is gyanítá, hogy ugyszólván csak napok kérdése, midőn ezek az ujoncz-csapatok szembe kerülnek az uralkodóház edzett hadseregével. Hiszen távol állott a nemzettől minden erőszakos, forradalmi szándék. A kormány csupán rendet akart csinálni és semmi egyebet. S bár, sajnos, volt már reá elegendő ok: a trón iránti hűség ekkor még nem ingott meg.

Meg akarták menteni a lázongó nemzetiségek prédájától Magyarországot, de nemcsak a honalapító magyar faj, hanem az uralkodóház számára is.

A minisztertanács határozatához képest május 16-án csakugyan kiiratott a toborzás. *Batthyány* gróf, mint ideiglenes hadügyminiszter és *Baldacci* Manó báró, a nemzetőri haditanács elnökének aláirásával lelkes kiáltvány bocsájtatott ki, a melyben felhivatik a nép, hogy siessen a veszélyben forgó haza és trón védelmére.

Lemény János, erdélyi gör. kel. püspök 1848-ban.

Hazafiak!

Szeretett magyar hazánk láthatárán veszélyes felhők tornyosulnak, — így kiált fel a szózat.

Minden hazafi szent kötelessége, hazáját bel- és külellenségek ellen védeni: ezt igényli a természeti jog, ezt parancsolja a törvény.

A törvény parancsolta nemzetőrségen felül szükséges haladéktalanul egy *tízezer főből álló rendes nemzetőrség* felállítása.

A haza nevében szólíttatnak fel tehát mindazon honlakosok, kik a rendes

nemzetőrseregbe, az ország zászlója alá, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére belépni kivánnak, hogy magukat az illető hadfogadó (Werbung) helyeken bejelentsék.

A belépő nemzetőrök három évi szolgálatra kötelezik magukat; az álladalom részéről fegyverrel s ruházattal láttatnak el, és szolgálati idejök alatt azon fölül, hogy a hitletétel alkalmával foglaló pénzt 20 pfrtot kapnak, közvitézek naponkint 8, tizedesek 16, őrmesterek pedig 24 pengő krajczár dijt fognak az ország pénztárából huzni.

Szükséges, hogy e rendes nemzetőrség tisztekkel elláttassék: e végett felhivatnak a rendes sorkatonaságban szolgáló magyar haditisztek és más, a tiszti fokozatra képes hazafiak is, kik e rendes nemzetőrségnél főtisztekül alkalmaztatni kivánnak, hogy magokat a nemzeti őrsereg alkotásával és rendezésével megbizott ideiglenes választmány elnökénél, b. Baldacci Manó ezredesnél (Pesten, István főherczeg czimü vendéglőben) jelentsék.

Végre, minthogy az ország rendes nemzetőrségi lovas ágyutelepet is állitand fel, az erre képes rendes tüzérségi magyar egyének és hazafiak felszólíttatnak: ugyanazon ezredesnél magukat haladéktalanul jelenteni.

A haza bizodalmasan várja fiaitól, hogy a mostani veszélyes körülmények közt, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére az ország zászlója alá minél előbb összesereglendenek.

Egy másik, hasonlóan lelkes felhivás pedig a sorkatonasághoz intéztetett, a melyben főleg a nyugdijas tisztek és a kiszolgált altisztek szólíttatnak fel, hogy lépjenek a nemzetőrséghez.

.... Mindazon még szolgálatban levő vagy nyugalmazott, vagy kilépett magyar tiszt urak, — mondja a többi közt e felhívás, — kik a rendes nemzetőr zászlóaljakba besoroztatni kivánnak, haladék nélkül jelentsék magukat, és pedig az elsőrendűek szokott hivatalos uton, a többi a nemzeti őrsereg felállításával megbizott bizottmány ideiglenes elnökénél, báró Baldacci Manó ezredesnél.

Minden kiszolgált katonai egyének őrmestertől lefelé, szintén felszólíttatnak, annál is inkább, minthogy velük leginkább az altiszti helyek betöltetni fognak. Hasonló felhívás intéztetik a még szolgálatban levő altisztekhez magyar ezredekben, de csak a mennyiben ezen általtétel hátralevő szolgálati idejökkel megegyeztethető, vagy egyéb törvényes kötelezettség általlépésüket nem gátolja. Azon nyugalmazott tisztektől, kik a koruknál és egészségi állapotuknál még szolgálni képesek, a haza azt várja, hogy sietni fognak szolgálatukat felajánlani.

A sorkatonaságtól a rendes nemzetőrségbe belépő tisztek a hadseregnél rangjukat megtartják, és ha önmagok, vagy felsőbb rendeletek megkivánják, ismét régi testületeikhez előbbi rangviszonyaikba visszahelyeztetnek. Ha a rendes nemzetőrségnél szolgálatuk ideje alatt az illető testületekbeni előléptetési sor őket illetné, e részbeni igényük ezen ujabb alkalmazásukban tőlük meg nem tagadható.

Azon altisztek és nemzetőrök, kik a rendes nemzetőrségbeni szolgálatban elaggottakká lennének, ha közvetlen a sorkatonaságból általléptek, további ellátásuk tekintetéből a katonai javadalmakra igényt tarthatnak ....

A toborzás helyéül a következő városok jelöltettek ki: Pest, Pozsony, Kassa, Miskolcz, Nagy-Károly, Nagy-Kálló, Debreczen, Gyula, Szeged, Eger, Jászberény, Kún-Szent-Miklós, Győr, Komárom, Veszprém, Zala-Egerszeg, Szombathely, Székesfehérvár, Kaposvár, Szegszárd és Pécs.

S május 20-án az ország minden részében nagy hévvel megindult a toborzás. Vidám muzsikaszó verte fel a közönséget. Délczeg huszárok, nyalka nemzetőrök járták a verbunkost; s virágos szóval,

Orosz gyalogság 1849-ben. — (Eredetije a bécsi cs. udv. könyvtárban.)

szívdobbantó dallal dicsérték el a katona-élet szépségeit. Vajmi kevés kellett a fölavatáshoz. Egy parola, egy kézszorítás és megtörtént a kötés.

De csalogatásra sem volt valami nagy szükség. A fiatalság maga kereste fel a toborzó helyeket, s önként, csupán szive sugallatát követve, lelkes örömmel ajánlotta fel karját a hon védelmére. Boldog volt, a kinek fejét megérintette a huszárcsákó, aki odaállhatott a vigan lengő trikolor alá. Nemes vetélkedés támadt az egyszerü pórfiu és az uriosztály iskolázott gyermeke közt, hogy melyikök öltheti hamarább magára

a piros zsinóros, kávészínü honvédatillát. És a kik között még nem régen lebonthatatlannak látszó válaszfal emelkedett: azokat most édes testvérekké avatta fel a haza szent szerelme. A toborzás hívó muzsikája még a zárdák és a szemináriumok csöndes rejtekébe is elhatott. Biharban egy kapucinus szerzetes csapott fel honvédnek, a jászói premontrei rend növendékei közül egyszerre hatan cserélték fel a szép fejér reverendát a még szebb honvédatillával.

Pesten, — mely az 1-ső és a 2-ik zászlóaljat szolgáltatta, — a felhivás után mindjárt másnap: márczius 17-én megindult az önkéntes ujonczozás. A hadfogadó-hely a ferenczvárosi tehén-utczában volt, de a verbunkosok csalogató zene mellett ismételten bejárták az egész fővárost. A toborzást a nemzeti muzeumnál kezdték meg. A márcziusi napok ez emlékezetes helyét már a reggeli órákban elözönlötte az egyetemi hallgatóság. Elsőnek egy *Brandl* Károly nevezetü jogász csapott fel. Ez az idegennevű, de magyarszivű lelkes ifju volt tehát a legelső honvéd. Brandl után azután következtek a többiek: a jurátusok, mérnökök, orvosnövendékek, kispapok, stb. A tantermek néhány nap alatt kiürültek; az egyetem kapuit be kellett csukni. Május végén már zászló alatt állott a szükséges kétezer ember.

Hasonló fényes sikerrel zajlott le a toborzás a vidéken is. Szeged a vitéz 3-ik zászlóaljat, Kassa pedig a híressé vált 9-ik zászlóaljat adta. Mindakettő a magyar ifjuság szinét-virágát foglalta magában. Ez a két zászlóalj szolgált keretéül a *veres sipkásoknak*, ezeknek a mithoszszerü alakoknak, a kiknek rettenthetlen hősiessége, mint valami csodás legenda ma is ott él a regélő nép ajakán.

A nyugalmazott tisztek közül szintén számosan léptek a nemzetőrségbe.

Az ekként összetoborzott nemzetőrség egészen a rendes sorkatonaság mintájára szerveztetett. Hasonló volt hadifegyelme, hasonló felszerelése. Még a vezényszó is csaknem ugyanaz volt, csakhogy természetesen magyarul hangzott. Az egyenruha veres-zsinóros kávébarna attilából, szűk kéknadrágból és bakancsból állott; a csákón az ország czímere díszlett, a bornyút fekete szíj tartotta. A közlegények 8 pkr., a tizedesek 16 pkr., az őrmesterek pedig 24 pengő krajczár napizsoldot húztak.

A tisztek fizetése a következő volt: hadnagy 30 pfrt., főhadnagy 40 pfrt., százados 80 pfrt., őrnagy és zászlóalj-parancsnok 130 pengő forint havonként.

A zászlóaljak élére, az első szervezés alkalmával, őrnagyok állíttattak.

Az első tíz zászlóalj, toborzási helye szerint, a következő volt:

1-ső zászlóalj Pesten. Parancsnokoló őrnagy: gróf Lázár György.

2-ik zászlóalj Pesten. Őrnagya: Cserey Ignácz.

3-ik zászlóalj Szegeden. Őrnagya: Damjanich János.

4-ik zászlóalj Pozsonyban. Őrnagya: Szászy János.

Kossuth a nép közt. — (Egykoru kép)

5-ik zászlóalj Győrött. Őrnagya: Horváth Dániel.

6-ik zászlóalj Veszprémben. Őrnagy: Szabó Zsigmond.

7-ik zászlóalj Szombathelyen. Parancsnokoló őrnagy: Petok Antal.

8-ik zászlóalj Pécsett. Őrnagya: Vitalis Ferencz.

9-ik zászlóalj Kassán. Őrnagy: Vitalis Sándor.

10-ik zászlóalj Debreczenben. Őrnagya: Szemere Pál.

E csapatok eleintén, — megkülönböztetésül a helyi szolgálatra alakult polgárőrségektől — „*rendes nemzetőrség*"-nek neveztettek. De ez

a csaknem egyforma elnevezés gyakori összetévesztésre szolgált alkalmul. Más, megfelelőbb gyüjtő-nevet kerestek tehát az uj magyar sereg számára. E fölött aztán a lapokban is élénk eszmecsere indult meg. Egyik ezt, a másik azt ajánlotta, de egyik indítvány sem volt jó. Kiss Károly akadémiai tag szintén hozzászólt a kérdéshez. Kisfaludy Károly az „Élet korai“ czímü költeményéből: „Nem csügged a *honvéd*, tisztjét teljesíti,“ sort idézve, azt ajánlotta, hogy neveztessék el a rendes nemzetőr: „*honvéd*“-nek, az uj nemzeti hadsereg pedig „*honvédség*“-nek. Ugyis azért alakíttatott, hogy a *hont védje*. Az eszme tetszett; helyeselte a közvélemény, elfogadta a kormány; s a névcsere csakhamar megtörtént.

Igy születtek az 1848—49-iki honvédek, a magyar dicsőség ez örökkön élő félistenei.

Illyr izgatás Horvátországban.

VI.

Az árnyék-király.

látóhatár egészen besötétült A gyűlölség villámai cikáztak végig a komor látóhatáron. Immár minden pillanatban félni lehetett a belháború viharának kitörésétől.

Különösen Horvátországban vált napról-napra fenyegetőbbé a helyzet. Jellasics kinevezése mámorossá tette az illyr-pártot. Most már biztosra vették, hogy maga az udvar is helyesli felforgató törekvéseiket. Zágráb egészen forradalmi képet öltött. A „*Dvorna*,“ az illyr-párt e korhely-tanyája, főhadiszálláshoz hasonlított. Helyiségei naponként megteltek gyanus alakokkal, akik előbb titokban, később pedig már egész nyiltan a Magyarország ellen viselendő háború esélyeiről tanakodtak. Ezen összejövetelek intézője és hangadója Gáj volt, aki mióta visszatért Bécsből, nem ismert határt az izgatásban.

— Bécsben, — szólt dicsekvő hangon egyik ilyen összejövetelük alkalmával, — számos nagyúr: exczellencziások, méltóságosak könyörögtek, hogy miután koldusokká lettek, mentsem meg őket. Megigértem. Hiszen az árvai, liptói, trencsényi tótok ugyis csak alkalomra várnak, hogy a magyarok ellen fölkelhessenek. Ki kell irtani az ázsiai arisztokratákat, mert ameddig ezek fognak rajtunk zsarnokoskodni, szabadok nem leszünk.

Ilyféle fenhéjázó beszédekkel bódította Gáj híveit. Nem mondta ki ugyan egyenesen, de sejtetni engedte, hogy háta mögött az udvar

áll; ami egyértelmű volt azzal, hogy a horvát nép a legmagasabb körök kedvére cselekszik, ha Magyarország ellen pártot üt. Ez a hitegetés természetesen még vakmerőbbé tette az illyreket.

Midőn tehát Jellasics elfoglalta a báni-széket, egész Horvátország már alá volt aknázva. Készen állott minden, csak ürügyet kellett keresni a végleges szakításra. S Jellasics rajta volt, hogy ezt az ürügyet megtalálja. Ápril 18-án vonult be hangos ünnepségek közt Zágrábba és már másnap, ápril 19-én Túrmezeje (Turopolya) huszonnégy magyar községét statárium alá helyezte. Túrmezeje, melynek lakossága nagyrészt nemcsak magyarajkú volt, de nemesi kiváltságokkal is birt, mindig szálkát képezett az illyr-párt szemében. Közigazgatásilag Zágráb megyéhez tartozván, gyakran megtörtént, hogy a közgyüléseken leszavazták az illyrek magyarellenes indítványait. Jellasics tehát, részint, hogy az illyr-pártnak kedveskedjék, másrészt, hogy a horvátországi magyarság erejét megtörje: ápril 19-én Zágrábmegye alispánjához a következő levelet intézte:

Alispán Úr!

Elhatároztam, hogy mind Turopolya községeinek huszonnégy bírája, mind a pokupszkói, poszáviai szabadosok előljárói, különösen a topolovecziek minél előbb jelenjenek meg előttem. Különösen pedig ezen báni parancsomnál fogva tegyen rendelést, hogy a turopolyaiak itt Zágrábban előttem megjelenjenek.

Jelentse pedig mind a turopolyaiaknak, mind a szabadosoknak részemről, hogy én őket, — ha ezen báni parancsomnak nem engedelmeskednének, — mint lázadókat fogom tekinteni, s velök mint ilyenekkel fogok elbánni.

Továbbá parancsolom, hogy Zágrábmegye területén a rögtönitélő biróságot tüstént hirdesse ki, azok ellen, akik a király, haza és a nemzetiség pártolói ellen bármi módon lázítani merészelnének. Ami ezen báni parancsom kihirdetését és végrehajtását illeti, önt és valamennyi hivatalnokot a legsúlyosabb felelősség alá teszem.

Zágráb, ápril 19. 1848. *Báró Jellasics*, bán.

Jellasics ezzel megkezdte erőszakoskodásai hosszú sorozatát. Ápril 20-án ujabb kiáltványt bocsájt ki, amelyben a Magyarországgal fennálló kapcsolatot felbontottnak nyilvánítja és szigorúan megparancsolja az összes hatóságoknak, hogy kivüle másnak engedelmeskedni ne merészkedjenek; ápril 25-én Buccarit, mely a fiumei magyar kormányszék főhatósága alá tartozott, önkényüleg Horvátországhoz csatolja; ápril 27-én pedig Horvátország és Szlavónia egész területére kiterjeszti a rögtönitélő biróságot; belevonván Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyéket is, amelyek pedig a báni táblával csakis jogszolgáltatási viszonyban állottak.

A statárium elrendelése már magában véve is törvénytiprás volt, mert ezt a főbenjáró fontos jogot úgy Magyarországon, mint a Kapcsolt

Lenkey János honvédtábornok.

Részekben csakis a nádor engedélyével gyakorolhatták kivételes és rendkivüli esetekben az egyes törvényhatóságok. Ámde, annak alkalmazása messze túlment még a törvénysértés határán is ; ez már diktátori jogok gyakorlása volt. A statárium ugyanis nem a közbiztonság megbontói, hanem az alkotmányos horvát párt, de főleg Magyarország ellen

irányult. Jellasics erre vonatkozó körrendeletében halált kiált mindazok fejére, akik netalán azt mondják, — amint igaz is volt, — hogy a horvát nép az úrbéri terhek eltörlését a magyar nemzetnek köszönheti; halált arra is, aki horvát létére a magyarokhoz húz. Szóval, bitó alá hurczolandó mindaz, aki a magyar állameszme hivéül vallja magát.

E jeladásra aztán egész Horvátországban elkezdődött a legféktelenebb terrorizmus. Az illyr-párt fokozódó dühhel valóságos irtóháborút indított a magyar nemzettel rokonszenvező horvátok ellen. Elég volt egy elejtett szó, valamelyik illyr-kolompos besugása, hogy a gyanuba kevert egyén statárium elé állíttassék. Íme egy-két példa. Kussevics Aurélt, az ország levéltárnokát, alkotmányos érzelmei miatt rövid úton megfosztották állásától és nyomozó levelet adtak ki ellene. Rosszabbul járt Szivics, Zágrábmegye alispánja. Az érdemes férfiú, — mert Jellasics egyik törvényellenes rendeletét nem akarta végrehajtani, — elfogatott és statárium elé állítva, halálra itéltetett. A boldogtalan ember csak úgy menekülhetett a bitótól, hogy őrültséget színlelt.

Jellasics felforgatta az egész közigazgatást. A régi tisztviselőket mindenütt elcsapta és saját híveit ültette a helyükbe. Főispánokat nevezett ki, a közpénzeket magához harácsolta.

Az erőszakoskodás odáig fajult, hogy az emberek „Szlaviani" felirásu papirczédulákat voltak kénytelenek fövegük mellett viselni. Mert aki nem tüzött ki ilyen megkülönböztető jelvényt: azt mindjárt gyanuba fogták, hogy magyar érzelmű és börtönbe hurczolták. A házkutatás, vagyonelkobzás napirenden volt.

Eközben a rágalom és rémítés minden aljas eszköze felhasználtatott, hogy a műveletlen, nyers tömeg lángragyujtott szenvedélye még jobban fokoztassék. Papok ajkáról széltiben lehetett hallani az eféle predikácziókat:

— Magyarok törnek reátok, hogy nyert szabadságtokat tőletek elrabolják. Ez az ázsiai vad csorda meg fogja ölni gyermekeiteket, megbecsteleníti feleségeiteket és leányaitokat; elűzi papjaitokat, hogy a templomokat lutheránus és kálvinista papoknak adja át. Az atyának gyermekével, a férjnek feleségével nem lesz szabad anyanyelvén beszélni, hanem csakis magyarul. Nagy veszedelem jön reátok. Legyetek hát ébren és tartsátok készen fegyvereiteket.

S mindezek az üzelmek Jellasics utasítására, sőt pártfogásával történtek. Maga buzditá híveit az erőszakoskodásokra. Fölkereste a Dvornát, összeült a legelzülöttebb emberekkel és együtt poharazott velük.

Sütkérezett a népszerüség napfényében, de egyuttal adta a korlátlan hatalmu kényurat. Büntetett és jutalmazott. A kiről észrevette, hogy nem viseltetik rokonszenvvel törekvései iránt: azt a halálba üldözte; de viszont azokat, a kik vak bizalommal követték: dús javadalmazásu állásokba rakta. Gáj Lajos részére, aki a pártütés szervezésében jobbkeze volt, még a *kir. tanácsosi* czímet is kieszközölte az udvarnál.

Zágráb utczáin naponként nagy népcsoportokat lehetett látni, amint papjaik vezetése alatt a báni palotához vonultak, hogy Jellasics előtt

Orosz lovasság. — (Eredetije a bécsi csász. udv. levéltárban.)

kifejezzék hódolatukat. Egy ilyen hódolatnyilvánításról érdekesen emlékezik meg az akkori magyar lapokban egy szemtanu.

Diakovich nevű felső sztubiczai lelkész 4700 földmívessel zarándokolt egy napon Zágrábba, hogy a bánnál a szokásos tisztelgést híveivel együtt megtegye. Jellasics tábornoki egyenruhában, szertartásos ünnepséggel fogadta az óriási küldöttséget, a melynek nevében Diakovich a bánhoz a következő dicsbeszédet intézte:

— Boldog azon emlő, mely tégedet táplált. Boldog, mert te vagy istentől Messiásként küldve, hogy bennünket valahára a sok százados

... megszabadit! Egyedül csak te viheted ezt a nagy czélt ...! Haladj tovább a megkezdett uton, mi mindnyájan minden ... készek vagyunk, hogy életünket is érted áldozzuk!

Erre a ... beszédre Jellasics pedig igy felelt:

Testvérek! Még nektek soha sem volt ilyen bánotok, mint ... anyanyelveteken szólt volna hozzátok. Mindig idegen ajkuak valá... ezért voltatok ti rabok. Én azonban összetöröm lánczaitokat. De ezt a nagy munkát magam el nem végezhetem, a ti segitségteket várom, s jelenleg nem kivánok egyebet vak engedelmességnél. Csak igy érhetem el ezt a nagy czélt, a melyet kituztem magam elé. Bizzatok bennem: szabadok és szerencsések lesztek.

Ezután a birák közt pecsétes iratokat osztott ki, a melylyel községeket felmenti a robot alól. Végül az egész gyülekezet szétoszlott a zágrábi csapszékekben, ahol a bán költségén nagy dinomdánomot csaptak. „Honnan veszik erre a pénzt? — sóhajt fel a tudósító, — nem tudom; de az mondatik, hogy a káptalannak van elég."

De Jellasics nem elégedett meg csupán az izgatás ezen nemével. Bejárta keresztülkasul az egész tartományt, fölkereste a Határőrvidéket és mindenütt a horvát nép várvavárt Megváltója gyanánt ünnepeltette magát. Utja elé virágok hulltak, de nyomán a vad gyülölet lángja lobogott fel.

Köszönöm hódolatotokat, — szokta mondogatni, — de ez kevés a nagy czél elérésére. Tetteket várok tőletek. Öntsetek golyót, köszörüljétek kaszáitokat, mert közeledik a percz, midőn a gyülöletes igát lerázzuk magunkról.

A *magyar kormánynak* vajmi nehéz helyzete volt ez üzelmekkel szemben. Látta az eltemető örvényt, amely felé Jellasics sodorni akarja az országot; tudta, hogy csak a legerélyesebb fellépés térítheti őt a törvényesség utjára, — de kezei kötve valának. Tetterejét nemcsak a belzavarok zsibbasztották meg, hanem az udvari-párt folytonos gáncsvetése is. Egyelőre a békülékenység terén maradt. Meg akarta próbálni, hogy kölcsönös felvilágositással talán mégis jó útra terelhető az izgága bán. István főherczeg tehát, a minisztertanács megbeszélése alapján, april végén Jellasicshoz levelet intézett, amelyben bizalmasan felhívja, hogy ha a márcziusi vívmányokban valami sérelmet lát, egyenlítsék ki azt békés uton. Jöjjön tehát mielőbb Pestre és a magyar kormány tagjaival személyesen értekezzék beigtatásáról, a tartománygyülés összehívásáról s általán véve a horvátok kivánságairól, mert a kormánynak „erős szándéka és törekvése mindenben, mit a törvény, méltányosság és igaz-

ság megenged, odamunkálkodni, hogy a kölcsönös bizalom Magyar- és Horvátország közt erősödjék."

Görgei Arthur. — (1848-iki arczkép.)

Jellasics daczos levélben válaszolt e bizalmas és jóakaratú megkeresésre. Kijelentette, hogy semmi szükség sincs arra, hogy állását e válságos időkben csak egy perczre is elhagyja. „Különben is — írja válaszában, — az 1848-iki törvényekkel nem is annyira Horvátország,

mint az uralkodóház érdekeit látja sértve; s ezeket az érdekeket mint jó katona és hű alattvaló védeni tartozik."

S e visszautasító levelének mintegy megerősítéseül, annak igazolására, hogy a magyar nemzettel véglegesen szakítani akar: a varasdi szép Dráva-hidat, mely Horvátország földjét Magyarországgal összeköté, karhatalommal széthordatta.

Ezzel természetesen a békés kiegyenlítésnek minden reménye eltünt. Erélyesebb eszközökre volt szükség. De a magyar kormány még most sem akart letérni a törvényesség utjáról. Azt határozta, hogy egyenesen a koronás királyhoz fordul orvoslásért. A nádor, Batthyány gróf társaságában Bécsbe utazott, s V. Ferdinándtól kihallgatást kérve, nyilt őszinteséggel tárták fel előtte Jellasics tűrhetlen viselkedését. A kihallgatásnak két királyi kézirat lőn az eredménye, az egyik a pártütő bánhoz, a másik pedig István főherczeg kir. helytartóhoz intézve.

A Jellasics báróhoz intézett kir. kézirat, amelyben a „kedves" bán egy kis szelid leczkében részesül, a következőleg hangzott:

Kedves báró Jellasics!

Legszilárdabb és legrendíthetlenebb akaratom a kormányzat egységének fenntartása a Magyarország koronája alatt egyesült országokban, mint azt királyi szavammal és a koronázási esküvel felfogadtam; soha sem fogom engedni, hogy a magyar korona országaiban a törvényes kapcsolat önkényes rendeletek, vagy egyoldalú határozatok által meglazuljon: ennél fogva odautasítom Önt, hogy királyi helytartóm parancsainak és az általam kinevezett magyar felelős miniszteriumomnak, melyet én az 1848-ik évi III. t.-cz. értelménél fogva Magyarország és az ezenországgal kapcsolatban álló országok törvényes kormányzatával felruháztam, az igazgatás ágában pontosan engedelmeskedjék és e királyi akaratom teljesítése fölött hivatalos hatáskörében minden tekintetben őrködjék.

Budapest május 7. 1848.

Ferdinánd.

A másik kir. kézirat, — amelylyel István főherczeg felhatalmaztatik, hogy Horvátországba teljhatalmú biztost küldjön ki, — ekként szólt:

Kedves unokafivérem, István főherczeg!

Miután horvát királyságomban több helyütt különválási mozgalmak törnek ki, melyek következéseikben a Magyarországra fennálló kapocsra és összmonarchiámra nézve felette veszélyesekké válhatnának, ezennel megbizom Főherczegségedet, hogy szükség esetén egy arra alkalmas egyéniséget küldjön mint kir. biztost a szükséges teljhatalommal Horvátországba, hasonló merényletek és szándékoknak teljes erélyesség kifejtése általi elnyomására.

Bécs máj. 6-án 1848.

Ferdinánd.

Klapka György 1848-iki arczképe.

(Eredetije az országos ereklyemuzeumban)

A kormány, kezében a király meghatalmazásával, most már szabadabban mozoghatott. Megvolt az alap, amire támaszkodva, a pártütő bán üzelmeinek véget vessen. S eltökélte, hogy véget vet. István nádor, mint a király helytartója, Szemere belügyminiszter ellenjegyzése mellett, május 10-én erélyes hangu rendeletet küldött Jellasicsnak, melyben felhivja, hogy összes törvénytelen rendeleteit tüstént vonja vissza, s erről három nap alatt jelentést tegyen.

. . . „Mintán Ő felsége koronás királyunk és az 1848: III. törvényczikk által, — igy szól a többi közt a nádor rendelete — a végrehajtó hatalomnak a felelős miniszterium általi gyakorlására teljes hatalommal, ugy az országban, mint az ahhoz kapcsolt részekben én ruháztattam fel, a belügyminiszter előterjesztésére rendelem:

1. Önnek mint Horvát-, Tót- és Dalmátországok kinevezett, de be nem iktatott bánjának az alkotmányszerü viszony megváltoztatására vonatkozó körlevele az alkotmánynyal és törvényekkel ellenkezőnek jelentetik ki.

2. Az ön által jogtalanul kihirdetett és egyoldalú irányban a legfelsőbb szabályokon túlterjesztett rögtönbiróság s az annak folytában netalán megkezdett vizsgálat és hozott itélet érvénytelen.

3. Meghagyatik, hogy mind fentebb emlitett körlevelét, mind a rögtönbiróság iránti rendeletét ellenkező rendelet kibocsájtásával azonnal vonja vissza; s e *rendelet vételétől számitott harmadnap alatt ennek mikénti teljesitésétől engemet futár által értesitsen.*“ . . . .

Ugyanezzel kapcsolatosan egy másik rendelet, szintén a belügyminiszter ellenjegyzésével, Horvátország törvényhatóságaihoz intéztetett. E körrendeletben a megyék tudomására hozza a nádor, hogy Jellasics báró minden eddigi intézkedése törvénybe ütköző, tehát semmis. A hatóságok mint annakelőtte, úgy ezután is kizárólag csakis a magyar kormánynak tartoznak engedelmességgel. Egyébként az anyaországgal fennálló törvényes kapcsolat ellen elkövetett merényletek szigorú megvizsgálására és méltó megfenyitésére külön kir. biztos fog kiküldetni.

Másnap, május 11-én a kir. biztos, báró *Hrabovszky* János (szül. 1780. † 1852.) altábornagy és péterváradi főhadparancsnok személyében csakugyan ki is neveztetett. Hrabovszky kinevezésében ezúttal csakis általános megbizást kapott. A horvátországi sorkatonaság és a határőrség alája rendeltetett, működésére nézve szabad kezet nyert; de erősen szivére kötötték, hogy lehetőleg kövessen el mindent a forrongó kedélyek lecsillapitására. Jellasics ellen semmi-

féle kivételes intézkedést nem tett még a kormány. Bevárni akarta a nádor által kitűzött három napot; azt hivén, hogy a bán talán mégis csak meggondolja magát és visszavonja törvénytipró ukázait.

Ámde Jellasics daczos kevélységgel, s konok megátalkodott-

A Földváry-testvérek.

Földváry Károly ezredes, a váczi hös. Földváry Lajos, Eszék várparancsnoka. Földváry Sándor ezredes, a szent-tamási hös.

sággal tovább haladt azon a végzelmes úton, amelyet a kamarilla jelölt ki számára. Nemhogy engedelmességre hajlott volna, de még fokozottabb mértékben folytatta bujtogatásait. Vakmerősége odáig ragadta, hogy István nádor rendeletét *felbontatlanul* visszaküldte.

Csaknem hasonló sors érte a törvényhatóságokhoz küldött másik rendeletet is. Jellasics utasítására egyszerűen félretették azt a megyék. Egy 1848-iki szerb lap a zágrábmegyei közgyűlésnek e rendelettel szemben tanusított magatartásáról referálván, a többi közt igy ír: „Ezen küldeménynyel (t. i. a nádor körrendeletével) horvátszlavon nemzetünknek holmi parancsokat osztogatnak, s valami komisszáriust akarnak reánk tukmálni, akinek, — mint mondják, — a határszél összes vitéz katonasága, a nemzetőrség és Isten tudja még kicsoda, engedelmeskedni köteles. A közgyűlés tagjai előtt ez a felfuvalkodottság oly nevetségesnek tetszett, hogy mindnyájan, de még a parasztok is hangosan kaczagni kezdtek. Hagyjon nekünk békét a miniszterium és a nádor, parancsoljanak ők csak a magyaroknak.“

Ilyen felforgató közszellem, ily durva hang honosult meg, Jellasics példaadására, a horvátok között. A dölyf és az elbizakodottság oly magas fokra hágott, hogy az elvadult közönség már a magyar nemzet vezérférfiainak a meggyalázásától sem riadt vissza. Mert ezt tette, midőn a zágrábi Márk-téren István nádor és a miniszterium tagjainak arczképeit, az ittas csőcselék vad üvöltése közt, nyilvánosan megégette.

Jellasics azzal akarta elütni a hozzáintézett rendeletek hatását, hogy ő lépett fel vádló gyanánt a magyar kormány ellen. Május 12-én báni értekezletet hivott össze, amelyből kifolyólag egy panaszos felirat intéztetett a királyhoz.

A három egy királyság — vádaskodik a felirat, — nem engedelmeskedhetik a magyar miniszteriumnak, mert az a szlávok iránt ellenséges elemekből alakult, s „az osztrák monarchia közös kapcsából való tökéletes elszakadás magvát hordja magában.“ A bán erélyes rendszabályaira a közbiztonság fentartása végett volt szükség. A magyar kormánynak nincs igaza, midőn a bánt és a horvátokat honárulók, felségsértők és gonosztevők gyanánt akarja megbélyegezni, holott a horvátok, kik közül most is negyvenezren vérzenek Olaszországban, alattvalói hűség dolgában sokkal feljebb állanak a forradalmár magyaroknál. Arra kérik tehát Ő felségét, hogy adjon Jellasicsnak legkorlátlanabb hatalmat, hogy mindazt megtehesse, amit a rend és nyugalom fentartására, valamint a nemzeti érdekek biztositására szükségesnek vél, mert „ez az egyetlen mód a hazát a féktelenségektől és a fenyegető polgárháborútól megmenteni.“

. . . . „Ha ezen kérésünket, — ezzel az ultimátumszerű fenyegetéssel végződik a felirat, — a *magyar ellenfelek* meggátolnák, nem marad egyéb hátra, mint a törhetlen jobbágyi hűséghez való változatlan ragaszkodásunkhoz képest nemzeti és

(KLAPKA)

(AULICH)

(KOSSUTH LAJOS)
kormányzó

(SZEMERE BERTALAN)

(Gr. BATTHYÁNY LAJOS)

(CSÁNYI LÁSZLÓ)

(GÖRGEY ARTHUR)

(HORVÁTH MIHÁLY)

(JÓSIKA MIKLÓS)

(PERCZEL MÓRIC)
tábornok

(PÁLFFY ALBERT)

(GUYON RICHÁRD)

A szabadságharcz nevezetesebb szereplőinek kézirása.

politikai letünk megőrzése végett saját elhatározásunkból mindazon lépéseket megtennünk, melyeket a körülmények szüksége és kényszere parancsolni és az önfenntartás ösztöne sugalni fognak" . . . .

De már erre a magyar kormány hosszúra nyúlt türelem-fonala is elszakadt. Belátta, hogy a féktelenkedő horvátokat csakis úgy térítheti a törvényesség útjára, ha Jellasics kezéből kicsavarja a jogtalanul bitorolt hatalmat. Hrabovszky kir. biztoshoz a nádor ujabb rendeletet intézett tehát, hogy Jellasicsot fogja hűtlenségi perbe, foszsza meg báni méltóságától, aztán a törvény szigorának vasvesszejével állítsa helyre a Kapcsolt Részek megzavart rendjét.

E rendelet, mely híven felsorolja a Jellasics egész bűnlajstromát, a következőleg hangzott:

Báró Hrabovszky János
tótországi és szerémségi főparancsnoknak.

Miután az 1848. III. t. cz. Ő felségének az országbóli távollétében, engem, mint nádort és teljes hatalmu királyi helytartót, a korona egysége és a birodalom kapcsának épségben tartása mellett, a törvény és alkotmányos ösvényen gyakorlandó végrehajtó hatalommal felruházott: a miniszterek meghallgatása után el nem mulasztám, az összes miniszterium alakulása előtt kinevezett báró Jellachich Józsefhez azon parancsot juttatni, miszerint bizonyos határnapig Budán személyesen megjelenni kötelességének ismerje; hogy úgy a tartományi gyűlés iránt, melyen báni méltóságába vala igtatandó, valamint egyéb viszonyok rendezése iránt is, a külön érdekek lehető kielégítésére a szükséges intézkedések eszközöltessenek.

Báró Jellachich József azonban, ki hivatalába igtatva nincs, sem tiszti esküjét még le nem tette, mellőzvén a törvényes parancsot, nemcsak meg nem jelent, hanem az ország és a kapcsolt részek közötti viszonyt az ujabban alkotott törvények által megváltozottaknak, megszakadottaknak nyilvánítván, a hatóságoknak és állodalmi tiszteknek szigoruan megparancsolá, hogy kivüle senki mástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészeljenek; sőt a kapcsolt részekben a rögtönbirósági jogot kihirdettetvén, ennek körét oly irányban és oly vétségekre is kiterjesztette, melyek a rögtönitélőszék elébe sohasem tartozhatnak; mi által felségi jogba vágni merészkedett.

Ő felsége e tényekről értesülvén, azon vallásosságánál fogva, melyet a törvény és alkotmány iránt mindig tanusított és melyet hű nemzetének esküvel biztosított, nem késett nevezett bánnak május 7-én kelt sajátkezű legmagasabb leiratának tartalmában szigoruan meghagyni, miszerint parancsaimat és a felelős miniszterek rendeleteit haladéktalanul teljesíteni elengedhetlen kötelességének tekintse.

Ennélfogva t. évi május 10-én kelt rendeletemben az érintett körlevelet, úgy a rögtönbirósági jogot érvénytelennek és megszüntnek nyilatkoztatván, meghagytam, hogy mindkettőt azonnal vonja vissza.

Időközben báró Jellachich József, — ki beigtatás hiányában törvényes hatóságot, vagy báni hatalmat nem is gyakorolhat, — ellenszegülését folytatja és részint hivatalos, részint hitelt érdemlő tudósítások szerint, törvénytelenséget törvénytelen-

séggel tetéz. Tudniillik: Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyékben, melyek még a törvényes bánnal is csak felebbezési és országkapitányi viszonyban állanak, a hatósági felsőbbséget jogosítatlanul megragadta; tisztében maga sem lévén megerősítve, mégis Horvátországban főispánokat nevezni és igy a fejedelmi hatalmat elsajátítani merészkedik; a hivatalnokokat, hatóságokat és tisztviselőket a törvény, a helytartói parancsok és miniszteri rendeletek iránti engedelmesség alól felmenteni, sőt épen és egyenesen az engedelmesek ellen büntetéseket szabni bátorkodott; az országos kincstár részleteit letartóztatja; a hatóságok pénztárairól, sőt a korona jövedelmeiről is rendelkezni merészel, és törvényellenesen ezen bitorlásokat Fiume kerületére is kiterjeszteni törekszik. Minthogy pedig ily cselekvések, a mennyiben a helyszinén szerzendő hiteles adatokból és bizonyságokból valóknak tapasztal-

Jósika Miklós báró. — (1848-iki arczkép.)

tatának, a Hármaskönyv I. 14. t.-cz. és az 1723 : 9. t.-cz. értelmében hűtlenségi bünt foglalnának magokban; ennélfogva:

Önnek, mint királyi biztosnak és melléje kir. segédbiztosképen adott kir. tanácsnok Zsitvay Józsefnek rendelem és parancsolom:

1-ször. Ő felsége sajátkezü legmagasabb leiratát, mind azt, melyben báró Jellachich Józsefnek az irántam és a magyar miniszterium iránt engedelmesség meghagyatik, mind azt, minek alapján a király nevében teljhatalmu biztosképen Ön im kiküldetik, — Horvátországban, Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyében, úgy a határőrvidéken: a hatóságokban, a helységekben és illetőleg ezredekben kihirdettetvén, minden alkalmas módon a nép tudomására juttatandja, báró Jellachich József parancsainak teljesítésétől mindenkit eltilt; ellenben az Ön rendeletei iránt engedelmességre mindenkit kötelezend. A rögtönbirósági jogot hirdesse ki, a hatóságokat e biróságok tüsténti szabályszeres alakítására utasitsa;

és ezeket a koronaegység, a közrend és a béke erőszakos háboritói ellen gyors és szigoru eljárásra felszólítsa.

2-szor. Horvátországban, Szerém-, Verőcze-, Pozsega megyékben, valamint az illető kir. városokban a törvényes hatóságokat helyreállítandja és azokat a kir. helytartói és miniszteri rendeletek teljesitésére és a törvényes engedelmességre kötelezendi.

3-szor. A báró Jellachich József által hivatalokra és tisztségekre tett kinevezések törvénytelenek; és igy érvénytelenek lévén és azoknak nyilváníttatván: a törvényesen választott vagy nevezett tisztviselőket ismét hivatalaikba igtatandja.

4-szer. Mindazokat, kik a koronaegység és az országos kapcsolat tettleges felbontásának kisérletében a közrend, a személy és vagyonbátorság megtámadásában bujtogatás, vagy erőszak utján résztvettenek és vesznek: személyválogatás nélkül a büntető igazság kezeibe átszolgáltatja.

5-ször. Báró Jellachich Józsefet, ha a fennforgó és említett súlyos vád iránt a helyszinén is teljes bizonyságot szerzett: a királyi ügyigazgatóság előleges kihallgatása mellett, azonnal hűtlenségi (nota infidelitatis) perbe fogassa és katonai tisztségétől felfüggessze. Azon tényt pedig, miszerint a király és ország elleni hűtlensége miatt bűnvád alá vétetett, minden polgári és katonai hatóságokkal közölje, oly meghagyással, miszerint ezek közhirré tenni tartoznak: hogy a ki az ő rendeleteit teljesíti, vagy az én törvényes parancsaimnak az engedelmességet megtagadni merészelné, mint részes a hűtlenségben, bűntárs gyanánt szintén azon bűnvád alá vonatik. Az eljárás eszközölhetése végett, ezennel Eötvös József kir. ügyigazgatót, Fésűs György királyi ügyvédet és Zerpák Eduárd Horvátországban királyi ügyészt melléje rendelem.

6-szor. Báró Jellachich József elősorolt merényei által Horvátországban a közállapot rendkivül meg lévén zavarva, helyreállítására rendkivüli eszközöket és hatalmat is szükségel. Ennélfogva Önt apostoli királyunk nevében a polgári és katonai hatóságnak hathatós, úgyszintén a báni hivatalt illető minden hatalomnak is ideiglenes gyakorlására feljogosítom és megbizom.

7-szer. Különösen felhatalmazom: hogy az ország és Kapcsolt Részeihez tartozó minden őrvidékekben, a téveszmékkel csábitgatott valamennyi ezredeket hathatós nyilatkozványban nyelvök és vallásuk iránt a törvény értelmében biztosítsa és megnyugtassa. Hogy továbbá, mindazokban, melyek törvényhozási intézkedést nem igényelnek, u. m. szabad költözés, az ipar és kereskedés űzésének, a tudományok mívelhetésének, az őrvonali szolgálat könnyíthetésének és megszorításának, az őrnapi dijjazásnak, a testi büntetés eltörlésének és az álladalmi közmunka megszüntetésének tárgyában mindazon engedélyeket tettleg adhassa és nyilváníthassa, melyek az illetők részéről valóságos jótétemények gyanánt fogadtatnak és a határőri vitézeket meggyőzni képesek, miképen a magyar nemzet eltökélt szándoka határőrvidéki testvéreit, valamint a haza többi polgárait hasonló szeretettel ápolni és szabadságukat, jólétüket előmozdítani. Mindezt azonban a Végek védelmére szükséges katonai szerkezetnek, módosítással bár, de kellő fenntartása mellett.

Hogy pedig rendeleteimet akadéktalanul végrehajthassa, azoknak engedhetlen és állandó foganatot szerezhessen és a törvényes állapotot minden áron visszaállíthassa: parancsai alá helyezem és rendelkezésére bizom a Kapcsolt Részekben is

[illegible] támadást intéznek a vasasnémetek ellen

Gracza, 1848—49-iki szabadságharcz története. Egykoru rajz után festette: Muhlbeck K.

CSIKÓS-GUERILLÁK HARCZA.

Rózsa Sándor csikós-guerillai támadást intéznek a vasasnémetek ellen

létező és rendezendő nemzeti őrsereget, az ott tanyázó katonaságot és az őrvidék ezredeit, akik felszólitásainak a legterhesebb fenyíték terhe alatt engedelmeskedni tartoznak. Jelentését az eredményekről időről időre a belügyminiszterhez intézendi.

Kelt Budapesten, máj. 14-én 1848.

Szemere Bertalan s. k., belügyminiszter.

István s. k., nádor és királyi helytartó.

Hrabovszky teendőit az ujabb rendelet most már részletesebben körülirta: Fogja bűnperbe Jellasics bárót, foszsza meg báni és

(MÉSZÁROS LÁZÁR)

(B. PERÉNYI ZSIGMOND)

(PETŐFI SÁNDOR)

A szabadságharcz nevezetesebb szereplőinek kézirása.

katonai méltóságától, üssön szét az összeesküvő illyrek közt, szerezzen tiszteletet a törvénynek, állitsa vissza a magyar nemzet megrendült uralmát a pártütő tartományban. Legyen kérlelhetetlenül szigorú a bujtogatókkal szemben. de viszont viseltessék elnézéssel a félrevezetett tudatlan köznép iránt; hallgassa meg vélt sérelmeit és lehetőleg orvosolja azokat. A Határőrvidék népének megnyugtatását köti különösen a kir. biztos szivére a rendelet.

A Határőrvidék, mint tudjuk, a mohácsi vész után, a törökök

beütése ellen, védelem czéljából szerveztetett; s hosszú sávként félkörben Magyarország délkeleti részén nyult el. Lakosságának zömét a török területről kivándorlott keresztény szökevények képezték. Az egész két részre, u. m. horvát-szlavon-határőrvidékre és bánsági-határőrvidékre oszlott. Az első Horvátország és Szlavónia határán nyult el, a másik pedig Titeltől egész Erdélyig terjedt. Később 1763-ban Erdélyben is alakittatott néhány székely és oláh határőr-ezred.

A Határőrvidék természetesen katonásitva volt. Minden férfi állandóan fegyver alatt állott. A csajkás-ezred, Titel törzshelylyel, az aldunai hadihajóknál még matróz-szolgálatot is tartozott teljesíteni.

Az ozman-hatalom megtörése után a bécsi udvar nemhogy polgárosította volna a Határőrvidéket is, mint azt a nemzet számtalanszor követelte, sőt ellenkezőleg azon munkált, hogy különállása még erősödjék. Harczedzett, marczona népét az osztrák császárok ujabb, meg ujabb kiváltságokkal halmozták el. De megváltoztatták lassanként eredeti rendeltetését is. Immár nem annyira kifelé őrizték a határt, mint inkább befelé vigyáztak a békétlenkedő magyarokra. Valóságos kész táborhelye lett a kényuralomnak ez a kihasitott földsáv, melyet Bécsből kormányoztak, s a melynek fegyveres lakosságát bármire fölhasználhatták.

A szabadságharcz idején a Határőrvidék összes fegyverfogható népe mintegy kétszázezer főre rúgott. Tehát egy egész nagy hadsereg, mely jó zsoldért kész volt akárkivel szembeszállni. Ezekre a granicsárokra támaszkodott a kamarilla, midőn a pártütést ellenünk szervezte. S tényleg úgy Horvátországban, mint az Alvidéken a reakciót a granicsár-tisztek támogatták a legbuzgóbban. A Karlóczán kikiáltott szerb vajda: Suplikacz granicsár-tiszt volt, Jellasics bölcsője szintén ott ringott a végvidék zordon hegyei közt. A horvát-szlavon határőrség egészen Jellasics befolyása alá került, aki azzal ijesztgette őket, hogy elvesztik százados kiváltságaikat, ha a magyar uralom fennmarad Horvátországban. A műveletlen vad nép, mely nomád módra házközösségben élt, persze hitelt adott e rémitgetéseknek, s még erősebb bizalommal fordult a mindenható bán felé, aki bizonyára képes lesz megvédelmezni a határőrök féltett jogait is.

Ezért utasíttatott Hrabovszky, hogy csinján bánjon a határőrvidékiekkel, s nyugtassa meg őket a magyar kormány jó szándékairól.

Ámde, a kormánynak ugy ezen, mint egyáltalánvéve a horvát pártütés megtörésére irányuló szándéka hajótörést szenvedett. Jella-

sics immár sem békéltető szóval, sem fenyegetéssel nem volt leterelhető többé a forradalom utjáról. Hrabovszkynak azt üzentette, hogy a császári altábornagygyal szívesen szóba áll, de mint a magyar kormány biztosát nem ereszti át a horvát határon. S Hra-

Gróf Guyon Richárd honvédtábornok.
(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzeumban őrzött egykoru aquarell után.)

bovszky, — aki becsületes igyekezetü ember volt, de erélytelen, — tényleg csakis tábornoki minőségében, biztostársait a határszélen hagyva, bátorkodott Belovárra utazni, ahol Jellasics már várta őt. Mit végeztek, maig sem tudni biztosan, a beavatottak azonban mondták, hogy Jellasics Hrabovszky előtt ez alkalommal Ferencz-

Károly főherezeg egy bizalmas jellegű levelét mutatta fel, a melynek az volt a foglalatja, hogy a bán ne törődjék a király, vagy a nádor semmiféle rendeletével, hanem a fenyegetett uralkodóház érdekében szervezze csak bátran tovább a pártütést.

Hrabovszky tehát — a nádor utasításához képest, kibocsájtván rendeleteit — mint aki jól végezte dolgát, szépen visszajött, Jellasics pedig az izgatás teréről a tettek mezejére lépve, most már egész leplezetlenül nyomban megkezdte *hadikészülődéseit.* Néhány napra a királyi biztos kinevezése után két rendeletet intézett a „Három egyesült királyság" hatóságaihoz, amelyben arra utasítja őket, hogy haladéktalanul kezdjék el a hadiszerek, önkénytesek stb. összeirását. Ez a két rendelet, mely élénken jellemzi Jellasics egész működésének modorát, a következőleg szól:

1.

Uraim! A f. évi május 15-én kiadott rendeleteim folytán elkerülhetlen szükségesnek látom önöknek meghagyni: jelesen,

1. hogy azon pénzeket, melyek a beligazgatás kárositása nélkül a had viselése és kitartására fordittathatnak, haladéktalanul jegyeztessék fel;

2. hogy a hadi-adót, melyet a hadi-pénztár beküld, további rendeletemig tartsak vissza;

3. hogy a hatóságuk körében található minden fegyvert, lőporral s az ólommal együtt azonnal összeirni igyekezzenek, s azokat az illető hatóság felügyelete alatt tartsák;

4. hogy mind az önkéntes, mind a nemzeti őrsereg csapatjai számára, melyek rendezését már önöknek meghagytam, a vezérletre alkalmas emberekről gondoskodjanak, s nekem az ily egyéneket tudtul adják;

5. hogy a hadsereg felállítása körül működő választmányt azonnal rendeljenek ki;

6. hogy az iránt: hogyan láttathatnék el a legczélszerübben önök kerületében élelemmel ezen hadsereg, azaz mennyi buzát, lisztet, szénát és zabot lehetne s mely idő alatt megszerezni, — nékem tudósítást adjanak;

7. hogy egy teljes hatalmu képviselőt, — aki a tartandó közelebbi tartományi gyülésig, házi és helyi körülményeikről a központi tanácsnak a szükséges értesitéseket megadja, — azonnal küldjenek ki;

8. hogy a raktárakat, amelyek kerületükben találtatnak, különösen azokat, amelyek a magyar határ mentén a Száva vizén vannak, foglalják le.

Végre fölszólítom önöket, hogy ezen rendeleteim teljesítéséről, legtovább 8 nap alatt tudósítani el ne mulasszanak.

Vegyék üdvözletemet!

Zágrábban, 1848. máj. 16.

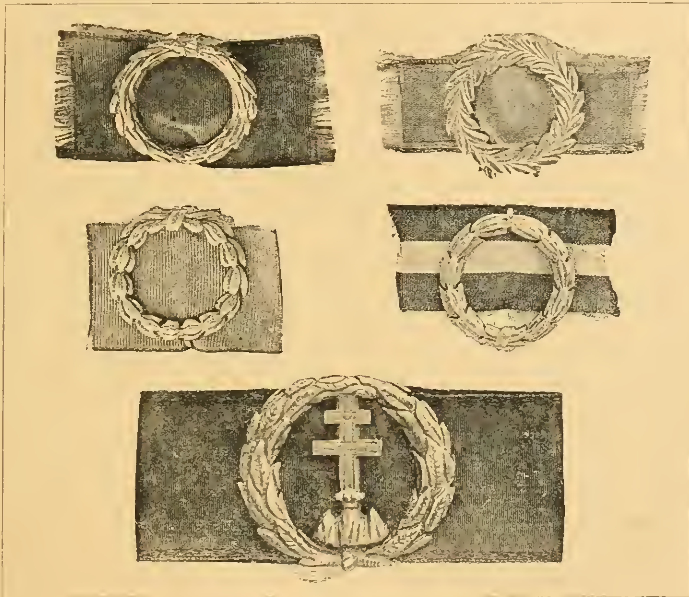
Jellachich, bán.

II.

Uraim!

Minthogy a mostani időnek rendkivüli körülményei, midőn t. i. önállásunk életéről van komoly szó, s hazánkat napról-napra nagyobb veszély fenyegeti, elkerülhetetlenül szükségessé teszik, hogy mindazon hatalom és erő, melylyel hazánkban birunk, hazánk bátorságául, továbbá jogaink és nemzeti szabadságunk ellen irányzott megrohanások elhárításául készen tartassék.

Ennélfogva felhivom önöket, hogy ezen báni levelem vételével az önkénteseket, kik keblökben találtatnak és hazájukért fegyvert viselni képesek, mind a gyalogokat, mind a lovasokat azonnal összeiratni rendeljék, s az összeirási ivet

1848—49-iki honvéd-érdemjelek.

legfeljebb f. hó 20-ig ide küldjék át, minden esetre önkényteseik csapatjait akként tartsák készen, hogy első felszólításomra oda, ahová parancsolni fogom, vonulhassanak.

Szintugy rendelem, hogy az iránt is előkészületeket tegyenek, miszerint a nemzeti hadsereg, vagyis az insurrectio, ha szükséges leend, ki is vezettethessék. Miről egyszersmind az ilyféle néphadseregbe besorozható egyének száma felől engem mielőbb értesíteni el ne mulasszák.

Vegyék üdvözletemet!

Kelt Zágrábban, 1848. máj. 15. *Jellachich*, bán.

Egy kardvágás kellett csak, hogy a Kapcsolt Részek és a Magyarország közötti laza kötelék végleg elszakadjon. És Jallasics immár köszörülte a kardját, hogy ezt a vágást megtegye. Az Alvidéken a szerbek, Erdélyben az oláhok szintén hozzáfogtak már a fegyverkezéshez. A titkos összeesküvések, nemzetiségi forrongások zavaros ködéből kezdett kibontakozni a háború réme.

A Batthyány-miniszterium helyzete hovatovább súlyosabbá vált. A nemzet ujjáalakulásához fűzött sok szép remény eltünt, mint egy szép álomkép. A reformok békés munkája megszakadt. A tervbevett alkotások helyett a polgárháború iszonyainak az elhárításáról kellett sietősen gondoskodni.

A kormány lázas tevékenységet fejtett ki ebben az irányban is, ámde roppant nehézségekkel küzdött. Minden ujabb lépése elé láthatatlan kezek csaknem elháríthatatlan sziklákat gördítének.

A bécsi kormány, melynek vezetését Fiquelmont gyors bukása után Pillersdorf vette át, a lehető legrosszabb indulattal viseltetett a magyar kabinet iránt. Háta mögött a kamarillával, mindent elkövetett, hogy helyzetét súlyosbitsa. Az akadékoskodást a pénzügyek terén kezdték el. Az első komoly viszályra az államadósságok kérdése szolgált alkalmul. Ausztriának mintegy kétszáz milliónyi adóssága volt, amely könnyelmű gazdálkodással még a század elejétől: a franczia háborúk óta halmozódott össze ily roppant összeggé.

A kamarilla mindenekelőtt ezen államadósság egy jelentékeny részét, — ötven millió forintot, — szerette volna Magyarországra áthárítani. István nádor még a pozsonyi országgyűlés berekesztése előtt kapott ez irányban felszólitást, de a márcziusi napok örömmámora elterelte a nemzet figyelmét a reakció e jogtalan követeléséről. Csakhamar ujabb sürgető felhivás érkezett Bécsből. A kormány zavarba jött. A közvélemény felzúdult. Köztudomásu volt ugyanis, hogy ez államadósságokból egy poltura sem terhelheti jogosan az országot, a melynek összes államjövedelme — évenként 25—30 millió forint, — esztendők hosszú sora óta Bécsbe vándorolt. És ezen kivándorló milliókból a nemzet anyagi, vagy kulturális emelésére soha semmi sem fordittatott. Felemésztette a hadsereg, hasznát látta a dédelgetett császárváros. Jól tudták azt Bécsben is, de nem törődtek vele; hisz Magyarország megtörése volt a főczél. Megragadtak erre minden eszközt, nem mellőzték hát ezt sem. Arra számitottak, hogy az ekként támasztott pénzügyi zavarok súlya alatt csakhamar összeroskad a magyar nemzet.

Az államadósság terhe még inkább elzsibbasztja életerejét és hosszú időre megakasztja fejlődését. Örülni fog, hogy élhet, nemhogy önállóságra törekedjék.

A magyar kormány, kerülni akarván az összetűzést, eleinte kitérő választ adott. Majd ujabb sürgetésre azt mondta, hogy az országgyűlés határozata nélkül ilyen óriási közteher elvállalására

Bátori Schulz Bódog.

Antos János.

Gaál László.

Kiss Pál.

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

nincsen jogositva. Az udvar erre nyomban egy ujabb leirattal válaszolt, melyben kijelenté, hogy méltányolja a felhozott érveket: vár; de a nádor és a kormány tagjai irásban kötelezzék magukat, hogy az országgyűlést lehetőleg reábirják a státusadósságok elvállalásának a megszavazására. A kormány, mivel a kamarilla a királyt tolta előtérbe, kelletlenül bár, aláirta a kivánt iratot, egyúttal azonban kife-

jezte abbeli reményét, hogy ezen készségeért viszont az udvar rajta lesz, hogy Magyarországon a béke meg ne zavartassék.

Azt hitte a kormányunk, hogy ezzel talán mégis megnyeri a bécsi körök hajlandóságát, s vége szakad az áldatlan villongásnak. Dehogy szakadt. A kamarilla kifogyhatatlan volt az ujabb meg ujabb fondorlatokban. Most a pénzügyet és hadügyet vette elő, s e két legfontosabb tárcza fölött továbbra is korlátlan önkénynyel akart hatalmaskodni. A feloszlatott császári udvari kamara és a főhadi-tanács örökébe beültették az osztrák minisztériumot, amely, mintha épenséggel semmi változás nem történt volna, a legkihivóbb módon untalan beleavatkozott Magyarország beligazgatásába. Igy, az osztrák pénzügyminiszter azt akarta, hogy a magyarországi bányák érczkészlete továbbra is Bécsbe szállittassék. Ki is adott egy erre vonatkozó rendeletet. A bányatisztek, a vett utasitáshoz képest, már utnak is indították egy csomó arany- és ezüstrudat, midőn a dolog a magyar kormány értésére esett. Ez már több volt a soknál. Kossuth erélyes lépésre szánta el magát. A szállítmányt visszaparancsolta; a bányavárosok területére pedig, hasonló visszaélések megakadályozása végett, Géczy Péter honti főispánt kormánybiztosnak nevezte ki.

Csaknem hasonló összeütközés támadt az osztrák pénzügyminiszterium és a magyar kormány közt a dohánybeváltás körül. Itt is a Kossuth erélye akadályozta meg a reakció hatalmi túlkapásait.

Egyáltalán mentől fenyegetőbb lett a helyzet: annál inkább előtérbe tolult Kossuth személye. Mintha maga a népek sorsát intéző Gondviselés ragadta volna előbbre, mind előbbre, hogy a bekövetkezendő véres drámánál a szorongatott magyar nemzet ne legyen vezér nélkül.

Batthyány gróf, öröklött hajlamainál és lovagias jelleménél fogva oly megingathatatlan hűséggel viseltetett az uralkodó-ház iránt, hogy az utolsó pillanatig folyvást remélt a békés kiegyenlítés lehetőségében. Nem hitte, nem akarta elhinni, hogy a reakció hydrája ott fészkel a trón háta mögött. S hogy a békés megegyezést ne veszélyeztesse: tartózkodott minden erősebb föllépéstől. Járta Bécset, hol István főherczeggel, hol valamelyik minisztertársával s ott is kérésre fogta a dolgot, ahol követelni lett volna joga. El akarta kerülni a rázkódtatást, még áldozatok árán is.

Ellenben Kossuth csupa erély volt. Ő is minden lehetőt elkövetett, hogy a jó egyetértés a nemzet és az uralkodóház között meg ne

Osztrák tábori posta megtámadása. — (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)

szakittassék; de viszont el volt tökélve, hogy az országot nem engedi a fondorlatok prédájául. A kamarilla jól tudta ezt, s már a miniszterium összeállitásánál azon mesterkedett, hogy Kossuthot, mint a reformmozgalmak vezetőjét lehetőleg megbénitsa és elkedvetlenitse. A pénzügyminiszteri tárczát jelölték hát számára, a melynek vitelére, ugy tanulmányainál, mint vérmérsékleténél fogva a legkevésbbé látszott alkalmasnak. De csalatkoztak, mert Kossuth lángelméje ezen szakma nehézségeit is csakhamar legyőzte.

Midőn Kossuth a pénzügyminiszteri-tárczát átvette: az államkasszában alig feküdt 400,000 forint. Az udvari-párt készakarva úgy intézte a dolgot, hogy mindjárt az első legszükségesebb kiadásoknál a magyar pénzügy zátonyra kerüljön.

Épp ilyen ellenséges indulatot táplált a magyar kormány iránt a bécsi hadügyminiszterium. Ez sem akarta figyelembe venni a változott viszonyokat, hanem továbbra is kizárólagos rendelkezési jogot formált magának a hadsereg magyarországi része fölött. A főhadparancsnokok, az 1848-iki törvények szentesitése után is, Bécsből várták és Bécsből vették utasitásaikat. Ebből aztán ujabb nehéz bonyodalmak és sajnálatos összeütközések támadtak.

A kormány végre is egyenesen a királyhoz volt kénytelen fordulni panaszával. S a jó öreg Ferdinánd megint kéziratokkal próbált segiteni a bajon. Egyik kéziratával az olasz harcztérről haza rendelte Mészáros Lázárt, aki május végén a honvédelmi ügyek vezetését tényleg át is vette. Egy másik legfelsőbb irat pedig, — mely az osztrák hadügyminiszterium és a magyar kormány közötti viszonyt szabályozza — Latour grófhoz intéztetett. Ez a királyi kézirat a következő:

Legfelsőbb kabinet-irat Latour gróf osztrák hadügyminiszterhez.

„Kedves gróf Latour! Hogy hadseregem összes kormányzatában, s az ez iránti rendeletekben a szükséges egybefüggés, egészen az utóbbi magyar országgyűlésen általam megerősitett III-dik t.-czikkely 6-ik és 8-ik pontjai szerint tovább is fentartassék, meghagyom önnek: hogy minden rendeletekre nézve, melyek összes hadseregemre vonatkoznak, vagy a melyek, a fentebbi tervezet értelmében a magyar seregnek általam külföldöni alkalmazását tárgyazzák, tegye ön magát előlegesen értekezésbe a magyar miniszteriumommal, különösen pedig a magyar hadügyminiszteremmel; miután minden ilyes rendelkezések csupán a magyar hadügyminiszterium utján adathatnak ki a magyar fő hadi parancsnokoknak, kik a magyar katonai ügyek kormányzására nézve egyébként is csupán a magyar miniszterium alatt állanak. Azonban másrészről a legelől emlitett czél elérésére nézve biztositani kivánván itteni (bécsi) hadügyminiszteremnek az azon rendeletekrőli tudomást és áttekintést,

melyeket a magyar miniszterium a magyar katonaság kormányzására nézve, törvényes hatáskörén belül kibocsát; felszólitom egyszersmind öcsémet, a főherczeg nádort,

Aulich Lajos honvédtábornok. (1848-iki arczkép.)

irányozná oda a maga működését, hogy amennyiben ezen rendeletek, közvetve monarchiám összes hadseregére nézve fennálló intézkedéseket érintenek: az ilyesek

irant itteni hadügyminiszteremmel érintkezés történjék; ellenben a kevésbbé lényeges rendeletek vele utólagosan közöltessenek. Az itt adott utasitások a katonai határőrvidékre is alkalmazandók, épségben tartván a bán tulajdonosi illetőségeit. Ezekhez képest intézze ön is tüstent a további szükséges teendőket, névszerint pedig Becsben levő magyar miniszteremmel Eszterházy herczeggel, a szerint bocsátkozzék érintkezésbe.

Kelt Becsben, majus 7-én 1848.

Ferdinánd.

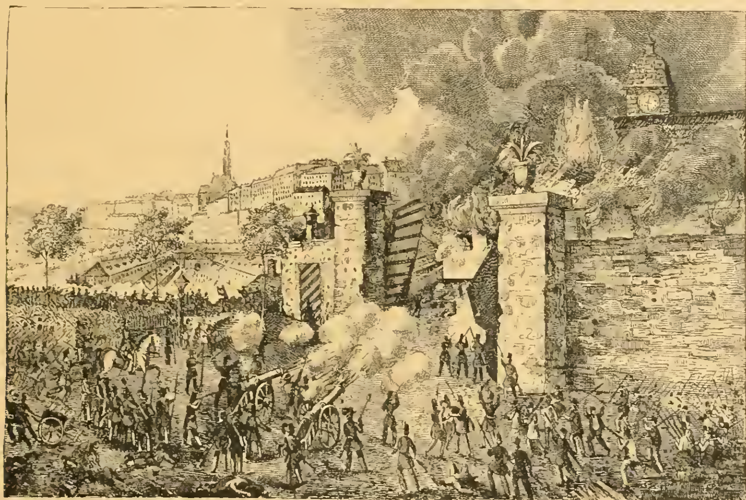
Végül még egy harmadik kir. kézirat a budai, szebeni, temesvári, péterváradi és zágrábi főhadparancsnokokhoz küldetett, akiknek további miheztartás végett tudomására adja a legfőbb hadur, hogy az országban fekvő összes katonaság ezentúl parancsait és utasitásait a magyar hadügyminiszteriumtól fogja kapni; ők is ide tartoznak beküldeni jelentéseiket. E rendelkezés a határőrvidékre is szól.

Azt lehetett hinni, hogy a király e parancsa csak megtette hatását. Dehogy! A generális urak továbbra is megmaradtak visszautasitó, rideg álláspontjukon. A honvédelmi miniszterium rendeleteit daczos fitymálással fogadták, jelentéseiket továbbra is egyenesen Bécsbe küldték. Nagyon természetes, hogy a szigorú katonai fegyelem mellett ily nyilvánvaló engedetlenségre a maguk elhatározásából nem mertek volna vetemedni. Több mint valószinü tehát, hogy kéz alatt egészen más rendeletet kaptak.

Mindenesetre nagyérdekű részletét képezné a szabadságharcz drámájának azon viszony felderítése, amely az udvari-párt és V. Ferdinánd közt fennállott. Ám, ezt is gondosan betakarták a kutató szemek előtt a titok sürű fátyolával.

Ugy tetszik azonban, számos jel igazolja, hogy V. Ferdinánd minden testi és szellemi gyöngesége mellett mindvégig szivósan küzdött uralkodói hatalmának a megtartása mellett. Köztudomású, hogy rendkivül vallásos ember volt; s már azért is bizonyára félt az öntudatos esküszegéstől. Rendeleteiből tudjuk, hogy mennyire igyekezett megtartani koronázási hitlevelét. A jó szándéknál azonban nem tudott tovább menni. Hiányzott belőle az erély, hogy szembeszálljon a reakcióval, melynek élén nagybátyja és testvérei állottak. Egyik királyi kéziratot a másik után bocsátotta ki, de úgyszólván egyetlen parancsának sem tudott érvényt szerezni. Az udvari-párt kihasználván gyöngeségét, úgy bánt vele mint egy makranczos gyermekkel. Hagyta játszani a csillogó koronával, de a hatalom gyakorlásától lehetőleg visszatartotta. Midőn valami olyast akart tenni, ami nem volt inyére a reakciónak: elővették

a gyermekszobák mumusát: az ijesztgetést. S ha ennek daczára mégis makacsul ragaszkodott elhatározásához, — szabadjára engedték. Hadd játsza a királyosdit. Megcsinálták elmondandó beszédeit, amiket a küldöttségek előtt szépen, lassan fölolvasott; megszerkesztették a királyi kéziratokat, amiket nagy kedvteléssel bocsájtgatott ki. De mihelyt egy-egy ilyen fontosabb kézirat elhagyta a kabinetirodát: nyomon követte az ellenintézkedéseket tartalmazó titkos utasitás is az udvari-párt részéről. Csakis igy magyarázható meg, hogy Jellasicstól kezdve az utolsó parancsnokig senki sem vette komolyan az öreg király rendeleteit.

Részlet a bécsi forradalomból. — (A Zeughaus megostromlása.)

Igen valószinű, hogy V. Ferdinánd a horvát pártütés s a magyarországi szerb, oláh és tót mozgalmak valódi inditó okait soha sem tudta meg. Bizonyára ugy tüntették fel előtte a dolgot, hogy voltakép a magyarok a forradalmárok, s Jellasics, valamint az elnyomott nemzetiségek csakis azért fogtak fegyvert, hogy a magyarok támadása ellenében a trónt megvédelmezzék. És ez lehet lélektani oka annak, hogy később, midőn a kamarilla szükségesnek látta a nyilt fellépést: az esküjéhez annyira ragaszkodó gyermeteg király is ellenünk fordult: nyilván azzal a lelkébe plántált tév-

hittel, hogy ha a magyarok megszegték a köteles hűséget, ő is fel van oldva adott szava alól.

Ilyen rút játékot űzött a kamarilla V. Ferdinánddal, ezzel a szánandó szegény *árnyék-királylyal*, akinek gyönge uralkodása oly gyászos nyomokat hagyott történelmünkben.

Hiába utasitotta tehát V. Ferdinánd a hadtestparancsnokságokat a magyar kormány iránti engedelmességre, — erre vonatkozó rendeletei is hatástalanul hangzottak el.

Kitünt ez mindjárt az összetoborzott első tiz honvéd-zászlóalj fölszerelésénél. Jólehet a raktárak tömve voltak heverő anyagkészlettel: a hadtestparancsnokságok jóvoltából a honvédsereg még egy puskához sem juthatott. Köztudomásu volt például, hogy a budai katonai-szertárban tizezer lőfegyver fekszik. Midőn azonban Baldacci fölkérte báró Lederer Ignácz főhadparancsnokot, hogy adja át e fegyvereket a honvédség részére, a tábornok mindenkép ki akart bujni a jogos kérelem teljesitése elől. Előbb azt mondta, hogy felsőbb utasitás nélkül nem intézkedhetik; majd azzal állt elő, hogy a szállongó hir téves: a raktárban nincs semmiféle használható puska.

A katonai-körök rideg zárkozottsága, de főleg Lederer tábornok kétszinü viselkedése természetesen nagy visszatetszést szült.

A közönség e válságos napok alatt különben is folytonos izgalomban élt. Az érkező ujabb, meg ujabb vészhirek csak növelték idegességét. Oly lázban égtek a kedélyek, hogy már maga a kormány sem kiméltetett. Sajtóban, nyilvános gyülekezeteken gyöngeséggel vádolták, erélytelenséget dobtak a szemére.

Az ifjuság régi kedvelt tanyáján: a Pilvax-ban forrongott; utat-módot keresve, mikép birhatná Lederer bárót engedékenységre. Valakinek az a gondolata támadt, hogy legjobb volna macskazenét adni a tábornoknak. Ez ártatlan tüntetés hatása alatt talán mégis kiszolgáltatja a kért fegyvereket.

Nem sok kellett ebben az izgalmas időben eféle demonstráció keresztülviteléhez. A felbukkanó ötlet csakhamar testet öltött. Május 10-én este tiz óra tájban hirtelen nagy tömeg verődött össze a budavári Szent-György-téren, a hadtestparancsnokság ódon palotája előtt. Egy jeladásra aztán megkezdődött a fülsüketitő macskamuzsika. Ez rozsdás bádogfedőket ver össze, az repedt tülökbe fúj, a harmadik nyávog, a negyedik—századik éles füttyöket ereszt meg. Közbe-közbe felhangzik az egetverő rikoltás:

— Le vele! Le az áruló hadtestparancsnokkal! Nem nyugszunk addig, mig ki nem adja az elrejtett puskákat!

Az éktelen hangzavart azonban egyszerre trombitaharsogás, majd puskatűz nyomja el. Innen is, onnan is lovas- és gyalogkatonaság bukkan elő és vad kegyetlenséggel tör a védtelen tömegre. Szörnyű mészárlás támad: huszan megsebesülnek, három fiatalember életét veszti. A meglepett tüntetők rémülten menekülnek Pestre. Noha már éjfélre jár az idő, a Szabadság-tér gyorsan megtelik közönséggel. A harag, a bosszú kiáltásai hangzanak fel:

— Nem engedjük a védtelen népet mészárolni! Fegyverre! Menjünk át tömegesen Budára és tanitsuk emberségre a hóhérokat!

Néhány fiatalember a Ferencziek templomába roban és megkonditja a harangokat. Az ingerültség, a zavar még nagyobb fokra hág. Az egész város felriad álmából és az utczára siet. A nemzetőrség már sorakozik, hogy a felbőszült nép kiséretében áttörjön Budára, — midőn hirtelen megjelenik Nyáry Pál, a népharag e bűvösszavú lecsillapitója. Gyors közbelépése most sem marad eredmény nélkül. Csak addig eseng türelemért, mig a nádorral beszél. Ezzel kocsiba veti magát és a várba, István főherczeghez hajtat. Husz-huszonöt percz mulva csengő szava már ismét ott hangzik a Szabadság-téren. A nádor megbizásából, akinél a nép nevében panaszt emelt, kijelenti, hogy a sajnálatos ügyben haladéktalanul meg fog indíttatni a legszigorúbb vizsgálat, s a bűnösök lakolni fognak. „Erre a tömeg, — mint egy szemtanu följegyezte, — ki nem elégítve bár és határozatlanul, de mégis szétoszlott, ingerült kebellel és bosszus ajakkal.“

A vérengzés ügyében mindjárt másnap csakugyan megindíttatott a büntető eljárás. Zoltán János belügyminiszteri államtitkár vezetése alatt vegyes bizottság küldetett ki, mely nagy erélylyel fogott a nyomozás megejtéséhez. Napokon át folyt a sebesültek, tüntetők és a tanúk kihallgatása. A vizsgálat érdekes dolgoknak jött a nyomára. Igy kiderült, hogy a tizezer fegyver, melyet Lederer letagadott, csakugyan raktáron hever. De kiderült az is, hogy a kegyetlenkedést voltaképpen maga a tábornok rendezte, akinek valamiképen tudomására jutott az ifjuság szándéka. A hadtestparancsnokság palotájában és a közeli fegyvertár udvarán elrejtett katonaság, Varchi Lipót és Lippe János hadnagyok vezetése alatt, egyenesen az ő utasitására rohanta meg a kelepczébe csalt s a távozásra fel sem szólított védtelen közönséget.

A hosszas és beható vizsgálatnak azonban az ismert tényállás megállapitásánál egyéb eredménye nem lett. A mészárlás értelmi szerzői kikerülték a büntetést. Maga Lederer, a vizsgálat elől mindjárt másnap Bécsbe távozott, a honnan vissza sem tért többé.

A kormány Eszterházy hg. utján váltig sürgette megjelenését a bizottság előtt, de a tábornok kihallgatásából nem lett semmi. A vitéz generális nemhogy büntetést kapott volna, de még jutalomban is részesült: néhány hétre a vérengzés után altábornagygyá neveztetett ki.

A közönség, a történtek után, természetesen még nagyobb gyanúval illette az idegen fegyvereseket. De a sorkatonaság, különösen pedig a császári tisztek viselkedése is egyre tűrhetetlenebbé vált. A kormányt fitymálták, az alakuló honvédsereget gúnynyal illették, a közönséggel csakúgy félvállról beszéltek. Ez a kölcsönös gyűlölködés aztán pünkösd-vasárnapján a Károly-kaszárnyában elhelyezett olasz-zászlóalj és az ugyanott szállásoló honvéd-önkéntesek között ujabb véres összeütközésben tört ki.

Az összeütközés közvetlen okozója egy olasz katona volt, a ki ellopta egyik honvéd pénztárczáját. A honvédek a tolvaj katonát elfogták és az őrszobába akarták kisérni. Az olaszok azonban közbeléptek, miből heves dulakodás támadt, mely csakhamar vérengző összeütközéssé fajult. A kaszárnya csöndjét lövések zaja verte föl. A honvéd-önkéntesek segélyére nemzetőrség jött. Erre az olaszok torlaszt emeltek, s kétségbeesetten tovább harczoltak. A küzdelem, az összecsődült közönség rémületére, csaknem reggelig tartott. Mindkét részről számos sebesülés történt. Az olasz katonaság még a saját tisztjei közül is agyonlőtt két hadnagyot. Mészáros Lázár elszánt közbelépésére nagynehezen végre mégis sikerült lefegyverezni a dühöngő olaszokat, akik aztán a komáromi várba szállittattak.

Az eltávozott olasz-zálóaljat azonban nem magyar katonaság, mint azt sokan hitték, hanem egy *horvát* ezred váltotta fel. Ilyen nagy bizalommal voltak Bécsben irántunk. Ezek a horvát katonák aztán itt az ország fővárosában, a magyarság szemeláttára valóságos illyr-tüntetéseket rendeztek. Türhetlen garázdálkodásaik fölött egy akkori lap ekként jajdul fel:

. . . „Az eltávozott olasz ezred helyébe feljött illyr katonaság közt irányunkban a legellenségesebb indulat látszik uralkodni. A kaszárnyákban a magyarok ellen gúnydalok énekeltetnek, káromlások szóratnak s Jellasics neve isteníttetik. Továbbá az illyr-pártnak köztünk levő emisszáriusai az „arany kéz“ czimű korcsmában csaknem naponként

egybejöveteleket tartanak, amelyekben Jellasics nevét zene és zsiviók közt harsogtatják. A váczi-utczai „Flaskó" czimű korcsmában pedig borral traktáltatik a katonaság. Szemtanuktól hallottuk, hogy az ittas horvát katonák a szokottnál hangosabban kezdtek garázdálkodni, s midőn a magyarokra szórt szitkaik és zajongásaik ellen több vendégek felszólaltak, a dolog majdnem tettleges kitörésre

Jellasics táborából: Illyr önkéntesek. — (Egykoru rajz.)

jött. Nem szeretnők, — jegyzi meg a lap, — ha honunk fővárosában szemeink láttára köszörültetnének a tőrök, melyek létünk átmetszésére szánvák." . . . .

Eközben túl a Lajthán nevezetes események történtek. *Bécsben május 15-én ujabb forradalom tört ki.* Ez különben nem is volt valami meglepő dolog, mert hiszen a császárváros szintén állandó lázban égett. Vulkánhoz hasonlított, amely külsőleg nyugodtnak látszik

ugyan, de mélyében ott forrong, sistereg a kitörni készülő láva. A bécsi polgárság hamar átlátta, hogy vérrel megszentelt alkotmánya nem egyéb álezázott absolutizmusnál.

A reményeiben csalatkozott nép tehát egy uj, szélesebb alapokon nyugvó alkotmányt akart, amelynek biztositékául az urakházának eltörlése mellett az *általános szavazatjogot* követelte. Elég volt egy kis összekoczódás, mely a polgárőrség vezetősége és Pillersdorf miniszterelnök közt támadt, hogy a forradalom zsarátnoka egész Bécsben ujólag lángralobbanjon. És ismétlődött a márczius 13-iki véres küzdelem. Barrikádok emelkedtek, harczizaj verte fel a város nyugalmát. Pillersdorfot meglepték a lakásán: s a haragra gerjedt tömeg nem nyugodott addig, mig a megszeppent miniszter nem teljesíté kivánságait.

A Burgban, persze, nagy lett az ijedtség. Az udvar nem érezte magát többé biztonságban a forradalmi eszmék által hajtott bécsi nép körében. Az uralkodó, általános meglepetésre, másnap egész környezetével együtt elhagyta Bécset és Insbruckba költözött.

Ferdinánd hirtelen távozása Bécsből, talán sehol sem keltett olyan óriási feltünést, mint nálunk. Különösen a kormány fogadta nagy meglepetéssel, sőt aggodalommal a hirt. Azt hitte, hogy ez a rögtönös elutazás az udvar politikájának döntő irányváltozását jelenti. Insbruck csak állomás, a honnan az uralkodó mihamar véglegesen Prágába távozik, hogy szétzüllő birodalmát a csehek óhajtásához képest szláv alapokra fektesse.

Épp ez időtájt ült össze a frankfurti nemzetgyűlés is, hogy a német-egység megalkotása fölött tanácskozzék. A gyülésre, — mely a velünk kapcsolatos Ausztria jövendő sorsáról is határozandó vala, — a magyar kormány, hazánk külön érdekeinek a megvédelmezésére, Pázmándy Dénes és Szalay László személyében szintén küldött képviselőket.

A birodalom német- és szláv-eleme közt tehát a hegemonia fölött erős küzdelem folyt. Bécs a német-egységért rajongott, mig viszont Prága a szláv-eszme mellett tört lándzsát. Az udvar látszólagos egykedvüséggel nézte a versengést: nyilván nemcsak a belzavarok miatt, hanem talán azért is, mert mindakét áramlat siker esetén amúgy is a Habsburg-ház jogara alá akarta tömöríteni a népeket.

Midőn azonban Ferdinánd olyan váratlanul elhagyta székhelyét: általánosan azt hitték, hogy ez a csehek mesterkedésének a müve. Az

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

(Egykoru arczképek után.)

a hír volt ugyanis elterjedve, — s talán nem is egészen alaptalanul, — hogy az ujabb forradalmat cseh emisszáriusok szitották; s pedig azért, hogy a császárt elidegenitsék a forrongó Bécstől, majd Prágába csalják és ezáltal a panszláv áramlat sodrába keritsék. Ez pedig nagy veszedelmet jelentett volna a magyar nemzetre nézve. Jelentette volna a prágai panszláv-programm elfogadását, a mely programm tudvalevőleg az alakitandó új szláv császárság keretébe Magyarországot szintén be akarta olvasztani.

A riasztó hirek hatása alatt a gáncs, az elégedetlenség, a villongás egyszerre megszünt. Mint a tengeri hajó utasai, ha vihar korbácsolja a haragvó óczeánt, — testvéries szeretettel fogott össze az egész magyarság.

A főváros közönsége, hogy a kormány iránt tanusított hűségét külsőleg is kimutassa, május 18-án nemzetiszin zászlók alatt sürű tömegekben vonult Batthyány miniszterelnök lakása elé és bizalmiiratot nyujtott át a nemes grófnak.

De maga a kormány is érezte, hogy a változott helyzet egyöntetű, gyors cselekvést követel tőle. A segélyvárás ideje elmult; a nemzetnek a saját erejére kell támaszkodnia, ha a menekülés reménye mellett akar szembeszállni a tomboló viharral.

S a kormány, most már félretevén minden tétovázást, haladéktalanul megtette intézkedéseit. Eszterházy herczegnek meghagyta, hogy tüstént utazzék a király után, s állandóan maradjon mellette. Elhatározta továbbá, hogy a nádor vezetése alatt Széchenyi István és Eötvös József miniszterekből álló küldöttséget meneszt Insbruckba, fölkérendő a királyt, hogy jőjjön hű magyarjai közé és tegye Budapestre székhelyét. Sietősen szerződéseket kötött itthon, Bécsben és Brüsszelben százezer fegyver szállitására. Végül, hogy e válságos nehéz napokban a nemzet képviselői is együtt legyenek, a nádor, mint a király helyettese utján július 2-ikára Pestre összehivta az országgyülést.

De a kormány a belső béke megőrzése czéljából is olyatén lépéseket tett, amelyek megnyugtatólag hatottak a kedélyekre. A Dráva-mentén Eszéknél, — nehogy Jellasics, amint azt forralta, orvul reánk üssön, — Öttinger vezérőrnagy parancsnoksága alatt ötezer emberből álló figyelő hadtestet állított fel. A lázongó szerbek fékentartására pedig azt tervezte a kormány, hogy Szegednél tizenkétezer emberből álló tábort állít fel. Mivel azonban a honvédség még nem volt felszerelve, az országban fekvő csekély számu s máskülön-

ben is megbizhatatlan sorkatonaság egyebütt volt lekötve: Batthyány gróf a székely határőr-ezredekhez szózatot intézett, amelyben felhívja őket, hogy a haza védelmére siessenek a szegedi táborba.

Knezich Károly honvédtábornok. — (Egykoru arczkép.)

. . . . „Mert bár a két testvérhonnak egyesülése, — igy szól a szép felhivás befejező része, — melyet legforróbb vágyunkként öröklénk őseinktől, mindeddig meg nem történt is, elvileg azonban

elfogadva, s kegyelmes urunk, királyunk változhatlan szavával szentesitve van. Ezért bizva a vitéz székely nemzetnek világszerte elismert rendületlen harcziasságában s magyar testvérei iránti ingadozatlan szeretetében: sietek önöket felszólitani, hogy addig is, mig e rendeletemre fölséges urunk, királyunk jóváhagyását pótlólagosan megnyerném, e levelem vételével tüstént Magyarországba, a Szeged tájékára telepitendő 12,000 fegyveres katonaságból álló táborba siessenek, hol, valamint az átkelő helyeken is, élelmökről és fogadtatásukról már kellőleg gondoskodva van.“ . . .

A kormány, — a király elutazásáról, valamint eddigi intézkedéseiről, — az események komolyságához képest az összes miniszterek aláirásával, következőleg hangzó kiáltványt bocsátotta ki:

Hazafiak!

Éppen most vettük futár által azon tudósítást, hogy felséges királyunk Bécs városát váratlanul elhagyta és utját Insbruck felé vette.

Sietünk ezt a közönséggel tudatni, nehogy a hír más alakban és talán elferditésekkel terjesztve, okot adjon nyugtalanságra, s eszközül szolgáljon izgatásokra, melyeket a haza jelen körülményei közt kerülni és távoztatni minden honpolgárnak legszentebb kötelessége.

Meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzet legforróbb óhajtása teljesülne, ha ő felsége, Bécsből távoztával, egyenesen hű magyarjai közé jött volna, hol szentséges személyét buzgó lelkesedéssel környezné azon nép, mely szabadságához és törvényes fejedelméhez szeretetben, hűségben ingadozni soha sem fog.

S nem is késünk a nemzetnek ezen forró óhajtását azonnal ő felsége elébe terjeszteni, bizodalmat kérve és remélve a jó királytól azon néphez, mely századokon keresztül e bizodalmat épen a veszélyek legnehezebb óráiban oly igen megérdemelte, s mely azt megcsalni bizonyosan képes nem volna soha. És mivel azon alkotmányos viszony, azon hűség és ragaszkodás, mely nemzetünket törvényes királyunk személyéhez és az uralkodóházhoz köti, változást nem szenvedhet az által, hogy Ő felsége birodalmának valamely más részébe tette által tartózkodási helyét: herczeg Eszterházy Pált, mint ő felsége személyéhez rendelt felelős magyar minisztert utasítottuk, hogy urunkat, királyunkat mostani tartózkodása helyére azonnal kövesse, s törvényszabta állásában magas személye mellett maradjon.

Polgárok!

Európai események segitették elő hazánkban is az egész nemzet rég óhajtott szabadságának létrehozását; de az egész nemzet egyesült ereje és osztatlan közremunkálása szükséges arra, hogy az európai mozgalmaknak sokféle irányban zavargó rohama veszélybe ne döntse hazánkat, nemzetünket s annak kivívott szabadságát. Mi erőnk és tehetségünk szerint teljesítendjük a reánk bizott kötelességet, de hogy nehéz feladatunkban eljárhassunk: a nemzet buzgó és erélyes támogatására van szükségünk.

Szükségesnek tartottuk az országgyülésnek minélelőbbi összehivását, s annak határnapjául f. évi julius hó 2-ik napját tüztük ki, s azt ő felségéhez is felterjesztettük. De rendkivüli körülményeink között addig is, minden egyes polgárnak szent kötelessége mindent elkövetni, hogy a hazát fenyegethető veszélyek megelőztessenek.

A hazának szent nevében szólitjuk fel tehát a honnak minden polgárát: legyenek erősek és állhatatosak a hon és szabadság iránti szeretetben s a törvényes

Károly Lajos főherczeg. — (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)

fejedelem iránti hűségben; legyenek egyetértők, s mellőzve minden viszálykodást, mi erőnket megtörhetné, egy czélra egyesülve munkálkodjanak a haza megmentésén.

Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkéntes seregnek, mely iránt a rendelet már kibocsájtatott, minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő.

Felszólítjuk végre, hogy midőn most a hazát vész fenyegeti, *tegyék a haza oltárára vagyonuknak is valamely részét* s adjanak a hon védelmére, kitől egyébként

nem telik, kölcsönkép pénz, vagy egyéb oly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet fordítani.

Bizunk a nemzet lelkesedésében és azon honszeretetben, mely e hazát a legsulyosabb körülmények között is megmentette; hiszszük, hogy e felszólalásunk nem fog siker nélkül elhangzani.

Budapest, majus 19. 1848.

Gr. Batthyány Lajos.
Deák Ferencz.
Szemere Bertalan.
Kossuth Lajos.
Klauzál Gábor.
Gr. Széchenyi István.
Báró Eötvös József.

István főherczeg pedig a sorkatonasághoz intézett napiparancsot, amelyben felhívja a csapatokat, hogy a polgársággal tartsák fenn a jó viszonyt, s „engedelmeskedjenek a magyar hadi-minisztérium rendeleteinek igazi katonai szellemben: szigoruan és pontosan."

A király Bécsből való távozása, mint látjuk, riasztó hatással volt magára a kormányra is. Amitől eddig óvakodott: egyszerre megkondítá a vészharangokat.

Ám, a tett óvóintézkedések sikeres keresztülviteléhez pénz kellett. A honvédsereg felszerelése, a fegyverszállitmány átvétele nagy összegeket igényelt. Az állampénztár pedig tudvalevőleg üres vala. Kölcsönről ebben a háborus időben szó sem lehetett. A fizetések teljesítésében fennakadás támadt. Már-már attól lehetett tartani, hogy csakugyan a pénzügyi zavarok miatt fog elsenyvedni a nemzet. Kossuth lánglelke azonban megtalálta a szabadulás ösvényét. Elhatározta, hogy függetleníti pénzügyeinket is a kapzsi Bécstől és lerakja az önálló magyar nemzeti bank alapját. Nagyszabású, merész terv volt ez, melynek kivitele éppen most szinte lehetetlennek látszott. De Kossuth, kinek akaratereje, mint a pálma a súly alatt, a veszélylyel együtt nőtt, nem riadt vissza feltornyosuló akadályoktól. Megpróbálta a lehetetlent valósággá varázsolni. Érintkezésbe lépett tehát a kereskedelmi bankkal, a melylyel ismételt beható tanácskozások után az állam nevében a következő szerződést kötötte:

A magyar állam a kereskedelmi banknál öt millió forint értékű aranyat és ezüstöt tesz le. Ezen érczfedezet alapján az államkincstár 12 és félmillió forint értékű papirpénzt bocsájt ki. A papirpénz egy- és kétforintos leend, amelyet a bank, ha a közönség úgy kivánná, arany- és ezüstre beváltani tartozik. Az érczalaphoz a bank csak a beváltás arányáig nyúlhat. E papirpénzből a bank, kezelési költségeinek pótlá-

sául egy milliónyi kamatmentes kölcsönt kap; két és félmillió forint pedig öt százalékos kamat mellett az ipar és kereskedelem istápolására leszen fordítandó. Ezen kölcsönösszegek biztosítására a banktársaság összes vagyonát leköti. Viszont az állam kötelezettséget vállal, hogy az ekként kibocsájtandó bankjegyeket, még ha azokat az érczalap nem is födözné egészen, pénztáraiban teljes névértékükben kész fizetés gyanánt elfogadja.

Jellasics táborából: Előörsi szolgálat a Drávánál. — (Egykoru rajz.)

Az önálló nemzeti bank keretét tehát Kossuth lángelméje immár összerótta, de hiányzott még annak belső tartalma: az *érczfedezet.* Ezt kellett előteremteni. Arról ez idő szerint szó sem lehetett, hogy maga az állam, mely alig birta a napi kiadásokat viselni, tegye le az érczalapot. A bányák szűk termése alig jöhetett komoly számításba. Ami csekély aranypénz, ezüsthuszas avagy tallér volt

forgalomban, az is csakhamar eltünt; a közönség, mely félt a fenyegető pénzügyi válságtól, visszatartotta.

A kormány tehát újólag a magyar nép csodás hazaszeretetéhez fordult. Felhivta a nemzet jobbjait: rakják össze az érczalapot, járuljanak adományaikkal a szorongatott haza megmentéséhez. Az erre vonatkozó első felhivás, a mely Szemere belügyminiszter aláirásával jelent meg, a következőleg hangzott:

A megyékhez, városokhoz és kerületekhez.

Ő felsége királyunk Bécset elhagyván, Innsbruckba költözött. E szerint rendes székhelyét megváltoztatván, lelkeinkben a jövendő iránt méltó aggodalom támadhat.

Kivánatos lett volna, hogy jött légyen egyenesen körünkbe, kik hivei lenni nem szűntünk meg. Védelmére és hazánk védelmére nincs és ne legyen drága semmi áldozat. Királyunk és nemzetünk létele válhatlan kapcsolatban van; egyiket megmentvén, mindkettőt megmentettük.

De hazánkat is köröskörül oly irányu és természetű mozgalmak nyugtalanitják, melyek veszélyesekké válhatnak. Ellenséges törekvésekkel találkozunk még kedves honunk anyai keblében is.

Ébren kell lennünk, készen kell lennünk; nyujtsunk mindennek békeolajágat, de a hadi megtámadás visszaverésére is gyüjtsünk magunknak erőt és hatalmat.

Ugy látszik, a vész és veszély titokban készül. Talán nagyobb, mint hisszük, talán kisebb; de épp azért, ugy a nagyobb, mint a kisebb találja készen hazafiui sziveinket.

A koronából egy drágakőnek sem szabad elvesznie. Királyunk itt leljen hű sziveket, ha máshol nem találna. Mindazon népek, melyek századok óta hasonló sorsban osztoznak a magyar szent korona alatt: egyesüljenek most a király felséges személye körül, felhagyva minden visszavonással és összeolvadva a fejedelem iránti hívségünk bebizonyításában.

Hazánkat egészen meg kell tartanunk, a maga teljes épségében, szépségében, termékenységében, hogy legyen méltó földe a nemzet diszlő virágának.

A haza minden igaz fia felszólíttatik áldozni a haza oltárára. Nem vár a haza nagy áldozatokat, de megvárja, hogy mindenki becsületesen és lelkiismeretesen teljesítse kötelességét. Pillanatai a hazának drágák, azokhoz most élete és halála van kötve.

Felszólítunk mindenkit, hogy hallja meg a haza és a nemzet esdeklő hangját és ami áldásaiban annak részesült, azokból juttasson a hazának is. Önök fogják kitalálni a legczélszerűbb módot, mi a lelkesedést a polgárokban felébresztvén, sikerre vezet. Szóljanak a szívhez, az észhez: s épp úgy zörgessenek a szegény, mint a dús ajtaján, mert a hazának egyenlőképen fia mindenik.

Különösebben szükséges leend:

1. A hatóság terjedelme és népessége szerint több küldöttséget kinevezni, mely amennyire lehet a hely szinén az ajánlatokat átveendi, az ajánló nevét, lakát és ajánlatát pontosan följegyezvén.

50 forint ezüst pénzben

Kamatos utalvány

évi ötös százalékkal.

Ötven forintról ezüst pénzben, három huszast számítva egy forintra, melly öszveget Magyarország kincstáranak fő-fizetőhivatala Budán, ezen utalvány átadójának 1849-ki évi Julius 8-án napján készpénzben kifizetend.

Buda 1848-ki Julius 8-kán.

A magyar országos pénztárért a pénzügyminister meghagyásából,

Szám 1185.

Főpénztárnok — Ellenőr

50 Forint v srebru sa ... pet na sto kamatom.

50 Gulden in Silbermünze mit fünf von hundert Zinsen.

Az első félévi ötös kamat előre fizettetett. — A második félévre csak a szelvény átadójának fizettetik. — A lejárat napján túl kamat nem jár.

Nyomtatott Landerer és Heckenastnál Pesten

Kincstári kamatos utalvány.

2. Elfogadtatik készpénz, draga ércz, fegyver, gabonanemű, posztó, vászon és minden, mi könnyen pénzze fordittatható. Kölcsön is szivesen elfogadtatik, mely esetben a kölcsön vett pénz, vagy áru körülirva kiteendő, eladási becse meghatarozandó, s róla mint minden más ajánlatról is átvételi bizonyítvány kiadandó.

3. Az áru lehető jutalmasan, de tüstént adassek el. A begyült pénz a törvényhatósági pénztárba teendő, honnan a pénzügyminiszter rendelete szerint fog elszállíttatni. A begyült pénzről mind a pénzügyminisztert, mind engem minden 14 napban értesiteni kell.

4. E rendeletem vétele után két nap alatt az állandó bizottmányi ülés megtartandó, melyből a küldöttségek tüstént kiküldessenek. Minden küldöttségnek legalább öt tagból kell állania.

A részletek meghatározását önökre bizom.

Hazánk gazdag. Fiai birnak áldozni. Századok óta nem volt szentebb kötelességünk a haza és király iránt. Ujra tegyük ragyogóvá a magyar koronát, ujra tegyük le alapját a magyar hazának. Ez a czél, ez a feladás, mit nem a nagy, hanem a gyors segedelem által érünk el.

Megvárjuk a haza és nemzet nevében, hogy mindenki szivesen és becsületesen teljesítse hazafiúi kötelességét.

Kelt Buda-Pesten, május 19. 1848.

Szemere Bertalan.
belügyminiszter.

Az állam miként azt Szemere ezen lelkesítő szép felhivásában is említi, az egyes adományokat esetleg *kölcsön* gyanánt is kész volt elfogadni. Vonatkozott ez különösen az arany- és ezüstnemüekre, amiknek értéke fejében az adományozók bizonyos idő mulva beváltandó utalványokat kaptak. E nemzeti kölcsön tervezetét szintén Kossuth csinálta meg; még pedig a következőkben:

1. Az állam két millió pengő forint értékig ötszázalékos kincstári utalványt bocsájt ki.

2. Ezen utalványok kétfélék: 50 frtról szólók és 100 frtosak. Lejáratuk vagy három hónap, vagy félév, vagy egész esztendő. Mindenki olyan utalványt vehet. aminőt akar.

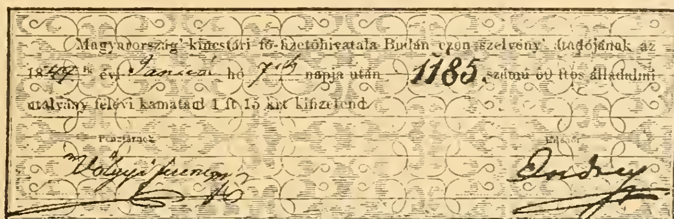
3. Az utalványokra fizetésül akár arany- és ezüstpénz, akár arany- vagy ezüstnemű, legyen az ócska avagy törött; sőt forgalomban levő osztrák bankó is elfogadtatik.

4. Az ötven forint alóli ajánlatokról ideiglenes nyugtatók adatnak ki, amelyek kiadásuk napjától számított hat hónap mulva készpénzzel váltatnak be.

5. A felajánlott arany- és ezüstszerek becsértékét az állami fémhivatalok állapitják meg.

6. A kincstári-utalványoktól 5% kamat jár. Tőke-értékük a lejáratkor, a kamatokkal együtt, az államkincstárnál készpénzben kifizettetik.

Kossuth külön körlevélben is megismertette a kibocsájtandó kamatos kincstári-utalványok természetét; s az ő bűbájos nyelvén szintén adakozásra hivta fel a közönséget.

Magyarország' kincstári fő-fizetőhivatala Budán ezen szelvény' átadójának az 18.. év Január hó 7-ik napja után 1185. számú 50 ftos államadalmi utalvány félévi kamatáúl 1 ft 15 krt kifizetendi.

Pénztárnok — Elnök

Kincstári kamatos utalvány szelvénye.

Ami ezután következett: egyik legszebb s legmegkapóbb részét képezi szabadságharczunknak. Ha nem volna históriai valóság, azt kellene hinnünk, hogy ezeregyéjbeli tündérmese.

A kormány segélykiáltása riadó visszhangot vert az országban. Behatolt a fényes palotákba, bejutott a szalmafödeles kunyhókba

1848-iki magyar arany.

és mindenütt megdobbantá a szíveket. Mintha varázslat történt volna, egyszerre valami csodálatos, kimagyarázhatlan érzés fogta el a magyart: odaadni mindenét, ami kedves, ami drága előtte, annak az ezer sebtől vérző, méltatlanul üldözött szegény hazának.

És legott megkezdődött az áldozatkészség bámulatos búcsú-

járása. A gazdag kincsét, aranyát, a szegény termése legjavát hozta el a haza oltárára.

A nemes példával a főváros közönsége járt elől. A felhivások megjelenése után a nemzeti múzeum előtt rögtön népgyülés tartatott. Óriási néptömeg özönlötte el a tágas teret. A nemzetőrség lelkesitő zene mellett vonult ki. Lobogók lengtek fel az impozáns lépcsőzet két párkányzatán. Az oszlopcsarnokot, valamint a lépcsőzetet előkelő közönség lepte el.

A népgyülést rövid, ékes beszéddel Vasvári Pál nyitotta meg, a szenvedő haza nevében adakozásra szólítván a közönséget. Erre előlépett Rottenbiller. Kivette mellényzsebéből drága aranyóráját, lehúzta ujjáról nehéz pecsétgyürűjét és ezekkel a szavakkal dobta a lábainál fekvő kosárba:

— Midőn a haza szegénységben van, fiainak nem szabad ékszerektől csillogni. Gyürűm, órám legyen a hazáé. Polgártársak, kövessétek példámat!

Majd jött a diszruhás Kacskovics. Leoldá türkiszekkel behintett arany-övét és szintén a kosárba helyezte:

— A haza oltárára teszem!

Az elragadtatás moraja zúgott végig a térségen.

— Éljen Rottenbiller! Éljen Kacskovics! Kövessük mindnyájan a nemes példaadást! — hangzott fel ezer meg ezer torokból.

A tömeg, mint a megzavart hangyaboly, egyszerre csak megmozdult. A lelkesedés láza remegtette meg az embereket. Nyüzsgés támadt. Mindenki az oszlopcsarnok felé igyekezett, hogy mielőbb meghozza szent áldozatát.

És tolult a közönség hosszú, tömött sorban. Ez lánczát, amaz óráját, a harmadik gyürűjét ajánlotta fel. A nők ékszereiket, fülönfüggőiket tették le. Egy gyermek-leány kivonta szűzies kebléből anyjától maradt drága ereklyéjét: az arany-amulettet és piruló arczczal, remegő kézzel nyujtotta át Rottenbillernek. Egy czéhbeli öreg iparos, ott a helyszinén levagdalta zekéje összes ezüstgombját és azokat adta oda. Egy jurátus, aranyveretű ősi díszkardját hagyta ott.

— Majd szerzek kardot az ellenségtől! — szólt elmenőben.

A bűvös kosár rövid negyedóra alatt teli volt. Hoztak egy másik kosarat, majd egy harmadikat: ezek is csakhamar megteltek mindenféle drágasággal. Az emberek, mintha templomból jöttek volna ki, oly felmagasztosult kebellel távozának a honszerelem e

Csikós-guerillák. — (Egykoru rajz. Eredetije az orsz. ereklyemuzeumban.)

megszentelt áldozatoltárától. Boldog és büszke volt, ki ott hagyhatta legszebb ékszerét.

S erre az egész vonalon, szerte a hazában megindult az adakozás. A pesti nemzeti kaszinó húszezer forintot irt alá, emellett nagyértékű ezüst asztalteritékét ajándékozta a haza felsegélyezésére. Batthyány Lajos és Széchenyi István miniszterek, továbbá gr. Rhédey Ádám, br. Kemény Pál egy-egy mázsa ezüstöt, Wodiáner két nagy láda arany- és ezüstneműt, gróf Zichy Manó ötmázsányi remekmívű antik ezüsttárgyat, a gr. Károlyi-család három mázsa aranyat és ezüstöt, Nádasdy Ferencz kalocsai érsek tizezer forint értékű ezüstneműt adtak.

Magánkörben, társaságokban, egyletekben kézről-kézre keringtek a gyüjtő-ívek. Aki aranyat, ezüstöt nem adhatott: pénzt irt alá. A „Radical-kör" ivén ott találjuk mindjárt legelől Jókai Mórt, aki három éven át havonkénti 5 frt fizetésére kötelezte magát. Petőfi Sándor kedves könyveit adta el, s az értük kapott 30 frtot adta oda. Aztán kisebb-nagyobb összeggel jöttek a többi irók: Vörösmarty Mihály, Bajza József, Fáy András, Sárossy Gyula, Vahott Imre, Vas Gereben, Bulyovszky Gyula stb.

Az egyes hitfelekezetek sem maradtak el. Igy, a pesti izraelita hitközség 50 ezer forint kölcsönt irt alá és imaházának összes ezüstjét a haza oltárára tette; a pesti apácza-zárda még a templom egyetlen drágaköves aranykelyhét is felajánlotta.

A tisztviselői kar szintén kivette a maga részét az áldozatkészségből. A miniszterelnökség személyzete fizetésének három százalékát ajánlotta a hon védelmére; a nemzetőrség központi irodája egy havi dijáról mondott le, a kereskedelmi miniszterium tisztviselői 1000 frtot raktak össze.

A városházánál, a fémváltó hivatalnál, a budai állampénztárnál egymást érték az ajánlatok. A lapok hasábjai heteken át telvék valának az adományok kimutatásával.

Még most is, egy félszázad mulva, a mai rideg, sivár korban a megilletődés könnye tolul szemünkbe, ha a magyar hazaszeretet e legendaszerű kinyilatkoztatásait olvassuk. Ime, csak egy-két levél:

Egy pécsi honleány, arany nyaklánczának és fülbevalójának beküldése mellett, a következő sorokat intézte a „Pesti Hirlap" szerkesztőségéhez:

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Mélyen érzem szeretett hazánk veszélyét, de érzem azt is, hogy annak megmentésére el nem halasztható tények kivántatnak. Engem az ég a vagyonosak sorá-

ból kihagyott, s igy amit a haza szent oltárára letehetek, csak igen csekély. Legyen kérem oly szives, az idecsatolt arany nyaklánczot s hasonló pár fülbevalót a pénzügyi miniszteriumnak a fentebbi czélra elküldeni. Ezeket kedvelt férjemtől három év előtt jegyajándékul nyertem, de mióta a Mindenható gyermekekkel megáldott, kiket becsü-

Gróf Károlyi István 1848-iki arczképe.

letes honfiaknak felnevelni legkedvesebb feladatom, egyéb ékszereket könnyen nélkülözök, melyeket jelennél soha jobb czélra fordítani szerencsém nem lehet.

Pécsett, május 22. 1848.

Egy nő.

Debreczenből egy fiatal leány jegygyürűjét, a boldog szerelem e drága zálogát tette a haza oltárára. Adományát a következő meghatóan kedves sorok kiséretében küldte be:

[illegible]

[illegible] tárgyakat [illegible] melyen [illegible] adoma [illegible]

[illegible]

[illegible]

Egy [illegible] kath. plébános megtakarított 200 frtjának beküldését e szép levéllel kisérte:

[illegible]!

[illegible] polgárai a hon[illegible] [illegible] kezeim, melyeket [illegible] nem fegyvert [illegible] nem képesek többé [illegible] becsületet fognak küzdhetni, [illegible] szerencse sem jutott, hogy a [illegible] vigasztaltam meg magamat, [illegible] kitelik, úgy tettem magamban egy [illegible] megkérem.

[illegible] egy kis faluban, ha nem ismerve is, mint lelkész, [illegible] 200 frtot takarítottam meg: csekélység, de mindenem. [illegible] s kis tőkém kedves vala előttem, gondolám, [illegible] akaratom a tál a jó intézet hasznára gyümölcsözni fog.

[illegible] Midőn a haza segélyért kiált hozzánk, gyermekeinek [illegible] nem szabad. S [illegible] a t. szerkesztőség kezébe teszem [illegible] kéréssel, hogy miután öregségem Pestre menetelemet nem [illegible] a pénzügyministeriumnak mint kölcsönt azzal, [illegible] fordul, e 200 frt legyen a vakok intézetéé.

Meg[illegible] tisztelettel [illegible] polgártársa

Egy katholikus lelkész.

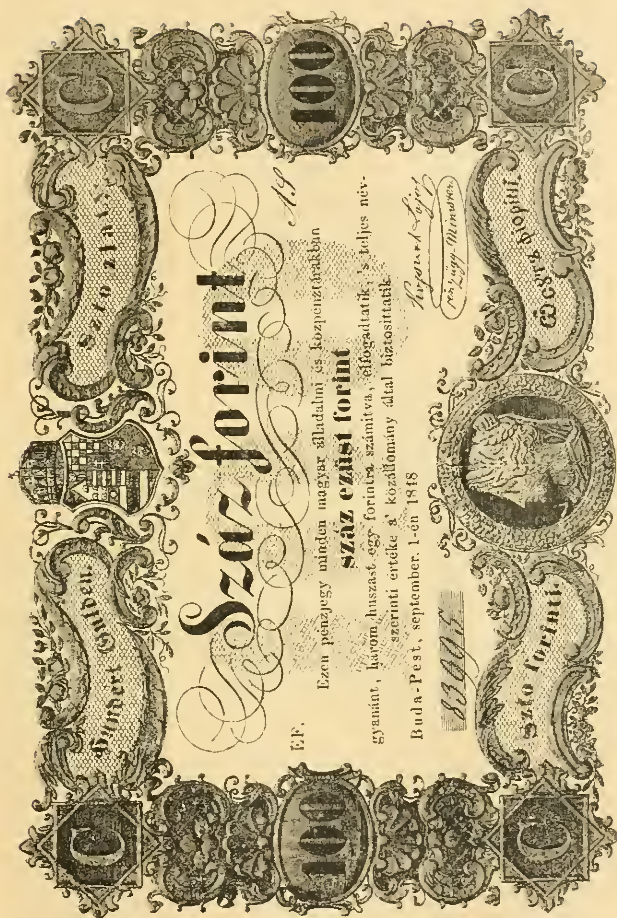
Az ózdi vasgyár munkásai saját körükben gyűjtést rendeztek, s a begyült 38 frt 50 kr. elküldését e szép sorokkal kisérték:

Igen tisztelt Szerkesztőség!

[illegible] küldünk édes magyar hazánk segélyezésére mi is egy csekélyke összeget. Nehéz keresményünkből krajczáronként raktuk össze. Bár adhatnánk többet, de mi csak szegény munkások vagyunk. Ám, ha vagyont nem áldozhatunk, [illegible] a hazának erős, edzett karjainkat és a szabadságért lángoló vérünket; [illegible], hogy valamennyien beállunk honvédnek.

Ózd, 1848. május 27.

A vasgyár munkásai.

1848-iki százforintos magyar bankjegy

Záborszky Lajos pesti polgár a következő lelkes ajánlatot tette:

T. Szerkesztoseg!

Hazank a belügyminiszternek május 19-en kelt értesitése szerint veszélyben van. Ennek fedezésére a rendes források, sajat vétkünk, saját hibáink nélkül jelenleg elegtelenek. Azert a honfiak segélyét és gyámolitását kell igénybe venni, mire pár nap óta a felelős miniszterium felszólitása után már oly szép és követesre mélto példak mutatkoznak, hogy ezen jobbak sorából csak pirulva lehetne kimaradni. Én tehat a következőkre kötelezem magamat:

1-ször ajándokul: az önkénytes honvédelmi seregből egy közlegénynek egy évi keszpénzbeli fizetését magamra vállalom.

2-szor kölcsönbe adom ezüstneműimet, u. m. egy ezüst tálczát, egy ezüst kannát, egy czukortartót, két girondollet, két gyertyatartót, tizenkét ezüstnyelű kést, annyi villát, ugyanannyi kanalat, két sótartót, egy hamvevőt és tizenkét darab késtámlát, összesen mintegy 9—10 font ezüstöt.

Ez nélkülözhető mindenem. Legyen a haza javára szentelve, s rendelkezzék felőle jobb időkig a haza s ennek annyi jeles honfiakból álló felelős miniszteriuma.

Pest, május 25. 1848.

Záborszky Alajos,
polgár.

Ez csak nehány kikapott levél a sok közül. A hazafias áldozatkészség hasonló megnyilatkozásával az akkori lapokban száz meg százszámra találkozunk. Sokan még a nevüket is eltitkolták. Minek oda a név, ahol maga a tett beszél? ! . . .

Voltak olyanok is, még pedig szintén számosan, akik a honvédsereg fölszereléséhez járultak adományaikkal. Erre nézve a nemes példaadás gr. Károlyi Istvántól eredt, aki az ágyu-üteghez szükséges száz darab lovat állította ki. Nyomban akadtak lelkes követői. Igy, a többi közt, Egressy Sámuel pesti polgár 100 pár fejérneműt ajánlott fel a honvédség részére: Gyomay János csizmadiamester 50 pár bakkancs, Gyenes István szabó-iparos pedig 20 pár egyenruha ingyenes elkészítésére vállalkozott. Aul József nevű pesti polgár a saját költségén egy honvédet állított: ő adta a foglalópénzt, ő szerelte fel tetől talpig, sőt még a honvéd zsoldjának a fizetésére is kötelezte magát.

A megyék és városok a hatáskörükben eszközlött gyüjtésen kivül, saját alapjaikból még nagyobb kölcsönöket is adtak az államnak. A többi közt: Sopronmegye ötvenezer frtot, Pestmegye negyvenezer frtot, Kecskemét városa nyolczezer forintot ajánlott fel stb.

De a földmives-osztály szivét is megdobbantá a haza esdő kiáltása. Ki buzával, ki rozszsal vagy más egyéb könnyen értékesíthető

terménynyel sietett segélyére. Igy, hogy a sok közül csak egy-két jellemző példát emlitsünk:

Czegléd derék népe 400 mérő gabonát, 300 akó bort és 70

Lahner György honvédtábornok. — (Egykoru arczkép.)

mázsa gyapjut gyüjtött össze. *Dömsöd* 100 pozsonyi mérő rozsot adott, ezenkivül a dézsmaváltságra krajczáronként összeszedett 1630 forintját tette a haza oltárára.

Egy *szoboszlai* szegény özvegyasszony tehenét hajtotta a gyüjtő-bizottság elé.

— Hallottam, — szólt félénken, — hogy bajba került az ország, ellenség fenyegeti, segitségre van szüksége. Hát úgy gondoltam, hogy ilyen nagy veszedelemben mindenkinek meg kell tenni a magáét. Nekem nincs egyebem ennél a tehenkénél. Három árvámat táplálja. Ezt hoztam ide. Fogadják el a tekintetes urak. Rólam és gyermekeimről majd csak gondoskodik a mennybéli jóságos Isten.

Egy *hódmező-vásárhelyi* gazdaember pompás negyedfű csikót adott át a gyüjtő-bizottságnak.

— Hadd legyen azé, — fordult az elnökhöz, — aki az első ellenséget levágja.

Különben, hogy mi mindent hordott össze a nép az áldozatkészség e napjaiban, az Középszolnok megyének a belügyminiszterhez intézett jelentéséből tünik ki legjobban. Ezen jelentés szerint a megyénél nyolcz nap leforgása alatt a következő adományok folytak be:

Készpénzben 930 frt, 3 gyűrű, 16 ezüstkanál, 1 ezüstpohár, 28 köböl búza, 150 veder bor, 2 paripa, 1 kanczaló, 16 db szarvasmarha, 3 db sertés, 7 pisztoly, 50 font ólom, 12 ezüst gomb, 6 vég vászon, s 1 ezüstkupakos tajtékpipa.

Ezek természetesen csak egyes esetek, amelyek még igy tömöritve is, vajmi halvány képét nyujtják e csodálatos időnek. Mert hiszen alig volt magyar ember, aki valamelyes alakban, anyagi tehetségéhez mérten, de szivének legnemesebb érzelmei szerint, le ne rótta volna honfiúi kötelességét.

Kossuth tehát aggodalom nélkül foghatott a papirpénz kibocsájtásához. Az érczalap a nemzet áldozatkészségéből biztosítva volt. S juniusban már vígan zakatoltak a pénz-sajtók, augusztus elején pedig már ropogós uj magyar bankó forgott a közönség kezén.

A bécsi kormány, — attól tartván, hogy Magyarország kisiklik az osztrák pénzügyi politika szipolyai közül, — boszút forralt. A magyar bankjegyeket kitiltotta az örökös tartományokból. Azt hitte, hogy ezzel megrontja a magyar pénzjegyek hitelképességét.

De a kamarilla ebben is csalatkozott. A nemzet bizalommal fogadta az uj bankókat, mint függetlenségének egyik fontos vivmányát.

A minisztertanács megállapodásához képest, István nádor Eötvös és Széchenyi kiséretében csakugyan Insbruckba utazott, hogy Buda-Pestre hívja a királyt.

V. Ferdinánd május 24-én fogadta a magyar küldötteket. S megújult a régi szinjáték. A kihallgatás szivélyes volt, de az udvari-párt ismét olyan óhajtást adott e király szájába, melynek teljesítése Magyarország erejének ujabb megzsibbasztását vonta volna maga után.

A király Magyarországba való utazását egy erős feltételhez kötötte. E feltétel pedig abból állott, hogy a megnyitandó országgyűlés az olaszországi hadsereg számára szavazzon meg negyvenezer ujonczot. A czélzat világos volt. A kamarilla ezzel leginkább azt

Honvéd előörs. - (Egykoru kép.)

akarta elérni, hogy az ország fegyverbiró népéből éppen a legjava idegenbe kerüljön, s így aztán a lázongó nemzetiségek segélyével annál könnyebben gúzsba köthesse a magyart.

A küldöttség nehéz helyzetbe került. Gyors-futárt volt kénytelen meneszteni Pestre tanácsért és utbaigazitásért.

Az utbaigazítás csakhamar megjött. A magyar kormány a feltételre szintén feltétellel válaszolt. Kijelenté, hogy hajlandó megajánlani a kért negyvenezer ujonczot, ámde előbb Jellasics pártütő üzelmeinek vessen véget az udvar. Rendelje tehát ő felsége Jella-

siesot magához és kényszeritse békére; ha a bán vonakodnék meghajolni parancsa előtt: foszsza meg állásától és nyilatkoztassa ki felségsértőnek, s hazaárulónak.

Eötvös és Széchenyi ebben az értelemben tettek előterjesztést a királynak.

Az udvar, hacsak azt nem akarta, hogy Jellasics báróval való titkos egyetértése kiderüljön, kénytelen volt meghajolni a magyar kormány e jogosult kivánsága előtt. Május 29-én tehát, főkép a szelidlelkű királyné közbenjárására, egy ujabb dorgáló kir. kézirat ment Jellasics báróhoz. A király a junius 5-ére hirdetett horvát tartomány-gyűlés megtartását betiltá, egyúttal pedig felhivta a bánt, hogy parancsának vétele után számitandó huszonnégy óra alatt Insbruckban nála személyesen jelentkezzék.

A király most már határozott igéretet is tett, hogy „azonnal, mihelyest lehetséges, de mindenesetre az országgyűlés megnyitására, családjával együtt hű magyarjai körébe jön és hosszabb ideig ott marad.“

A küldöttség abban a hitben, hogy sikeresen oldotta meg feladatát, a legrózsásabb reményekkel tért haza.

De örült V. Ferdinánd is, hogy a rakonczátlankodó bánt az engedelmesség útjára terelve, végre talán mégis nyugodtan és békében uralkodhatik tovább.

Pedig ugyanazon udvari futár, aki a király leiratával Zágrábba indult, állítólag egy másik titkos levelet is vitt, amelyben Károly Lajos főherczeg bátorítja a bánt, hogy ne féljen semmitől, s haladjon csak tovább a megkezdett uton.

Ilyen játékot üztek a szegény árnyék-királylyal.

A Württemberg-huszárok hazaszökése Gácsországból.

VII.

Az első ágyulövések.

Vége szakadt az ideges félénkségnek. Az a regeszerű áldozatkészség, mely az önálló nemzeti jegybank megalapítása körül nyilvánult, visszaadta a társadalomnak tünedező önbizalmát. A lelkesedés tüzéből az elszántság szikrái pattantak ki. A nemzet, tudatára jutván szunyadó őserejének, most már nyugodtabban tekintett a fenyegető veszély elé.

A közönség felbátorodása a vezérlő férfiakra is buzdító hatást tett. A kormány most még nagyobb erélylyel szállt síkra a nemzet megtámadott szabadságának védelmére. Egy hajszálnyira sem tért le a törvényesség utjáról, a trón iránti hűséget nemcsak hirdette, hanem követte is; mindazonáltal számot vetvén minden eshetőséggel, sietősen készült az önvédelemre. S mig egyrészt a nemzet felfegyverzésére fordítá gondját; másrészt azon munkált, hogy a magyar társadalmat necsak érzelemben, de szerves intézvényekkel is, mielőbb egy nagy egészszé tömörítse. S ez jobbára sikerült is már.

Ámde, a márcziusi reformmozgalmak egyik legfontosabb vivmánya: az *unio,* még megvalósításra várt. Erdély és Magyarország ugyan rég összeforrott már vágyakban és törekvésekben, de a törvény betűje szerint még nem egyesülhetett.

1848. május 30-án azonban a nemzet ez a hő kivánsága is betölt. A kormány ismételt sürgetésére, május 5-én végre kibocsáj-

tatott a király levele, amely Erdélyország rendeit és karait május 29-ére Kolozsvárra országgyűlésre hivja össze. A kir. meghivó egyuttal magában foglalta az országgyűlés munkaprogrammját is, amely lényegileg a következőkből állott:

1. Kijelölés a báró Jósika Samu lemondása által megüresedett udvari kanczellári méltóságra.
2. A királyi táblai elnök megválasztása.
3. Az Unio feletti tanácskozás.
4. Az urbéri viszonyok eltörlése.
5. A közterhek arányos viselésének megszavazása.
6. A románok polgári és vallási állapotának javitása.
7. Sajtótörvények alkotása.

A kir. leirat ezen része kínos meglepetést szült Kolozsvárott. Azt hitték, hogy az országgyűlés kizárólag csakis az unio kimondása végett hivatik össze; s ime, e nagyfontosságú kérdés megoldását a kanczellári méltóság betöltése előzi meg. Már pedig, ha csakugyan megtörténik az óhajtott egyesülés: semmiféle kanczellárra nincs többé szükség, mert hiszen Erdély kormányzását is a független magyar minisztérium veszi át. A kir. előadások sorrendje nyilvánvalóvá teszi tehát, — igy okoskodának, — hogy megint a kamarilla ártotta magát a nemzet ügyeibe, s Bécsben az unio meghiusitásán mesterkednek.

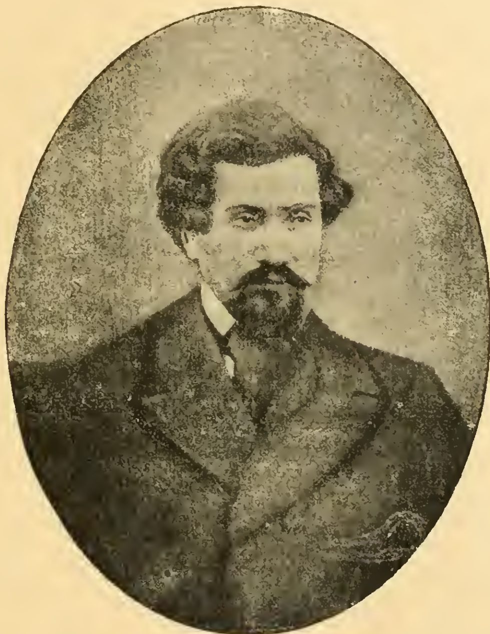
Az is gyanút keltett, hogy az országgyűlés kir. biztosául báró *Puchner* Antal altábornagy, Erdély főhadparancsnoka neveztetett ki.

Az unio híveit azonban az udvari-párt ez ujabb fondorkodása nem rettentette meg. Volt egy régebbi törvény: az 1791. XII. t.-cz., a mely jogot ad a Rendeknek, hogy a tanácskozási tárgyak közül, a kir. meghivó sorrendjétől eltérőleg, a fontosabbakat és sürgőseket első helyre tűzhetik. Az unio-párt vezérbajnokai tehát abban állapodtak meg, hogy a bölcs törvény e kedvezését ezuttal is felhasználják. Azon lesznek, hogy az országgyűlés napirendjére legelső tárgyul az unio kerüljön: ennek proklamálásával aztán a kanczellár-jelölés amúgy is fölöslegessé válik. De egyébként is lázas tevékenységet fejtettek ki, hogy a tárgyalás sima lefolyásának utját már jó eleve elegyengessék.

Mintha nagy nemzeti ünnepre virradt volna Kolozsvár: oly lelkes örömmel fogadta május 29-ikét, az országgyűlés megnyitásának ez óhajtva várt napját. Az egész város zászlódíszbe öltözött. Az utczákat már kora reggel kokárdás közönség árasztotta el. Az arczokon öröm, az ajkakon „Éljen az unio!“ fel-felhangzó kiáltása.

A piaczon sorkatonaság, a Monostor-utczában a régi redout előtt pedig, a hol az ülés vala tartandó, nemzetőrség volt felállitva.

Az országgyűlés megnyitása ősi szokás szerint, istentisztelettel kezdődött. A Rendek már kilencz órakor a piacztéri nagytemplomba gyültek össze, hogy résztvegyenek az ünnepélyes misén. „Eddig e napon — irja egy szemtanú, — drágábbnál drágább nemzeti öltönyöket látánk, arany és drágakövektől ragyogó kardokat; most

Gaál Sándor, a székely honvédség szervezője. — (Eredetije az orsz. ereklyemuzeumban.)

egyszerű fekete magyarban jelentek meg, mintegy hirdetvén, hogy az arisztokratikus gyűlések temetésére gyültek fel."

A templomból a rendek egyenesen a monostor-utczai tanácsházba mentek, hogy megtartsák az utolsó erdélyi országgyűlést.

Erdély törvényhozó testülete, mely háromszáz tagot számlált, csak egy táblából állott. Az országgyűlést rendesen nyilvános értekezlet, vagyis ugynevezett „nemzeti gyűlés" előzte meg.

Most is úgy történt. A követek, a kir. előadások sorrendjének megbeszélése végett, már előző napon, május 28-án tartottak egy ilyen „nemzeti gyűlés"-t. Ez alkalommal jegyezte meg Wesselényi, hogy ő az uniónak harmadik helyen való kitűzését tollhibának tartja. „Hogy annak nevezhessem — ugymond, — okát abból meritem, mert a tárgy nagyszerüsége is azt igényli." Többek felszólalására abban egyeztek meg, hogy semmi áron nem engedik az unió leszoritását a napirendről.

A rendek tehát, legjobb reménységgel, de harczkészen gyülekeztek az országgyűlés megnyitására.

Az ülésterem, melynek ridegsége ezelőtt szinte lehangolta a szemlélőt, most szokatlanul eleven és szines képet öltött. A falak Magyarország czímerével valának diszítve, a czímerpajzsok körül nemzeti-szín zászlók: „Éljen a király!" — „Éljen a nádor! — „Éljen az unió!" stb. felirásokkal. Az elnöki székkel szemben levő emelvényen magyaros öltözetben, kokárdásan Erdély legelőkelőbb hölgyei ültek; a többi karzatokat pedig — legelől Székely József vezetése alatt a pesti küldöttség tagjaival, — az ifjuság lepte el. A magyar kormány megbizottja: Perényi Zsigmond báró az ülésteremben foglalt helyet.

A terem csakhamar megtelt a beözönlő követekkel. Egymásután jöttek báró Kemény Dénes, Szász Károly, Pálfi János, Berzenczey, Kemény Domonkos, Weér Farkas, Gaal Dani, Zeyk József, id. Bethlen János, s az erdélyrészi magyarság többi népszerű alakjai.

A szászok is megérkeztek Schmidt Konrád és Roth Ágoston vezetése alatt. A románok részéről Bohoczel Sándor és Lemény János püspök jött el.

Megindító jelenet volt, amikor gróf Teleki Domonkos karján a világtalan Wesselényi Miklós lépett a terembe. Egyszerű fekete magyar ruha fedte daliás alakját. Domboru mellén nagy széles nemzetiszin kokárda. Fejét magasra emelve, lassan haladt a zöldasztal felé. Látva büszke fejhordozását, első pillanatra senki sem hitte volna, hogy villámszóró szemeinek fénye örökre kialudt.

A közönség mély megilletődéssel fogadta a belépőt. A férfiak arcza elkomorult, a nők szempilláin a részvét könnye rezdült meg.

Évek óta nem látta e szózatos terem az ünnepelt vezért, akinek mennydörgő szavára oly sokszor megremegett az önkény. Azóta sok súlyos csapás érte. Végigjárta a szenvedések Golgotháját. Börtönt szenvedett, számüzetésben élt, elveszté szemevilágát. S mindezt a hazáért. A bánat, a keserv megviselte külsejét; de lelke érintetlen

maradt. Elveire, érzelmeire most is a régi volt. Ajka csak a népszabadságot dicsőítette, szíve csak a hazáért dobogott.

A közönség elfogódása azonban csak egy-két pillanatig tartott. A komor hangulatot gyorsan elűzte a viszontlátás öröme. És felharsant a szívből fakadó üdvözlés:

— Éljen Wesselényi! Éljen a vezérek vezére! Éljen Erdély legnagyobb fia!

Gróf Bethlen Gergely. — (Egykoru rajz.)

A követek odatolongtak az oly rég nem látott dicső vak ember köré; s boldognak érezte magát, aki vele kezet szoríthatott.

A viszontlátás édes-bús örömének ez akaratlan kitörése csak Puchner báró megérkezésekor csillapult le.

A tábornagy, egy hetven év körüli, őszbevegyülő, pirospozsgás arczú férfiú, a trónszerű emelvényen foglalt helyet. Beszéde rövid volt, de roppant hatást keltett. Ami a Habsburg-ház hosszú uralko-

dása alatt eddigelé egyszer sem fordult elő: most századok óta először, magyar szóval nyilt meg az országgyűlés. A kir. biztos V. Ferdinánd nevében magyarul üdvözlé az egybegyült Rendeket; s magyar volt a kir. előadásokat tartalmazó leirat szövege is.

A megnyitás után Puchner, szárnysegédei kiséretében, a követek harsogó éljenzése közt eltávozott. A tanácskozás vezetését Teleki József gróf, kormányzó vette át.

A vitát Kemény Dénes, az ellenzék vezérszónoka nyitotta meg. A napirend kitűzéséhez akart szólni, de szavai elvesztek a zajban. A követek székeiről, az összes karzatokról mennydörgésként hangzott:

— Éljen az unió! Az uniót kell első helyre tűzni!

Perczekig tartott a tombolás.

Az elnök végre is kénytelen volt meghajolni a közvélemény e megingathatlan kivánsága előtt, s a holnapi ülés napirendjére kitűzte az unió tárgyalását.

De a türelmetlenség oly magas fokra hágott, hogy senki sem akart várni másnapig. Pálfi János, Udvarhelyszék követének inditványára tehát nemzeti gyűléssé alakulva, nyomban megkezdték az érdemleges tanácskozást.

Kemény Dénes felolvasta az unióról szóló törvényczikk szövegét. S erre megkezdődött az előörsi csatározás. Mind a négy erdélyi nemzet nyilatkozott.

A *magyarok* szívvel-lélekkel üdvözölték az uniót.

A *székelyek* azt óhajtották, hogy a törvényjavaslat tárgyalása előtt a székely határőrség nemzetőr-csapatokká alakíttassék át.

A *szászok* a törvényjavaslat kiosztását kérték, hogy a követek előbb tanulmányozhassák a kérdést.

A *románok* részéről Bohoczel Sándor, Hátszeg város követe szólt és azt kivánta, hogy a törvényczikkbe az oláh nemzet jogegyenlősége is vétessék fel.

A javaslat részére biztositva volt ugyan a számszerű többség, de Wesselényi és elvtársai azt óhajtották, hogy az unió minden kikötés nélkül, egyhangulag legyen kimondva.

A déli harangszót rég elhuzták, s a vita még egyre tartott. A kedélyeket izgatottság kezdte megszállani. Az elnök tehát délután öt óráig felfüggeszté az ülést, azzal, hogy ekkor még egyszer nyilatkozzék minden nemzet. Az unio hívei azt remélték, hogy a szünet alatt a nemzetiségek talán mégis mást gondolnak.

A délutáni ülés még nagyobb érdeklődés mellett nyilt meg.

A magyarok ujabb nyilatkozatára nem is volt immár szükség. A székelyek követelésével szintén hamar tisztába jöttek. A románokkal is sikerült nagy nehezen megértetni kivánságuk fölösleges voltát.

A szászok azonban nem tágitottak. Most már elhagyva az

Határőrvidéki katona. (Zágrábban készült 1848-iki rajz.)

óvatos kitérést, egész nyiltan kijelentették, hogy az uniót csak az esetben hajlandók megszavazni, ha előbb nyelvök, földterületük és önkormányzatuk épségben-tartása biztosíttatik. Ha kérelmük nem talál meghallgatásra: ugy óvást fognak emelni a törvényczikk ellen.

Ámbár köztudomásu volt, hogy az önző szászok éppenséggel nem rokonszenveznek az unióval, sőt titokban még izgatnak eliene: a magyarság mindazonáltal csatát próbált.

A zászlót, — irja Kőváry László, aki mind hirlaptudósitó mindvégig jelen volt a történeti nevezetességű tanácskozásokon, — most is Wesselényi lobogtatta elől. Utána Zeyk József jött. Mindkét szónok remekelt. Végigfutván a hazaszeretet, testvériség legédesebben zengő húrjain, esdőleg kérték a szászokat, hogy álljanak el követeléseiktől, ne akadályozzák az unió egyhangú kimondását. Igéretet tettek, hogy a jövő hónap elején megnyitandó országgyűlésen pártolni fogják összes kivánságaikat, csak most ne makacskodjanak.

Igézetes szó, komoly fogadás mit sem használt. A szászok ismételten kijelentették, hogy nem állhatnak el követeléseiktől.

Erre Szász Károly, az enyedi kollegium nagyhirű jogtanára, később államtitkár, emelt szólt.

Bealkonyodott már. A terem közepén elnyuló asztalon néhány gyertya szórta halovány fényét. Az asztal jobboldalán végig a magyar követek, a baloldalon a szászok; mind csak állva. A karzatok hallgatósága visszafojtott lélegzettel várta a történendőket.

Szász Károly nyugodtan, csöndesen fogott beszédéhez. Eleintén ő is kérésre fogta a dolgot. Ámde hiába. A szászok továbbra is makacskodtak.

A szónok hangja egyszerre emelkedni kezdett. A belső hév mind erősebben csendült meg szavaiban. Midőn látta, hogy kérése hatástalanul hangzik el, a szenvedélytől reszkető kezekkel ütötte fel az asztalon fekvő történetkönyv azon lapját, a hol megvagyon irva, hogy a földönfutó szászokat Geyza magyar király csak könyörületből telepité Erdélybe. Majd felhozta, hogy kiváltságaikat szintén egy magyar királynak: II Andrásnak köszönhetik. Sőt, még tovább menvén, szemükre lobbantá, hogy azon földet, amit a magyaroktól nyertek, most el akarják szakasztani, s azt a pénzt, amit ez az áldott föld terem, a magyarok elleni ármánykodásra használják. „Szenvedély-sugallta szavai, — jegyzi meg Kőváry, — csontot-velőt ráztak. A hallgatóság arczán mély fájdalom. Valami megható volt e jelenetben.“

A szónok egy perczre megszakította beszédjét. A síri csöndben minden tekintet a szász követek felé irányult, akik mint a bűnbánó gyermek, fejlesütve állottak ott, de ajkukra immár nem jött tiltakozó hang.

Erre aztán oly elemi erővel tört ki a visszafojtott érzelmek árja, hogy Szász Károly be sem fejezhette szónoklatát. Kendő-, kalaplobogtatás közt ezren mennydörögték:

— Unió! Unió! Ki van mondva az unió!

Ily izgalmak közepette zajlott le a folytatólagos második nemzeti gyűlés, amely az unió-párt teljes győzedelmével végződött.

Másnap, május 30-án aztán az *országos gyűlés* tartatott meg,

Gróf Vécsey Károly honvédtábornok. — (Egykoru aquarell után.)

mely most már döntőleg vala határozandó az unióról. A karzatok ismét zsufolásig megteltek hallgatósággal, a monostor-utczát ujolag óriási tömeg özönlötte el.

Az ülés megnyittatván, az első szónok *Wesselényi* volt. Rövid

beszédet tartott. Annak kijelentése után, hogy az unio tárgyalandó legelőbb, ekként folytatta:

— Az unió üdvös voltát hosszas szónoklattal bizonyitgatni még akkor is fölösleges lenne, ha idő volna rá; mennyivel inkább az most, midőn minden percz tenni, sürgősen tenni parancsol. Nem akarom hát a drága időt hosszas beszéddel elrabolni. Csak annyit legyen szabad mondanom, miképen boldognak érzem magamat, hogy nekem jutott osztályrészül a szerencse, hogy oly magasztos ügyben, melyért fiatalkorom első éveitől küzdöttem, melyért szenvedtem, most már szenvedéseimre enyhitő balzsamul, — mely valóban nagyobbszerű küzdelmeknek is méltó bére lehet, — én emelhetem fel a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hivom fel a Rendeket, mondják ki egy lélekkel, egy szájjal: nekünk unió kell az 1848: VII-ik törvényczikk szerint . . . .

Wesselényi megállt, mintegy várva a feleletet. És megújult a tegnapi szívemelő jelenet.

— Ugy van! Ugy van! Nekünk unió kell! — zúgta utána a karzat és az ülésterem.

— Ezen örömrivalgás, a hon óhajtásának e mennydörgő kifejezése, — fejezte be rövid szünet után a vak szónok beszédjét, — sokkal ékesebb és szívrehatóbban szól az unió mellett, mint a hogy én támogathatnám inditványomat. Azért még egyszer csak azt kiáltom: éljen és örökké létezzék az unió!

Az éljen-riadal megújul és perczekig tart.

Most *Szász* Károly áll fel. Szintén röviden szól:

— Miután mindenki lobogtatja kendőjét, minden követ zörgeti a kardját, ebből világos, hogy Rendek és közönség egyértelemben vannak. Kérem tehát elnöki kijelentését az uniónak.

A helyeslés moraja zúg fel minden oldalon.

Kemény Domokos kér még egy-két percznyi figyelmet.

— Már nem mint Erdély, hanem mint Magyarhon polgára, szólok. S csak arra akarom kérni a Rendeket, hogy ha az unió mellett nem is, de ellene engedjenek szót emelni, ha valaki azt óhajtaná. Ne mondhassa senki, hogy a netaláni ellenvéleményt elfojtottuk.

Kemény a szászokra czélzott, akiket helyeslő nyilatkozatra akart birni.

A felhivás megtette hatását, mert a szászok soraiból egyszerre csak felemelkedik *Róth* Ágoston, Brassó követe. Nagy mozgás támad. És Róth a legéberebb figyelem közt beszélni kezd:

Gábor Áron honvédeket toborz Kézdi-Vásárhelyen. — (Nagy Lázár olajfestménye után.)

— Látván, — ugymond, — miszerint a nemes magyar és székely nemzet Erdélynek Magyarországgal való egyesülését, nem mondom általános szavazattöbbséggel, hanem a leglelkesebb, a legihlettebb egyetértéssel, leghőbb nemzeti óhajtásuknak nyilvánították ünnepélyessen; megfontolván továbbá, hogy a jelen országgyűlés által ez ügyben hozandó törvényjavaslat csak ő felsége, szeretett fejedelmünk és királyunk legfelsőbb akaratának hozzájárulásával váland kötelező törvénynyé; s végül tekintetbe vevén, hogy Erdély a magyar korona tagja: *az uniót a pragmatica sanctió fentartása mellett, küldőim nevében pártolom.*

Erre valamennyi szász követ feláll és az elnöki szék felé fordulva, igy szól:

— Csatlakozunk a brassói követ kijelentéséhez.

Ami ezután történt: azt lehetetlen ecsetelni. Az öröm és a lelkesedés oly égrengető vihara tört ki, amelynek párját hiába keresnők Erdély krónikáiban. A rend felbomlik. A karzati közönség, felugrálva helyeiről, az ülésterembe tolul. Egy nagy gomolylyá olvad össze az egész. Az arczok kipirulva, a szemek lázas tüzben. Emberek, kik eddig soha sem látták egymást, összeölelkeznek, s csókot váltva, adnak örömüknek kifejezést.

Urházi, az „Unió-zsebkönyv" szerkesztője kezébe ragadja a pesti küldöttség nagy nemzetiszin selyemlobogóját, meghajtja a király képe előtt és a trón aranyos karfájához tűzi. Berzenczey, Marosszék követe pedig felszakitja az ülésterem utczára nyíló ablakát s harsány hangon kiáltja:

— Polgártársak! Az unió egyhangulag ki van mondva. A szászok is mellette nyilatkoztak. A győzelem teljes. Éljen Magyarország! Éljen az unió!

Az utczán nyüzsgő roppant tömeg felkapja az éljenzést, amely, mint a mennydörgés, csakhamar végigzúg az egész városon.

A nép felhangzó rivalgása összevegyül az ülésterem örömzajával; s fennt és lennt, tizezer ajkról, de egy érzéstől fakadva, együttesen hangzik:

— Éljen Magyarország! Éljen az unió!

Egy jó félóra beletelik, mig szóhoz juthat Kemény Domokos, ki remek rögtönzésben üdvözli az uniót, mint egy boldogabb korszak hajnalhasadását. Majd felhivja Erdély nemzetiségeit, hogy most már tartózkodjanak a rosszravezető bujtogatásoktól, örüljenek mindnyájan együtt az egyesülés áldásainak.

Kemény végső megjegyzésével a szászok ismét találva érzik magukat. Nyomban feláll *Schmidt* Konrád, a nagyszebeni követ, s fajrokonai nevében tiltakozik az izgatás gyanuja ellen.

Az osztrák hadsereg főbb szereplői. — (Egykoru arczképek után.)

— Nálunk is azt beszélték, — igy szól a többi közt, — hogy a magyarok közt a szász nemzet veszélyben van. Én nem hittem. Bizonysága az, hogy jelenleg itt vagyok. Ne higyjenek tehát a ma-

gyarok sem rosszat a szászokról, akik, igaz, féltékenyen őrzik jogaikat, de hű fiai a hazának. Felszólalásomat azzal végzem, amivel Wesselényi: Éljen és virágozzék az unió!

A kiengesztelődés a szászok iránt most már teljes.

— Éljen Schmidt! Éljenek a hazafias szász testvérek! — hangzik a terem minden oldaláról.

E kitérő mozzanat után gr. *Teleki* József kormányzó kér szót:

— Tekintetes Karok és Rendek! Azt hiszem, most már elnökileg is kimondhatom, hogy az Unió összes akarattal ezennel el vagyon fogadva.

Ujolag felhangzik a riadó taps, a szűnni nem akaró éljenzés. Eközben a közönség látni akarja Schmidt Konrádot és Lemény Jánost, a hazafias érzelmű román püspököt. Mindaketten lemennek a nép közé. Schmidtet a tömeg vállaira kapja, s úgy hordozza körül. Az öreg, roskatag Leménynek széket hoznak, s arra ültetik. A püspök hálásan köszöni a rokonszenvet, mely személyében hitsorsosait éri.

Egy fiatalember „*Unió vagy halál!*“ felirású trikolorral a kezében odamegy a püspökhöz s igy szól hozzá:

— Atyám! Áldd meg ezt a zászlót, mint az unió jelképét.

A fiatalember eközben letérdel és a földrehajtja a lobogót.

A galambősz aggastyán lassan fölemelkedik. Tekintetét égnek fordítja, reszkető kezét a zászló fölé emeli, s ez az ihletteljes fohász száll a magasságba ajkairól:

— Legyen Isten szent áldása az unión és a hazán. Amen.

A körülállók szemébe a meghatottság könnye gyül. Gyorsan lekapják tövegeiket, s mintha templomban volnának, rebegik az agg püspök után:

— Amen . . . Amen . . .

Délután még egy rövid ülésre jöttek össze a Rendek, a mely alkalommal az unió elfogadására vonatkozó határozatot hitelesitették, s a királyhoz intézendő felirás szövegét állapitották meg. Erdély rendei, a többi közt ily meggyőzően szép szavakkal kérik a Felséget az unió-törvényczikk szentesítésére:

. . . „Magyarhonnak kétfelé szakadása volt a legnagobb csapás a magyar nemzeten; s mig az erősb testvér nem tudott alkotmányos élete mellett elég erőt kifejteni, Erdély csak senyvedt és napról-napra hanyatlott.

Ennek érzete szülte bennünk a két hon egygyéalakitása iránti vágyat; egyedül e két hon egyesitése által látván mind alkotmányos szabadságunkat biztositva, mind pedig felséged trónját kemény és ingatlan alapokra helyezve. S ezen óhajtá-

sunk az ujabb időben, midőn Magyarhon széles és szilárd alapokra helyezé alkotmányát, csak ujabb táplálékot nyert.

A legnagyobb öröm dagasztá tehát keblünket, midőn Magyarhon a f. évi 7-ik törvényczikkelyt fölajánlá, látván, hogy testvérünk minket is részesiteni kíván azon javadalmakban, melyeket Fölséged kegyessége által nyert. S a legnagyobb háladatosság Fölséged irányában, midőn látók, hogy Fölséged ezen törvényczikkelyt szentesiteni kegyeskedett.

Bónis Samu kormánybiztos. — (Egykoru rajz.)

Ugy tekintjük mi ezen Fölséged által szentesitett törvényczikkelyt, mint a jelen általunk most fölterjesztett törvényczikk szentesitésének biztositékát; mert a magyar korona tagjai vagyunk, s hazánk egész boldogságát abban helyezzük, hogy a magyar király és erdélyi fejedelem a Fölséged személyében egyesül; s megadta már nekünk Fölséged mint magyar király azt, a miért most ugyancsak Fölségednél, mint erdélyi fejedelemnél esedezünk.

Magyarhon fölött viharteljes fellegek tornyosulnak, mi forrón óhajtunk résztvenni azoknak eloszlatásában. Ámde, csak összesitett erővel lehetvén remélni a fenyegető zivatar legyőzését és Fölséged trónja megszilárditását.

Könyörgünk annak okáert Fölségednek: méltóztatnék a Magyarország és Erdély egybealakulásáról szóló törvényczikket haladék nélkül szentesiteni, s oly rendelést adni magyar miniszteriumának, hogy Erdély kormányát átvegye" . . .

A Rendek kétféle utat is használtak, hogy az unió-törvény mentől előbb szentesitést nyerjen. Egy példányban Puchner bárónak, a kir. biztosnak kézbesitették, aki azt a szokásos régi módon terjesztette fel. A másik hitelesitett példány pedig, a felirattal együtt, Pálfi József és Weér Farkas követek által Buda-Pestre küldetett, hogy a szentesítés a magyar kormány segélyével eszközöltessék.

Kolozsvár örömmámorban úszott. Az ifjuság az ülésterem zászlóit lehozta, s ezernyi ezer ember csatlakozása mellett a városban körmenetet tartott. „A házak ablakaiból lengetett zászlók, a monostor-utcza zászlóival, — irja egy szemtanu, — egy vitorlás-hajókkal megrakott tengerszoroshoz hasonlíta."

Az unió győzelmének emlékére, a hid-utczát, a hol Wesselényi szállása volt, *Wesselényi-utczának,* a monostor-utczát pedig, ahol az egyesülés kimondatott, *unio-utczának* nevezte el a lelkesült közönség.

A nemzeti ünnepet általános kivilágítás és nagyszabásu fáklyászene fejezte be.

Batthyány miniszterelnök, a két erdélyi követtel maga ment Insbruckba, hogy az egyesüléshez a felség jóváhagyását kinyerje, ami szerencsésen sikerült is. Junius 10-én a király aláirta az uniotörvényczikket, amely a szentesitési záradékkal együtt a következőleg hangzott:

Az erdélyi 1848-iki I-ső törvényczikk.

Magyarország és Erdély egygyéalakulásáról.

A magyarországi törvényhozásnak a honegység tárgyában folyó 1848-ik évben hozott VII-ik törvényczikkelyét Erdélyország hő rokonérzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal egygyéalakulását a pragmatica sanctióban szentesitett birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tevén; ennek következtében, valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbeléptetve van; ugyanaz, ugyanazon módon itt is e hazának minden lakosaira nézve, nemzet, nyelv és valláskülönbség nélkül örök és változhatlan elvül elismertetik, s az evvel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetteknek nyilvánittatnak.

Az emlitett VII-ik törvényczikkely alkalmazásául következő meghatározások tétetnek:

1. §.
A képviseleti joggal biró erdélyi városok száma Kolozsvár, Maros-Vásárhely

A bécsi forradalmak idején megjelent gúnykép.

és Gyula-Fejérvár kir. városokon kivül 15, s ezek körül is kettő, t. i. Szamosujvár és Erzsébetváros szintén szabad királyi város lévén: az emlitett VII-ik törvényczikkely

3-ik szakaszába csuszott számitásbeli vétség helyrehozásával az ugyanott kimondott vezéreszméhez képest az erdélyi szavazatok nem 60, hanem 73.

2. §.

Királyi kormányzó gr. Teleki József, s ennek meg nem jelenhetése esetében országos Elnök b. Kemény Ferencz elnöklete alatt: Thoroczkai Miklós gróf főispán, Balázsy József főkirálybiró, Lemeny János fogarasi püspök, id. Bethlen János gróf, Josika Miklós báró, Kemény Domonkos báró, Teleki Domokos gróf, Horváth István királyi hivatalosok, — Kemény Dénes báró, Zeyk József, Weér Farkas, ifj. Bethlen János gróf, Pálfi János, Mikó Mihály, Berde Mózes, Schmidt Konrád, Goocz Károly, Róth Illés, Lőw Vilmos, Gyergyai Ferencz, Wesselényi Miklós báró, Szász Károly, Teleki László gróf, Demeter József, Hankó Dániel, Bohoczel Sándor követek, — Saguna András g. n. e. püspök és Debreczeni Márton kincstári tanácsos személyeikben egy országos bizottmány neveztetik ki, mely bizottmány a teljes egygyéalakulás részletei iránt a magyar minisztériumot fel fogja világositani, Erdély érdekeinek Magyarországéba illesztésén közremunkálni és a közelebbi közös hongyülésre a minisztérium által e tárgyban előterjesztendő törvényjavaslatra anyagot nyujtani.

3. §.

Erdélyben a közigazgatás és igazságszolgáltatás folyama és személyzeti szerkezete, a közelebbi közös hongyülés általi elrendezésig, jelen helyzetben marad. Az udvari Cancellaria funkcziója ellenben teljesen megszünend és azon hatóság, melyet Ő felsége folyó 1848. évi magyarországi III-ik törvényczikk értelmében Nádor Ő fenségére és a magyar minisztériumra ruházni kegyeskedett, Erdélyre is kiterjedend mind polgári, mind egyházi, mind kincstári, mind katonai igazgatás tekintetében és általán az igazgatás minden ágaira nézve.

4. §.

A közigazgatásnak a miniszteri Felelősséggel összhangzásba hozatala tekintetéből a folyó 1848-ik évi magyarországi XXIX. törvényczikkelylyel összhangzásban a törvény utján kivüli elmozdithatlanság a kormányi kinevezéstől függő közhivatalok körül csak az igazság szolgáltatására rendelt birói hivatalokra szorittatik.

Szentesités.

Mi tehát kegyelmesen meghallgatván és kegyelmesen elfogadván említett Hiveinknek fennevezett Erdély örökös Nagy-Fejedelemségünk három nemzete Karainak és Rendeinek az emlitett módon törvényes alakban bemutatott Törvényczikkét, ezen Levelünkbe szóról-szóra beiktatni és beiratni rendeltük és azt és egyenként az abban foglaltakat helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájok császári, királyi és fejedelmi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeslettük és kegyelmesen megerősitettük: biztositván az emlitett Karokat és Rendeket a felől, hogy az erdélyi Nagy-Fejedelemség Törvényei sorába beigtatott ezen Törvényczikket, mind Magunk megtartjuk, mind pedig minden más Hiveink által megtartatjuk, miként is aztat

jelen levelünk ereje és tanusága szerint elfogadjuk, helyben hagyjuk, helyeseljük és megerősitjük

Kelt Insbruckban, Szent Jakab hava tizennegyedik napján, az Úrnak Ezernyolczszáznegyvennyolczadik, Országlásunk pedig tizennegyedik évében.

B. Apor Lázár s. k. *Ferdinánd* s. k.

Czák Károly s. k.

Az egyesülés formailag is megtörténvén, — a reformtörvények hatálya természetesen Erdélyre is kiterjedt. Junius 17-én végleg feloszlott az erdélyi kanczellária is. Az átalakulás műve gyorsan és simán folyt le. A bérczes ország hamar beleilleszkedett az uj rendbe. Az unió kimondása után néhány nappal Kolozsvár utczáin már megzendült a verbunkosok szívdobbantó muzsikája. Folyt a toborzás, gyült a honvéd. S csakhamar harczra készen állott a 11-ik és 12-ik zászlóalj, amely Erdély fiatalságának a legjavát foglalta magában.

Elsőrendü vitézségi honvéd-érdemrend.

Az unió kikiáltásának hire junius 1-én érkezett Budapestre, s általános nagy örömet keltett. A főváros közönsége e napon amugy is szinte sugárzott a boldogságtól. Nevezetes esemény szemtanuja volt. Amit alig mert remélni: a *helyőrség összes csapatai,* a budai vérmezőn, a miniszterek, tábornokok jelenlétében, ünnepélyes *esküt tettek az alkotmányra.*

A ritka ünnepség lefolyását a „Pesti Hirlap“ tudósítója igy beszéli el:

...„Reggel nyolcz óra után már temérdek nép hullámzott a budai vérmezőn, az ünnepély helyén, a hol az egész Buda-Pesten tanyázó sorkatonaság összegyült s a hova a nemzetőrség is megjelent. Tiz órakor megjött a hadügyminiszter is, riadó éljenkiáltások közt, a

haditanács tagjaitól és néhány tábornoktól környezve, kiknek jelenlétében a felállított sorok előtt egy rövid szemle-lovaglást tartott. Ezalatt megérkezett a miniszterelnök: gróf Batthyány Széchenyi gróffal, a nemzetőrség és a nép örömkiáltásai közt. A miniszterelnököt a tábori szent mise szolgáltatására felállított sátorból eléje jövő tábori főlelkész fogadta. Most megkezdődött, az végre felállított sátor alatt, a tábori szent mise, a három miniszter, a haditanács, a tábornagyok, számos polgári és katonai tisztviselő, díszes hölgykoszorú és nagy néptömeg buzgó kiséretében. Ennek végeztével legelébb is a Turszky-nevet viselő magyar gyalog-ezred négyszögbe állítva, a középen a hadügyminiszter rövid, lelkes szavakban elmondá a leteendő eskü foglalatját és czélját, — s felhívá őket az eskütételre; amit derék vitézeink, az előttük szakaszonként olvasott esküforma szerint hangos szavakban tisztjeik után teljesitének. Ezen eskü szerint kötelezik magukat: a fejedelem iránti hűségre, az alkotmány védelmére, a polgári törvényes hatóságok iránti engedelmességre, ellenségeink megtorlására, vérökkel is. Az esküt rendre a többiek is tették, a még itt tanyázó német és olasz katonák saját nyelvükön. Minden egyes csapat eskü-letételét éljennel üdvözlé az örömittas sokaság. Bevégződvén az eskületétel, a miniszterek és tábornokok szemlét tartottak az előttük ellépő sorkatonaság és nemzetőrség felett.“ . . .

A tudósító, valószinüleg, hogy a közhangulatot ne zavarja, hallgatással siklik át a fölesketés egy kínos jelenete fölött, a mely a fényes ünnepséget csaknem elrontotta. A Ceccopiori-ezred olasz legénysége ugyanis, — állítólag a tisztek felbujtására, — megtagadta az esküt. Már-már botránytól lehetett tartani, midőn Mészáros Lázár, neszét vevén a dolognak, hirtelen az ezred homlokzata elé lovagol, s olasz nyelven oly hatásos beszédet intéz a makacskodókhoz, hogy végre mégis leteszik az esküt.

Az egész jelenet, szerencsére annyira gyorsan játszódott le, hogy a közönség észre sem vette.

Az ünnepség után az ezredek harsogó zeneszóval vonultak kaszárnyáikba, a közönség pedig derűs hangulatban oszlott szét. Örült az új közjogi vivmánynak: s örömét még növelte az a csalóka remény, hogy ezzel a bécsi katonai köröknek ügyünk iránt tanusított ellenszenve is megtörik talán. Este aztán megjött az unió kimondásának híre is, a melyet Katona Miklós hozott Kolozsvárról.

Ilyen két nagy esemény egy napon! A hír, mint a napfény, egyszerre szétáradt az egész fővárosban. A nép öröme a mámorig

Gáspár András honvédtábornok. — (Egykoru olajfestmény utan.)

fokozódott. Azt hitte, hogy a sorkatonaság hűségesküjével és Erdély visszacsatolásával most már el van hárítva minden veszedelem.

A nemzeti szinházban az előadást fel kellett függeszteni. A kolozsvári ifjuság aranyrojtos szép selyemzászlóját, melyet az unió örömére küldött fővárosi testvéreinek, a betóduló fiatalság magával hozta és a közönség tapsvihara közt itt bontotta ki először. „Az örömzajnak, — jegyzi meg egy akkori lap, — nem volt határa, még a hellen istenek is ingadozának a függönyön.“

Másnap megujultak a lelkes tüntetések. Délután népgyülés, este pedig kivilágitás volt az unió megünnepelésére, még a Petőfi bűvös lantja is megzendült. E csapongó öröm hatása alatt irta meg a „*Két ország ölelkezése*“ czimü gyönyörü költeményét, amely csakhamar olyan népszerű lett, mint Nemzeti dala. A költő ily ódaszerű ihlettel üdvözli az uniót:

És az idő eljött, bár nem hamar,
De nem is későn még, midőn
A szent imádság meghallgatva lőn,
Midőn egygyé lett mind a két magyar!...
Ki eddig a porban hevertél,
Légy üdvözölve kebelünkön, Erdély!
Oh nemzetemnek drága szép testvére,
Simulj, simulj testvéred kebelére,
A melyben a sziv most oly édesen ver,
Légy üdvözölve százszor, százezerszer!
— — — — — — — — — — —

Együtt vagyunk és együtt maradunk!
Nincs Isten és nincs ördög, aki
Ismét széjjel birná szakitani
Ölelkező karunk.
Egy volt a bölcsőnk, koporsónk is egy lesz,
Ha majd leszállunk a holt nemzetekhez...
De én nem félek többé a haláltul;
Viselje bármilyen csalárdul
A változékony sors magát,
Sebet kapunk talán, de nem halált.

Jöhetsz most már, jöhetsz vihar,
Nem rettegjük már haragod.
Két ország egygyé olvadott
Kétélű kard lett a magyar,
Mely jobbra is vág, balra is vág,
És jobbra-balra majd érzik csapását!
— — — — — — — — — — —

A miniszterium pedig, — mintegy válaszul az unió elfogadását tudató átiratra, — lelkes hangú üdvözletet intézett Erdély rendeihez az elismerés meleg szavaival köszöntvén őket nagy elhatározásukért:

Dessewffy Arisztid honvédtábornok. — (1848-iki arczkép.)

. . . „Erdélynek Magyarországgal való egyesülése, — így szól a többi közt az üdvözlet, — forró örömmel tölté el lelkünket. Boldogitóbb és egyúttal fontosabb események hire nem juthatott el hozzánk."

Mig hajdan e két hon egy vala, mindnyájunkat nagyság, fény és nemzeti dicsőség környezett. A mely nap elszakadtunk egymástól, azon nap kezdtünk gyengülni, aljasulni, és szolgaságba jutni. Egyesült erőnkön megtört a hóditók hatalma, szétválasztva egyenként rabokká lettünk, s eltüntünk az önálló nemzetek sorából.

Minket Isten, közös vérkötelek, s nemzeti multunk testvérekké parancsol lenni, nemcsak szomszédokká, mint eddigelé voltunk. Mi Erdélynek és Magyarországnak minden lakosai több vagyunk egymásnak. Testvérek vagyunk, kik szeretik egymást, közös boldogságot akarnak, s egyik a másiknak a javáért élni kiván és halni tartozik. Az unió e nemzeti testvériségnek ujabb, nyilvános elismerése Európa szine előtt. Mit a vér egyesitett, ezredéves közös történet örömei, és fájdalmai szentesitettek: — azt ma örökké megtartandónak nyiltan bevalljuk a világ előtt.

És e két honnak és népeinek egyesülése még többet is jelent. Jelenti azt, hogy mi ismét, mint egykoron közös erővel és buzgósággal azon törekvendünk, hogy Magyarország nagy és boldog legyen, s népe hatalmassá és dicsővé váljék. Ez legyen első és legszebb gyümölcse háromszázados elszakadásunk utáni testvéri egyesülésünknek“ . . .

Mint mikor zivataros éjszakán a gomolygó viharfelhőkből egy pillanatra előbukkan a holdfény, — olyan volt ez az öröm. Éppen hogy felvillant, rövid néhány napig tartott csak, aztán köröskörül megint sötét lett minden.

Még jóformán be sem zárultak a kolozsvári országház kapui, midőn a szászok és románok részéről máris megindult az ujabb aknamunka. Hamar kitünt, hogy csak szinlelték az unióhoz való csatlakozást. Nem tiltakoztak ugyan ellene, de keblük ádáz gyülölettől lángolt. Mig egyik kezükkel hűséget esküvének a honalkotó magyarnak, addig a másik kezükben gyilkot szorongattak.

A kamarilla, amely a frigykötés örömnapjai alatt nem mert ármánykodni, ismét mozgósitotta ügynökeit. Uj cselt eszelt ki: meg akarta akadályozni az unióról szóló törvényczikk szentesitését. Egy szász és egy oláh küldöttséget menesztett tehát Insbruckba, hogy siralmas panaszaikkal járuljanak a trón elé s kérjék ő felségét: ne hagyja jóvá az uniót, amely megfosztja őket jogaiktól és nemzetiségöktől.

A köldöttségek megérkezése alkalmával szerencsére épp Insbruckban tartózkodott Batthyány miniszterelnök, aki utját szegte a kamarilla mesterkedésének. A küldöttségek fogadtatása tehát igen kimért és hideg volt. A *szászok* panaszára a következőket felelte a király:

— Miután erdélyi nagyfejedelemségemnek Magyarországgal való egybekapcsolása az erdélyi rendek által valamennyi szász követ hozzájárulásával egyhangulag határoztatott el; ez által pedig Erdélyben levő szász alattvalóimnak sem nemzetisége, sem szabadalmai veszélyeztetve

nincsenek, sőt inkább megszilárdulnak és megerősittetnek, — örvendek önöknek nyilváníthatni, hogy aggodalmaik alaptalanok. És én önöket azzal bocsájtom hazájukba útnak, hogy én hív szászaimat, valamint eddig, úgy ezután is jogaikban és szabadságaikban oltalmazni fogom, akiket királyi kegyemről és jóindulatomról biztosítok.

Gróf Károlyi György. — (Egykoru arczkép.)

A *román* küldöttség a balázsfalvi gyülés határozataival járult a trón elé, s ezek teljesítését kérte. A király válasza szintén visszautasító volt:

— Minthogy római hitű alattvalóim által a balázsfalvi nemzeti

gyűlésen szerkesztett folyamodványnak érdeme. — így szólt a király, — az erdélyi országgyűlésen egyhangulag elhatároztatott — örvendek itt levő küldőiket biztosithatni, hogy az illető törvényczikk által, — a mely különbség nélkül nemzetiség, nyelv és vallásra nézve, minden erdélyi lakosnak ugyanazon jogokat és szabadságot adja, — kivánataiknak a legnagyobb részben elég tétetett, s jövendő boldogságuk csupán e törvény végrehajtásától függ. Egyébiránt tántorithatlan hűségük iránt nyilvánitott érzésüket kedvesen fogadom és önöket királyi kegyem és indulatom felől biztositom.

A panaszosok elkeseredve, csalódottan jöttek haza. De a bujtogatásnak még sem szakadt vége. Salmennek, a szászok grófjának és Sagunának, a románok püspökének gondja volt rá, hogy a zsarátnok el ne hamvadjon. Ujabb meg ujabb hitegetésekkel folyvást élesztgették azt.

— Csak ne tágitsunk. — igy mennydörgött egyik prédikácziója alkalmával Saguna. — kivánságaink előbb-utóbb teljesülni fognak. A császár jó, de a magyarok megfélemlitették. Ott vannak azonban a kegyes főherczegek, akik jól ismerik bajainkat, s nem hagyják el a hü román népet.

Az eféle biztatások, a püspök ajkairól hangoztatva, természetesen nem maradtak hatás nélkül. Az insbrucki rideg fogadtatás hamar feledve lőn, a szivekben ismét felélédt a győzelem reménye. És elkezdődött újólag a titkos gyülekezés templomok zárt ajtai mögött, a hegyvidék rejtett völgyeiben. És elővette vándorbotját Janku (voltakép: *Jünk*) Ábrahám, ez a fanatikus és sötétlelkű ügyvédsegéd, hogy Dáczia kivívására toborozza össze a havasok móczait.

A kormány, hogy a megújuló izgatásoknak elejét vegye, báró *Vay* Miklós személyében, külön kir. biztost volt kénytelen küldeni Erdélybe. Vay Miklós (sz. 1802. † 1894.) jun. 19-én foglalta el állását, de a rohamosan növekvő áradattal már nem tudott megbirkózni.

Hasonló, sőt ennél sokkal válságosabb volt a helyzet *Horvátországban*. Jellasics immár az uralkodó nyilt parancsszavának is ellenszegült. A király, mint tudjuk, a törvénytelenül összehivott horvát országgyűlés betiltása mellett a pártütő bánt Insbruckba maga elé idézte. Jellasics ügyet sem vetett e kir. rendeletekre. Inskruckba nem ment el, a tartománygyülést pedig jun. 5-én csak azért is megtartotta.

A gyűlés, — amely mindenekelőtt Jellasicsot a báni méltóságba vala beiktatandó, — szabad ég alatt, a zágrábi Katarina-téren tartatott meg: persze, a külső hatás minden eszközének a felhasz-

nálásával. A házak fellobogózva. A mozsár-ágyúk lövésre készen. A katonaság cserlevelű csákókkal, díszőrségül kivezényelve.

A teret roppant sokaság lepte el. Középütt: emelvényen a követek és deputácziók foglaltak helyet, lent pedig köröskörül a bámész tömeg tolongott. A küldöttségek közt ott volt Rajasics karlóczai érsek is, ötven délvidéki szerb élén.

A gyűlést Lentulaj Imre, Varasdmegye adminisztrátora, egy dühös illir, nyitotta meg. Ezután a bán kinevezési okmánya olvastatott fel, miközben Schrott belgrádi püspök vezetése alatt egy küldöttség ment Jellasicsért, hogy őt a beiktatásra meghivja.

Beniczky Lajos honvédezredes. — (Egykoru aquarell után.)

Jellasics, — ki vidéki körutjából, nagy zajjal előtte való nap tért csak vissza, — harangzúgás, ágyúdörgés közt érkezett a gyülés szinhelyére, ahol áradozó dicsőitéssel Lentulaj fogadta. Most aztán az eskü következett, amelyet Jellasics, a karlóczai érsek Rajasics kezébe tett le; az Istenre való hivatkozással fogadást tevén, hogy Horvátország épsége és szabadsága fölött ébren fog őrködni, s azt minden támadás ellen megvédi. A nevezetes eseményt ágyúdörgés adta tudomására a zsivíózó közönségnek. „Annyit ágyúzának e napon, — jegyzi meg egy szemtanú, — hogy elég lett volna egy csata eldöntésére.“

Az eskütétel után, amint az szokásban volt, Jellasics beiktató-beszédet tartott. Nagy pathoszszal, a hatást keresve szólt. Látszott a hanghordozásán, a taglejtésein, hogy nagy gonddal előre készült rá.

— Eskütételem által, — mondá a többi közt, — ujra szentesítvék az uralkodó és az önök iránti kötelességeim, melyek előttem különben is szentek voltak, s azok maradnak a jövőben is. Végtelen örömem, hogy én lehetek az első, ki önöknek a szabadságot kihirdethetem... Nem mint kiváltságos rendek, hanem mint a nép szabad képviselői jelentek meg itt önök. Ezen szabadság hozta ide a határőrvidék képviselőit is. Ezentúl nemcsak ők, de mi is valamennyien a hon védői leendünk. Feladatunk igen nehéz. Azért jöttetek ide, hogy e fölött értekezzetek, mert ennek megoldásától függ jövendőnk. A király és családja iránti viszonyunk s a magyarokkal fenforgó viszályunk teszik legfőbb tárgyait gondoskodásunknak. Változhatlan hűség a királyhoz, ősi erénye népünknek: ez lelkesít minket is. Állásunk a magyarok irányában három oldalu: mint volt a multban, van a jelenben és lesz a jövőben. A multak a történet lapjaira tartoznak; állásunk jövője pedig a jelen gyűlés feladatát képezi. Azért e felett egyelőre nem akarok bővebben nyilatkozni. Minthogy azonban Magyarország koronája hazánké is, a kapcsolatot avval fenn kell tartanunk. De, testvérek, mi nem akarunk egy életnélküli aranykorona alattvalói maradni. A kölcsönös viszonyt tehát a jövőben csak úgy kivánjuk fentartani, hogy *a magyar korona fönséges dynasztiánkkal összekötve legyen.* Eloszlatni a magyarok iránti gyűlölséget törvényhozási és igazgatási szempontból is, a jelen gyűlésnek leend feladata. A mai korszellem szerint a fejedelem és nép, állodalmak és nemzetek közti viszonyoknak, a szabadság, testvériség és egyenlőség elveire kell alapíttatniok. Ezen alapra akarjuk mi is fektetni viszonyainkat a magyarokkal, mivel harczban velök örökké csak nem maradhatunk. A nyolczszázéves barátság a viszály békés megoldását javasolja. Ellenben ha a magyarok minket és honunkban létező rokonainkat (a ráczokat) elnyomni akarnák, tudják meg, hogy mi *készek vagyunk fegyverrel is bebizonyitani*, hogy elmultak azon idők, midőn egy nép más nép felett uralkodott. *Félre tehát a magyar önkenynyel! Azt mi márczius előtt sem ismertük el: most pedig megtörtük és eltöröltük.* Mi csak oly kormánynak hódolhatunk, mely minket alkotmányunk alapelvei szerint igazgat. Azért *a mostani magyar kormánynak, mely a királylyal semmi törvényes kapcsolatban nem áll, söt azt magától egészen függővé tette s a birodalmat alapjaiban megrenditette,* magunkat alája nem

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

[illegible] Az ellenem terjedt [illegible] és gyanusitások fölgiálásába nem bocsátkozom. Hogy a pragmatica sanctio ellen törekedem és az [illegible] ismeretes koholmányok. A mi azonban [illegible] törekvéseinket illeti, nyiltan ki kell mondanunk: a mi rokonszenvünk csak a szláv nemzetiségekre terjed, de nem a kormányaikra. Mi e[illegible] kölcsönös vonzalomban találjuk nemzetiségünk legerősebb biztositékait. — A letolyt magyar országgyülésen alkotott törvényeket önök elbirálására bizom. — Csak egy esik szivemnek fájdalmasan az, hogy dalmata testvéreinket itt nem láthatom. De bizom [illegible]ságukban, hogy ők is azon lesznek, hogy e régi kapcsolat, mely most közöttünk csak szóban él, a valóságban életbe lépjen. Higyjetek, hogy örökké hű leendek hazámhoz s királyomhoz!

A szabadság szóvirágaitól pompázó beszéd természetesen élénk hatást tett. Egrengető zsiviózás kisérte majd mindegyik erőteljesebb kifejezését. De legnagyobb volt az ujjongás, midőn Jellasics egész leplezetlenül felmondta az engedelmességet a magyar kormánynak. Háromszor felemelték a levegőbe. Rajasics pedig „az elnyomott népek reménye és dicsősége" gyanánt üdvözölte őt. S hogy az „elnyomott népek reménye" a fegyveres erő fölött is parancsnokolhasson: egy füst alatt a „Háromegy királyság" főkapitányának is kikiáltották. Még egy hatásos szinpadi jelenet volt hátra. Jellasics egy trónszerű aranyozott székre ült, s igy széken ülve, mint valami római imperator vitette magát a Márk-templomba, a hol a zengi püspök horvát nyelven „Te deum"-ot tartott.

A „*Volkerbund*" czimű lap a következőleg emlékszik meg Jellasics zágrábi bevonulásáról és a beiktatás külsőségeiről:

„A bán Zagrábba tartott menete igen nagyszerű volt. Kulmer báró vezetése [illegible] a kapcsolt részek országos küldöttsége a bánt ünnepélyesen meghivta. Következett a menet: Elől a bandériumok, következett a papság és a mágnasok, [illegible] a megyék és hatóságok képviselői, báni ékszerek hordói és a *bán [illegible]* nemzeti öltönyben.

Más nap szabad ég alatt a katarinai-téren megnyittatott Lentulai Imre varasdi [illegible] alatt a horvát tót tartománygyülés. A báni kinevezés és eskuforma felolvastatott horvát nyelven. Ekkor algyuk és zsiviók közt elhozatott Jellasics. Boldog[illegible] kinevezésének, hanem annak tulajdonitá, hogy a nép bizalmát birhatja. A kinevezési leirat nemzeti nyelven ujra felolvastatott. Ő felsége és a bán neveit [illegible] hangos zsiviók kisérték. Ezután letevé báni eskujét, melyet a karloviczi [illegible] egyesült érsek mondott el előtte. Arcza, hangja arra mutatott, hogy [illegible] azt nagy [illegible] kifejezték. Még a Márk-egyházba is elvitetett széken a bán. [illegible] zsiviók, népdalok, véghetlenig terjedtek." . .

Ami az ünnepség külsőségeit illeti, kétségtelenül sikerülten zajlott le; de alapjában véve még sem vala egyéb üres szemfényvesztésnél. Mert hiszen a beiktatás egyetlen törvényes kelléke sem tartatott be. Nem küldetett ki kir. biztos, akinek hivatalos közreműködése nélkül pedig a báni-szék jogszerüen el nem foglalható. Hiányzottak az országnagyok. Az öt főispán közül egy sem jött el. Az ülést is csak egy főispáni helyettes: egy adminisztrátor nyitotta meg. Törvénytelen volt az esküforma, amelyet Jellasics, Magyarország minden említése nélkül, maga szerkesztett. De sőt törvénytelen volt a bán

A bátor nemzetőrök. — (Gúnykép a bécsi forradalmak idejéből.)

esküvése is, mert azt nem az idegen és szerb hitű Rajasics, hanem a r. kath. zágrábi püspök: Haulik kezébe kellett volna letennie.

Ámde, Jellasics mindezekkel nem törődött. Neki nem a törvényszabta kellékekre volt szüksége, hanem a beiktatás kapcsán rendezett külső zajra, hangos tüntetésekre. Hadd lássák az udvarnál, mily határtalan az ő népszerűsége.

Másnap ismét ülés volt, hogy most már érdemben a további teendők fölött tanácskozzanak. Az elnöki-tisztet ezúttal már maga

[illegible] A 25-ös bizottság előtt köszönetet mondott Jellasics [illegible] működtek. Az erre vonatkozó inditványt [illegible] egyik bizalmasa tette.

— Szavazzunk köszönetet, — igy szólt Kukuljevics, — ő felségének, hogy a nemzet választottját nevezte ki bánunkká. De igazán a királyi leiratban nem tették emlitést, hogy bánunk a szlavóniai és dalmácziai haderőnek is parancsnokává lett, — holott ennek így volt hajdan s csak a horvát hűségért kardéllel és vérrel [illegible] I. Lipót vette el a bán és a nemzet ezen jogát. — kérni kell felséget, hogy Szlavoniát és Dalmácziát is a bán fővezérlete alá helyezze. Ne feledjünk meg egy körülményt, mely ezzel kapcsolatban áll. Kérdem, mi köszönetet nyert a bán a rend és az uralkodóház érdekében tett erélyes fölléptéért? Jutalma: lenézés, gyanusitás, fenyegetés. Éppen a szabadság megalapitásának perczeiben kellett hallanunk, hogy ellene a főherczeg-nádor s a miniszterek fölléptek. De ő érezve méltóságát, nem ismerte el a jogtalan parancsolatokat. Ezért megérdemli, hogy a nemzet által *istenittessék*. Nyilatkoztassuk ki tehát, hogy ha ő felsége a bán minden lépését és rendeletét megerősiteni nem akarná: akkor mi magunkat minden jogtalanság ellen, jöjjön az bárhonnan, védeni fogjuk.

Kukuljevics kitakadásai közben a tisztelt gyülekezetet annyira elragadta a dicsvágy, hogy Jellasics, — ha egy-két józanabb elme mérséklőleg közbe nem lép, — ott nyomban *alkirálylyá* proklamáltatik.

Hosszas és zajos vita fejlett ki ezután, amely csaknem szakadásra vezetett a horvát és a szerb testvérek között. A Szerémség birtoklása fölött czivódtak össze. Rajasics a szerb vajdaság számára foglalta le a Szerémséget, a horvátok ellenben azt akarták, hogy a bán fenhatósága alá tartozzék. A szóharcznak, mely hovatovább hevesebb lett, Georgovics vetett véget.

— Ne vitatkozzunk most ilyen kérdések felett, — vágott a czivakodók szavába. — Ráérünk még ennek az eldöntésére. Fogjunk inkább kezet és egyesüljünk! Egyesüljünk azon elv zászlója alatt, hogy mi szerbek, horvátok, bosnyákok és herczegovinaiak egy törzsből származunk. Most tömörüljünk a közös ellenség ellen. S majd csak akkor, ha egyesült erővel kivivtuk a győzelmet, csináljuk meg a testvéries osztályt.

Ez hatott. A kitörni készülő vihar minden nagyobb kártevés nélkül szerencsésen elvonult. Most aztán gyorsan végeztek. Abban állapodtak meg, hogy követeléseikkel még egyszer a trón elé járulnak. S

miután a horvátok és szerbek sérelme egy forrásból fakad: a két küldöttség együtt menjen Insbruckba. A horvátokat vezesse maga a bán, a szerb küldöttséget pedig Rajasics érsek.

Ebben az értelemben mondta ki Jellasics a határozatot.

Lázár Vilmos honvédezredes. — (Egykoru rajz.)

— Most pedig — e szavakkal végezte elnöki kijelentését, — oszoljunk szét a hazában. Menjen mindenki a maga helyére, mert a népet, éppen most, midőn nagy események előestéjén állunk.

magára nem hagyhatjuk. Induljatok tehát testvéreim kedves hazánk minden vidékére. Oktassátok a népet, szilárdítsátok annak buzgóságát és kitartását. Addig én is teljesiteni fogom nehéz kötelességemet. A küldöttséggel együtt a trón elejébe járulok, hogy előadjam panaszainkat, de egyúttal, hogy hűségünkről és ragaszkodásunkról ujabb bizonyságot tegyek.

E rövid bucsuztatójával Jellasics, a tartománygyűlés tanácskozását az insbrucki küldöttség visszaérkezéseig felfüggeszté.

Batthyány gróf, mihelyt hirét vette, hogy a király csakugyan maga elé idézte a pártütő bánt, azonnal Innsbruckba utazott. Jelen akart lenni a dorgálásnál. Másrészt azt hitte, hogy az uralkodó közvetlen közelében talán mégis csak sikerül a horvát-ügyet valahogyan elintézni. Jellasicsnak azonban, mint láttuk, a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a király parancsa előtt meghajoljon.

Ily nyilvánvaló engedetlenséggel szemben már a korona tekintélyének a megóvása is azt követelte volna, hogy Jellasics a legszigorúbb elbánásban részesüljön. Az udvarnál azonban más volt a hangulat. Ott a bán makranczosságát olybá vették, hogy az nem a trón, hanem a magyar kormány ellen van irányozva. Ez pedig az udvari-párt előtt még érdem-számba ment.

De mintha maga az öreg király is más szemmel nézte volna immár az eseményeket. Ugy tetszett, hogy az a csekély hajlandóság is, amit a magyarok iránt érez, szünőfélben van. Szivében a bizalmatlanság vert fészket. Ügyünk iránt hidegülni kezdett. A kamarilla mesterien végezte ezt a dolgát is.

Midőn tehát Batthyány gróf a parancs-szegő bán megfenyitését sürgette, nemcsak a főherczegeknél, hanem magánál a királynál is merev ellenzésre talált.

A miniszterelnök végre is a kabinet-kérdést volt kénytelen felvetni. Erre mégis meghökkentek; jól tudván, hogy ha ebben az ügyben miniszterválság áll be: az egész magyar nemzet fegyvert ragad. Ez pedig rombadönthette volna a kamarilla összes terveit. Azt határozták tehát, hogy a játék egy ideig, — csak addig, mig kardjukra ütve nyiltan léphetnek fel, — még folytatandó. A király látszólag hadd teljesítse a magyar kormány kivánságait, Ferencz Károly főherczeg pedig, úgy mint eddigelé, gondoskodjék az ellenintézkedések megtételéről.

Batthyány gróf, junius 10-én nagynehezen kézhezkapta a bán megfenyítésére vonatkozó rendeleteket, a melyeknek foganatosítása azonban két feltételhez köttetett. Az egyik feltétel az volt, hogy ha

Jellasics időközben mégis jelentkeznék: az ellene szóló rendelet publikálva ne legyen; másik pedig, hogy a miniszterelnök, mindjárt az országgyűlés kezdetén, maga indítványozza az olaszországi hadsereg megerősítésére szolgáló negyvenezer ujoncz megajánlását.

Az egyik kir. irat, — mely a *horvátokhoz és a szlavonokhoz intézett szózat* alakjában jelent meg, — lényegileg azonos volt a nádor által kibocsájtott rendelettel.

Rajasics érsek a szerbek közt. — (Egykoru rajz.)

A király elmondja, mily fájdalmasan érinti, hogy a horvát nép a magyar kormány iránti engedelmességet megtagadta. Noha „egyedül a magyar koronához való csatlakozásuknak köszönhetik, hogy alkotmányos szabadságuk, mint a többi szláv népeké, az idők folyamán el nem veszett.“ Figyelmezteti őket, hogy a magyar ország-

gyülés által hozott reformok nemcsak érintetlenül hagyják szabadságukat, söt növelik azt. Majd rátér az izgatásokra, s ezek kapcsán Jellasics viselt dolgaira, aztán igy folytatja:

. . . „Kedvelt öcsénk, fönséges főherczeg István, Magyarország nádorának és magyar miniszteriumunknak első gondja az vala, miszerint báró Jellachichot szólitsa fel, hogy ő a ti nemzetiségtek, jogaitok és szabadságtok biztosítása tekintetéből, tegye magát velök kölcsönös egyetértésbe, hogy igy az egyéb teendő között, a ti tartomány-gyüléstek is minél előbb összehivassék, hol a törvények valának kihirdetendők, melyeknek áldását tőletek megvonni nem akartuk, s erre a bán vala hivatalába beiktatandó, mely beiktatás nélkül, ő törvényes tisztviselőnek nem tekintethetik.

A bán ellen vád van emelve, hogy ő ezen felszólításnak, ámbár az ismételve megtétetett, sőt tulajdon világos parancsunk által arra, hogy kir. helytartónk és magyar miniszteriumunk rendeleteinek hódoljon, még meg is intetett és kötelességévé tétetett, épen nem engedelmeskedett, s ez által benneteket a fejetlenség veszedelmének martalékává tett.

Sőt az még nem elég, hogy a bán csak maga nem engedelmeskedett, hanem a mint mondják, még a törvényhatóságokat is felhivta, hogy ők is hasonlóképen ne engedelmeskedjenek; és mind ezeket, mind a népet erőszakos eszközök által a magyar korona elleni ellenséges lépésekre kényszerítette . . . .

Álhirek által netalán tévutra vezérlett alattvalóink sorsán atyailag aggódván, megkisérlettük az utolsó lépést, mielőtt ezen vádakat meghallgatnók, a vádlottnak maga igazolására személyes alkalmat adánk, midőn őket az általa királyi megegyezésünk nélkül, mit a törvény kiván meg, f. évi junius 5-ikére kihirdetett tartománygyülésnek visszahivására saját kezünkkel irt parancsunkban felszólítottuk, s neki a horvátországi zavarok tekintetéből, hogy udvarunknál személyesen megjelenjék, megparancsoltuk.

Jellachich azonban sem ezen parancsunknak, sem előbbi rendeleteinknek nem engedelmeskedett és sem a tartománygyülést vissza nem hivta, sem a kiszabott időre udvarunknál meg nem jelent.

Miután az ellene emelt vádakhoz ezen legfelsőbb parancsunk iránti konok engedetlenség is hozzájárult, nem vala számunkra egyéb teendő, mint megsértett királyi tekintélyünk helyreállitása és a törvények fenntartása tekintetéből belső titkos tanácsos és altábornagyunkat, báró Hrabovszky János hivünket kir. biztosul kiküldenünk, hogy ezen törvényellenes eljárását vizsgálja meg: báró Jellachich Józsefet, netalán létező büntársaival együtt a vádnak megfelelő perbe fogassa és őtet, mig csak magát teljesen nem igazolandja, báni méltóságától s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le; titeket szigoruan intvén, hogy mindazon kihágásoktól vonjátok vissza magatokat, melyek koronánktóli szakadásra czéloznak, — a törvényhatóságoknak pedig hasonló büntetés alatt megparancsolva, hogy Jellachich báróval vagy netalán létező vádtársaival, a hivatalos érintkezést azonnal szakaszszák meg és királyi biztosunk rendeleteinek engedelmeskedjenek.

Horvátok és szlavoniták! Királyi szavunk kezeskedik nemzetiségtek és szabadságtokról s igazságos kivánataitok megadásáról. Ne adjatok tehát hitelt azon

ámító balsuttogásoknak, melyek által benneteket jogellenes czélok kivitelére tántorítani, hazátokat pedig rabszolgaságra s végtelen nyomorra juttatni akarják.

Hallgassatok királytok jóakaró szavára, mely hozzátok szól; hallgassatok királytok szavára, ki nemzetiségteket és jogaitokat királyi hatalmával mindenkor védelmezni fogja, de a ki szinte szilárdul elszánt, magyar koronájának és a törvényeinek tekintetét, akármiféle megtámadás ellen, egész erejével fentartani.

Nagy Sándor honvédtábornok. — (Egykoru aquarelle után.)

Tartsátok tehát magatokat szorosan a törvényes engedelmességhez s nekünk tartozott hűséghez; ne áraszszatok hazátokra, magatokra és gyermekeitekre engedetlenségtek által inséget és nyomort; mutassátok meg ezen megnehezült időkben, hogy ti fönséges házunknak még mindig a régi hivei vagytok . . . .

Egy másik *szózat* pedig a *határőrökhöz* intéztetett, akiknek maga a király adja tudomásukra, hogy ezután Hrabovszkynak tartoznak

engedelmességgel, mert Jellasics ellen engedetlensége és pártütése miatt bünvádi eljárás indittatott. Aztán jóakaró hangon arra figyelmezteti őket, hogy a magyar kormány iránt, — amely ügyüket szivén viseli, kiváltságaikat nem bántja, — viseltessenek bizalommal és hűséggel.

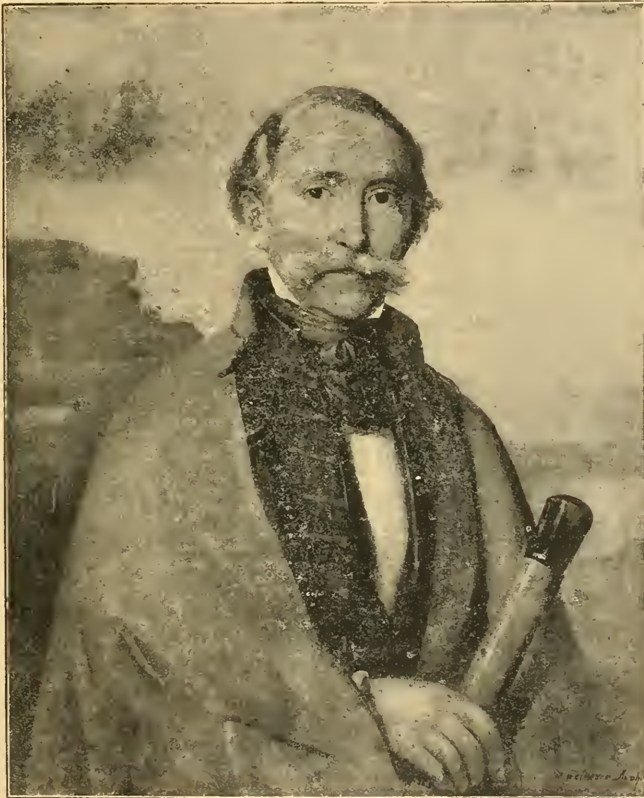
A kormány aggódó érdeklődéssel várta Batthyány gróf insbrucki küldetésének eredményét. Főleg a horvát-kérdés okozott mind nagyobb gondot. A megoldás eszközeire nézve a miniszterium tagjai közt talán volt nézeteltérés, de abban, — mint Horváth Mihály is irja — valamennyien megegyeztek, hogy a növekvő bonyodalmat tovább tétlenül nézni nem szabad. A mig tehát Batthyány Insbruckban járt: a kormány a békés kiegyenlitésnek egy uj, czélravezetőbb módját eszelte ki. A terv az volt, hogy az uralkodóház valamelyik tagja, — olyan, aki eddig semlegesen viselkedék, — menjen el Zágrábba, s ott maga, személyesen, élő szóval világositsa fel a népet Jellasics üzelmeiről. Erre a feladatra pedig legalkalmasabbnak látszott János főherczeg, aki a határőröknél, még a franczia háboru óta, némi csekély népszerüséggel is birt. A minisztertanács e megállapodásáról nyomban értesittetett Batthyány, akit egyúttal arra is felkértek, hogy közölje e tervet János főherczeggel.

A hazatérő miniszterelnököt Salzburgban érte a sürgöny. Az eszme neki is tetszett. Még onnan Salzburgból azonnal utasította Eszterházy herczeget, hogy a békéltetés ez uj módjához eszközölje ki a király beleegyezését; maga pedig egyenesen Bécsbe utazott, s ott fölkeresvén János főherczeget, előadta neki a magyar kormány szándékát. A főherczeg szokatlan előzékenységgel fogadta a miniszterelnököt s kijelenté, hogy a felajánlott tisztet, — ha az uralkodónak nem leend kifogása ellene, — hajlandó elfogadni.

Batthyány gróf, abban a reményben, hogy a horvát-kérdés János főherczeg küldetésével talán mégis békés elintézést nyer, a Jellasics ellen kibocsájtott rendeletek nyilvános közzétételét nem tartotta időszerűnek. Az erre vonatkozó okmányokat, Zsedényi Ede utján, elküldte tehát Bartal udvari tanácsosnak Bécsbe, hogy további intézkedésig helyezze el azokat a magyar külügyminiszterium levéltárába. Az okmányok közül azonban a két „Szózat“, amiknek tartalmát fentebb vázoltuk, megfoghatatlan módon napvilágot látott. Junius 18-iki számában szószerint hozta a hivatalos „Közlöny“, utána pedig a többi lap. Ez a körülmény akkor sok találgatásra, még több gyanusitásra szolgáltatott alkalmat: söt később, midőn ügyünk lehanyatlott, a vérbiróság Batthyány gróf ellen még vádul is fel-

használta. Pedig a legvalószinűbb, hogy a közzétételnek a kamarilla ejtette valamikép módját; nyilván azzal a rejtett szándékkal, hogy János főherczeg küldetését már eleve meghiusitsa.

Bármiként esett a közlés: tény, hogy a magyar közönség, —

Boczkó Dániel aradi kormánybiztos. (Egykoru arczkép.)

amely Jellasics fékezhetlensége miatt már türelmét kezdé veszteni, — élénk örömmel és osztatlan megelégedéssel olvasta a kir. leiratokat. A horvátok ellenben, leverve, a harag szilaj kitöréseivel

fogadták azokat. Jellasics, a küldöttséggel már Insbruck felé járt, midőn a rendeletek tartalma Zágrábban köztudomásu lett.

Roppant zavar és ijedelem támadt az illyr-táborban. Kukuljevics a tartománygyülést még az nap rendkivüli ülésre hivta össze, amely roppant izgatottság közt folyt le. A leghevesebb kifakadásokkal illették nemcsak a magyar kormányt, de magát az uralkodót is. Sőt olyan is akadt, aki a király detronizálását inditványozta. Egy másik azzal állt elő, hogy egyenesen Oroszországhoz forduljanak oltalomért. Zürzavaros vita, éktelen szidalmak után végre abban egyeztek meg, hogy gyorsfutár által, — mint a felvett jegyzőkönyv mondja, — „ő felségéhez *ultimátum* küldessék, amelyben férfiasan és határozottan kivántatik, hogy a dicső, derék, ellenségeitől alaptalanul és aljas módon rágalmazott bán nemcsak rögtön minden méltóságába és hivatalába visszahelyeztessék, hanem ezenfelül neki az egész horvát-szlavon őrvidék főparancsnoksága is átadassék: a fölség pedig a horvát országgyülés által *eléjeszabott* (vorgelegten) kivánságokba egyezzék bele és azokat hagyja jóvá“ . . .

Ezután tiztagu bizottságot választottak, amely a bán elmozdíttatás esetén, Horvátország ügyeit diktátori hatalommal intézze.

Ámde, egészen fölösleges volt a horvát tartománygyülésnek ez a nagy börzenkedése, mert Jellasics bárót éppenséggel semmi veszedelem nem fenyegette. Sőt ellenkezőleg: a kitüntetések egész sora várt reá. A tiroliak fáklyászenével lepték meg; Ferencz Károly főherczeg pedig, *akinél szállva volt,* estélyt adott a tiszteletére. „Midőn Zsófia főherczegasszony meglátta a bánt — igy dicsekedett az insbrucki fogadtatás után a zágrábi horvát lap — annyira ellágyult, hogy halovány arczán könnyek gördülének alá.“

Eszterházy herczeg, a király személye körüli miniszter rendkivül kényes helyzetbe jutott. Látta, hogy az egész udvar leplezetlen örömmel fogadja úgy a horvát, mint a szerb küldöttséget. A bán, mint valami fejedelmi vendég, állandó ünneplések központja; s Ferencz Károly főherczeg zárt ajtók mögött ismételten tanácskozik vele. Attól lehetett tartani, hogy ily előzmények után, a pártütők még jutalomban fognak részesülni, nemhogy dorgálást kapjanak. S mindez talán igy is történik, ha Eszterházy herczeg közbe nem lép, erélyesen követelvén, hogy a küldöttségek addig ne bocsájtassanak a trón elé, amig Jellasics üzelmei miatt legalább komoly feddésben nem részesül.

Eszterházy herczeg követelése éppenséggel nem volt inyére a

király tanácsosainak, de a látszat kedvéért végre mégis beleegyeztek. Hadd lássa a dőre magyar, hogy az udvar minden lehetőt megtesz a belháború meggátolására. Ha ezek daczára mégis lángba borul az ország, — ők mossák kezeiket. És a szemfényvesztő komédiának egy ujabb jelenete játszódott le.

Jellasics — junius 19-én, — bűnbánó arczczal jelent meg a király előtt. Ugy látszik, hogy az agg Ferdinánd ezúttal nehéznek találta szerepét, mert a kihallgatásra nején kivül, odahivta Ferencz Károly főherczeget is. De hivatalos minőségben, mint a magyar kormány képviselője, megjelent Eszterházy herczeg is.

Jellasics mentegetni kezdte magát eddigi elmaradásáért.

Haynau Gyula. — (Eredetije a bécsi cs. udv. könyvtárban.)

— Nem az engedetlenség tartott vissza, — szólt alázatos hangon, — hanem a felséges uralkodóház iránti kötelesség teljesitése...

A király be sem várva a további mentegetődzést, egy darabka papirost vett elő, s halk hangon, a harag minden jele nélkül a következő szavakat olvasta le róla:

— Nyiltan meg kell önnek mondanom, hogy az ön ellenszegülése parancsaim iránt engem mélyen sértett. E miatt báró Hrabovszkyt a vizsgálat megejtésére kiküldöttem. De én mégis a békés kiegyenlitést óhajtom, mire nézve magyar miniszteriumom nagybátyámnak, János főherczegnek közbenjárását inditványozta. Használja ezt ön a Magyar- és Horvátország közötti kapcsolatnak általam szilárdul elhatározott fenntartására.

[illegible] a király [illegible]

[illegible] hogy midőn a király a dorgálás [illegible] gunyos mosoly villant meg, majd [illegible] tekintetet, aki biztatólag intett neki.

A [illegible] küldöttségek fogadtatása következett.

[illegible] jöttek, akiket természetesen Jellasics vezetett. [illegible] daczosan, szinte akarattal megcsörrentve a [illegible] bevezető szóval, a horvát tartománygyülés [illegible] az, amely a horvátok újabb kivánságait foglalta [illegible]. A kivánságok, — amelyek, mint a falánk ember étvágya [illegible] tettek, — ezúttal a következők valának:

[illegible] kormányt nem ismernek. O [illegible] Horvát-, Tóth- és Dalmátország [illegible] országok [illegible] elnöklete alatt [illegible]

[illegible] a bécsi minisztérium alatt [illegible] ama kormányágak mindenikében [illegible] ki.

[illegible] nyelven.

[illegible] a külügy pedig az [illegible] tárgyaltassék.

[illegible] egyesittessék.

A [illegible] eddigi barátságos viszony a prag- [illegible] egyenlőség és testvériség alapján ezután [illegible] azonban a horvátok csak akkor [illegible] kedvező választ nyerendenek. [illegible] világosabban fog kitűnni.

[illegible] a király jóváhagyása mellett [illegible]

[illegible] mint eddig, Magyarországba, [illegible] tétessék fel.

[illegible] és Szerém vármegyék a gradiskai, bródi és pétervaradi [illegible] Szlavónia [illegible] szintén a fiumei, buccari és [illegible] Horvátország kiegészitő részei gyanánt tekintessenek.

[illegible] kivánságok kieszközlésére báró Kulmer [illegible] a maga képviselőjének választotta.

A király, a nélkül, hogy egy arczizma mozdult volna meg, [illegible] sem emelve, a kezeügyében levő iratról egész egykedvüen a következő választ olvasta fel:

„[illegible] az én jóváhagyásom nélkül kihirdetett tartomány- [illegible] nem fogadhatom; egy- [illegible] a magyar koronám elleni törekvésük miatt, mely koronához

Horvátország 700 év óta tartozik, neheztelésemet nyilvánítom. Erősen el vagyok határozva, a most érintett kapcsolatot fenntartani, s mindakét ország egyetértését előmozdítani óhajtom, annyival inkább, mert határőreim vitézsége megérdemli teljes elismerésemet. Nagybátyám, János főherczeg e részben a közbenjárást magára vállalta, s önök a szónokuk által nyilvánított hűség érzelmeit az által fogják bebizonyítani, ha ezen egyetértés létesítését részükről is erőteljesen előmozdítják."

Maderspach Sándor honvédőrnagy.

A horvát küldöttség azon tagjai, akik nem voltak beavatva a játékba, meglepetten fogadták ezt a nem várt elutasító és rideg választ. Jellasics azonban nyugodtan, sőt közönynyel hallgatta azt végig; s mély bókolással távozott a trónteremből, hogy helyet adjon a szerb küldöttségnek.

A küldöttség, amelynek vezetője és szónoka Rajasics volt, a karlóczai gyűlés határozatainak megerősítését kérte az uralkodótól. Nevezetesen az iránt esdekelt, „hogy ő felsége Rajasics Józsefnek szerb patriarchává és Suplikácz Istvánnak szerb vajdává történt

választását hagyja jóvá: továbbá engedje meg, hogy a Szerémség, Bánság, kikindai kerület, Bácsmegye ó-becsei kerülete, a csajkások kerülete, végül Baranyavármegye, — mint a melyeket állítólag hajdan a ráczok az ozmanoktól foglaltak vissza, — a szerb vajda kormányzása alá adassék."

Ezen kérelemre az uralkodó, ugyanazon egykedvüséggel, mint a horvát küldötségnek, a következő feleletet adta:

„Én azon törvénytelen gyülekezetnek, mely Karlóczán összecsoportosuló szerb jövevényekkel együtt az 1790-iki Declatorium ellenére tartatott, sem választásait, sem határozatait meg nem erősíthetem. Görög nem egyesült alattvalóimnak azonban minden törvényes uton felterjesztett törvényes kivánságait teljesíteni kész vagyok. A magyar országgyűlés, a magyar miniszterium és a ti törvényes nemzeti gyűléstek azon utak, melyek által a kivánságaitokat előmbe terjeszthetitek. Hűségtek és ragaszkodástok felől nyilvánított érzelmeiteket egyébként tetszéssel fogadom."

Ha az udvar, a koronás király ezen válaszai értelmében jár vala el: a véres belharcz minden valószinűség szerint elmarad. A nemzetiségek talán egy ideig még békétlenkednek, de végre is jobb meggyőződésre jutván, lassan-lassan helyreáll közöttük a csend. És a nagylelkü magyar feledve a viszályt, bizonyára testvéries szeretettel öleli keblére eltévelyedett honfitársait. És a béke áldásának verőfénye ragyogta volna be a négy folyam közeit.

Hiszen a magyar nemzet még most is, közvetlenül az insbrucki árulás után, a békülékenység jobbját nyujtá a pártütők felé. A „Közlöny"-ben ugyanis egyidejüleg a fogadtatás leirásával, a következő hivatalos kijelentés jelent meg:

„A magyar miniszterium ujolag is kinyilatkoztatja, hogy a horvátoknak minden törvényes és méltányos kivánatait teljesíteni; s a mik hatáskörét fölülmulják, azok iránt közeledő országgyülés eleibe kedvező javaslatokat terjeszteni, addig is az igazságos kiegyenlítést megkisérleni kész. Részéről azonban semmit, mi az ország és a korona integritásának fenntartása, mi a honvédelem és a csend, rend és a közbátorság és a törvények szentségének biztosítására megkivántatik, sem el nem mulaszthat, sem el nem halaszthat, sem függőben nem tarthat; s a legfőbb kötelességének ismeri, akként intézkedni, hogy a törvény és a magyar korona jogai és becsülete minden esetre megvédve legyen."

A magyar kormány tehát békét akart. Békét, méltányos engedmények árán is. Az udvarnál azonban máskép gondolkoztak. Ott el voltak határozva, hogy a kevély szittya-fajt, mindenáron, — ha

máskép nem megy, hát vér, pusztulás, a belháború iszonyainak árán. — járomba törik.

A búcsukihallgatás alkalmával, Ferencz Károly főherczeg a tisztelgő horvát-küldöttséget e szavakkal bocsájtotta útra:

— Csak haladjatok a megkezdett úton. Szívem veletek van s nálatok marad!

A két küldöttség tehát, a király dorgálásai daczára, győzelemittasan tért haza.

Az alibunári ütközet. — (Damjanich győzelme a szerbek felett. — Egykoru rajz.)

Zágrábban, — mihelyt az insbrucki időzés részletei nyilvánosságra jutottak, — a daczos haragot ujjongó öröm váltotta fel. Az ijedség hatása alatt összehivott tartománygyülés oktalan határozatai egyszerre feledve lőnek. A jun. 10-iki kir. szózat, — amelynek tartalmát különben sem hivatalosan, hanem csak hirlapokból tudták meg, — elveszté minden hatását.

A bán előbb Bécsbe ment János főherczeghez, s csak azután jött Zágrábba, ahol diadalmi pompával fogadták.

Jellasics nyomban összehivta a tartománygyülést, hogy ins-

brucki utjának eredményéről jeletést tegyen. De ez csak ürügy volt. Az összehívás alkalmával egészen más czél lebegett szemei előtt. Felelni akart a király feddésére. S felelt is; még pedig úgy, hogy *kikiáltatta magát Horvátország és Szlavonia diktátorává.*

A gyűlésen szóbakerült János főherczeg küldetése is. A többség tudni sem akart békülésről.

— Hagyjuk, ne ellenkezzünk, — szólalt fel Gáj, — legalább időt nyerünk a teljes felfegyverkezésre. Aztán, — tette hozzá rejtélyes mosolylyal, — nem is kell nekünk félni a fenséges főherczegtől. Biztosithatok mindenkit, hogy épp oly melegen rokonszenvezik törekvéseinkkel, mint az udvar többi méltóságai.

És Gájnak, — aki tudvalevőleg már a márcziusi mozgalmak idején levelezésben állott a főherczeggel, — tökéletesen igaza volt. A magas békéltető egy hajóban evezett a kamarilla többi tagjaival. Persze, a magyar kormány, amelynek figyelmét ezer más baj kötötte le, ekkor még nem tudta ezt.

A tartománygyülés, Gáj felvilágosítására, végre kimondta, hogy az alkudozásokba belemegy, de csak ezen három föltétel alatt:

először, hogy a junius 10-iki kir. rendeletek hivatalosan semmisittessenek meg;

másodszor, hogy a horvát országgyülés törvényessége kir. leirattal ismertessék el; s végül

harmadszor, hogy a szerbek kivánságai a horvátok sérelmeivel együttesen tárgyaltassanak.

Egyben azt is elhatározták, hogy az alkudozások ideje alatt az egész horvát nemzet serényen fegyverkezzék és készüljön a döntő háborúra.

Vajjon képzelhető-e, hogy Jellasics, az udvar dédelgetett kegyeltje ily fenhéjázó daczczal ujjat mert volna húzni magával a koronás királylyal is, — ha erre külön utasítása nincs?

Vajjon képzelhető-e, hogy V. Ferdinánd belső környezete eltűri vala az uralkodó felkent személyének ekkora megalázását, — ha mindez nem előleges beleegyezésével történik?

És vajjon képzelhető-e, hogy a magyarországi nemzetiségek, — épp akkor, midőn uj szabadság-jogok birtokába jutnak, — a király akarata ellenére, kikötni merészkednek a túlsúlyban levő, tömör és erős magyar nemzettel, — ha legfelsőbb helyről támogatásban nem részesülnek?

A felvilágositó válasz e kérdésekre egyébként nem sokáig késett. Megadta csakhamar maga a kamarilla, amely az insbrucki szinjáték után a homályból kilépve, mind merészebben kezdett dolgozni. Épp akkoron tojtotta el Windischgrätz a prágai forradalmat; úgy tetszett, hogy Bécsben is nyugodtabbak a kedélyek. A kamarillának egyszerre megnőtt a bátorsága; azt hitte, hogy most már megbirkózhatik a magyarokkal.

Megkezdte tehát a nyilt, a kihivó támadást. Egyszerre csak Bécsből hivatalos megkeresés érkezik, amelyben az osztrák kormány röviden felhivja a magyar miniszteriumot, hogy igyekezzék a horvátokkal mielőbb „minden áron“ kiegyezni. mert „különben ők kénytelenek lesznek Magyarország irányában *a semlegességet fölmondani.*“

Néhány nap mulva aztán hire jön, hogy ez a kétes értékű semlegesség voltaképp már föl is mondatott, mert *az osztrák kormány 150000 forint hadisegélyt küldött Jellasicsnak.* Ez még nem volt elég. Erre fogja magát Latour hadügyminiszter és ráír Kossuthra, hogy azt az összeget az osztrák kincstárnak haladéktalanul térítse vissza; egyúttal pedig figyelmezteti, hogy a horvát katonaság további pontos ellátásáról gondoskodni kötelességének tartsa.

A magyar kormány gondoskodjék a lázadó Jellasics szükségleteinek fedezéséről!! . . . A magyar kormány lássa el zsolddal azt a katonaságot, amely megtámadásunkra készül! . . .

Ez már több volt a közönséges, megszokott támadásnál; vérig sértő gúnyolódás vala ez, amelyet egy becsületérző nép sem szokott büntetlenül elszenvedni.

A felháborodás moraja zúgott végig az országon. A fővárosban izgatott lefolyásu népgyülés volt, amely a bécsi beavatkozás parancsoló visszautasítását sürgette.

Nem volt különben szükség erre a figyelmeztetésre. mert a magyar kormány szintén mélyen érezte a helyzet lealázó voltát. Megfelelt az magáért, úgy, amint azt honfiúi kötelessége és a nemzet sértett méltósága követelte.

Az osztrák kormány első átiratára, amelyben a semlegesség felmondásával fenyegetődzik, a miniszterium válasza lényegileg a következő volt:

. . . „A magyar miniszterium figyelmezteti az osztrák kormányt, hogy semlegessége felmondásának csak akkor volna értelme, ha a bécsi kormány egyúttal felmondta volna az engedelmességet az osztrák császárnak is, aki egyszersmind magyar király. Mert különben, mig a két korona ugyanazon fejedelem fején egyesül,

[illegible] szándékát [illegible]

[illegible] hogy a [illegible]

[illegible] Ausztriának [illegible] ezéloz a [illegible] a kormánya [illegible]

[illegible] magyar királynak [illegible] eskü szerinti, [illegible] mondja, más szóval háborút üzen [illegible] minisztérium a magyar királyt urának [illegible] szándékozik.

[illegible] minisztérium, míg császárjának híve, békét, [illegible] a nevében intézhet, ez pedig egy személy [illegible] pártjára kik ellene fellázadnak, józanul nem [illegible] tehát az osztrák minisztériumtól [illegible]

[illegible] hogy ezen semlegesség felmondásának [illegible] melyet az osztrák minisztérium részéről [illegible] önálló kormányzása iránt már számos jelenetekben [illegible] határozottan kijelenti, hogy a magyar kir. korona önálló[illegible] törvényes jogai és szabadságaiból senkinek, semmi áron [illegible] hazánk önállásának, jogainak és szabad[illegible] intézett törekvésekről végkép és [illegible]

[illegible] magyar kormány azon hozzáadással értesíti a bécsi minisz[illegible] országok minden méltányos kívánatainak a kielégí[illegible] egyszersmind a rend és a törvény iránti engedelmesség [illegible] levén, a bécsi minisztérium ebbeli figyelmeztetésére [illegible] tudja azt, hogy a horvát pártütés, kivált ha az ily [illegible] kilátásával szitogattatik, a birodalomra kétségkívül [illegible] bizonyos az is, hogy e veszély elháritására nem az a [illegible] a pártütés minden jog és törvény ellenére gyámolíttassék, [illegible] osztrák kormány is igyekezzék azon kir. korona épségének [illegible] mely azon fejedelem homlokát ékesíti, ki a bécsi [illegible] császárja.

[illegible] egységével fogva a magyar minisztérium fel nem tehetvén, [illegible] feltenni, hogy az osztrák minisztérium e minő[illegible] a császár képviselőjének, János főherczegnek megegyeze[illegible] egyszersmind István főherczeget is megkérte, hogy János [illegible] érintkezésbe bocsájtkozzék, nem kételkedvén, hogy a két [illegible] képviselői, a császár és király egységet ez idő [illegible] az ügyet akként fogják elintézni, mint azt a jog, [illegible] felsége iránti hűségük kívánja." . . .

Az osztrák hadügyminiszter azon megkeresésére pedig, amelyben a magyar kormánytól Jellasics számára pénzt és az előlegezett 150,000 forint megtérítését követeli, Kossuth, mint pénzügyminiszter válaszolt, de már érdesebb, keményebb hangon.

Schweidel József honvédtábornok. — (Egykoru rajz.)

... A magyar pénzügyminiszterium, — irta a többi közt, — nagyon ismeri és tudja kötelességeit, s már ezért is a magyar korona hatósága alá tartozó országok és tartományok kormányzásában idegen avatkozást nem fog tűrni. Mihelyt Horvátország a törvény iránti engedelmességre visszatér, annak minden szükségletét tudja, fogja is fedezni a magyar kormány, de hogy fegyverben álló ellensége ellátásáról gondoskodjék, megfoghatlan követelés.

Ha az osztrák miniszterium, a mint ezt a magyar kormány fájdalommal látja, a magyar korona ellen pártot ütött lázadóknak segélyezésére pénzt küld: azt a magyar kormány nem csak meg nem tűrheti, hanem az ilynemű segélyezést a király elleni pártütés gyámolitásának kénytelen tekinteni.

A hadügyminiszter átirata egy ujabb tájékoztató adat azon ellenséges indulatra nézve, mlylyel az osztrák miniszteriumnak a Magyarországon s kapcsolt részeiben és a határőrvidéken levő katonaságnak akár ellátásába, akár más néven nevezendő dolgaiba még folyton tapasztalható avatkozása ellen a magyar kormány ünnepélyesen tiltakozik s a vele közlött jegyzéket, ha kellőleg fel nem világosittatik: Magyarország törvényes önállása és épsége megtámadásának tekintendi..,

E jegyzékváltás után a két kormány közt még nagyobb űr támadt. A kivánatos jó viszony helyére a nyilt ellenségeskedés lépett. Az osztrák miniszterium most már egészen a kamarilla szolgálatába szegődött. s az eddiginél még ádázabb gyülölettel tört folyton-folyvást ellenünk.

Hiába való volt tehát minden: erélyes szó, békés törekvés, az uralkodó ismételt közbelépése, — a belháború borzalmait nem kerülhette el a nemzet. A márcziusi kikelet szabadságfájának zsenge plántáját vérrel kellett megöntöznünk.

S a vér már folyt. Itt is, ott is láng csapott fel, — rémes hirnöke gyanánt a közeledő tűztengernek. A bánsági végvidék szerb táborhelylyé változott. A római földsánczok rejtekéből vad szerezsánok handzsárja villant elő. Karlóczánál már dörögtek az ágyúk. A halál megkezdte szörnyű aratását, olcsó lett az emberélet.

Harczizaj tölté be a levegőt. Dobpergés, trombitaharsogás hangzott mindenfelől. Az ujoncz honvédcsapatok egymásután vonultak a csatatérre. Az egész nemzet megmozdult, csak a hivatásos magyar katonák maradtak távol. Idegen országrészekben vesztegeltek, midőn pedig idehaza oly nagy szükség lett volna edzett karjaikra.

A magyar kormány hasztalan sürgette a Galicziában és Csehországban fekvő magyar huszárság hazarendelését. A bécsi hadügyminiszter nem hogy meghajolt volna e jogos és törvényes kivánság előtt, sőt az egyes ezredeket még messzebb helyezte az ország határszélétől. Igy a Würtemberg-huszárok is beljebb: Mariampolba kerültek.

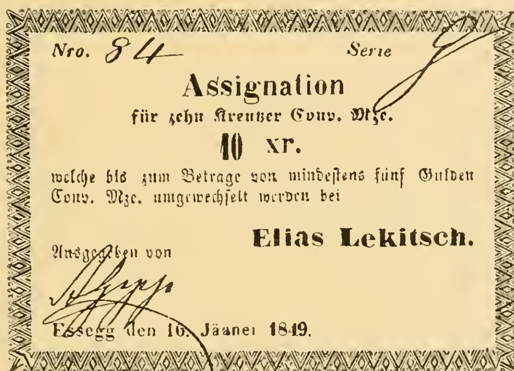
Csakhogy a kamarilla nem számolt a hazaszeretettel, ezzel a csodás érzelemmel, amely megdobbantja a szivet a katona-mundér alatt is, s amelyet még növel a távolság.

Azok az egyszerű, jó fiuk, akiknek bölcsője ott ringott a délibábos alföldön, egyszer csak hirét veszik az otthoni eseményeknek.

Kezükbe magyar lap téved valamikép, amelyből kibetűzik, hogy veszedelem fenyegeti a hazát. Majd elolvassák a Talpra magyart, ezt a vérpezsditő riadót, amely úgy hangzik fülükbe, mintha édes anyjuk hazahívó esengését hallanák. Arczuk elkomorodik, kezük ökölre szorul.

— Sehogy sincs az rendjén, — mondogatják egymás közt, hogy minket itt tartsanak, mikor odahaza baj van. Ezen segiteni kell.

Aztán összesúgnak. Éjjelenként, mikor már az egész Mariampol lepihen: a 2-ik huszárszázad legénysége közt különös mozgás támad. Harsányi, a kis őrmester, ezzel is, azzal is titokteljes szót vált, mintha nehéz, hosszú útra készülnének.

Nro. 84 Serie

Assignation

für zehn Kreuzer Conv. Mze.

10 xr.

welche bis zum Betrage von mindestens fünf Gulden Conv. Mze. umgewechselt werden bei

Elias Lekitsch.

Ausgegeben von

Essegg den 16. Jäaner 1849.

Eszék város pénzutalványa 1849-ben.

A tisztikarból csak Fiáth Pompejus, egy fürge, szemes főhadnagy veszi észre az óvatos készülődést. S noha könnyen kitalálja, miről van szó: hallgat, nem árulja el őket. Hisz az ő szive is csak úgy vérzik, mint azoké a hallgatag fiuké, hogy nem mehet veszélyben forgó véreinek a védelmére.

Május 28-án éjjel, csöndben, halkan egyszerre csak fölnyergel az egész század. A lovak patáit, hogy dübörgésük ne legyen hallható, posztódarabokkal kötözik be. Százharminczegy Würtemberg-huszár teljes hadifelszereléssel áll meg Fiáth Pompejus lakása előtt. Harsányi őrmester, a mozgalom vezetője, bemegy és elmondja vakmerő tervüket; aztán a század nevében arra kéri Fiáthot, hogy jöjjön velük s álljon az élükre.

— Baj lesz ebből fiuk meglássátok. — szólt szeliden a főhadnagy. — Térjetek vissza, azt tanácslom, míg nem késő.

— Számot vetettünk mi mindennel, — válaszol elszántan Harsányi. — Ha a főhadnagy úr nem akar minket hazavezetni, indulunk magunk. De megyünk. ha száz halált halunk is. Megyünk. hogy segitségére lehessünk megtámadott édes hazánknak.

Fiáth le van győzve. A honszeretet bűvös deleje, mely oly elemi erővel vonza szülőföldjük felé a derék vitézeket, megérinté az ő szivét is. Nem képes tovább ellentállani. Gyorsan felköti kardját, elővezetteti nyerges paripáját és a század élére áll. Néhány másodpercz mulva már az éj sötétje födi el a tovarobogó századot.

Szökésüket azonban hamar észreveszik. Még jóformán Mariampol határán sincsenek túl, midőn hire fut vakmerő vállalkozásuknak. Az egész helyőrség felriad. A tábornok kétségbe van esve, hogy az ő vaskeze alatt eshetik meg ilyesmi. Hátha valamikép elsimitható volna még a dolog, mielőtt Bécsben megtudnák. Nyomban lóra ülteti a szökevény század kapitányát: *Lenkey* Jánost, s azzal az utasitással küldi a menekülők után, hogy szép szóval birja rá őket a visszatérésre.

Lenkey szerencsésen utoléri a századot. A huszárok, amint kapitányuk alakja kibontakozik a porfelhőkből harsány éljenzésbe törnek ki.

— Köszönöm a rokonszenvet — szólalt meg Lenkey, — de nem azért jöttem. hogy veletek menjek. hanem, hogy visszatérésre birjalak benneteket.

A huszárok egyszerre elkomolyodtak.

— Ne hozzatok szégyent a fejemre, — fogta kérlelésre a százados — jöjjetek vissza. A tábornok igéretét birom, hogy egyiteknek sem lesz bántódása.

— Az volna a szégyen, ha ezek után visszatérnénk, — felelte bátor. csengő hangon Harsányi őrmester. — Nem mernénk apánk, testvéreink szemébe nézni, hogy akkor, midőn ők vérzettek, szenvedtek a hazáért, mi itt a polyákok közt a lábainkat lógáztuk. Bizony jobb lesz, ha a kapitány úr is velünk jön. Nagy szükség van ám mostan otthon az ilyen emberekre, mint a százados úr.

Az őrmester őszinte, keresetlen szavai mély hatást tettek Lenkeyre. Jobbjával eltakarta homlokát, mintha azok jelentőségén tünődnék.

— Nem lehet fiaim, nem lehet, — mondta szomorú hangon. — Esküm tart. tiszti szavam tart.

— Ha nem lehet, hát majd elviszszük erővel, — pattant föl Bodó János közvitéz, s elővonta pisztolyát. — Dehogy hagyjuk visszatérni a mi jó kapitányunkat.

— Jól van, megyek, de kérlek szépen, kötözzetek meg. — mondta most már elérzékenyülve Lenkey.

Kmetty György honvédtábornok. – (Eredetije az orsz. ereklyemuzeumban.)

Erre Fiáth főhadnagy lovának egy szökkenésével mellette terem és megkötözi — ölelő karjaival.

— Nem úgy! — szabadkozik Lenkey. — Itt a kardom. A határig foglyotok vagyok. Otthon aztán, ha az Isten is úgy akarja, vezetlek benneteket akár a pokol kapui ellen is.

S Lenkey csakugyan leoldá kardját és átadta Harsányi őrmes-

ternek. Szíve bár őt is haza vonzotta, még sem akarta, hogy valamikor a szökés vádjával illethessék. Jött mint fogoly, kényszer alatt. Csakhogy édes kényszer volt az.

S most aztán mint a szélvihar megindult a század. Három napig jöttek járatlan utakon ezer veszély, tengernyi szenvedés közt. Atúsztattak az áradó Dniszteren, meghágták a Kárpátok meredékeit, mig végre május 31-én átlépték a magyar határt.

— Állj! — vezényelte Fiáth, amint a határjelző oszlopot megpillantotta.

A század megállott.

— Itthon vagyunk, fiúk! — kiáltotta azután örömteljes hangon. Aki akarja, megcsókolhatja a haza földjét.

Nem kellett azt kétszer mondania.

Az elcsigázott legények, akik negyvennyolcz órán folyvást a nyeregben ültek, villámgyorsasággal pattantak le lovaikról. És egyik a másik után, — az egész század, — szent áhitattal, mintha feszület volna, csókolja meg a szikes talajt; — részét, határát az oly rég nem látott édes hazai földnek.

A maga egyszerüségében is lélekemelő szép jelenet volt ez.

Most már Lenkey vette át a század vezetését. Legelső teendője az volt, hogy érkezésükről külön futár által azonnal értesítette Mármarosmegye viczispánját.

A század május 31-én érkezett Mármaros-Szigetre. Bevonulásuk valóságos diadalmenethez hasonlított. Az örömujongó közönség nem tudott betelni ünneplésükkel. Fogadtatásukról egy mármarosszigeti levél ekként emlékezik meg:

... „Mármaros-Szigeten ma rendkivüli esemény adta elő magát. Galicziából a würtembergi huszár-ezrednek 131 főből álló százada, Lenkey János kapitány és Fiáth Pompejus főhadnagy vezérlete alatt, körünkbe érkeztek . .

Pogány alispán már előre mindenféle rendeleteket megtőn a szives elfogadásra. Az itt fekvő lengyel katona-tisztségnek pedig megmondatott, hogy ezen magyar legények iránt a megye fog most rendelkezni, s nem ők, kik huszárainkat Galicziába visszaküldeni akarták.

Roppant örömmel fogadtatának. Az egész város elejökbe ment. A nemzetőrség felállíttatott. A tanulóság megjelent. Zászlókkal és örömrivalgásokkal fogadtattak. Elszállásolásuk végett veszekedtek a lakosok egymás közt. A megyeháza előtt felállott az egész század. Lenkey lelkes beszédben felszólitá a hatóságot, rendelkezzék felőlük, mig a miniszterium sorsuk felett határozand. Kivánta, állítsák oda, hol veszély van.

Este pompás lakoma rendeztetett a derék század számára. Maguk az urak

szolgáltak a legényeknek. Lelkes beszédek tartattak. Mindenben a honszeretet forró érzelmei nyilvánultak.

Megható volt a huszárokra, kik e szökés után kemény büntetést várhattak, ily fogadtatás. Kirántották a nemzeti zászlót a deákok kezéből s rázták és sorban fogdosták, csókolták. Midőn a város alatt a zászlók eléjök vitettek, egy közvitéznek a lova azoktól megijedvén, megveregette lovát és ezt mondta:

— Szokjál már egyszer, ha muszka ló vagy is, e zászlóhoz, mert e zászló alatt kell ezután vivnunk, ha élünk.

Rég vala Mármaros-Szigetnek ily szép örömnapja, mint ez.“

A huszárszázad büntetésből a csatatérre: a ráczok ellen küldetett. Ámde nem fenyíték volt ez neki, hanem a legszebb jutalom. Hiszen azért jöttek a messze idegenből, hogy a hazáért onthassák

Hauslab Ferencz osztrák altábornagy.

vérüket. És ott küzdöttek, csatáztak a római sánczoknál. A legénységnek több, mint fele elesett. Maga Fiáth Pompejus is, aug. 8-án a szent-tamási véres ütközetben szenvedett hősi halált. Lenkey János (sz. 1810. † 1849.) ezredes, majd tábornok lett. A világosi gyásznap után ő is börtönbe került, ahol az önkénynél könyörületesebb halál mentette meg a bitó elől.

A Würtemberg-huszárok vakmerősége nagy riadalmat okozott Bécsben. Mindenféle szigorú óvintézkedést tettek, hogy hasonló esetek ne ismétlődjenek. De a hazaszeretet erősebb volt a hadi-regulánál. A szökéseket nem lehetett többé megakadályozni. Csakhamar jöttek a Koburg-huszárok is. Szeptemberben aztán Csehországból kisebb-nagyobb csapatokban hazatért csaknem az egész Nádor-huszárezred is.

A *Nádor-huszárezred* a csehországi forrongások idején hosszabb

ideig Prága alatt táborozott. Itt értesült, részint hirlapokból, részint magánlevelek útján, a magyarországi zavaros eseményekről.

Az ezred valódi gyöngyét képezte a hadsereg lovasságának. Legénysége színmagyar, csaknem valamennyi Jász-Kunság szülötte. Harczedzett, deli szép férfiak, akiknek rettenthetlen bátorságáról legendák keringtek.

A tábortüzeknél, késő éjszakákon, midőn egyedül lehettek, egyebről sem folyt közöttük a szó, mint a haza nehéz sorsáról. S képzeletük elszállt hegyvölgyön át, a messze, messze távolba. És látták szüleiket ezer veszélytől környezve; s látták a nádfedeles lakóházat, az édes otthont, a melyet talán fel is dúlt már az ádáz ellenség. S szivük megtelt olthatatlan honvágygyal, lelkük halálos keserűséggel, hogy itt kell tétlen vesztegelniök, mikor Magyarországon olyan nagy a baj. Csak egy intés kellett, — és az egész ezred, mint a förgeteg keresztültör mindenen, s száguld haza.

Csaknem hasonló volt a tisztikar hangulata is. A zöm ugyan tartózkodóan viselkedett; de Sréter Lajos, Virágh Gedeon és Dessewffy Dénes vezetése alatt volt egy csoport, amely elég nyiltan mert kifejezést adni honfi aggodalmainak.

Ily aggályok közt érte őket a király hazahivó rendelete, amelyet a lapokból ismertek meg. De hiába lesték annak kihirdetését: az intéző körök tudomást sem vettek róla. Néhány napi türelmetlen várakozás után végre felkérték ezredesüket, hogy hirdesse ki és foganatosítsa a rendeletet. Az ezredes azonban a parancsnokoló tábornokra: Windischgrätz herczegre utalt.

Másnap a tisztikar kihallgatásra jelentkezett Windischgrätznél. A tábornok, ki már eleve értesült szándékukról, szokatlan nyájassággal fogadta őket. Kijelentette, hogy mennyire szereti ő ezt a vitéz ezredet, amely a prágai zavarok lecsillapításánál is oly derekasan viselte magát. Ily előzmények után reméli, hogy az ezred, melyre még szüksége van, továbbra is keze alatt marad. Magyarországon különben is — úgymond — már helyreállott a béke s a rácz zendülés csirájában el van fojtva.

A tisztek sokkal jobban ismerték a magyarországi eseményeket, hogysem Windischgrätz hitegetésének felültek volna. Abban egyeztek meg tehát, hogy tömegesen leteszik rangjukat, s mint magánemberek térnek haza.

Elhatározásuk azonban valamikép Windischgrätz fülébe jutott, aki néhány nap mulva ismét magához rendelte a tisztikart. S most

Pöltenberg Ernő honvédtábornok. — (Egykoru festmeny után.)

félretevén minden udvariaskodást, szigorú, katonás modorban adta tudomásukra, hogy háborús időben a kötelességtudó katona nem szokott kvietálni: s ha egyikük-másikuk mégis le akarna köszönni, előre is kijelenti, hogy óhajtása nem fog teljesülni, mert tisztekre szüksége van az ezrednek is.

A tisztek búsan, lehangolva távoztak a tábornoktól.

— Nem bocsájtottatok bennünket egyedül, — súgta össze, — majd megyünk hát tömegesen.

Csöndben, óvatosan legott hozzáfogtak a készülődésekhez. Fölkeresték a tábortüzeket, szóba elegyedtek a legénységgel; ébrentartva elszántságát, élesztve hazaszeretetét.

A merész terv azonban egy közbejött véletlen folytán csaknem egészen dugába dőlt. A magyar kormány a külföldön fekvő magyar ezredekhez megbizottakat küldött, hogy a katonaságot tájékoztassák az otthoni eseményekről. Néhány tiszt, — köztük Windischgrätz hadsegédének az öcsese, — éppen a Sréter táborában időzött, midőn egy ilyen emisszárius toppant közéjük. A tisztek rögtön gyanították az idegen kilétét, s szemhunyorításokkal óvatosságra intették. A jövevény szerencsére még idejekorán észrevette e néma figyelmeztetést, s közönyös dolgokról kezdett beszélni. De a táborban való őgyelgése mégis gyanút keltett, s attól lehetett tartani, hogy igazolásra szorítják. Dessewffy tehát módját ejtette, hogy az emisszárius minden baj nélkül tovább utazhassék. Az ügynök a biechoviczi vasuti állomásról, hová kocsi ment, Dessewffynek köszönő levelet irt, amelyben, — elég meggondolatlanul, — a kettőjök közt megbeszélt szökési tervről is tett említést. A levél azonban a visszatérő bérkocsis feledékenységéből, avagy rosszakarátából valamikép Windischgrätz herczeg kezébe jutott.

Dessewffy Dénest, Windischgrätz parancsára, még azon éjjel elfogták. Az eset természetesen roppant izgatottságot keltett a huszároknál, akik azt hitték, hogy készülődésük egészen fölfedeztetett, s most már nem mehetnek haza; de sőt kemény büntetést kapnak.

Be sem várva tehát a további fejleményeket: *Balla* Endre tizedes mindjárt másnap éjjel hetedmagával megszökött a táborból. A kis csapat szerencsésen elérte a magyar határt, s a vakmerő vitézek a Hunyadi-huszárok közé osztattak be.

A fogoly Dessewffy haditörvényszék elé került, de bizonyítékok hiányából fölmentetett.

Windischgrätz herczeg, hogy a további szökési kisérleteknek

egyszersmindenkorra utját vágta, a legszigorúbb rendszabályokhoz nyúlt. Az összes helyőrségek, — különösen a Magyarországba vezető útvonalon, — figyelmeztetést kaptak, hogy résen legyenek. Magát az ezredet pedig, még beljebb: Rahonicz felé vezényeltette.

E nagy elővigyázat daczára azonban október 4-én *Sréter* Lajos kapitány és *Dessewffy* Dénes hadnagy vezetése alatt ujabban egy egész század nádor-huszár kisérlette meg a hazatérést.

Csodás menekülésükről Virág Lajos nádor-huszár naplószerű feljegyzéseiben a többi közt igy emlékszik meg:

Október 4. Korán megérkezve stácziónkra, négy közel eső faluba lettünk elhelyezve. A négy falunak mellékutai egy keresztnél folytak be a főutba; e kereszt lőn kijelölve a szakaszok találkozási helyéül, éji tiz órakor. Tábori jelünk egy „füttyentés“ volt, s jelszavunk: „A haza minden előtt.“

Mint legtávolabb esőnek, az indulást Dessewffynek kellett kezdeni.

A kis termetű, de lelkesült Beliczay tizedes által összehivatá embereit még naplemente előtt s röviden, néhány szóval, de igen érzékenyen bucsút vett tőlük; végszavaira maig is emlékszem:

— Nem hivlak magammal benneteket — úgymond — mert tudom, hogy nem sikerülés esetében jutalmatok és jutalmam a főbelövetés lesz; nekem mindemellett mennem kell, Isten veletek!

— Mi is megyünk, mi is el akarunk menni! — kiáltotta erre egy szivvel-lélekkel az egész szakasz.

— Gondoljátok talán, hogy feladatunk valami könnyü lesz? — szólt hozzájuk ujra Dessewffy, nem annyira lebeszélni, mint ismételten próbára tenni akarván ismert határozottságukat. — Akkor nagyon csalatkoztok. El kell készülve lenni minden rosszra. Mi csak megkisértjük a hazamenetelt; nagy kérdés azonban, ha vajjon csak egy is közülünk megláthatja-e a haza határát?! Elleneink fegyverein kivül meg kell küzdenünk nemcsak a fáradsággal, de az álmatlanság-, éhség-, szomjusággal is.

— Egyik sem fog ki rajtunk! — volt reá a rövid s majdnem általános válasz.

Erre ünnepélyesen megesketi őket Dessewffy, hogy a fegyelmet magok közt fentartani szoros kötelességüknek ismerik, a veszélyben egymást támogatandják s föllebbvalóik parancsainak engedelmeskedni fognak, egész addig, mig a czélt érve, hazájok máskép rendelkezik fölöttük. Az uti előkészületek gyors megtételére intvén ezután őket, hazabocsátá mind, tudatván velök az összehivó jeladást s megjelölvén a helyet, honnan indulandók lesznek.

Tiz óra közelgett, hosszas tanakodás, készülődésre nem volt idő.

Kis idő mulva különböző irányban hallatszott egy-egy kis füttyentés. Válaszoltunk reá s intézkedett Sréter, hogy minden vonalban egy pár ember közelítse meg őket, részint hogy kalauzul szolgáljanak a sötét éjben, s elővigyázatul másrészt, nehogy idegen katonaság által lepettessünk meg.

Az összegyült csapat ezután Srétert egy szivvel-lélekkel vezéreül választván,

ez Dessewffyre az első csapat vezetését, Szentpétery zászlótartora pedig a fegyelem fentartását bizta.

Azon országut, melyen előre kellett haladnunk, Rakonicz kerített városon vezetett keresztül; e várost kikerülnünk balra ugy, mint jobbra, csaknem lehetetlen volt.

Mielőtt az itt fekvő katonaság jöttünkről tudósittathatnék, kellett e helyet nemcsak megközelitenünk, de azon tul is haladnunk, hogy biztosabban folytathassuk utunkat.

A sötét éj azonban a sebes haladásra sehogy sem volt alkalmas; kalauzoltatásunkat egy közel eső faluig kenytelenek voltunk lovaink s a széles országutra bizni.

A falutól kezdve egy cseh polgart avattunk fel vezetőnkké, akaratja ellenére; s utmutatása mellett sikerült elérnünk Rakoniczot még virradat előtt. Kapuit — nem éppen nagy örömünkre zarva találtuk; azon reménynyel azonban, hogy a magasabb katonai hatóság menettervünkkel még nem ismertette meg őket, zörgettünk oly modorban, mint kiknek küldetésük sürgetős, s ezt szóval is nyilvántani siettünk a tizedes úrnak, kit az őr tudósított megjelenésünkről.

Egyenruhank megtette a kellő hatast, be és kijutottunk szerencsésen onnan, hova csak valamivel később is aligha lett volna tanácsos kivánkoznunk.

Október 5. Rögtönözve levén indulásunk, egész eddig, — lehet mondani — majdnem minden terv nélkül jöttünk, mulasztásunkat helyrehozni azonban nagyon is szükség volt; mi okból Dessewffynek szerencsére magával hozott nagy térképét — podgyászaink közül kikutatva, kezdtük búvárlani azt.

Rakonicztól kezdve, kalauz segitségével, mezei utakon kerültük ki a szomszédos falukat, városokat, s a Beraun folyón kompon átkelve, alkonyatra Zebrák-ba értünk.

Zebrák a pilsen-prágai nagy országút központját képezi, csekély távolságra egyik ugy mint a másik főhelytől; innen tehát nekünk sietve kellett távoznunk.

Késő éjjel egy falut értünk.

Október 6. Majdnem egész délig háborítatlanul haladhattunk előre.

Délután körülbelül két óratájban egy falu tünt fel a láthatáron, s közeledésünkkel félrevert harangzúgás ütötte meg füleinket. Tüznek hirét sem láttuk sehol; helyesen e szerint csakis azt következtethettük e furcsa fogadtatásból, hogy az, a szomszédos katonaság intézkedése folytán, értesítésére szolgáló jeladás ellenünk, s ép ez okból itt fegyveres erő jelenlététől nincs mit tartanunk.

A faluba berohanni, az előőrsöket kiállítani, a harangozást megszüntetve a lakosságot összeterelni: pillanat műve volt.

Ebédünk, vacsoránk ez ideig ehetetlen fekete kenyér és pálinka volt, s úgy ezt, mint a lovaink számára szükséges szénát és abrakot is mindenütt készpénzzel fizettük. Büntetésül a falu, ellenséges szándékáért, ez élelmi czikkek kiállítására köteleztetett. Többtől tartva, e csekélységet sietve teremtették elő s mi indultunk.

Este telé, erdő közt, egy falura bukkantunk. Lovaink végkép ki voltak merülve — egyet már hátra is hagytunk — Király Pál közemberét, ki azóta a vezetéklovak egyikén jött velünk; — tovább mennünk pihentetés nélkül lehetetlen volt.

Zab és széna-szerzéssel nem kellett töltenünk az időt, a hátrahagyott falu kiharangozta azt számunkra; etethettünk.

Szerencsére kantároztunk már, midőn a végőrön álló, Szabó nevezetű huszár, hozzánk vágtatva jelenti: hogy az erdőből nagyon megközelített bennünket a gyalogság s körül leszünk véve, ha nem sietünk.

Nem késtünk egy pillanatot sem; mindemellett a faluból kivezető út lőtávolra hozott össze bennünket. El nem vághatván utunkat a gyalogság, sortüzet adott ránk, minek áldozatja lőn: podgyászos lovunk, a podgyász közt térképünk s néhány csákó.

A magyar huszárt jellemző s eredetiségében föltüntető egy eseményről, lehetetlen itt meg nem emlékeznem.

A gyalogság tüzelési szándékát látván két veterán huszár: Tóth János és Szabó János, egyike Sréter, másika Dessewffy mellé ugratott ki a sorból, fedezőleg.

A „Charivári"-ból. — (Andrássy Manó gróf rajzaiból.)

— Szoritsd! Aki lelke van annak a sovány angol kanczának. Az az átkozott majom (Andrássy Manó gróf) nagyon megüli, még odább illan vele; pedig az ó-becsei táborban jó hasznát vehetik ám.

— Engedelmet kérek, kapitány ur — mond az első — hogy helyemet elhagytam. Én nem lennék oly nagy kár; de ki vezetné haza az én bajtársaimat, ha az urakat találná a golyó?

A gondviselés őrködött fölöttük, áldozatkészségének nem lett áldozatja egyik sem.

Helyzetünk komolyságára e napi események után akaratlanul figyelmessé kellett lennünk s beláttuk, hogy csak sulyosbodni fog az mindaddig, mig a Moldván át nem jutunk, s a tervezett irányban nem haladunk.

A Moldva partjára siettünk tehát, hogy ha csak lehet, még ez este átkelhessünk.

A komp tul volt, s kiabálásainkra golyózáporral felelt belőle egy vadászcsapat.

A folyam partján lejebb vonultunk.

Október 7. Kipihentettük lovainkat, hogy az átuszást megbirják.

A partra lucskosan átérkezők, a folyam közepén úszók, a vizbe ugratni akarok s a meredeken leereszkedők vajmi nagyszerü látványt nyujtottak ez alkalommal.

Átusztatásunk Moldauthein és Budweis közt történt; ott, hol a meredek hegyek s vad vidék miatt, — hihetőleg, — legkevésbbé várták elleneink, s reá elkészülve nem is voltak.

Késő este egy falut értünk el. Mindinkább sötétedett bár, de még kivehető volt, hogy e helység megkerülhetését jobbról egy kopár hegy, balról terjedelmes posvány gátolja.

Fölösleges kerülővel időnket pazarolni, lovainkat fárasztani czélunk nem volt, s e körülményre csakis akkor gondoltunk, midőn a falu alá küldött két huszárunk azon hirrel tért vissza, hogy benn katonaság van.

Jobbra tértünk le, a kopár hegy felé.

Néhány száz lépésnyire egyszerre nagy lángvonal villant fel előttünk a sötétben, mit puskaropogás s golyózápor követett.

E sortűz oly közelről intéztetett reánk, hogy eredménytelen nem lehetett, a nagy sötétség daczára sem; Győrfi tizedest és Orosz nevű közembert elvesztettük, három huszár könnyű sebet kapott.

Most csakis két út közt választhattunk: a posványon vagy a katonasággal megrakott falun át. Dessewffy és Szentpétery ez utóbbit javaslák. Sréter, ép oly bátor katona, de korosabb és higgadtabb társainál, nem volt barátja a koczkáztató merényleteknek, mig más úton közvetíthető volt a czélra juthatás, s a posvány megkerülése, vagy átgázolását inditványozta.

Még nem határoztunk, midőn lóháton egy fiatal, e tájon lakó legény ért közelünkbe s felvilágositott bennünket, hogy az nem posvány, hanem tó, s rajta egy gát vezet keresztül, melyen szekerek járnak át.

Vezetése alatt szerencsésen át is jutottunk, s egy közeli erdőben pihentünk meg.

Október 8. Tizenhat órai folytonos menet után elértük Alsó-Ausztria határát.

Ez utunk nem annyira veszélyes, mint terhes volt; mennyiben sok helyen egyenkint, lovainkat kantárszáron vezetve haladhattunk csak át a meredek helyeken.

Október 9. Alsó-Ausztriában valamivel biztosabban érezhettük magunkat, mennyiben tudomásunkkal volt, hogy a katonaság nagyobb része Deés körül van összpontosítva. Hátunk mögött esett azonban most már Schwarzbach, s előttünk állt Srems; e két hely kissé mérsékelte elbizakodottságunkat. Srems főkép, hova — csak ma nyert értesülésünk szerint — kevéssel ezelőtt érkezett ép a mi elfogatásunkra egy dragonyos-század.

Déltájban egy faluba értünk, (nevét elfeledtem). A korcsmáros ép két süldő teldarabolásával foglalkozott.

A nyulpecsenyétől elriasztva, öt napja rágódtunk már száraz rosz kenyéren, s ittuk reá a rosz krumplipálinkát. Étvágyunkat a két süldő látása a legfelsőbb

fokra csigázta. Megvettük s el is fogyasztottuk az utolsó falatig, s rendeltünk hozzá minden huszárra egy itcze sört.

Lakoma végeztével — mert méltán nevezhetjük annak az átélt napok után — két közember jelentkezett egyik tizedesnél, s kivánkozott a tisztekhez vezettetni általa.

— Köszönjük hozzánk való szivességét a tiszt uraknak magunk és bajtársaink nevében, — szólt az idősebb, — s kérjük, ne költekezzenek reánk annyit; megélünk mi vizen és kenyéren is, csak lovaink számára legyen abrak.

— Szó sincs róla, András! — szólította nevén Sréter az illetőt. — A fakó porcziójának meg kell lenni, törik vagy szakad. Hisz huszár ló nélkül, s ló huszár nélkül nem ér egy fabatkát, ez régi dolog! Hanem ma épen mindkettőre szükségünk lesz ám András! Srems-ben készen várnak bennünket a dragonyosok.

— Tőlük el nem szalad az én szegény fakóm, azt tudom! — válaszolt a vén huszár; — csak hozzájuk birjon szaladni, a többire majd csak megalkuszunk; s azt hiszem, szegény fakóm se bánná, ha kicserélném.

Aradi fogoly faragványa. — (Eredetije az 1848—49-ki orsz. ereklye-muzeumban.)

E rövid szóváltás után folytattuk utunkat.

Áthaladva egy közbeneső falun, már messziről láttuk Srems alatt a fehérköpenyes előörst, mint szintén közeledésünkkel, midőn vágtatva futott befelé hírt vinni.

Srems menettervünknek egyik főbb pontja volt, melyen keresztül kellett hatolnunk bármi áron, ha csak 4—5 mértföld távolságot nem akartunk veszteni.

A város alatt összeszedtük kis csapatunkat, s fölhuzott pisztolylyal, s kivont karddal, zárt sorban, ügetve vonultunk be a városba, készen minden eshetőségre.

A város népessége ablakok- s háztetőkről nézte a dráma kifejlődését.

Már messzire behatoltunk s kezdtünk cselvetéstől tartani, midőn majdnem egyszerre, szemközt s egy oldalutczában tüntek föl elleneink.

Ez utóbbiaknak rendeltetésük lett volna bennünket hátba fogni, mikor őket túlhaladtuk.

Sréter keresztthuzást tett tervükön: néhányad magával megállt az utcza torkolatánál, Dessewffyt utalván a szemközt jövők fogadására.

— Habt Acht! man wird attaquiren! — hangzott Dessewffy csengő hangja.

Ugyanekkor az átelleni oldalon:

— Rechts um, kehrt euch! ugy, hogy a „Marsch!“ szót, a két vezénylő majdnem egyszerre mondta ki.

S mentünk egymás után; hanem ők futottak elől.

Csekély távolságra üldözven elleneinket, megálltunk, Srétert tudósítandók a kedvező fordulatot vett körülményről.

Ugyanekkor vérteseink is megálltak, s ujra farkasszemet néztünk. Kis idő mulva azonban, a mint meggyőződtek felőle, hogy nem az övéik kerülnek hátunkba, hanem a mi csapatunk erősbödik Sréter csatlakozásával, robogva vágtattak el tovább az országúton, s mi követtük őket.

Ezen üldözés tarthatott mintegy negyed óráig; egész addig t. i., mig vérteseink mellékútra találva, eszélyesb dolognak találták letérni azon előlünk, s utunk szabad lőn.

Október 10. Egy falu korcsmájának tágas udvarán pihentettük meg lovainkat a hajnal előtti kis időköz alatt; s virradattal, jó drágán fogadott kalauz vezetése mellett folytattuk utunkat.

Éjjel Znaim, morva városhoz közel fekvő egyik falu alatt ütöttünk tábort; láttuk az ott kiütött tűzvészt, s tisztán hallottuk a dobpergést, trombita-harsogást, mely a katonaságot volt fellármázandó az oltáshoz.

Október 11. Délben értünk csak falut; itt hallottuk meg a közelebbi bécsi eseményeket is.

A lakosság kijött hozzánk a falu alá, s jól tartottak minden jóval; közülök kivált később egy vad kinézésű férfi, s tisztjeinkkel kívánt beszélni.

— A helység papja, — úgymond, — kevéssel érkezésünk után indult el, s tart tőle, hogy nem a legjobb szándékkal. Ne késsünk soká, ő csempész, ismeri jól a tájékot, a titkos utakat, s ha elfogadjuk, éjjel átvezet bennünket a határon.

Menettervünk szerint Hochenaun át kellett haladnunk, s e végvárost, mint a hír szárnyalt, egy zászlóalj horvát és egy század vadász katona tartja elfoglalva. A városon túl March nevezetű határszéli folyam vonul el, melyen szintén keresztül kellene jutnunk; de hídját őrzik hihetőleg, s gázlóját nem ismerjük. Mind e nehézségeket csakis ily jártas egyén által küzdhettük le, s a csempész nyilt, férfias arcza, komoly határozottsága bizalmat keltett bennünk.

Elindultunk, s vezetőnk tanácsára Hochenaut késő alkonyatnál korábban nem közelítettük meg.

A hold világánál három, távol eső nagy nyárfára mutatott csempészünk.

— Én most bemegyek, — úgymond, — a városba, kissé körültekinteni; ha kányasivítást hallanak az urak, az bajt fog jelenteni, s ez esetben tartsanak ama három nyárfának, ott legkönnyebben átusztathatják a March folyót; ha pedig ezen vonalban — a város közepe felé mutatott — látnak majd fenn, „magasan egy lámpafényt: az a város és hidoni átkelhetés biztonságát jelzi; s ekkor csendesen vonuljanak át a városon, a hid felé.

Vezetőnk távozott, s mi azon helyt maradva, vártuk a jeladást.

Gróf Zichy Jenő elfogatása. — (Eredetije az 1848–49-iki orsz. ereklye-muzeumban.)

[illegible] tettem türelmünket, midőn a lámpafény [illegible]

[illegible] A város alatt találkoztunk csempészünkkel, [illegible]

[illegible] — úgymond — mintegy 300 főre menő [illegible] de holnapra várnak bennünket. A mai [illegible] parancsnokuk, s a híd őrsége hat emberből áll.

[illegible] tervünkkel, s ki is osztottuk a parancsot embereink [illegible]

[illegible] őröket lefegyverezni, a hídon átmenetet gátló [illegible] műve volt, hogy mi magunk is csak akkor [illegible] is magunkkal nem hoztuk foglyul, midőn a [illegible] nem előröknek már kiadtuk a híd szejjelszedé[illegible]

M[illegible] hogy hazánkban vagyunk!

S[illegible]! Mint borult földre a legelfásultabb kedélyű is, [illegible] ismét láthatja; örömkönyes szemmel, hogy ölelte [illegible] ki vele együtt a keserű kenyeret ette, a sz.-jánosi nem[illegible] anak szülöttje, s kedves lovat, mely őt oly távolról hozta.

M[illegible] etett, de leírni nem.

S[illegible] kezdve egész Pozsonyig utunk valóságos pompamenet volt. [illegible] kísért a vidék nemzetőrsége, s Malaczkán tiszteletünk s [illegible] nagy lakomát rendeztek.

Néhány nap múlva ezután Csillag (Stern), egy zsidó születésű fiatal huszár[illegible] ötven emberrel kísérelte meg a szökést. De vakmerő vállalkozása balul ütött ki, mert a csapatot — egy ember kivételével — elfogták és lefegyverezték. Csillag [illegible] megmenekült, s hazaérkezvén, a Hunyadi huszárok közé állt. [illegible] 74 huszár halálra ítéltetett. Németh József ezredes azonban nem írta alá [illegible] A huszárok vesszőfutással megmenekedtek a haláltól; de a hazájat [illegible] ezredes rangjától felfüggesztve, Therezienstadtba internáltatott.

A[illegible] kedéseket erre megkétszerezték; sőt az egész ezred statárium [illegible] De ez sem használt. Okt. 21-én Virágh Gedeon és Hollán Hugo [illegible] vezetése alatt Auschauból ismét 211 nádor-huszár indult útnak.

[illegible] napján báró Vernier őrnagy a tisztikar részére éppen ebédet [illegible] Virágh is hivatalos volt. Virágh, hogy elhárítsa magáról a gyanút, [illegible] a meghívást. Ebéd után a tisztek, szivarozva, beszélgetve a sétatérre [illegible] midőn egyszerre Görbe nevű tizedes lóháton, hadifelszereléssel, sebes [illegible] megjelenik s Virágh elé léptetve, szól:

— [illegible] főhadnagy úr, az éles töltések ki vannak osztva, s a [illegible] szakasz készen áll az indulásra.

Ugyanekkor más irányból egy Kovács nevű huszár vágtat elő, s a második [illegible] hasonló jelentést tesz Virághnak.

A tisztek megdöbbenve néztek egymásra. Vernier őrnagy első perczben nem tudja mitévő legyen. Azonban csakhamar visszatér lélekjelenléte, s a haragtól reszketve rival az őrre, ki ott a közelben kardosan föl s alá járkál:

— Te bamba! nem látod, hogy Virágh főhadnagy úr szökni akar?!! Tedd kötelességedet és lőjj!

— Van eszembe, — feleli a huszár elmosolyodva, — hiszen én is velük megyek. S ezzel lóra pattan s vágtat Virágh után.

Virágh összeszedvén huszárjait, még egyszer visszatért Auschauba, hogy az ottaniakat is magához vegye.

Vernier báró épp ablakánál állt, midőn a szakasz elvonult. Elkeseredetten, szemrehányóan kiáltá Virágh után:

— Hát ez a jutalma az én huszonkilencz évi szolgálatomnak?

— Nagyon sajnálom őrnagy úr, — fordult vissza Virágh, — de én előbb magyarnak születtem, s csak azután álltam be katonának.

A két huszár-század mérhetlen veszélyekkel küzdve tört magának utat hazafelé. Keresztülúsztattak az örvényes Moldván, Königseggnél gyalogság állta útjokat, Lusnicznál körülkerítették őket. Többhelyt valóságos csatákat kellett vívniok. De páratlan vitézségök, csodás kitartásuk legyőzött minden akadályt. Nyolcz napi bolygás, harcz, szenvedés után végre mégis beteljesedett szivük legédesebb vágya: október 29-én Szakolczánál átlépték a magyar határt.

Az ismétlődő szökések hirére a bécsi hadügyminiszterium tombolt dühében. Egyenes rendeletére az ezred maradványát csaknem ostrom alá helyezték. A régi törzstisztek helyére újakat tettek; a fegyelmet a legnagyobb fokig szigorították. Minden tiz legényre egy külön vasasnémet ügyelt fel; két huszárnak magyarul nem volt szabad együtt beszélni.

De lehet-e megtiltani, hogy a madár ne epekedjék fészke után? Lehet-e megakadályozni, hogy a sziv ne dobogjon a hazáért?

És ha sárkányok őrzik őket és ha ezer halál vár reájok, még sem maradtak volna veszteg. Ujra meg ujra egész a szabadságharcz lezajlásáig folyvást kisérleteket tettek a hazatérésre. Többeknek sikerült, soknak nem. Udvardi tizedes 114 embert vezetett haza. Negyvenkét huszár polgári ruhában, leberetvált bajuszszal, gyalog, álutakon közelítette meg a határt. Közel száznegyven mérföldet tettek meg a derék fiuk, hogy a hazának életüket felajánlhassák. 1849. junius 7-én, tehát a szabadságharcz végnapjaiban néhány altiszt vezetése alatt még egy század nádor-huszár kelt útra. Már-már a czélnál voltak, midőn Marburg alatt egy egész brigád vette őket körül. Rettenetes csata fejlődött. A huszárszázad háromszor tett kétségbeesett kisérletet, hogy talán keresztülvághatja magát. Mind hiába. A tulnyomó erő előtt megtört hősiességük. A vitéz huszárszázad fogságba esett.

A foglyok, — beszéli Frey — lefegyvereztetvén, hadi törvényszék elé állíttattak. A haditörvényszék itélete megtizedelésre szólt Tiz ember jelöltetett ki a halálra. A katonai kormányzó azonban odaszelidítette az itéletet, hogy a tiz emberből csak három végeztessék ki. Huzzanak sorsot életükre; a három fekete golyó jelenti a halált. Az elitélteket egy terembe vezették. Büszkén, bátran viselkedtek, csak halovány arczuk árulta el rettenetes lelkiállapotukat. Aztán egymásután az urnához léptek. A sors kegyetlen játéka, hogy a fekete golyók épp a három legfiatalabb huszár kezében akadtak meg. Rögtön levezették őket a kaszárnya udvarára. Néhány percz mulva hármas kiáltás hallatszott: „Éljen Magyarország! — s erre három lövés dördült el. A teremben levő foglyok fájdalommal, megindultan

tekintettek egymasra, aztán, mintha visszhangot vert volna sziveikben az elvérzettek utolsó óhaja, esküre emelt kézzel mennydörögtek: „Éljen a haza! Éljen Magyarorszag!"

Ezután Szecsey őrmester vezetése alatt meg egy szazad tett kisérletet a hazamenekülesre. De ezek porosz földre kerültek, ahol lefegyverezték őket.

Kilencz izben tört maganak utat a dicső Nádor-ezred, hogy a nemzet szabadsagharczaban resztvehessen.

Oh edes, istenitő hazaszeretet, van-e nálad fenségesebb érzelem a világon?!...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

A kormány lázas tevékenységgel folytatta a honvédelem szervezését. Mack József (szül. 1820. † 1868.), a későbbi buzgó ezredes vezetése alatt ujabb tüzér-ütegeket állított; a honvéd-zászlóaljak kereteit pedig alkalmas vezetőkkel igyekezett minél gyorsabban betölteni. A hivatalos lap junius havi folyama egyremásra hozza a tiszti-kinevezéseket. Lázár György, Kosztolányi Mór, Ivánka Imre, Dobai, Görgei Artúr, Klapka, Perczel Miklós, Ihász Dániel, Krivácsy József, Rohonczy Lipót, Máriássy stb. mind ez időtájt, csaknem egyszerre léptek a honvédsereg kötelékébe.

Ezek közül különösen kettőnek jutott nagy és döntő szerep szabadságharczunkban. Az egyik *Görgei* Artúr, a ki junius 15-én az 5-ik zászlóaljhoz századosnak neveztetett ki; a másik pedig *Klapka* György, aki ugyanekkor, szintén századosi ranggal, a 6-ik zászlóaljhoz osztatott be.

Görgei Artúr, régi nemes család sarja, született a szepesmegyei Toporczon 1818. január 3-án. Három fitestvére volt, Guidó bányász, Ármin, a szabadságharcz alatt őrnagy, s István, 48-ban honvédszázados, most kir. közjegyző.

A fiú első nevelése anyjuk, egy igen művelt lelkű nő felügyelete alatt történt, aki a szellemi képzés mellett a testi nevelésre is nagy súlyt fektetett. E czélból a Salzman rendszere szerint kora edzéssel erősíté őket. A czipőt harisnya nélkül hordták, télen-nyáron egyaránt könnyű, vékony kabátkában jártak, ruganyos matracz helyett kőkemény szalmazsákon aludtak. Meztelen nyakukat, mellüket, karjaikat megbarnítá a nap heve, pirosra marta a tél hidege.

Igy megedzve, duzzadó életerővel került *Artúr* a kézsmárki, majd a lőcsei iskolába, hol gyors felfogású, éles eszével csakhamar kitünt. Tizennégy éves korában már a rhetorikát hallgatta Eperjesen. Innen a tulni utász-iskolába ment, hogy hajlamát követve, a katonai pályára képezze magát. Itt is szokatlanul gyors előmenetelt tett.

Tanárai, tekintettel kiváló tehetségeire, kivételkép megengedték, hogy a három évi tanfolyamot két év alatt végezhesse el.

Ezután a magyar testőrséghez jutott. Öt évet töltött Bécsben, miközben, a hadi tanulmányok mellett, saját jószántából az egyetemen az állatgyógyászatot is hallgatta. A testőrségtől főhadnagyi ranggal a Nádor-huszárokhoz osztatott be, de nem maradt itt sokáig. Ezredesével valami viszálya támadt, mely nem az ő óhajtása szerint intéztetett el. Emiatt aztán azzal az eltökélt szándékkal, hogy a polgári életben tör magának pályát, 1845-ben kilépett a hadseregből.

Kossuth a táborban. – (Egykoru festmény után.)

Prágába ment, hogy az ottani egyetemen a vegytanári oklevelet megszerezhesse; ami sikerült is. Erre megnősült (egy elszászi nőt vezetvén oltárhoz) és hazajött az ősi fészekbe: Toporczra. Itt érte a szabadságharcz. S az első honvédzászlóaljak szervezése alkalmával, mint annyi mások, Görgei is fölajánlá szolgálatát a magyar kormánynak, amely századosi ranggal az 5-ik zászlóaljhoz osztotta be. Első állomáshelye Győr volt, ahol az ujoncz-csapatok első kiképzésében vett részt. Augusztusban a kormány nagyobb mennyiségű gyutacs beszerzése czéljából Bécs-Ujhelybe és Prágába küldte. Meg-

bizatását olyan sikeresen végezte el, hogy visszatérése után őrnagygyá és a tiszáninneni mozgó nemzetőrség parancsnokává nevezte ki a kormány. Jellasics beütése kora Csepel-sziget védelmét bizták rá.

Nagy zavarok ideje volt. Jellasics martalócz hada feltartózhatlanul közeledett a főváros felé. A pesti közönség egy részét páni félelem fogta el, a másik rész komor lemondással készült a végcsatára. Sokan gyors békekötést ajánlottak.

E zürzavar közepette hire fut, hogy Görgei, Zichy Jenő (Eugen) grófot az ellenséggel való czimborálás gyanúja alatt elfogatta, haditörvényszék elé állítá és szept. 30-án felakasztatta. A közönséget meglepte, majd felbátorította az a vaserély, a honárulásnak ez a merész és könyörtelen megtorlása. Az igénytelen őrnagy neve egyszerre ismeretes lett. A kormány figyelme is feléje irányult. Kossuth pártfogásába vette.

Innentől kezdve Görgei szédítő gyorsasággal halad fölfelé. A schwechati csata után már mint tábornok áll az elcsapott Móga hadtestének élén. Roppant akaratereje minden téren érvényesülni kezd és döntőleg hat a hadviselés további menetére. Csakhamar a hadak élére áll, majd diktátor lesz, miglen Világosnál minden feltétel nélkül leteszi az orosz előtt a fegyvert.

Görgei jellemrajzát, még az ötvenes évek elején, egy névtelen kortársa, — aki úgy látszik, közelről ismerte, — a következő erőteljes vonásokkal ecseteli:

. . . . . „Görgei kitartó ember, mint Laudon, szerencsés hadaiban, mint Wellington.

Görgeit katonái *nem* szerették, de féltek tőle és félistennek tartották. Mint Napoleon, szerette ő is magát saját teremtményeivel körülvenni.

Hiusága igen sok, s épen azért könnyen sérthető volt. Sértett hiusága ösztönzé őt önfeladási machinániczióra, mint Szapolyait hajdan szövetkezni a törökkel.

Angol itélők Görgeit hivatásszerű katonának nevezték. S helyesen, mert ő semmi egyéb nem volt, mint katona „ex professo,“ ki fegyverrel akarja kivívni szerencséjét, hirét, nevét. Kardja élén mocskot egy félvilágért nem tűrne el, — bukjék bár a hon, bukjék bár az ügy, melyért küzd.

. . . . . E jellemvonások derítenek fényt Kossuthtal való versengésére.

Ha, mint a porosz Frigyes Vilmos, a konczentrált erőnek ő lett volna a vezére, ha nem állott volna előtte Kossuth, talán máskép intézte volna tetteit. De igy? Akará, hogy Kossuth is elmondhassa az apostolával: „vicisti Galiläe!“

De mint katona a legjelesebb tábornokok hirét érdemelte ki magának. De ha csupán katonai-érdem számára építenénk pantheont, Miltiadestől Moreauig a legjobb stratégisták szobrai sem szégyelhetnék meg magukat társaságában.

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

Rendesen egyszerü, kopott őrnagyi egyenruhában járt. Rövid hajat, szemüveget hordott, de csákót soha. Vihar, meleg egyiránt érte arczát, mely annak edzett kifejezést, teljes színt kölcsönze.

Gyönyörű paripákat tartott, mint ritka ügyes lovas. S a legsötétebb éjben elment megtekinteni az előörsöket. Szigorú katona volt. Katonáit szolgálati hibáiért rangkülönbség nélkül halállal bünteté, de rangkülönbség nélkül jutalmazá. Fegyelem és rend páratlan volt táborában.

Kár, hogy a hirt, — e megjegyzéssel végződik a jellemvázlat, — amelyet mint katona hadi hír magasra emelése által kivívott, mint ember bemocskitá." ...

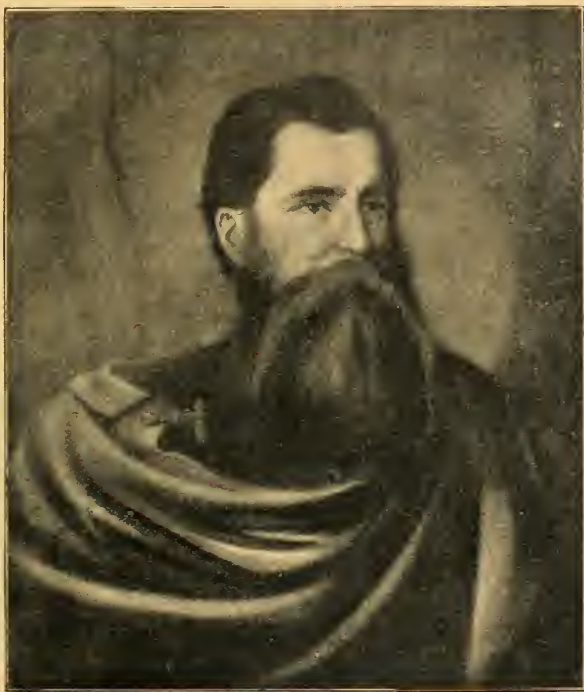
A világosi fegyverletétel után Klagenfurtban nyert menedéket, ahol a koronázásig maradt. Itt irta meg 1852-ben „Mein Leben und Wirken in Ungarn" czimű kétkötetes emlékiratát, amelyben végzetes működését igyekszik mentegetni. 1867 után hazajött, s néhány évig egy téglagyár igazgatását vitte. Később Visegrádra vonult, hol zárkózott magányában ma is él.

Klapka György 1820. április 7-én született Temesváron, hol atyja polgármester volt. Szülei, mihelyt Szegeden megszerezte a szükséges előismeretet, a karánsebesi katonai iskolába adták, amelynek befejeztével, mint hadapród, a tüzérséghez vétetett fel. Innen hadnagyi ranggal a magyar nemes testőrséghez került, s folytatván tanulmányait, kitünő eredménynyel tette le a hadmérnöki vizsgát. Ámde még sem maradt a hadseregnél. Tehetségei kifejtésére nem találván kellő tért, elkedvetlenedett. Midőn tehát a németbánáti határőrezredhez főhadnagynak nevezték ki, 1847 végén letette tiszti rangját. Éppen egy nagyobb külföldi útra készült, midőn a pesti márcziusi események hirét vette. Itthon maradt és a legelsők közt volt, akik a haza szolgálatába léptek.

Klapka első küldetése politikai természetű volt. A kormány a székely népfelkelés szervezésével bizta meg. Rövid időre azonban tisztán katonai megbizatást nyert és ettől fogvást állandóan a csatamezőn találjuk, mint a szabadságharcz nagytehetségű, babérkoszorús bajnokát, aki mint Komárom hős védője, legutoljára tette le kardját, melyet hazája védelmére rántott ki.

„Klapka, — irja egy kortársa, — lassu a tervelésben, de villámgyors a kivitelben. Magyar Wellington, hős, büszke; de hideg és pontos, mint ez az angol hadvezér. Alkata nem magas, de nemes állású. Arcza barna, szabályos, fekete bajuszszal és szakállal, szemei ragyogók és tüzesek. Arczjátéka, testmozdulata a magyar jelleg bélyegét hordozta magán."

Klapka, a komáromi vár megadása után a külföldre ment. Első megállóhelye Hamburg volt, a honnan csakhamar Londonba költözött. Itt irta meg 1850-ben Emlékiratait, eredetileg angolul; de könyve, mely a szabadságharcznak egyik nagybecsű forrásmunkáját képezi, német fordításban is megjelent.

Bayer József táborkari főnök. — (Egykoru olajfestmény után.)

Kevéssel ezután Genfben telepedett le és az emigrácziónak egyik legtevékenyebb vezére volt. Mint a „Magyar Nemzeti Igazgatóság" tagja, Kossuth Lajossal és Teleki László gróffal együtt munkált a letiprott Magyarország felszabadításán. A magyar emigráczió reményei azonban, Cavour váratlan halálával, épp a megvalósulás küszöbén rombadőltek.

Klapka ekkor végleg otthagyta Olaszországot és Párisban kere-

sett új munkakört. Itt ismerkedett meg D'Arbouin Inezzel, egy bájos franczia hölgygyel, akit oltárhoz is vezetett.

De nem sokáig élvezhette a családi élet édes nyugalmát. Honszerető lelke nem tudott abba belenyugodni, hogy hazája, melynek szabadságáért annyi dicsőséggel küzdött, az önkény járma alatt senyvedjen. A porosz-osztrák háború kiütésekor (1866-ban) Bismarck felszólítására, Berlinbe sietett és ott egy magyar legió szervezéséhez fogott. A legió, — a melynek az lett volna a feladata, hogy a porosz fegyverek támogatásával felkelésre birja a magyar nemzetet, — a hadjárat utolsó napjaiban már át is lépte a határt, de az időközben kötött fegyverszünet megsemmisítette Klapkának ezt a reményét is.

A königgrätzi csatavesztés után a nemzet és az uralkodócsalád közt megtörténvén a kibékülés: Klapka is visszatérhetett hazájába, amelyet hosszú tizenkilencz évig nem látott. Kezdetben, mint orsz. képviselő, tevékeny részt vett a parlament munkájában. A meddő pártharczok azonban csakhamar kedvét szegték: letette mandátumát és a magánéletbe vonult vissza. Idejének javarészét ezután külföldön, főkép Francziaországban, családja körében töltötte; de gyakran, majdnem minden évben, többször huzamosabb időre, hazalátogatott. Egy ilyen látogatása alkalmával érte itt Budapesten, 1892. május 17-én a halál. Temetése az egész ország igaz és mély részvéte mellett május 20-án volt. Földi maradványai a kerepesi-uti sírkertben pihennek.

Említettük, hogy a kamarilla az insbrucki szinjáték után kilépett tartózkodó állásából. Azt hitte, hogy immár itt az ideje, midőn a belharcz furiáit szabadon eresztheti. Mig az osztrák kormány útján ürügyet keresett a nyilt beavatkozásra: azalatt ügynökei által siettette a lázadás kitörését. Terve az volt, hogy mindenekelőtt az Alvidéket borítja lángba; s csak azután, ha a szerbek, s esetleg az oláhok megkezdették a támadást, zúdítja az országra Jellasics martalócz hadait. A szorongatott magyarság bizonyára képtelen lesz kétfelé, sőt esetleg háromfelé védekezni, s így Jellasics annál könnyebben győzhet. S a kamarilla legott hozzáfogott sötét tervének a kiviteléhez.

A karlóczai gyülés, mint tudjuk, a szerb mozgalom vezetését „nemzeti választmány“, úgynevezett „*obdor*“ kezeire bizta. Ennek az obdor-nak egy Sztratimirovics György nevű huszonnyolcz éves fiatalember volt az elnöke; ugyanazon Sztratimirovics, aki a márcziusi mozgalmak idején a szerb küldöttséget Pozsonyba vezette, s aki ott Kossuth Lajossal éles szóváltásba elegyedett.

Sztratimirovicsban a szerb vajdaság eszméje egyik legfanatikusabb apostolát birta, aki e dőre álomkép megvalósítása érdekében lázas tevékenységet fejtett ki. Azelőtt huszárhadnagy volt, s így némi hadiismeretekkel is dicsekedett. Rajasicscsal együtt szitották a délvidéki lázadást; de mig az érsek annak inkább csak a politikai részét vezette; azalatt ő a felkelés katonai szervezése körül buzgólkodék.

A kamarilla, Rajasics érsek, majd a temesvári hadparancsnokság útján ezt a dicsvágyó és fanatikus embert haználta fel az Alvidék lángbaborítására. Sztratimirovics, hallgatván az ösztökélő szóra, már junius 3-án bocsájtott ki mint az obdor elnöke egy harcziashangú kiáltványt, amelyben *fegyverre szólítja* a szerb népet a magyarok ellen, „akik már közelegnek elnyomatásukra."

.... Fegyverre testvérek! Vegyétek el, — igy kiált fel, — először is az ágyúkat, válaszszátok meg vezéreiteket és seregeljetek Ujvidékre, s egyesült erővel tegyük semmivé ellenségeinket... nehogy titeket is felakaszszanak s úgy kinozzanak mint a becseieket és a kikindaiakat . . .

A tűzcsóva gyújtott. A Bánság népe vasvillával, kaszával, puskával fölfegyverkezve, sürü rajokban nyomult Ujvidék alá. Csakhamar összegyült mintegy tiz tizenötezer ember. Arra a hirre azonban, hogy magyar katonaság készül megszállni Karlóczát, az egész gyülevész tömeg a patriarcha székhelyére vonult, hogy „a szent várost" megvédje a fenyegető támadás ellen.

De Sztratimirovics felhivásának ama része sem maradt teljesíttetlenül, a melyben a katonai raktárak kifosztására hívja fel véreit. Az első ilyféle betörés Titelen történt. Egy szerb csapat, támogatva a helybeli csajkásoktól, junius 6-án megrohanta a fegyvertárt s nyolcz ágyú és egy csomó puska elrablásával a római sánczokba vonult. Jellemző, hogy a helyőrség tétlenül nézte végig ezt a garázdálkodást; sőt az ezredes kivételével, az egész tisztikar a lázadókhoz pártolt.

Csaknem hasonló eset fordult elő Fehértemplomban, ebben a sokat szenvedett, hazafias városkában. Sztratimirovics egyik barangoló csapata jun. 22-én tábort üt a város alatt, s rövidesen beüzen a helyőrség parancsnokának: Dreihann alezredesnek, hogy a szertárban levő 3 ágyút, 30 mázsa lőport és 215 darab fegyvert haladéktalanul adja át, századával pedig csatlakozzék a szerbekhez. A városban 1200 főnyi, elég jól fegyverzett nemzetőrség is tanyáz, amely égve a harczi vágytól, vissza akarja verni a ráczokat. Az ezredes azonban ennek daczára, a legcsekélyebb ellenállás nélkül, maga viszi át a követelt hadiszereket a

szerbek táborába. A szorongatott lakosság élére ekkor egy egyszerű százados: Maderspach Sándor áll s visszavonulásra készti a támadókat.

Egyáltalán a rendes hadsereg tisztikara, — csekély kivétellel, — itt az alvidéken is kezdettől fogva a legodaadóbb támogatásban részesíté a lázadókat. A temesvári főhadparancsnokságtól, melynek élén Piret báró állt, kéz alatt még fegyvereket is kaptak. S ez időtájt merül fel először szabadságharczunkban a Haynau sötét alakja. Ez a kegyetlen véreb, ki ekkor osztályparancsnok volt Temesvárott, a legszenvedélyesebb dühhel lázított a magyarok ellen. Később Olaszországba helyezték át, hol hajmeresztő kegyetlenségei miatt a „bresciai hiéna“ elnevezést kapta; azonban csakhamar visszakerült, hogy a rémuralom ezerszer megátkozott hóhérja legyen.

A kamarilla megelégedetten szemlélte a dolgok folyását. Az öreg király nem tudta mitévő legyen. A csajkásokhoz és a határőrökhöz — jun. 16-án — ujabb csillapító szózatot intéz, amelyben sajnálkozását fejezi ki, hogy jun. 10-iki nyilatkozata ellenére „a közzéjök lopódzott lázítóknak hitelt adtak és a *császári vagyont*: nyolcz ágyút eltulajdonítani vakmerősködtek, s lakhelyeiket elhagyva, felebbvalóik ellen nyilt lázadásra keltek.“ Arra inti tehát őket, hogy az elharácsolt nyolcz ágyút tüstént szállítsák vissza, s aztán békével térjenek haza.

Persze, ez a kiáltvány sem használt semmit. De nem is használhatott, mert a szerb küldöttség Insbruckba érkezte után, mindjárt másnap, titkos küldetéssel egy külön udvari futár indult Karlóczára, hogy felkeresse Sztratimirovicsot. Azt mondják, hogy a futár Ferencz Károly egy levelét hozta a felkelő-vezérnek. Mi volt a levél tartalma, — nem tudni. De az tény, hogy a futár megérkezése után, még szélesebb körben, még nagyobb erővel tört ki a lázadás.

Néhány nappal a titeli ágyurablás után, — junius 10-én, — Hrabovszkyhoz, a péterváradi hadparancsnokhoz, a karlóczai táborból egy küldöttség állít be, s arra kéri, hogy a magyarok támadásai ellenében vegye őket oltalmába, egyúttal pedig a csajkás-zászlóaljat bocsássa a szerb nemzeti bizottság (obdor) rendelkezésére.

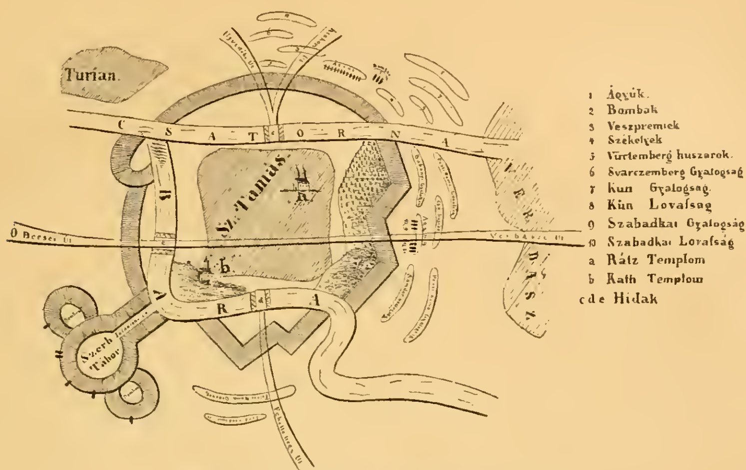
Hrabovszky, — aki mint kiküldött kir. biztos, ezúttal a bánsági határőrség lecsillapítására fordítá figyelmét, — katonás őszinteséggel felel e vakmerő követelésre.

— Nem látom helyét — úgymond, — a kért oltalomnak, mert éppen a szerbek azok, akik a közbékét zavarják. Mihelyt önök, az engedelmesség útjára térve, megszünnek nyugtalankodni: a csend is azonnal helyreáll.

— Mi azt hittük, — felelte a küldöttség egyik tagja, — hogy a tábornagy úr is híven szolgálja a császárt . . .

— Én a magam kötelességét jól ismerem, — vágott közbe Hrabovszky, — s éppen a császár parancsait teljesítem, midőn a magyar miniszterium felsőbbségét elismerem és rendeleteit végrehajtom.

— De a császár iránti hűség azt kivánja, — jegyezte meg erre egész kihivóan a küldöttség vezetője, — hogy míg a szerb nemzet kebeléből deputáczió jár a császárnál, hogy ő felségét régi szabadalmaink

SZ: TAMÁSI SANCZOLAT,
es ennek meglamadására felállitott Magyar rendes Katonaság
es Nemzeti Örsereg Augustus 19 1848.

A szerb tábor Szent-Tamásnál.

helyreállítására és ujabb kivánságaink teljesitésére kérjék: a tábornagy úr a magyarok hadikészülődéseit tiltsa el, biztosaiknak önkényes intézkedéseit pedig hiusítsa meg.

Hrabovszky, aki máskülönben higgadt, csöndes ember volt, erre a leczkéztetésre kijött türelméből és haragosan kiáltá:

— Ami szabadalmaikat illeti, én azokat nem ismerem. De különben is Magyarországon szerb nemzetről mit sem tudok. Vagy önök megtudják mutatni — s ezzel Ausztria-Magyarország térképére mutat, —

hol van itt Szerbia, vagy a szerb nemzet följegyezve? Én nem látok szerb nemzetet sehol, a meddig Magyarország és Ausztria terjed, s ennélfogva meg sem védelmezhetem. Odaát, a Száván túl van egy Szerbia, s aki szerb akar lenni, menjen oda.

Ezzel hátat fordítván a küldöttségnek, átment a másik terembe.

A szerbeknek tehát már a nevét is megtagadják! — kiáltották a távozó Hrabovszky után a küldöttség tagjai s boszút lihegve hagyták ott Péterváradot.

A karlóczai táborban Hrabovszky egyszerre a leggyűlöltebb ember lett. Ők arra számítottak, hogy a hadparancsnok részéről támogatásban fognak részesülni; s ime, a császári főtiszt, kardjára ütve, még a nemzetiségüket is megcsúfolja. Az obdor nyomban összeült, s hosszú panaszlevelében a legképtelenebb vádakat emelte Hrabovszky ellen az udvarnál.

Jó ürügy volt ez azonban arra is, hogy a szerbek boszúvágya még erősebben felköltessék. Az obdor tehát, a panaszlevélen kivül, még egy ujabb kiáltványt is bocsájtott ki, amelyben, elpanaszolva a péterváradi küldöttség visszautasítását, a többi közt ezeket mondja:

. . . Ily módon jutalmazza meg egy császári tábornok a szerb népet azon vérért, a melyet Franczia-, Olasz-, Porosz- és Oroszországban az osztrák trónért ontott, s jelenleg is ont az olasz harczmezőn.

Testvérek, szerbek!

A német és a cseh, a morva és a lengyel, s sléziai és az olasz, a magyar és az erdélyi; — szóval, minden nemzet talál a maga számára nevet Ausztria térképén és a magyar törvénykönyvben. A te számodra, szegény szerb nép még csak az sem létezik! Ilyen tehát a ti sorsotok! Ez tehát a nyeremény, melyet nektek a tizenkilenczedik század, a nemzetek ez aranykora hozott?! . . .

Ezt nem szabad eltűrnünk! Ezen változtatnunk kell, ha kiömlő vérünk árán is! . . . .

Ezután általános felkelésre tüzeli a népet. „Ne legyen egy szerb sem, — ugymond, — aki megtámadott nemzetisége védelmére fegyvert ne fogna.“ Erre az egész Alvidék lángba borult. A római sánczoknál, Perlasz mellett Karlóczán nagy, fenyegető táborok verődtek össze. A Bánság áldott földjét fegyveres bandák csatangolták be; rémületbe ejtve az itt-ott szétszórtan élő magyarságot.

Hrabovszkyt végtelenül bántotta, hogy az ő alkotmányhű nyilatkozatai ily lelkiismeretlen módon zsákmányoltatnak ki. Atüzent tehát Karlóczára Sztratimirovicshoz, hogy küldjenek hozzá egy másik bizott-

Gróf Dembinszky Henrik.

ságot, amelylyel, az izgalmak lecsillapítására irányuló teendők felől, szivesen bocsájtkozik ujabb, higgadt tárgyalásokba.

Ez az engedékenység azonban olaj volt a lobogó tűzre. Sztratimirovics fenhéjázó gőggel azt felelte, hogy a történtek után, nem állanak többé szóba a hadparancsnokkal; sőt ha továbbra is a magyarokkal tart, ostromzár alá veszik Péterváradot.

Sztratimirovics kihivó, daczos üzenete elpattantotta a húrt. A vérig sértett Hrabovszky kénytelen volt kardjára apellálni, ha csak azt nem akarta, hogy köznevetség tárgya legyen. Elhatározta tehát, hogy fegyveres kézzel zabolázza meg a lázadókat és szétveri a karlóczai tábort.

Junius 12-én pittymalatkor Stein Miksa százados vezetése alatt egy zászlóalj gyalogságból, egy félszázad lovasságból és egy ágyúütegből álló haderő indult meg Karlócza ellen.

Karlócza szőlőkkel, gyümölcsösökkel beültetett hegyek közt, a Dunára hajló völgyben fekszik. Kicsiny, de ódon város; százados székhelye a szerb patriarcháknak. Péterváradról egy jól gondozott országút vezet a városba. Ezen az úton haladt csöndes, lassú menetben a támadó sereg.

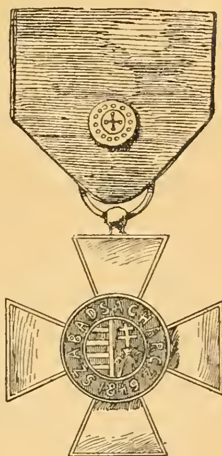
A szerb felkelők a Fruska-Góra lábainál elterülő tágas mezőn éppen gyakorlathoz fogtak, midőn a közelgő magyar sereg fegyverei a hajnali biborfényben megcsillantak. Roppant zavar és ijedtség keletkezett; nem hitték, hogy Hrabovszky támadólag mer ellenük fellépni. Eleintén minden ellentállás nélkül a hegyek közé akartak menekülni, Sztratimirovics azonban nagy nehezen mégis rávette őket a védekezésre. Hirtelen megszállották a keskeny Dunahidat, amely a péterváradi országútat a várossal köti össze. Innen a hidról, továbbá az országút mentén elterülő bokrok rejtekéből élénk tüzeléssel fogadták a magyar csapatokat. De erre megszólalnak az ágyúk, s a kartácstűz fedezete alatt a városba nyomulnak csapataink. Véres s makacs utczai harcz fejlik ki ezután. A szerbek a házak ablakaiból, a padláslyukakból, a kerítések mögül lövöldöznek.

Egy ellenséges golyó mellen kapja Weinhengst hadnagyot, amint csapata élén bátran tör előre. A hadnagy szivéhez kap, összeesik. De a halálos seb nem fáj neki, halovány arczát a megdicsőülés deríti fel, s elhaló hangon rebegik ajkai:

— Büszkeségemnek tartom, hogy első kaptam sebet a haza védelmében . . . .

Ez a szepességi hős fiú volt a szabadságharcz legelső halottja.

Délben egy kis szünet áll be. Három óra tájt azonban ismét megújul a harcz és tart egész estig. Sztratimirovics mintegy ötszáz felkelővel a patriarcha várkastélyába vonul, a kapukat eltorlaszolja, s onnan védi magát. De a Don-Miguelek ezt is megostromolják. Erre a harcz véget ér. A szerbek felhasználva az esthomályt, rémülten menekülnek Kamenicz felé, s Mária-Schnee mellett ütik fel bomlott táborukat. Stein, a vezérlő százados, hetven fogolylyal s egy szerb zászlóval tér vissza győzelmes csapata élén Péterváradra. A szerbek halottakban és súlyos sebesültekben mintegy háromszáz embert vesztettek. A mieink közül egy tiszt, Weinhengst hadnagy és 6 közember esett el.

Vitézségi honvéd-érem

Igy folyt le az 1848—49-iki szabadságharcz ez első komoly és számottevő csatája.

Maga Hrabovszky, junius 25-én kelt hivatalos jelentésében, a támadás okát és a csata lefolyását a következőkben mondja el:

„Karlovicz városában tartott egyik gyülésben a magyar korona alatti határon belül letelepedett szerb származású, görög óhitű egyházi hivek számára patriarcha és vajda választattak. Ezen választások legfelsőbb helybenhagyása eszközlésével küldöttség bizatott meg, mi alatt a Karloviczon visszamaradt választmánynak az illyr nemzet érdekei feletti tanácskozás tétetett kötelességül.

Ezen választmány, vagy miként magát később nevezé: „szerb központi bizottmány" nem sokára a péterváradi ezred, a csajkás zászlóalj, Szerémmegye fanatizált lakosaiból és a belopódzott szerbekből alakult, mindig növekvő népcsoporttal véteté magát körül.

Jóllehet mindig őfelsége iránti hűséget és hódolatot szájukon hordozva, a bizottmány csakhamar vakmerő törvénysértésekre vetemedett. Az illyr nemzeti vallásialap pénztárát erőszakosan felnyittatta, községi és egyházi pénztárakhoz nyúlt, a dunahajózást megszakitá, a kir. póstát feltartóztatá, hivatalos küldeményeket és leveleket feltört és megsemmisitett. Valóságos ellenséges intézkedésekkel Pétervárad ellen előcsapatok állittattak ki s a karloviczi táborba 5—6 ezer fegyverest gyüjtöttek össze.

Miután a főparancsnok altábornagy b. Hrabovszky ismételt, azonban egyaránt sikertelen intéseket megkisérlett volna; nem maradt egyéb hátra, mint katonai erélyes fellépés által ily törvényellenes merényleteknek illő korlátokat vetni.

E végett a Don Miguel gyalogezred hét századából, Estei Ferencz Ferdinánd egy századából, a péterváradi honvéd (Landwehr) egy századából, a császári huszárok 46 főnyi egy szárnyából és egy hatfontos ágyúütegből, — egy alig 1100 főből álló mozgó sereg Pétervárad felől, a karloviczi bizottmány által még mult éjjel elrendelt előcsapati állás ellen indittatott, azonban azt elhagyatva találta.

További előhaladáskor a mozgó sereg főtisztsége legelől lovagolt, az illyr nyelvet biró tiszt mint szónok kész volt előre nyargalni, mihelyest valaki mutatkozik. Rögtön a legelső házak megett rejtve állott csapatok a mozgó sereget megrohanták és magára a szónokra tüzeltek. Ily körülmények közt az előcsapat két ágyuja számára rés nyittatott és a felkelők kartácscsal az útról elűzettek.

További előhaladás végett azon kunyhóknak, melyek a karloviczi vámkorláton kivüli dülőn utczát képeznek, át kellett vizsgáltatniok. Zárva találtattak. A lakások egészen üresen, hanem legtöbbjének padlása ellenségesen védve és a nádtetőkről a sövényzeten át a közelgő seregre élénk tüzelés fejledezett. Itt egy nő esett el szuronyok alatt, midőn éppen tisztekre lőni készült. Egy férfi, gyermekét balkarján tartva, a seregre tüzelvén, lekaszaboltatott, azonban a gyerek — 3 éves fiú, — a megsebesültekkel Péterváradra vitetett, hol egy asszonyság ápolása alatt volt, miglen anyja visszakivánta.

A nyomorú kunyhók a háztetőkről tüzelések által lángbaborultak, pusztitás és rablás alá eső tárgyak bennök nem léteztek.

A városba tizennégy gránát dobatott, melyek némely helyütt gyujtottak, anélkül, hogy nagyobb kárt okoztak volna. A bizottmány és seregei szökve hagyák el a várost.

Elégelvén az okozott ijedtséget, a mozgó sereg a vár irányában veendő alkalmatos állásba visszavonulási parancsot vett, ezen komoly, egyébiránt az ellenség által előidézett katonai fellépésnek eredményét bevárandó, mely — hála a jobb belátásnak, — el sem maradt.

A mozgó seregnek egy halottja és 7 sebesültje volt; Weinhengst hadnagy osztálya élén egy háztetőről feléje intézett lövés által súlyosan megsebesült.

Az ellenség vesztesége tetemes volt, mert határozottan tudni, hogy csupán Karlóczán 15 eltakaríttatott. Egy szerb szinű zászló tőlük elvétetett. Csataközben

valamennyi körülfekvő helységben a vészharangok meghuzattak, mire az illyr-felekezetek több csapatokban veszélyben forgó karloviczi testvérei segítségére siettek."

Ekként szól a hivatalos jelentés, melyből kitünik, hogy Hrabovszky sokkal kiméletesebben járt el a lázadókkal szemben, mintsem azt megérdemelték.

Az izgalom közepette, junius derekán, ugyszólván észrevétlenül zajlottak le az országgyülési képviselőválasztások. A lapok csak elvétve röviden emlékeztek meg az eredményről. Pedig több helyütt, igy Dédesen, Kis-Szebenben, Ujvidéken, Vág-Vecsén stb. az alkotmányos jog ez első gyakorlása véres verekedésre ragadta a köznépet. De hát kit érdekelt akkor egy-két bevert fej?! . . . A kortes-zajt elnémította az ágyúk dörgése.

A lázadás a Bánságból csakhamar átcsapott Erdélybe, majd a felvidékre. Aztán jött Jellasics, utána az osztrák, végül az orosz.

A kamarilla czélját érte.

Óriási csatamezővé lett az ország. Vérpatakok öntözték a letarolt mezőt. Égő városok és falvak gomolygó lángja föste pirosra a komor égboltot. A pusztulás démona suhogtatta fekete szárnyait fölöttünk. Gyász és siralom költözött hideg tűzhelyünkre.

És irgalomnak Istene, — mindez miért?

Mert a nemzet szabad és önálló akart maradni.

(Vége az első kötetnek.)

